

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SMAA BIOGRAFIER
FORTALT FOR UNGDOMMEN

TH. HELTOFT OG KR. SVANE

SMAA BIOGRAFIER FORTALT FOR UNGDOMMEN

*UNDER MEDVIRKNING AF EN
KREDS AF MEDARBEJDERE*

ANDEN GENNEMSETTE UDGAVE

H. ASCHEHOUG & CO. · DANSK FORLAG
KØBENHAVN · MCMXXVIII

H. C. ANDERSEN

(1805—1875)

»MIT Liv er et smukt Eventyr, saa rigt og lykosaligt!« saaledes begynder H. C. Andersen sin Selvbiografi, og han kalder den »Mit Livs Eventyr«.

Vi maa give ham Ret. Hans Liv var et Eventyr. Sønnen fra det fattige Skomagerhjem i Odense bliver en berømt Mand, der omgaas Konger og Fyrster og de betydeligste Mænd i Europa som deres Lige-
mand; hans Navn bliver kendt over den største Del af Verden; da han bliver 70 Aar, oversættes hans

Eventyr »Historien om en Moder« paa 15 Sprog, og senere oversættes mange flere af hans Eventyr til saa mange Sprog, at kun Bibelen findes paa flere.

Med dette Værk, H. C. Andersens Eventyr, flyver Danmarks Navn ud over Verden. Vi har Lov til at være stolte af at høre til det Folk, som har frembragt den Mand, der har skrevet disse Eventyr; men det er ogsaa vor Pligt at hædre ham som den Aandens Stormand, han er.

Den anden April 1805 fødtes Hans Christian Andersen i et fattigt Hjem i Odense. Hans Fader, Hans Andersen, var Skomager og havde som Frimester tømret sit Værksted og sit ny Hjem sammen i en lille Lejlighed, der kun bestod af Stue og Køkken. Tarveligt var det; Stuen var baade Dagligstue, Sovekammer og Værksted; men alligevel var Barndomstiden en

lykkelig Tid for H. C. Andersen. Hans Fader var en begavet Mand, en »ægte poetisk Natur« med en stærk Fantasi. Han tog sig meget af sin Søn. I sin Fritid læste han Eventyr af 1001 Nat og Komedier for ham, lavede Legetøj til ham eller tog ham med paa Spadsereture i Skovene omkring Odense. Det bedste Legetøj, Faderen lavede til ham, var et Dukke-teater. Det beskæftigede ham meget; han digtede nemlig selv Stykkerne, han opførte, og syede selv Tøjet til de optrædende Dukker. Særlig da Faderen var død, og Moderen maatte gaa ud at vaske, saa han blev overladt til sig selv, var dette hans bedste Underholdning. Han havde Faderens stærke Fantasi, og den udvikledes baade ved hans Leg og ved hans Læsning. De smaa Ting interesserede ham tidligt. Han fortæller, at han i Timevis kunde sidde under en Stikkelsbærbusk i Gaarden og se ind i dens Blade, hvis Udvikling han fulgte, fra de kom frem, til de faldt af. Han havde en udmærket Sangstemme og vilde gerne synge for hvem som helst. Han holdt ogsaa af at deklamere Scener af Skuespil og Digte, som han havde hørt eller læst, og af at fortælle Historier for sine Kammerater i »Fattigskolen«, som han gik i. Men de gjorde Nar af ham for hans underlige Væsen, og da de fik at vide, at han legede med Dukketeater og selv digtede Skuespil, kaldte de ham spottende Komadieskriveren. »Han var for aparte, og saa skulde han nøfles.«

Han havde ret tidligt faaet lært at læse; men da han ikke fik nogen ordentlig Skolegang, kunde han ved sin Konfirmation hverken stave rigtigt eller forme en Sætning til ordentligt Dansk. Der var i Byen nogle Mennesker, som mente, at han ikke var nogen helt almindelig Dreng; men de gjorde ikke stort for ham, saa han fik Lov til at leve sin Barndom frit og uden Tvang. Han gik og blev en lang, ranglet Fyr med et stort, lysegult Haar; oftest saa man ham vandre om uden Hat paa Hovedet og med Træsko paa Fødderne. Naar han mærkede, at der kom Kammerater i Nærheden, gemte han sig for ikke at blive udsat for deres Spot; kunde han faa Lov til at være i Fred, gik han med lukkede Øjne og drømte om at blive berømt.

Da han blev konfirmeret, skulde det bestemmes, hvad han skulde være. Hans Moder holdt paa, at han skulde være

Skrædder; han var jo saa dygtig til at sy Dukketøj. Færmøderen, som var den, der efter Faderens Død havde taget sig mest af ham, viste nok saa god Forstaaelse af ham. »Lad ham komme paa en Skriverstue,« sagde hun, »det er noget fint, og det har Hans Christian Tanke til.« Selv vilde han ud i den vide Verden, til København. »Hvad skal der dog blive af dig der?« spurgte Moderen. »Jeg vil være berømt,« svarede han, »man gaar først saa gruelig meget igennem, og saa bliver man berømt.« Det havde han læst om. Han plagede da ogsaa sin Moder saa længe, at hun gav efter. Dog lod hun først fra Hospitalet hente en »klog Kone«, som i Kort og Kaffe skulde spaa ham hans Fremtids Skæbne. Da hendes Spaadom lød paa Lykke og Storhed, ja endog sagde, at Odense engang skulde blive illumineret til Ære for ham, gav Moderen sig helt og lod den 14 Aars Dreng, der helt ud var Barn, uudviklet og uden Kendskab til Verdens Ondskab og Fordærvelse, rejse af Sted til den store By, ganske vist i den sikre Tro, at han aldrig kom længere end til Nyborg; naar han saa det store Vand, vendte han nok om, mente hun. — Det gjorde han dog ikke. Med 10 Rdl. i Lommen naede han den sjette September 1819 med Postvognen til Frederiksberg Bakke, hvor han stod af og vandrede mod København, Maalet for alle hans Længsler.

Hans barnlige Teaterinteresse viser sig i, at det Sted, han først opsøger i København, er det kongelige Teater. Han gik flere Gange rundt om Bygningen og betragtede den nøje »som et Hjem, der endnu ikke var aabnet for mig.« Hans Uvidenhed og Naivitet var saa stor, at han troede, en Billetsjover, han traf, vilde forære ham en Billet, og han takkede ham rørt. Manden troede imidlertid, at han vilde gør Nar af ham; han blev vred, og Andersen skyndte sig bort.

Hans næste Besøg gjaldt en Danserinde, som han havde hørt Tale om i Odense. Inden han ringede paa hos hende, faldt han paa Knæ og bad til Gud. Han kom ind til hende, sagde, hvad han hed, at han gerne vilde til Teatret, og at han baade kunde synge og danse. For at vise hende dette vilde han give en Scene af »Cendrillon« (o: Askepot), et Stykke, han havde set i Odense. Han tog sine Støvler af og gav sig til at danse og synge, idet han brugte sin høje Hat som Tam-

burin. Hun troede, at han var gal, og fik ham hurtigt til at gaa sin Vej.

Det Besøg, han dernæst aflagde hos Teaterchefen, faldt ikke meget heldigt ud, og han var helt fortvivlet. Hans barnlige Tillid til Gud vandt dog Overhaand, saa han fik nyt Mod. Han vilde gøre Forsøg paa at faa sin Stemme uddannet og opsøgte Direktøren for Musikkonservatoriet, Italieneren Siboni. Der var netop Middagsselskab hos ham, og blandt Gæsterne var Digteren Baggesen og Komponisten Weyse. Mens han sang, deklamerede Scener af Holberg og fremsagde Digte, blev han saa grebet af Følelsen af sin sørgelige Stilling, at han brast i Graad. Man saa, at der bag det aparte Ydre skjulte sig noget ejendommeligt. Weyse benyttede Lejligheden til at faa indsamlet en lille Pengesum til ham, og Siboni lovede at uddanne hans Stemme.

Saa gik det ret godt for ham et Aars Tid. Da kom hans Stemme i Overgang, og Siboni maatte sige ham, at han ikke kunde synge mere. Han kom ganske vist til Teatrets Danse-skole; men der kunde han ikke bruges paa Grund af sin umulige Figur. Hans Stilling var paa den Tid meget daarlig; mangen Gang bestod hans Middagsmaaltid i et Hvedebrød. som han spiste paa en Bænk i Kongens Have. Lidt Hjælp fik han af Forfatteren Fr. Høgh-Guldberg, som gav ham nogen Undervisning og fik samlet nogle Penge til ham. Men hans Forhold var daarlige; dog tabte han endnu ikke Modet; han vilde frem.

Saa gav han sig til at skrive Skuespil, skønt han ikke kunde skrive en Sætning rigtig, og indleverede dem til Teatret for at faa dem antaget til Opførelse. De blev kasserede, men Teaterdirektøren Etatsraad Collin fandt, at der var Evner hos ham. Han tog sig af ham og skaffede ham fra Kong Frederik den Sjette en Understøttelse, saa at han kunde læse til Studentereksamen, og paatog sig at være hans Formynder og ordne alt for ham. Henrykt kunde han melde sin Moder, at han skulde i Latinskole i Slagelse.

Skoletiden blev imidlertid ikke nogen lykkelig Tid for ham. Den 17—18 Aars Fyr maatte gaa i Klasse med de 10-aarige, fordi han ingenting kunde, og maatte døje Haan og Spot af dem og af de ældre Elever. Det værste var dog, at Rektoren,

den lærde Dr. Meisling, slet ikke forstod ham. Han pinte ham daglig med sin ironiske Tale og gjorde Nar af hans digteriske Forsøg. Han vilde rimeligvis derved pille det alt for følsomme og det alt for selvbehagelige ud af hans Væsen; men det gjorde kun ondt hos Andersen, som var alt for følsom over for den Slags. Da Rektoren blev forflyttet til Helsingør, kom Andersen med og fik Bopæl hos ham. Det blev det dog kun værre af. Til sidst forstod Collin, at det ikke kunde gaa længere; han tog ham ud af Skolen og lod ham privat forberede til Studentereksamen. I Oktober 1828 blev Andersen Student.

I dette Aar regnede man blandt Studenterne »4 store og 12 smaa Poeter«. Andersen var en af de store. Han havde nemlig faaet et Par Digte optaget i J. L. Heibergs Ugeskrift »Københavns flyvende Post«. Det var en Anerkendelse, og det gav ham Mod til Beslutningen: at blive Digter.

Dette gik imidlertid ikke saa let, som han tænkte. Han maatte gaa meget mere igennem endnu, inden han blev berømt. Hans første Arbejde gjorde ganske vist Lykke. Men saa vendte Stemningen sig; Kritikken tog fat, og den blev ret haard ved ham. Tit var man ond mod ham aldeles uden Grund. Da han saaledes paa sin første Pariserrejse i lang Tid havde ventet paa Post fra København, og der endelig kom et stort, tykt Brev, saa indeholdt det ikke andet end et Nummer af en københavnsk Avis med et Smædedigt om ham. Den haardeste Medfart fik han dog af Hertz i de berømte »Gengangerbreve«, hvor der bl. a. siges følgende om ham:

»Hvis han som Sinkelektiens Fuks begik
saa plumpe Bommerter mod Grammatik
som dem, han nu begaar, han fik
— det tør jeg sværge paa saa vis som nogen —
Dada og blev sat hen i Skammekrogen.«

Andersen var derfor glad, naar han kunde tage bort her hjemme fra en lille Tid, saa var han fri baade for Vennernes Irettesættelser og Kritikernes Haan og kunde tumle sig frit i de fremmede Lande. En indre Trang til eventyrlige Oplevelser, en Arv fra Faderen, drev ham ogsaa ud, og han kom langt omkring, til Grækenland, Konstantinopel, til Spanien, Portugal

og Nordafrika; i Tyskland, England, Frankrig og Italien var han næsten som hjemme. Det var hans Lyst at rejse. Det fremmede blev hurtigt hjemligt for ham, denne hjemløse, for hvem et Gæsteværelse hos Venner i København eller paa en Herregaard ude i Landet var et Hjem. Men Danmark var dog hans Fædreland; »der har jeg Rod, derfra min Verden gaar,« synger han. Han fyldte sig med Indtryk derude, »pakkede Byer, Folkefærd, Riger og Have ind i Tanken« for at give Danmark det hele i sin Digtning.

Romanen »*Improvisatoren*«, som udkom 1835, og som for ham danner Vendepunktet fra Miskendelse til Berømmelse, er helt bygget paa Indtryk og Oplevelser paa hans første Rejse til Italien. I Kunstnerkredsen i Rom, som Thorvaldsen dannede Midtpunktet i, levede han rigtig; der følte han sig hjemme, og sammen med Kunstnerne foretog han mange Ture ud i Italien og blev fortrolig med den vidunderlige Natur og det muntre Folkeliv i dette solrige, lyse Land. Og det er netop de glimrende Skildringer af disse Ting, som er de betydeligste i Bogen, og som vakte Begejstring hos mange rundt om i Europa og skaffede Andersen mange Beundrere. — Ogsaa dansk Natur og Folkeliv har han skildret i et Par Romaner: »*O. T.*« og »*Kun en Spillemand*«. I den sidste er Emnet det samme som i »*Improvisatoren*«, nemlig Geniets Kamp for Retten til at leve sit eget Liv uden andre Menneskers Indblanding. I »*Improvisatoren*« sejrer Geniet; men i »*Kun en Spillemand*« er Modstanden for stærk. Den fødte Virtuos bliver »kun en Spillemand«.

Kort efter at »*Improvisatoren*« var udkommet, udsendte han sit første Hæfte »*Eventyr, fortalte for Børn*«. Der var fire, og de vakte ikke stor Opmærksomhed. »*Barnets Aarhundrede*« var endnu ikke oprundet. Den eneste, som saa, hvad de betød, var Andersens Ven, den berømte Fysiker H. C. Ørsted. Han sagde, at gjorde »*Improvisatoren*« Andersen berømt, saa vilde Eventyrene gøre ham udødelig.

Det er Andersens Lyst til at fortælle, som gør ham til Eventyrdigter. Naar han kom i Familier, hvor der var Børn, fortalte han Historier for dem. Og han kunde fortælle! Han berettede ikke saadan: »De kom paa Vognen og kørte af Sted«; nej, fra ham lød det: »Saa kom de paa Vognen, farvel, Far!

farvel, Mor! Pisken smældede, smæk, smæk! og væk fo'r del
 hej, vil du gaa!« Og samtidig spillede han Komædie for dem!
 Det var noget, Børnene syntes om at se og høre. — Da han
 saa nedskrev Historierne, som han fortalte dem, skabte han
 den Eventyrstil, som er hans alene. Den er som et Kunstværk
 af en gammel Mester; man kan kopiere det, men ingen naar
 Originalens Skønhed.

Stoffet til Eventyrene fandt han alle Vegne. Thorvaldsen
 sagde engang: »Fortæl os et Eventyr, Andersen! De kan jo
 fortælle, om det saa var om en Stoppenaal!« Og Andersen
 fortalte »*Stoppenaalen*«. Selv i Vanddraaben kan han med
 sit Eventyr-Forstørrelsesglas se en hel By med Mennesker, der
 puffes og nappes og er onde ved hinanden — som i Køben-
 havn eller en anden Storby. — Det er lige meget, hvad han
 faar fat paa, det bliver under hans Tryllepen levende og faar
 en Historie at fortælle, en Historie, som Børn synes om, men
 som den voksne dog med Interesse lytter til. Børnene staar
 eller sidder nærmest om ham, dem fortæller han for; men
 længere ude i Stuen ser han de voksne sidde og høre til; Ideen
 i Eventyret er oftest for dem. — Saaledes er Andersens Even-
 tyr tit smaa Satirer over Menneskelivet og særlig maa spids-
 borgerligt Snæversyn, Klikevæsen og Forfængelighed holde
 for. Kritikerne faar ogsaa ofte en Omgang. Sjældent er han
 saa skarp i sin Satire som i »*Skyggen*« og »*Springfyrene*«, to
 Historier om, hvordan Livet og Menneskene er. Andre af hans
 Eventyr er blot lystige, rørende eller uhyggelige Historier, uden
 Satire.

Et Eventyr fortæller han mange Gange og paa mange Maa-
 der, det er hans eget Livs. Bedst er det vel nok gjort i »*Den
 grimme Ælling*« og i Fortællingen »*Lykke Per*«; men fyldigst
 er det gjort i »*Mit Livs Eventyr*«. Der skildrer han sit Liv
 fra sin Fødsel til faa Aar før sin Død. Han fortæller livligt
 og underholdende om sin Barndom og Ungdom. Vi hører
 om hans mange Skuffelser, hans megen Modgang, men ogsaa
 om Venerne, han vinder baade hjemme og ude. Vi hører
 om Anerkendelsen og Berømmelsen. Og først og fremmest
 faar vi gennem den Bog et Indtryk af en ejendommelig Per-
 sonlighed, en udpræget Digternatur, som er i Stand til at mod-
 tage Indtryk fra alt, hvad han kommer i Berøring med. Han

kunde være pirrelig og føle sig saaret over Smaating; men han bar aldrig Nag. Han var meget forfængelig og følte en barnlig Glæde, naar der blev gjort Stads af ham. Alt dette var imidlertid blandet med Lune og Humor, som ofte kommer frem i hans Værker. Man ser et Smil om hans Mund, naar han i »Den grimme Ælling« lader Hønen forsikre Ællingen om sit Venskab: »Jeg siger dig Ubehageligheder, og derpaa skal man kende sine sande Venner.« Saadanne Venner kendte han nok selv. — Han var et hjertensgodt Menneske, som hele sit Liv bevarede en barnlig from Tillid til Gud og altid var fri og frejdig over for sine Medmennesker. Det var denne Frejdighed, som skaffede ham saa mange Venner og fik dem til at glemme alle hans Særheder. — Og saa var han en begejstret Elsker af alt skønt i Naturens og Aandens Verden. Han havde Anlæg for Tegning og var i Besiddelse af en kunstnerisk Evne til at klippe Figurer ud, som han saa stillede sammen i smaa Situationer, noget, han ofte glædede Børn med. Han var en stor Blomsterelsker, og mangan Gang smykkede han rundt om paa Herregaardene Middagsbordet med smukke Blomsteroptillinger. — I de smaa Ting havde han den største Glæde. Derom vidner ogsaa hans Eventyr.

Han havde ogsaa en Evne til — som Improvisatoren — at digte paa staaende Fod, og han strøede en Mængde Digte om sig. De var ikke alle lige gode, men han maa dog nævnes som en af vore betydeligste Lyrikere. Der er ikke mange af vore Digttere, der forstaar at male et lille Billede og træffe Stemningen saa godt, som han har gjort det, f. Eks. i »*Hist hvor Vejen slaar en Bugt.*« Vi takker ham for en af vore smukkeste Fædrelandssange, »*I Danmark er jeg født, der har jeg hjemme,*« og det skulde, underligt nok, blive denne udprægede Fynbo, der kom til at synge den jyske Hedes Pris i »*Jylland mellem tvende Have.*«

Han nærede, som vi har set, fra sin Barndom stor Kærlighed til Skuespilkunsten, men det var nærmest en ulykkelig Kærlighed. Han fik mange Skuespil opført paa Teatret, men faa gjorde rigtig Lykke; blandt dem kan nævnes Komedien »*Den ny Barselstue*«, som blev opført anonymt og var saa morsom, at man gættede paa Hostrup som Forfatteren, nogle Operatekster. f. Eks. »*Liden Kirsten*« med Musik af I. P. E.

Hartmann. og Eventyrkomedierne »*Mer end Perler og Guld*« og »*Ole Lukøje*«, som opføres endnu.

I sine senere Aar beskæftigede han sig særlig med Eventyrene. Hvert Aar i omtrent 40 Aar (1835—74) udkom til Jul et af de smaa gule Hefter med Storken udenpaa og 4—5 Eventyr i, de blev til sidst næsten uundværlige paa Julebordet, især hvor der var Børn.

Sin Rejselyst beholdt han stadig. Hvert Aar maatte han en Tur ud til Vennerne i Udlandet. Der var jo heller ikke noget, som holdt ham hjemme. Han var ikke gift og indrettede sig ikke noget hyggeligt Hjem. Han havde blot et Par Værelser, hvor han kunde være, naar han ikke var hos nogen af sine mange Venner. — Nu var han den fejrede Digter, som ikke mere misundtes eller kritiseredes. Han havde sin faste Plads i det kgl. Teater ved Siden af Oehlenschläger og Thorvaldsen. Han var Professor, havde Rang, Titler og Ordener i Mængde, baade danske og fremmede. Og i 1867 gik den kloge Kones Spaadom i Opfyldelse: Odense By blev illumineret til Ære for ham, og han blev ved en Fest udnævnt til Æresborger i Byen. — Paa hans 70 Aars Fødselsdag strømmede Hilsener og Hædersbevisninger ind til ham fra Alverdens Lande. Han opnaede ikke blot at faa Lov til at kritisere Udkastene til sin egen Statue, men ogsaa at se den opstillet i Kongens Have i København.

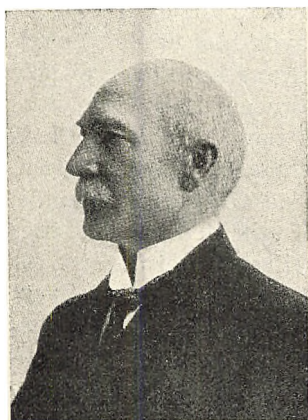
Det smukkeste Monument har han dog rejst sig selv i sine Eventyr.

4. August 1875 døde han rolig og stille i barnlig Tro og Tillid til den Gud, som havde ført alt til det bedste for ham.

Hans Hansen.

Litteratur: H. C. Andersen: Mit Livs Eventyr. Georg Brandes: H. C. Andersen som Eventyrdigter i »Fem danske Digtere«. Hans Brix: H. C. Andersen og hans Eventyr. H. Schwanenflügel: Om H. C. Andersen. E. Collin: H. C. Andersen og det collinske Hus.

H. N. ANDERSEN

FORNEMT tilbagetrukket ligger ved Niels Juels Statue den statelige moderne Handelsborg, paa hvilken det østasiatiske Kompagnis Flag vajer.

Betræder man den smukke Bygning, overraskes man ved den Stilhed, der hersker paa dens brede tæppebelagte Gange, og søger man Borgherren, Hs. Excellence Etatsraad H. N. Andersen, føres man ind i det stilfulde Kontor, hvor denne Handelsfyrste arbejder fra Morgen til Aften, og man træffer i

ham en fin og fornem, stilfærdig Mand, hvis Arbejdsbord og hele jævne og ligefremme Optræden ikke lader ane, at han leder et af Verdens største Foretagender, at han er Chefen for Ø. K., to Bogstaver, der er vel kendt i hele den vide Verden, at det er ham, der alene leder dette Kæmpeforetagende, som han har skabt og oparbejdet fra en ringe Begyndelse med genialt Blik, med aldrig svigtende Flid. Men kaster man et Blik paa hans interessante Hoved med de skarpt skaarne, energiske Træk, paa hans i al sin Stilfærdighed og bramfri Optræden imponerende, rolige, mandige Skikkelse, forstaar man instinktmæssig, at der maatte netop en saadan Mand til for at opbygge og lede hans Stovværk, Det østasiatiske Kompagni.

Man forstaar i samme Nu og endnu mere, naar han med overlegen, rolig Klarhed og Veltalenhed fremsætter sine Tanker og udvikler sine Synspunkter, at det er netop den H. N. Andersen, der har skabt et af Verdens største og mest omfat-

lende Handelsforetagender, den Etatsraad Andersen, der færdes i Herskersale, hvis Ord har Vægt hos Verdens mægtigste Mænd, at han ikke blot er den store patriotiske Forretningsmand, der i sin verdensomspændende Virksomhed først og fremmest har sit Fædreland for Øje, men ogsaa den store Fædrelandsven, der i Verdenskrigens tunge Aar har benyttet sin Magt, sit Forretningsgeni og sine mægtige Forbindelser til Gavn for Danmark, for sine Landsmænd lige fra Kongeborgen til Fiskerhytten, hvor hans Vugge stod.

Thi en »selfmade man« er Ø. K.s Direktør.

En »selfmade man«. Det er et fremmed, et engelsk Ord, Betegnelsen for den Mand, som har skabt sig en fremragende Stilling ved sine egne Gerninger, som har været »sin egen Lykkes Smed«. Det er ikke tilfældigt, at det Begreb betegnes ved et engelsk Ord. Store Forhold, Verdensforhold og den angelsachsiske Races Karakteregenskaber har i den engelsktalende Del af Verden, særligt i Amerika, skabt Muligheder, som ingen andre Lande frembyder, for den geniale Flid, og mangen »selfmade man« har sat dybe Spor i Englands og Amerikas Historie. De Karakteregenskaber præger ogsaa den Mand, hvis Liv og Historie her skildres og fremhæves som Eksempel paa og Bevis for, hvor megen Lykke en genial og altid ihærdigt arbejdende »Smed«, der til at begynde med kun har haft sine »to bare Hænder«, kan skabe for sig selv og sit Land. Men der er over H. N. Andersens Livsbane en egen, for slige Foregangsmænd sjælden ideel Glans. Hans Barndoms Drøm, det uendelige Hav, »de Danskes Vej til Ros og Magt,« var og er vedblevet at være Grundlaget for hans Mandoms Gerning.

Hans Niels Andersen er født i Nakskov den 10. September 1852. Hans Forældre var Smaakaarsfolk. Han har selv kort skildret sin Barndom og første Ungdom og de Tanker og Stemninger, der paa en saa mærkelig Maade blev bestemmende for hans Livsbane, paa følgende Maade: »I min Barndom havde min Fødeby Nakskov en i Forhold til sin Størrelse ret betydelig Handel og Skibsfart, som hovedsagelig skyldtes det lollandske Agerbrug. Det Liv og Røre, der herskede i Havnen, og som jeg daglig havde for Øje, har ubevidst sat sit Spor i mit Sind, det har øvet Indflydelse paa min senere Livsgerning. Min Fader, som døde i min Opvækst, havde paa Grund af ned-

brudt Helbred tidlig maattet trække sig tilbage fra Søen, og min Moder, der sad i smaa Kaar, erstattede ved en kærlig og omsorgsfuld Opdragelse, hvad hun ikke kunde ofre paa min Uddannelse, og i Nakskov var der overhovedet ikke Lejlighed til Erhvervelse af særlige Kundskaber. Min Hu stod til Søen, og naar Skibene med fremmede Lande som Maal stod ud af Fjorden, fulgtes de af mine længselsfulde Blikke, og mine Tanker var med dem paa deres for mig usynlige Veje, til de kom tilbage med Pustet ude fra den Verden, som jeg længtes efter at lære at kende.

For min Barndoms Tanke stod Jorden som ufattelig stor, og Danmark som en betydende Del deraf. Mine Forestillinger næredes ved Læsning, særlig om Ove Gjedde (Christian IV.s Admiral, der i November 1618 drog til Indien, grundede den danske Koloni Trankebar og efter mange Farer og Eventyr vendte tilbage i Februar 1622) og de store Skibe, hvorpaa han og hans Mænd sejlede til de indiske Æventyrlande, og om vore stolte Kinafarere, som under Dannebrog hjemførte nye Ladninger fra det hemmelighedsfulde Kina. Jeg havde den Opfattelse, at Havet var oversaaet med store Skibe med høj Rejsning, hvorfra det danske Flag vajede. Efter at jeg nogle Aar havde faret til Søs og allerede været viden om, kom jeg som ganske ungt Menneske til Kina, mine Barndomslængselsers Maal. Min Glæde paa mine tidligere Rejser over at lære Verden at kende, men særlig paa denne Rejse over at skulle til Østens Lande, var ofte blevet blandet med Skuffelse, fordi min Barndoms Forestillinger om Danmarks Betydning paa Havet kun i ringe Grad svarede til Virkeligheden. Saa jeg i det fjerne et Skib komme brusende under en Sky af hvide Sejl, stod jeg i Spænding: Skulde det være et dansk Skib? Skulde det mon ikke være det danske Flag? Men sjældent saa jeg det danske Flag vaje paa Verdenshavene. Hvor var de mange stolte danske Skibe, der bar den røde Dug med det hvide Kors ud til fjerne Verdensdele? Jeg var ført ud i Virkelighedens Verden, var bleven belært om, at Kloden ikke er større, end at den kan omfattes af Tanken, og jeg havde begyndt at regne med Kendsgerninger.«

Det skulde snart vise sig, at der i den unge danske Sømand boede en Forretningsmand, som forstod at regne med Kends-

gerninger, men ikke glemte sin Barndoms Idealer og bidrog mægtigt til at vise den røde Dug med det hvide Kors paa Verdenshavene og i fjerne Verdensdele.

Den unge Sømand udviklede ved Selvstudium og paa anden Maade sine Kundskaber, tog Undervisning i Navigation, Skibs-konstruktion og Sprog, lærte mange Lande, Folkeslag og Forhold at kende, medens han søgte at vinde et Fodfæste, hvorfra han kunde skabe sig en Fremtid.

Andersen havde paa sin Sømandsfærd faaet et uudsletteligt Indtryk af Menamfloden og Siams Hovedstad, Bangkok, hvis Navn nu er saa vel kendt i Danmark, og hvor saa mange Danske har fundet lønnende Anvendelse for deres Energi og Evner. Fra 1877 var hans Skæbne knyttet til Bangkok. Han tog Tjeneste paa et Barkskib — »Siams skønneste Skib« — »Thoon Kramon«, der tilhørte Kongen af Siam, og blev senere dets Fører. Med dette Skib drog H. N. Andersen paa Handelstogt, og som dets Fører viste han første Gang, hvilket Handelstalent der boede i den unge Skibskaptajn. Han be- traadte en for den siamesiske Handelsmand ny Vej, da han lastede »Thoon Kramon« med en kostbar Ladning Teaktræ og drog til Europa for at sælge den. Her viste Andersen, at han besad den Forening af Mod, Forudseenhed og omhyggelig Forberedelse, der skaber store Forretningsmænd. Han satte selv det, han ejede, ind paa sit Foretagende, han udrustede Skib og Mandskab paa det omhyggeligste, han undersøgte og udtog selv hvert Stykke Træ, han modstod gode Tilbud og solgte endelig sin udsøgte Ladning i Liverpool for en den Gang ualmindelig høj Pris.

Efter sin Tilbagekomst til Bangkok startede Andersen — med ringe Kapital, men velerhvervet Tillid, særlig hos Siams Udenrigsminister — sin egen Forretning, og sammen med sin Ven, Kaptajn P. Andersen fra Flensborg, stiftede han den 1. September 1884 Import- og Export-Firmaet Andersen & Co., som han i Løbet af faa Aar oparbejdede til et verdenskendt Handelshus, og som blev Moderen til Det østasiatiske Kom- pagni.

Skibsdrengen fra Nakskov var i en Alder af 32 Aar blevet Chef for et betydeligt østasiatisk Handelshus, hvis Forretnings- omraade han med sin aldrig svigtende Energi og Indsigt ud-

videde ved industrielle Anlæg og Oparbejdelsen af en udstrakt Handelsvirksomhed paa Østsiden af Malakkahalvøen. Men næppe havde Chefen for Andersen & Co. naaet dette Maal, før han satte sig et nyt, et stort, et patriotisk Maal: han vilde ved Hjælp af sit Bangkok-Firma bidrage til, at Danmark fik større Del i Verdenshandelen og Verdensskibsfarten.

Her kom den Tillid, han havde vundet hos Kongen af Siam og dennes Statsmænd — lige som senere paa hans Livsbane den Tillid, han erhvervede sig hos europæiske Stormagts herskere og Stormagtsledere — den vidtskuende, patriotiske, internationale H. N. Andersen og hans Fædreland til Gode. Den siamesiske Regering betroede ham Hverv, der i 1892, 1893 og 1894 førte ham til Europa, og paa disse Rejser indledede han den Forbindelse med Landmandsbankens ligeledes vidtskuende Direktør, Etatsraad Glückstadt, der endelig i Marts 1894 førte til Dannelsen af Det østasiatiske Kompagni med Firmaet Andersen og Co. som Grundlag.

Da H. N. Andersen havde naaet dette Maal, satte han sig et nyt stort Maal: at gøre sit Kompagni — thi det var ham, der havde skabt, og det er til den Dag i Dag ham, der ene har haft og har Overledelsen af det nu saa vældige Foretagende — til et Verdensfirma. Hans klare Grundsætning var og er: »Det er godt for en lille Nation at have Erhvervsmilieu sammen med de store«, og ud fra den Grundsætning dannede han eller tog Initiativet til Dannelse af en Række udenlandske Selskaber: Det russisk-østasiatiske Kompagni, Det fransk-asiatiske Selskab, The Siam Steam Navigation Company, The south African Trading Company, Svenska østasiatiska Kompagniet.

Med sin sikre Takt og sit klare Forretningsblik knyttede han alt efter Omstændighederne disse Selskaber fastere eller løsere til Det østasiatiske Kompagni, men han forstod i alle Tilfælde at bevare Forbindelsen og at udnytte den til Fordel for vort lille Land. Man behøver blot at mindes de mange fremmede Skibe, der ved hans Mellemkomst er blevet bygget paa Burmeister & Wains Værfter, for at forstaa disse Forbindelsers Betydning.

Men ogsaa paa mange andre Omraader gav Det østasiatiske Kompagnis Leder den danske Industri et stort Opsving. Han har sikret sit Selskabs Skibe lønnende Fragt ved en stort or-

ganiseret og i alle Enkeltheder vel gennemtænkt Udveksling af Raaprodukter fra Østasien og danske Fabriksarbejder. Princippet er: Masseomsætning og Fragt til Skibene. Til de Formaal tjener bl. a. Dansk Sojakagefabrik ved Islands Brygge, der forarbejder Raaprodukter til en Værdi af ca. 14 Millioner Kroner aarlig, Svovlsyre- og Superfosfatfabriken Limfjorden i Nørresundby, Aarhus Oliemølle, der er en af de største Forretninger af den Art i hele Verden, Nørresundby Portland Cementfabrik.

Og samtidig med, at H. N. Andersen har skabt, organiseret og oparbejdet disse store Foretagender, disse »Vekselvirkningsfaktorer«, der sikrer Det østasiatiske Kompagnis Flaade Fragt og tilfører vort Land betydelige Indtægter, har Det østasiatiske Kompagnis Skaber og Leder udviklet Kompagniets Grundlag, Bangkok-Firmaet Andersen & Co., til et kæmpemæssigt Foretagende, der vel er uden Sidestykke. Fra Bangkok-Filialen, der er Kompagniets Vugge, og hvortil der hører en senere stiftet Singapore-Filial, ledes en storslaaet Handelsvirksomhed, der omfatter hele Verden, fremfor alt Teakforretningen, der er grundlagt af Andersen & Co. og nu er Storindustri i Ordets videste Betydning. Det østasiatiske Kompagni har Koncessioner paa Skovdistrikter, der tilsammen strækker sig over et Areal af 4000 Kvadratkilometer.

I sine Teaskove har Kompagniet over 300 Elefanter. Det beskæftiger hele Aaret rundt omtrent 16000 Mand foruden en Mængde Arbejdere, der lejlighedsvis anvendes i dets Tjeneste. Det raader over en prægtig Flaade, de over hele Jordkloden berømte Motorskibe, og dets Flag vajer rundt om paa Verdenshavet, paa alle Verdensruter, i alle Havnebyer af nogen Betydning.

Alt det er skabt ved een Mands Geni, Energi og Patriotisme. Intet Under, at den Mand, Etatsraad H. N. Andersen, har faaet en Indflydelse rundt om i Verden som maaske ingen anden.

Vort Lands Lidenhed, der ikke vækker Skinsyge og Frygt, og som har gjort det muligt for en anden dansk Foregangsmand, Tietgen, at skabe store dansk-internationale Foretagender, har ogsaa støttet Etatsraad H. N. Andersen, da han først havde faaet fast Fod i Bangkok—København. Til Gen-

gæld har han bidraget saare meget til at føre Danmark frelst gennem Verdenskrigens Trængsler.

Den lille, stille Mand, der kan færdes ubemærket paa Københavns Gader, havde en næsten eventyrlig mægtig Indflydelse i Udlandets store politiske Centrere. Denne Indflydelse beroede for det første paa den høje Anseelse og urokkelige Tillid, han havde erhvervet sig som stor Forretningsleder. Det skyldtes tildels tilfældige heldige Omstændigheder, at han ad den Vej var kommet i personlig Forbindelse med allerhøjeste og højeste ledende Kredse, særligt i England. Det skyldtes hans Personlighed, hans Klogskab, hans noble og retlinede Karakter, hans absolutte Uegennyttighed, der intet krævede for ham selv, hans med Klogskab og Verdenserfaring lykkeligt forenede Beskedenhed, der gjorde ham det saa let og selvfølgelig altid kun at have Maalet for Øje. Naar han rejste for at løse de Opgaver, han havde sat sig som god Patriot, som god dansk Mand, for hvem hans Fædreland trods hans Verdensposition var alt, rejste han stille og ubemærket. Intet Blad vidste at berette, at han var Kongen af Englands Gæst, at han behandledes som Ligeemand af de mægtigste og mest indflydelsesrige Personligheder; stille og ubemærket vendte han tilbage selv fra Missioner, hvis Resultater, dersom de var blevet almindelig bekendte, vilde have sikret ham ikke blot hans Medborgeres Taknemlighed, men ogsaa diplomatisk Triumf.

Først da han rejste til Paris for ogsaa i Verdenskonferencens By at virke for Danmark — for den sønderjyske Sag — maatte han, saa nødtigt han end vilde, opgive sit Inkognito.

I videre Kredse fik man vel først den rette Forstaaelse for, hvad den store Forretningsmand, H. N. Andersen, der havde virket saa meget for den danske Handel og Industri, havde udvirket som Diplomat for sit Land, da Kong Christian X, der bedre end nogen anden kan vurdere denne Side af H. N. Andersens Virksomhed, tildelte Det østasiatiske Kompagnis Direktør den højeste kongelige Udmærkelse, der kan gives en dansk Mand, Elefantordenen.

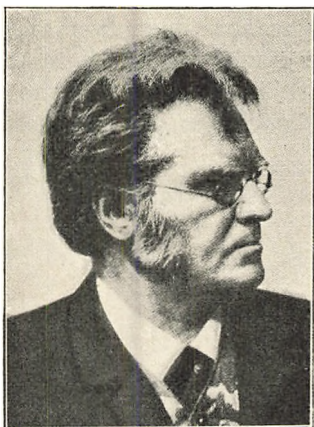
Meget har H. N. Andersen udrettet baade før og under Verdenskrigen til Held for vort Land, og der er ingen dansk Mand eller Kvinde, som ikke skylder ham Tak. Først og fremmest bør den opvoksende danske Ungdom kende den Mand, hans

Liv og Virken, holde sig for Øje, at Skipperdrengen fra Nakskov, nu Hs. Excellence H. N. Andersen, har været sin egen Lykkes Smed, men at han ogsaa har smedet for sit Lands Lykke og Held. De unge bør til deres egen Fremtids Lykke indprente sig hans Ord: »Jeg har tidligt erfaret, at der ude i Verden tages meget lidt Hensyn til indbildte Rettigheder, som ikke sjældent opelskes af Forældrekærlighed og næres ved andres Godhed og Velvilje, *men at den sikreste Fremgangsmaade til at erhverve sig Rettigheder og bevare dem er at udføre sine Pligter.* Mange synes aldrig at naa til Forstaaelse heraf; de ønsker vel at faa Del i Rettighederne, men overlader helst Arbejde og Pligter til andre. For nogle vokser Pligterne og overskygger Rettighederne. Men Arbejde og Pligt hører med til Livets bedste Goder — og af disse Goder har jeg altid haft Overflod.«

R. Besthorn.

BJØRNSTJERNE BJØRNSON

(1832—1910)

BJØRNSTJERNE BJØRNSON er født den 8. Decbr. 1832. Hans Faders Præstegaard laa højt til Fjælds. Solen var ikke varm nok til, at Kornet kunde modnes. Og om Vinteren var der saa koldt, at man maatte tage sig i Agt for at røre ved Jernhaandtaget paa Yderdøren, det iskolde Jern kunde trække Huden af Fingrene. Pastor Bjørnson stammede ned fra en Række store, stærke Bønder. Han havde været Landmand, indtil han i den voksne Alder besluttede sig

til at læse til Præst, og han var tung og tavs som sine Forfædre. Han var stærkere end nogen anden Mand i Sognet, og da Egnens største Slagsbroder engang indfandt sig for at prøve Kræfter med Præsten, kastede Pastor Bjørnson ham som en Sæk ned ad Trappen.

Denne Styrke var en Slægtsarv, og det var nok paa Grund af den, at denne Række af gammeldags Kæmper fik Navn efter Norges stærkeste Rovdyr.

Desuden var Præsten en indesluttet Mand med en levende og stærk Retfærdighedsfølelse. Han skal have haft en vældig Stemme, saa man tydelig kunde høre ham udenfor Kirken, naar han talte derinde. Denne Røst, der kunde beherske en Forsamling paa mange Tusind, tog Sønnen i Arv efter ham.

Bjørnstjerne Bjørnsons Moder hed Elise Nordraak. Hun var meget forskellig fra sin Mand, lysere og gladere af Sind.

Hun har sikkert fundet Vinterensomheden oppe i Dovrefjeldene, hvor de boede, streng nok. Dagen var kun nogle faa Timer omkring Middag, og Natten var lang og klar. Naar hun i den mørke Tid kom udenfor Døren, søgte Blikket op til Stjernerne, der funkledede saa klare i Frostluften. Og hun søgte da straks efter et Stjernebillede, der altid var oppe og i sin simple Form var let at kende. Det var Bjørnstjernen, eller som vi kalder det: den store Bjørn eller Karlsvognen.

Da saa hendes Søn blev født i December, ønskede hun, at han skulde opkaldes efter hendes Stjerne. Faderen føjede imidlertid et andet Navn, Martinus, til. Saa kunde Sønnen vokse op til, hvad der passede ham bedst. Var han bleven en jævn, ubekendt Præstemand som Faderen, havde Martinus Bjørnson passet ham bedst. Men han blev Nordens navn-kundigste Mand, saa han ganske fyldte det mærkelige Navn. Bjørnstjerne Bjørnson, og han strøg det almindelige Navn af sig, saa ingen vidste, at han havde det.

Da han var seks Aar gammel, blev hans Fader forflyttet til en langt venligere Egn, Næset Præstegaard i Romsdalen. Da han som ungt Menneske kom ind til Christiania imellem en Flok Kammerater, fandt de, at han lignede Romsfjorden. Den kunde være mild og smilende, og Dalen derinde var frodig og indtagende. Men den kunde ogsaa være barsk og voldsom, naar Skyerne laa lavt om Fjældene, og Stormen piskede Bølgerne op. Han bar Haaret i to store Bukler, og dem kaldte de Romsdalshornene.

I Skolen fyldte han Kammeraterne med Eventyr, som han fortalte saa levende, at han undertiden næsten skræmmede dem.

Da han var elleve Aar, kom han paa Latinskolen i Molde. Der fortælles, at han den første Dag bankede sine Kammerater af og saa gik til Fjælds i stolt Sejrglæde. Men snart tog han ogsaa paa anden Maade Magten iblandt dem. Han læste en Masse Romaner og fortalte dem igen for dem, og de fandt alle, at Romanerne blev meget forbedrede, naar de saadan var gaaet igennem Bjørnsons Sind. Og lidt senere udsendte han en Avis iblandt dem, den fik Navnet »Friheden«. Han blev stærkt optaget af Henrik Wergelands Digte, som han kunde en Mængde af udenad, og blev glødende Frihedsmand.

Saa kom Budskabet om Februarrevolutionen i Frankrig

1848. For første Gang følte Bjørnson, at han oplevede Historie. Og han var nu Revolutionsmand til Fingerspidserne.

Men det tiltalte ikke Lærerne. De fandt, at Præstens ældste Søn tegnede til at blive en farlig Person. Og de mente, at han trængte til at dukkes. For en ubetydelig Forseelse idømte en af Lærerne ham en ydmygende Straf; men det vilde den ærekære Gut ikke finde sig i, han pakkede sin Kuffert og vandrede hjem til Næsset og fortalte, at han ikke vilde gaa i den Skole mere. Hans Fader, der selv havde en prikken Æresfølelse, gav ham Ret, og nu blev han sendt ind paa et Kursus i Christiania.

Her fandt han blandt Kammeraterne nogle af Norges ypperste Ungdom. Her var den unge Apotekermedhjælper Henrik Ibsen, og lidt senere kom Sorenskriversønnen Jonas Lie. Og her var den meget ældre og allerede bekendte Vinje. De følte sig som det unge Norge, var ivrig republikanske og stærkt litterært interesserede. Men med Eksamenslæsningen gik det, som det bedst kunde. Og i 1852 kneb han sig med Møje igennem med en tredie Karakter.

Men han havde heller ikke i Sinde at bruge den Eksamen. Han vilde ikke være Embedsmand. Hans Fader kunde imidlertid ikke finde sig i, at han ikke vilde skaffe sig en ordentlig Livsstilling. Og han satte da som Betingelse for, at han vilde understøtte ham, at han skulde tage f. Eks. den teologiske Embedseksamen. Saa frasagde Bjørnson sig al Understøttelse og blev en Tid ludfattig. Der var Vinterdage, da han hverken havde noget at putte i Kakkelovnen eller i Munden.

Men han kom snart paa Benene, han begyndte at skrive i Bladene, og hans Artikler begyndte at vække Opsigt. Han stred for norsk Skuespilkunst paa det norske Teater, der herskedes af danske Skuespillere.

I 1856 var der et stort skandinavisk Studentermøde i Upsala. Bjørnson var med som Referent. Det syntes ham, som tre Folk stævnedes sammen til en Kappelstrid. Her stod Sverrig foran med sin straalende Historie. Saa kom Danmark, der var slaaet ned Gang paa Gang, men altid paany havde rejst sig. Men hvor havde Norge været i de sidste Aarhundreder? Var det det samme Norge, der nu var vaagnet efter en lang Dvale, som de gamle Tidens stolte Land? Hvor var Forbin-

delsen? Det Spørgsmaal hamrede i hans Sind, indtil han tilsidst fandt det Svar, at Norge havde levet sit Liv i den jævne ubekendte Mand. Der var endnu den samme Natur, som i de store Dages navnkundige Skikkelser. Nu skulde der skrives Sagaer om Bonden, igennem hans Tankesæt knyttedes Traaden mellem Fortid og Nutid.

Han sad paa Talerstolens Trin og fandt, at det maatte være herligt at staa der og lede en stor Forsamling med sit Ord. Han lavede Tale paa Tale, men kom stadig ikke længere end til Trinnet.

Da han gik op ad Gaden i hele den store Flok af Skandinaver, havde der staaet en ung svensk Pige med en Plomsterkrans i Haanden, den skulde hun give til den af de fremmede, hun syntes bedst om. Saa kom Bjørnson der, rank og lys og stærk. Hun gjorde et rask Skridt frem og bød ham Kransen. Det var som en Sejrskrans, der raketes ham, han snappede den af Haanden paa hende og satte den paa sit Hoved, saa hun blev helt forskrækket derved.

Da han var kommen hjem, skrev han et Referat, der vakte megen Opsigt. Saa pakkede han sin Kuffert og strøg af Sted til Danmark. Her fandt han ny Venner i toneangivende, litterære Kredse, og her lærte han Grundtvigs Højskole at kende og kom i Berøring med den grundtvigske Bevægelse. Men han havde ogsaa Skuffelser. Han ønskede at faa Adgang til J. L. Heibergs Hus. Men her lukkedes Døren for ham. Heiberg ansaa ham for en ukultiveret norsk Vildmand. »Ja, han er ung,« blev der undskyldende sagt, »han skal løbe Hornene af sig.« »Det kan gerne være,« svarede Heiberg, »men jeg sætter ikke Pris paa, at han gør det i min Dagligstue.« En anden Skuffelse oplevede Bjørnson senere, da det kgl. Teater forkastede hans Skuespil »*Halte Hulda*«.

Han havde paabegyndt Fortællingen »*Synnøve Solbakken*«, som han fuldførte, da han var kommen hjem til Norge. Hans Venner var henrykte; men Kritiken hjemme var kun lidet anerkendende. Det var ham en ikke ringe Hjælp, at man i københavnske Blade syntes at have langt mere Forstaaelse af dette Digterværks Værdi.

Og Fortællingen vakte den store norske Violinvirtuos Ole Bulls levende Interesse for ham. Han havde oprettet et norsk

Teater i Bergen, og nu tilbød han Bjørnson den kunstneriske Ledelse. Og et heldigere Valg kunde han næppe have gjort. Bjørnson havde alle Betingelser for at udfylde en saadan Plads, baade Myndighed og fin Forstaaelse og en vældig Energi. Han var selv en glimrende Oplæser, og nu blev han en ypperlig Instruktør.

Men Teatret, der ofte helt fanger sine Dyrkere, kunde ikke binde Bjørnson. Da der var ny Valg til Stortinget, kastede han sig ud i den politiske Kamp, drog fra Møde til Møde, talte og bekæmpede Modstanderne og opildnede Venerne. Og han bar da ogsaa Sejren hjem. Han havde vundet et nyt Felt for sine Evner, han var bleven Folketaler.

Hans Kampagne i Bergen havde vakt Opsigt i hele Landet, og nu fik han Tilbud om Pladsen som Redaktør af »Aftenbladet« i Christiania.

Før han forlod Bergen, skrev han Sangen: »*Ja, vi elsker dette Landet*«. Flere andre Sange skriver sig fra disse Aar: »*Der ligger et Land mod den evige Sne*« og »*Har du hørt, hvad Svensken siger*«. Og han skrev Fortællingen »*Arne*«.

Han havde giftet sig med Caroline Reimers, en ung Skuespillerinde ved Teatret, og hun kom nu til at dele med ham de voldsomme Kampaar, de oplevede i Christiania. En Dag mødte de unge konservative og knuste hans Ruder med Sten. »Det var den stolteste Dag i mit Liv,« sagde Bjørnson siden. Da de gik bort efter den Bedrift, havde de alle istemmet hans Sang: »*Ja, vi elsker dette Landet*«. Under de mest forbitrede Kampe digtede han »*En glad Gut*« med Sangen: »*Løft dit Hoved, du raske Gut*«. Den udkom som Føljeton i hans Blad.

Der var imidlertid en Del af Venerne, der fandt ham for voldsom, og han maatte atter opgive Redaktørstillingen. Han rejste nu med Rejsestipendium til Italien. Her studerede han italiensk Kunst og Historie; derefter drog han til Frankrig og Tyskland. Han var i alt hjemmefra i tre Aar, og i dem digtede han Skuespillene »*Kong Sverre*«, »*Sigurd Stembe*« og »*Maria Stuart i Skotland*«. Efter sin Hjemkomst blev han kunstnerisk Leder af Christiania Teater. Han skrev i de følgende Aar »*De nygifte*«, »*Fiskerjenten*« og »*Arnljot Gelline*«.

Bjørnson havde sluttet sig nær til den grundtvigske Retning

og stod i nær Forbindelse med den danske Højskolebevægelse. Ved Grundtvigs Død i 1872 var der dem, der saa ham som Tronarving indenfor Partiet. Ingen havde sunget smukkere end han om den gamle Kæmpe, og hans Sang »*Ligesom Vølven i Nordfolkets Gry*« stod for mange som det skønneste Drapa. der var digtet til den gamle Høvding's Pris. Men umiddelbart efter vakte han stor Forbitrelse og en voldsom Diskussion ved sit Krav om, at vi skulde ændre Signaler overfor Tyskland. Der opstod en stor Strid i de danske Blade, den kaldtes Signalstriden, og under den vendte mange af Bjørnsons tidligere Venner sig haardt imod ham.

Han rejste atter sydpaa, men i Rom længtes han efter Norge, bare han kunde finde et Sted, hvor han i Ro kunde fordybe sig i Arbejdet uden at være nødt til at sprede sine Kræfter i Døgnets Kampe.

Da foreslog en Ven ham, at nogle af hans Venner skulde hjælpe ham til at købe Gaarden »Aulestad« tæt ved Christopher Bruuns Højskole. Bjørnson greb Tanken med stor Begejstring, han glædede sig til at arbejde med i Højskolens Tjeneste. Og han glædede sig ikke mindre til at skulle arbejde sammen med hele den Kreds af udmærkede Mennesker, der var knyttet til Højskolen. Her var først og fremmest Christopher Bruun selv, men ogsaa Kristofer Janson og hans Hustru, Drude Janson.

Den saakaldte realistiske Bevægelse var nu bleven stærk i Litteraturen, og den drog ogsaa Bjørnsons Tanker bort fra Fortidens Helte til Nutidens Mennesker. Han skrev sit Skuespil »*Redaktøren*« som et Angreb paa den daarlige Presse, der i Stridens Hede ikke vragede noget Middel, naar det gjaldt at slaa en Modstander ned. Og derefter den borgerlige Komædie »*En Fallit*«. Det var en ypperlig Folkekomædie, morsom og følelsesfuld og med et stort Galleri af udmærket tegnede Personer. Den tog sig da ogsaa udmærket ud paa Scenen og bragte Bjørnsons Ry videre om end noget tidligere Arbejde. Stykket gjorde ikke blot Lykke i Norge og Danmark, men det blev under stort Bifald spillet paa en Mængde tyske Scener.

Under glade Forventninger tog Bjørnson Aulestad i Besiddelse. Men Oppositionen mod Højskolens Mænd vaagnede

snart i ham. Og den drev ham videre og videre fra Kritik af Christopher Bruun til voldsom Kritik af Menighedens Tro. Den brød ud i lys Lue under et Foredrag, hvor den evige Fordømmelse blev understreget. Dette oprørte Bjørnson som umenneskeligt. Og han nøjedes da ikke med at lade Helvedestroen falde, men han lod den trække hele det kristne Haab med, som han hidtil havde levet paa. Han kastede sig over et hidsigt Studium af Bibelkritik, og han rustede sig til en voldsom Kamp. Thi Bjørnson kunde ikke holde sine Meninger for sig selv, om de var aldrig saa ufærdige. Han maatte slaas med anderledes tænkende om dem.

Der stod da ogsaa svært Gny om Bjørnsons Frafald. Han skrev Avisartikler og holdt Foredrag, og der blev slaaet haardt fra begge Sider.

Det varede heller ikke længe, inden Bjørnsons ny Livsanskuelse paa det kraftigste prægede hans Digterværker. Men samtidig udviklede han sig stærkt som Kunstner. Hans Værker blev langt mindre folkelige end før; men han naaede et digterisk Mesterskab, der stillede ham i Række med Verdenslitteraturens største Mænd. Efter flere gode Skuespil som »Leonarda«, »Det ny System« og det morsomme Lystspil »Geografi og Kærlighed« med dets ypperlige Karakteristik af den geniale Digtergeograf, skrev han saa betydelige og storslaaede Værker som Dobbeltskuespillet »Over Evne« (1 og 2) og »Poul Lange og Tora Parsberg«. Og desuden Fortællinger som »Det flager i Byen og paa Havnen« og »Paa Guds Veje«.

Men om han end havde skilt sig fra den kristne Tro, saa holdt han stadig fast paa dens Moral. Det bar ikke blot svagere Arbejder som »En Hanske« Vidnesbyrd om, men først og fremmest hans voldsomme Deltagelse i den saakaldte Sædelighedsstrid. I 1887 berejste han de danske Byer fra den ene Kant af Landet til den anden og holdt for store Forsamlinger sit Foredrag om »Engifte og Mangegifte«.

Efter »Poul Lange og Thora Parsberg« skrev Bjørnson baade Skuespil og Fortællinger, men de staar næppe paa Højde med det bedste, han har skrevet. Personlig blev han imidlertid ikke gammel. Han var lige ivrig, voldsom og stærk i det, der stod for ham som Ret. Og han bevarede bestandig en næsten religiøs Tro paa det godes Sejr.

Bjørnson staar som en af de stærkeste og ærligste Kæmper i en Brydningstid. Hans varme Medfølelse med Mennesker, hans flammende Retfærdighedsfølelse og hans urokkelige Tro paa det godes Sejr vil meget længe bevare hans Minde i hele Norden. Han døde i Paris den 26. April 1910.

Helge Hostrup.

Litteratur: Gerhard Gran: »Norsk Aandsliv i hundrede Aar« og »Bjørnstjerne Bjørnson«; Chr. Collin: »Bjørnstjerne Bjørnson«, Henrik Jæger: »Illustreret norsk Litteraturhistorie«, »Bjørnstjerne Bjørnsons Grotid« udgivet af Halvdan Koht, Nulle Finsen: »Fra Bjørnsons Hjem« og »Fra Bjørnsons sidste Aar«, »Bjørnstjerne Bjørnsons Artikler og Taler« i Udvalg ved Chr. Collin.

STEEN STEENSEN BLICHER

(1782—1848)

Skummel. og graa er min fædrene Hede,
dog under Lyngtoppen Blomsterne staar,
Lærken blandt Gravene bygger sin Rede
og sine Triller i Ørkenen slaar.

St. St. Blicher.

BLICHER er den jyske Hedes Digter fremfor nogen anden. Fra Barndommen af var han dybt fortrolig med denne Egn, med dens Natur og særegne Skønhed, med dens Dyreliv og med de Mennesker, som her har hjemme. Her laa hans Barndomshjem, hvorfra han ofte ledsagede sin Fader paa Jagt, og her vandrede han siden milevidt omkring paa sine lange Jagtture. Han elskede denne Egn, hvor han modtog Barndomstidens dybe Indtryk; den fyldte hans Sind

med Fred og Glæde, naar han med Bøsse, Jagttaske og Hund vandrede ud for at glemme de huslige Sorger og Bekymringer. Om ingen Egn er der vel digtet skønnere end Blichers Vers:

Min Fødestavn er Lyngens brune Land,
min Barndoms Sol har smilt paa mørke Hede,
min spæde Fod har traadt det gule Sand,
blandt sorte Høje bor min Ungdoms Glæde.

Skøn er for mig den blomsterløse Vang;
min brune Hede er en Edens Have —

der hvile ogsaa mine Ben engang
blandt mine Fædres Iyngbegro'de Grave.

Steen Steensen Blicher blev født den 11. Oktober 1782 i Vium Præstegaard, der ligger paa Skellet mellem Heden og Agerlandet. Han var meget svagelig ved sin Fødsel, og kun ved den yderste Paapasselighed (bl. a. ved Behandling med varme Mælkebade) lykkedes det at holde Liv i ham.

Navnene Steen Steensen har han efter sin Moders Morbrøder, Etatsraad Steen de Steensen til Aunsbjerg. Etatsraaden var gift med en Søster til Landsdommeren Kammerherre von Schinkel paa Hald, og Blichers Barndomshjem havde saaledes Forbindelse med begge disse Herregaarde, navnlig kom Steen ofte til Aunsbjerg, hvor han følte sig som hjemme. Den venlige Etatsraad holdt han meget af, knap saa meget af Etatsraadinden, der lærte ham at sige, at hans Vilje sad i hendes Lomme, »dog kun, naar der var fremmede, som hørte paa det.«

I Novellerne »Skytten paa Aunsbjerg« og »Eneste Barn« giver Blicher ret aabenhjertige Skildringer af Forhold og Personer baade paa Aunsbjerg og paa Hald. Datteren paa Hald, Charlotte von Schinkel, var et temmelig letsindigt Pigebarn, hvis Skønhed gjorde et stærkt Indtryk paa Blicher i hans Drengaar. I adskillige af Blichers Kvindeskikkelser mærker man, at han under Skildringen har haft hende i Tankerne; det gælder saaledes Mette i »Røverstuen« og — i endnu højere Grad — Sofie i »En Landsbydegns Dagbog«. Handlingen i sidstnævnte Novelle er iøvrigt bygget over Marie Grubbes Livshistorie, dog med en Del Afvigelser.

Ogsaa Novellen »Fjorten Dage i Jylland« er stærkt præget af Erindringer fra hans Barndom. Til Langebækpræsten i denne Novelle har Blichers Fader, Niels Blicher, været Forbillede.

Niels Blicher, hvis Slægt i flere Led havde været Præster, var en livlig og virksom Natur, ivrig for Befolkningens Oplysning og Fremgang, og det var ham en Glæde selv at tage sig af sin lille Søns Undervisning. Steen udvikledes meget langsomt og havde bl. a. svært ved at lære de latinske Remser;

men han havde en god Forstand og var flittig og interesseret. Sine Eksaminer bestod han da ogsaa med et fint Resultat.

Moderen, Kristine Marie Curtz, var en Præstedatter fra Ribeegnen; hun var en indesluttet og tungsindig Natur; i de sidste 20 Aar — hun døde 1820 — var hun fuldstændig sindssyg. Steen har vel nok efter hende arvet et vist Drag af Tungsind; men det forbindes med og opvejes af Faderens sunde Forstand, Virksomhedsiver og Livsmod.

Gennem Blichers Digterværker mærkes ofte en stille Undergrund af Vemod, men som »Smil gennem Taarer« brydes den stadig af det rigeste Lune og et ukueligt Livsmod.

Da Steen var 13 Aar gammel, forflyttedes hans Fader til Randlev, og kort Tid efter blev han optaget i Randers Latinskole. Da han var saa godt forberedt, særlig i Latin, slap han for at komme i Skolens nederste Klasser, hvor der var nogle ret umulige Lærere. I de tre øverste Klasser, som Blicher gennemgik, var Undervisningen god, og skønt han ikke altid hang over Bøgerne, men gav sig Tid til baade at gaa paa Jagt og foretage Sejlture paa Fjorden, tog han sin Studentereksamen med Udmærkelse.

1799 kom han saa til København for at studere, og han mødte med store Forventninger og med Ønsket om at komme til at gøre sig gældende i Selskabslivet som en rigtig »Mahognifyr«. Det gik nu ikke saa let; thi Faderen havde ikke Raad til at sende ham Penge, og den unge Student maatte derfor selv tjene til sit Ophold ved at give Privattimer; men det var kun lidt, han kunde tjene paa den Maade; der blev intet til fine Klæder for »Mahognifyren«, knap nok til Mad. Han passede imidlertid sin Eksamenslæsning og tog baade Filosofikum og en Prøve i de gamle Sprog med et smukt Resultat.

Da ramtes han pludselig af et heftigt Sygdomsanfald. Ophebet og svedig efter en Fødtur sprang han en Dag i Vandet og foretog en længere Svømmetur. Herved paadrog han sig en slem Forkølelse, som han længe ikke kunde blive skilt ved. Kræfterne ebbede langsomt bort, og Lægerne mente, at det var tvivlsomt, om han kunde komme sig. Det meste af Sommeren 1801 gik hen paa den Maade, og Blicher følte sig til sidst saa svag, at han næppe kunde liste hen over et Stue-

gulv. Da besluttede han selv at tage Sagen i sin Haand og følge en helt anden Fremgangsmaade: søge Bevægelse ved Jagten, give de angrebne Lunger Elasticitet ved Fløjtespil, og i Stedet for den foreskrevne strenge Diæt at nyde al Slags Spise og Drikke. Begyndelsen var svær: Bøssen var ham for tung, og hvert andet eller tredie Minut maatte han standse lige saa længe for at trække Vejret, og han kunde næppe blæse fire Takter til Ende uden at holde Pause; men han lod sig ikke forknytte, hver Dag lagde han flere Skridt, flere Takter og flere Mundfulde til, og fra nu af gik det stadig fremad med Helbredet. Sine Studier kunde han dog ikke passe, sine Privat-timer havde han maattet afsige paa Grund af Sygdommen, og hans økonomiske Forhold blev derfor snart saa daarlige, at han ogsaa af den Grund maatte se at komme bort fra Byen.

Da fik han Tilbud om en Plads som Huslærer hos en Proprietærfamilie paa Falster, sandsynligvis har en Slægtning af ham, Provst Blicher i Gunslev paa Falster, været ham behjælpelig med at faa denne Plads. Her opholdt Blicher sig i to Aar og havde Frihed til at anlægge Undervisningen, som han vilde. En stor Del af Tiden tilbragte han i det fri paa Fodture og paa Jagt, for det meste i Selskab med den ældste af sine Elever, en 14 Aars Dreng, som i høj Grad yndede sin Lærers fri Undervisningsmetoder. Ved dette Friluftsliv, ved Fløjtespil og ved Hjælp af Falstringernes gode Mad genvandt Blicher fuldstændig sit Helbred, ja, fik sig trænet op til at kunne udholde de største Anstrengelser og Strabadser.

Fra Efteraaret 1803 til 1807 opholdt han sig, fraset nogle Sommerrejser, i København, og efter hvad han selv fortæller, lagde han sig især efter »levende Sprog, Historien, Geografien og Poesien.« Disse fri Studier har sikkert været af stor Betydning for den vordende Digers Udvikling. Ved Blichers Ankomst til København skulde Henrik Steffens netop til at begynde en ny Forelæsningsrække, og Blicher meldte sig straks som Tilhører. Disse Forelæsninger, der havde saa stor Betydning for Oehlenschläger og Grundtvig, synes imidlertid ikke at have gjort noget større Indtryk paa Blicher, der ikke rigtig kunde gaa med til at betragte Poesien som noget, der var højt hævet over og vidt fjernet fra Hverdagslivet og fra jævne Folks stiltfærdige Arbejde. Blicher følte sig især tiltalt af den engel-

ske Litteratur, bl. a. af Digtere som Milton, Pope og fremfor alt af Macphersons »Ossians Digte«, der besynger Højskottlands vilde Natur. Allerede paa Falster havde han begyndt at stifte Bekendtskab med disse Digte, og nu arbejdede han paa en Oversættelse af dem. Første Del af denne Oversættelse udkom 1807 og anden Del 1809. Den fik en særdeles smuk Modtagelse af Kritikken, og Blicher begyndte at blive kendt som en ung, lovende Digter.

Ogsaa i disse Studieaar kneb det med Pengene, da han selv maatte tjene til sit Ophold. Han kunde saaledes ikke faa Raad til at tage Timer i Engelsk hos en dygtig Sproglærer; men han havde stiftet Bekendtskab med en engelsk Sømmand, som han fik til at hjælpe sig, mod at Sømanden fik Lov til at deltage i hans tarvelige Aftensmaaltid. 1806 blev han pludselig ret velstillet, idet han baade fik tildelt en Understøttelse fra Universitetet og tillige fik en vellønnet Plads som Hovmester for et Par Dreng, hvis Forældre opholdt sig i Vestindien. Han fik nu Raad til at gaa velklædt, tage Danseundervisning og deltage i en Borgerklubs Selskabelighed.

Efteraaret 1807 med Englændernes Angreb paa København gjorde en brat Ende paa disse idylliske Tilstande. Under Bombardementet stod Blicher paa Volden, mens Bomber, Granater og Ildpile regnede ned over Byen. Efter en Vagt fra 8 til 3 Nat sank han udmattet sammen og sov med Ryggen lænet mod et Træ. Da han kom hjem, saa han, at Huset, hvori han boede, var brændt, og med det alle hans Ejendele.

Han havde nu kun den Uniform, han havde faaet udleveret af Korpset. Universitetet laa i Ruiner, og foreløbig kunde der ikke blive Tale om at studere videre; han maatte rejse hjem til Faderen i Randlev. Aaret efter tog han imidlertid til København igen med det Forsæt hurtigst muligt at tage Præsteksamen; en Pengesum fra en velhavende Slægtning satte ham i Stand til at arbejde under nogenlunde ordentlige Forhold, og i Slutningen af Aaret 1809 fik han da sin Embedseksamen.

Kort Tid efter søgte han og fik et Embede som Adjunkt ved Randers Latinskole, og i den nærliggende Spentrup Præstegaard kom han ud for et Par »brændende, sortebrune Øjne«, som satte hans Hjerte i en heftig Bevægelse. De tilhørte den kun attenaarige Enke efter Blichers Farbroder, den velhavende

Pastør Daniel Blicher i Spentrup. Den unge Adjunkt friede og fik Ja, og snart efter var han gift; men det varede ikke længe, før Skuffelserne meldte sig. I Stedet for den huslige Lykke, som Blicher drømte om at vinde ved dette Ægteskab, saa bragte det ham mange bitre Timer og blev Hovedaarsagen til, at man kan tale om »Blichers Livs-Tragedie«. Den unge Hustrus Interesser strakte sig næppe ret langt ud over Rengøring, Pynt og Selskabelighed. Fra 1810 — Ægteskabets første Aar — stammer Blichers »Mit først Digt«, hvori det hedder:

Mit Navn skal i de fjerne Dage mindes,
og Fremtids Børn mit Kvad forlyste vil,
naar ingen ved, hvor Skjaldens Gravhøj findes,
og ingen af hans Slægt er mere til.

Vi ser heraf, at Blicher havde en sikker Forvisning om sit Digterkald; men for hans Hustru var den Slags kun faabeligt Hjernespid.

Adjunktlønnen kunde ikke slaa til, og da han desuden fik Bryderier med sine foresatte, fordi han ikke altid mødte til Timerne, søgte han Afsked og tog hjem til sin Fader i Randlev, hvor han forpagtede Præstegaardsjorden. Tid efter anden søgte han Præsteembede; men Frederik den Sjette var blevet meget vred over, at han saaledes havde frasagt sig Adjunktembedet. Nu skulde han faa Lov til at vente. Der gik ni Aar, og hans økonomiske Forhold blev stadig ringere. Da besluttede han at indrykke følgende Bekendtgørelse:

»En theologisk Candidat med bedste Karakter søger Ansættelse som Skovrider eller Skytte hos et Herskab. I den Tid, som bliver tilovers fra hans egentlige Bestilling, tilbyder han at undervise i Latin, Græsk, Tysk, Fransk, Engelsk og Italiensk. Paa Duelighed som Jæger kunne de paalideligste Vidnesbyrd fremlægges.«

Først viste han imidlertid Annoncen til en Godsejer, som han ofte havde ledsaget paa Jagt, og bad ham om en Jagtattest. Godsejeren bad ham vente lidt med at indrykke Bekendtgørelsen, saa vilde han rejse til København og gøre et Forsøg paa at skaffe Blicher et Præstekald. Det lykkedes; Blicher fik det første Embede, som derefter blev ledigt: Lysgaard-Torning Præstekald i Nærheden af Fødebyen Vium.

Det var kun et fattigt Embede, og i de 6 Aar, han boede

her, steg Gælden stadig. Alligevel var vel nok disse 6 Aar de lykkeligste i hans Liv. Det var den Egn, han fra Barndommen kendte og elskede, og det var den, der kom til at udgøre Skuepladsen for en stor Del af hans Noveller, af hvilke de første udkom 1824, mens han var Præst her. 1825 blev han forflyttet til Spentrup, hvor han boede til sin Død 1848.

Som de betydeligste af Blichers Noveller kan nævnes: »En Landsbydegns Dagbog«, »Røverstuen«, »Præsten i Vejlbj«, »Hosekræmmeren«, »Telse«, »Bettefanden«, »Marie«, »De tre Helligaftener« og »E Bindstouw«.

Sidstnævnte Værk, der er skrevet i jysk Mundart, er fra 1842. Det indtager en Særstilling i Blichers Digtning, ja i dansk Litteratur i det hele taget. I Bindestuen samles Landsbyens unge og gamle om et Bord; saa spares der baade paa Lys og Brændsel, og mens de lader »de fem Pinn lest ve,« kortes Tiden med Sange og Fortællinger. Der findes næppe nogen Bog, der paa en saa mesterlig Maade træffer den jyske Bondes Tankegang og Tale. Hans Kærlighed til sine Dyr, særlig til sine Heste, har vel intetsteds fundet et saa smukt og fuldgældigt Udtryk som i »Messingjens«.

De fleste af Blichers Fortællinger foregaar i Jylland, og mange af dem er bygget over egne Oplevelser eller over Sagn og Fortællinger fra de Egne, hvor han har levet. Han har et indgaaende Kendskab til sine Personer, enten det saa er Herremænd, Præster, Latinskolelærere, Degne, Bønder, Fiskere eller Tatere. De er med sikker Haand anbragt i den jyske Natur, hvor de hører hjemme; vi føler deres inderlige Samhørighed med den, ja, at de selv er en Del af denne Natur.

Blicher er den første, der forsøger at skildre jyske Bønder, saaledes som de er, uden Forskønnelse og uden Latterliggørelse. Deres Pligtfølelse, Arbejdsomhed og Sparsommelighed kommer stærkt frem. Der kan være noget tungt og haardt over deres Livssyn, og ikke sjældent maa blidere Følelser vige for Hensyn til Penge og materielle Goder. (»Hosekræmmeren« — »Marie«.)

Blicher havde en god Ven i Ingemann; men ellers var der ingen af Samtidens store Digttere, der havde synderlig Forstaaelse af hans Digtningens Værdi; den kyndige og for sit skarpe Vid bekendte Kritiker P. L. Møller, søgte i Digterens sidste Aar

at aabne Læseverdenens Øjne for Skønheden og Ægtheden i hans Digtning, ellers var den litterære Kritik i København ham som Regel ikke gunstig, og Hovedstadens fine Kredse brød sig ikke om hans Bondelivsskildringer. Først da den store Skuespillerinde Fru Heiberg ved en Aftenunderholdning paa det kongelige Teater læste »Hosekræmmeren«, begyndte man ligesom at faa en Fornemmelse af, at der maaske dog var noget af Værdi at hente hos denne mærkelige jyske Landsbypræst. Novellerne kunde udsendes i ny Oplag før hans Død, saa en Del Læsere har han alligevel haft, vel nok mest jævne Folk.

Af Blichers poetiske Digtning bør foruden Digtene i »E Bindstouw« fremhæves Digtsamlingen »Sneklokken« (fra 1826) med de smukke Digte »Til Glæden« og »Til Sorgen«; Digtsamlingen »Trækfuglene«, der udkom 1838 og indledes med det vemodig-skønne Præludium: »Sig nærmer Tiden, da jeg maa væk«; endvidere de fortællende Digte »Morten Børup« og »Søren Kanne«, samt den kraftfulde Sang i jysk Mundart »Jyden han æ stærk aa sej«.

Endnu maa nævnes Blichers Virksomhed for folkelig Oplysning og Vækkelse. Gennem Skrifter og Avisartikler, der handlede om de forskelligste Emner som: Bør Jøden taales i Staten? Dødsstraf, Slavehandel, Grækernes Frihedskamp, Opdyrkning af Moser, Bepantning af Heder og lign.*), søgte han at vække den almindelige Befolknings Interesse for offentlige Anliggender. Det samme tilsigtedes med de store Folkemøder paa Himmelbjerget, hvortil han første Gang indbød 1839. Disse Møder vakte en betydelig Opmærksomhed, og Folk samledes i store Skarer for at lytte til hans Tale og Sang. Saadanne Møder var dengang noget nyt, og Blicher har ved de tre, han fik afholdt, indledet den Række af Møder og Folkefester, der har haft saa stor Betydning for folkelig Oplysning og Vækkelse.

I sit »Præludium« til »Trækfuglene« kalder Blicher sig en »stakkels gældbunden Fange,« og sandt er det, at han næsten hele sit Liv maatte slaas med Fattigdom. Familien blev efterhaanden stor: ti Børn foruden Hustruens Søn af første Ægteskab, og hverken han selv eller Konen var gode til at passe paa

*) Blicher udtalte sig i disse Artikler mod Dødsstraffen og hævdede, at Jøderne burde have Ligeret med andre Borgere.

Penge. Engang var Blicher saa haardt trængt af sine Kreditorer, saa han besluttede at stille sine Ejendele til Auktion for at tilfredsstille dem. Det blev dog afværget ved, at Velyndere og Venner af Digteren skød sammen og betalte den mest tyngende Gæld.

Sit Ægteskab følte han som en Ulykke; engang blev der endog gjort Forberedelser til Skilsmisse, og hans Hustru tog en kort Tid Ophold i Randers; men da det kom til Stykket, blev de alligevel enige om at holde ud sammen, trods manglende Forstaaelse. Saa søgte han da Trøst og Fred i sit Sind ved at vandre ud paa sine dagelange Jagtture, og det er næsten utroligt, hvad han kunde byde sig selv af Strabadser. Han fortæller selv, at han engang — ganske vist i sine yngre Aar — stod op en Time før Dag og »gik to Mil til Klapjagt i dyb Sne, traskede omkring paa denne og stod med vaade Fødder og Ben lige til Aften, forblev saa uden at skifte med vaadt eller tørt siddende ved Spisebordet og Punschebollen til Kl. 3 om Natten, gik derpaa mod en bidende Nordenvind $1\frac{1}{2}$ Mil med en Jagtbroder til dennes Hjem, hvor han lagde sig i en dyneløs Alkove paa den bare Halm, sov i de vaade Klæder et Par Timer, vandrede derpaa den halve Mil til sit Hjem, klædte sig om og — gik paa Jagt.«

Naar han træt og sulten kom hjem fra sine Jagtture, maatte han som oftest selv sørge for Mad. Nogen Skyld havde han vel nok selv heri; thi hvis hans Hustru spurgte ham, hvornaar han kom hjem, kunde han godt finde paa at svare: »Naar du ser mig, saa kommer jeg!«

Blichers sidste Aar blev triste og mørke. Sorger og Sygdom fik efterhaanden Bugt med hans hærdede Legeme, og samtidig sløvedes hans Sind mere og mere; Uvenner skubbede til og bidrog til at forbitre hans sidste Aar. Stif sønnen udviklede sig til en Svirebroder og Vagabond af en saadan Art, at Hjemmet maatte lukke sine Døre for ham. 1842 tog han sig en Kapellan, som blev forlovet med en af hans Døtre, og her havde han den Sorg, at denne Kapellan, der var en godmodig, men svag Natur, tog sig selv af Dage. Herefter fulgte en Del Forhandlinger med de gejstlige Myndigheder om, hvorvidt Blicher burde have en ny Kapellan eller maaske hellere burde søge sin Afsked, og under disse Forhandlinger arbejdede hans nærmeste fore-

satte, Provst Valentin, gennem sine Indberetninger ihærdigt paa at faa ham afsat, saa han selv kunde faa Embedet. Planen lykkedes, Blicher fik Anmodning om at søge sin Afsked, og da han nægtede dette, fik han den uden Ansøgning — »i Naade og med Pension«. Dette tog han sig meget nær, og før »Naad-sensaaret« endnu var udløbet, døde han i Spentrup Præstegaard den 26. Marts 1848.

Han blev begravet paa Spentrup Kirkegaard, hvor der er rejst en smuk Mindesten over ham. I Viborg, Randers og i Vium Præstegaardshave, paa Lyshøj, Himmelbjerg og paa Hohøj ved Mariager er der ligeledes rejst Mindesmærker for ham. I Aarhus er man før Tiden (1928) i Færd med at rejse den jyske Hedes Digter et værdigt Mindesmærke, en smuk Bronzestatue, udført af Billedhuggeren Nielsen Sondrup.

Mindestenen paa Spentrup Kirkegaard er en ca. 2 m høj Granitsten. Paa den slebne Forside er der indhugget en Lyre, indfattet i en Laurbærkrans. Under Digterens Navn staar følgende Vers:

Dit Navn skal i de fjerne Dage mindes,
og Fremtids Børn dit Kvad forlyste vil,
naar ingen ved, at her din Gravhøj findes,
og ingen af din Slægt er mere til.

Th. Heltoft.

Litteratur: »Erindringer af St. St. Blicher, optegnede af ham selv i Aaret 1845.« Fr. Barfod: St. St. Blicher («Aftenlæsning» 1862). Evald Tang Kristensen og M. A. S. Lu d: St. St. Blichers Liv og Gerning. P. L. Møller: St. St. Blicher (Kritiske Skizzer II). Otto Borchsenius: Himmelbjergpræsten (Fra Fyrreerne II). Hans Hansen: St. St. Blichers Barndom og Ungdom. Jeppe Aakjær: St. St. Blichers Livs-Tragedie. Hans Brix: Blicher-Studier. Søren Vasegaard: Nordlysperioden i Blichers Digtning. Søren Vasegaard: Til Belysning af Blichers Liv og Digtning 1820—36.

TYGE BRAHE

(1546—1601)

FRA de ældste Tider har Stjernehimlen sat Menneskenes Tanker og Følelser i Bevægelse. Man har tilbedt disse fjerne Kloder som Guder, Digterne har sunget til deres Pris, og lærde har stræbt at udforske de Tilværelsens Hemmeligheder, som skjuler sig bag den tindrende Hvelving. Blandt disse lærde indtager den danske Astronom *Tyge Brahe* en fremragende og ærefuld Plads.

Tyge Brahes Fader, Lensmand paa Helsingborg Slot, Rigsraad Otto Brahe til Herregaarden Knudstrup i Skaane, hørte til en baade talrig og anset Slægt, særlig udbredt i Skaane, som jo den Gang hørte til Danmark. Moderen, Beate Bille, hørte ligeledes til en gammel og anset Adelslægt. Den ældste af Søkendeflokken var en Datter; Tyge, der blev født 1546, var ældste Søn.

Sin Barndom tilbragte han hos en Farbroder, Jørgen Brahe, som ejede Familiens gamle Herresæde Tostrup, ligeledes i Skaane. Jørgen Brahe var gift med Inger Oxe, en Søster til den berømte Statsmand Peder Oxe; men de havde ingen Børn, og han havde derfor faaet det Løfte af sin Broder og dennes Hustru, at de vilde overlade dem deres førstefødte Søn. Dette Løfte var allerede afgivet før hans Fødsel; men da Løftet skulde opfyldes, syntes Forældrene alligevel ikke, de kunde afse

ham. Jørgen Brahe ventede da, til der var kommet en Søn til, og da Forældrene alligevel ikke kunde bekvemme sig til at afstaa ham, besluttede han at tage selv og førte i al Hemmelighed den lille Tyge til Tostrup. Forældrene gik saa ind paa at lade ham blive der. Det var et rigt Hjem, han voksede op i, og der blev intet sparet for at skaffe ham den omhyggeligste Undervisning og Opdragelse. Han blev af sin Farbroder og Faster omfattet med en oprigtig Kærlighed. Maaske har han som »Enebarn« i lidt for høj Grad faaet Lov til at raade sig selv, saa der derved er udviklet noget af den Stivsindethed og Mangel paa Omgængelighed, som man ikke kan frikende ham for, og som senere skulde skaffe ham saa mange Fortrædeligheder.

I sit syvende Aar fik han en Hovmester, som underviste ham i de almindelige Skolefag og navnlig i Latin, hvori han opnaaede stor Færdighed. Ligeledes udmærkede han sig ved den Lethed, hvormed han løste svære Regneopgaver. Det var Plejeforældrenes Mening at lade ham studere, saa han kunde dygtiggøres til at indtræde i Statens Tjeneste paa en Maade, der svarede til hans Stand og hans Slægt, og i sit trettende Aar sendtes han til Københavns Universitet for der at uddannes videre. Han fik Paalæg om særlig at studere Filosofi og Veltalenhed. Dette Studium interesserede ham dog ikke særlig. Derimod blev den trettenaarige Dreng dybt betaget af en Solformørkelse, som i Overensstemmelse med Astronomernes Beregninger indtraf den 21. Aug. 1560. Den Videnskab, som gjorde det muligt i Forvejen at beregne en saadan Begivenheds Indtræden, syntes ham vidunderlig og stor; den maatte han have Kendskab til, og i de tre Aar, han opholdt sig ved Københavns Universitet, gav han sig særlig af med Matematik og Astronomi. Dette var ikke efter Farbroderens Ønske, og da Tyge femten Aar gammel sendtes til Universitetet i Leipzig, fik han strengt Paalæg om at bruge sin Tid til at studere Lovkynlighed. Den senere saa bekendte Historieskriver *Anders Sørensen Vedel*, som den Gang kun var 19 Aar, fulgte med som hans Hovmester for at vaage over, at Studierne passedes. Det var imidlertid et vanskeligt Hverv; thi Tyge lod sig ikke saaledes kommandere; han besøgte Professorernes Forelæsninger over Matematik og Astronomi, anskaffede sig astronomiske Bøger

og Instrumenter, og naar Vedel om Aftenen havde lagt sig til at sove, stod Tyge op af sin Seng for at iagttage sine kære Stjerner. Her var hans Livskald, som han burde følge, og ingen havde Ret til at hindre ham deri; thi — det følte han med usvigelig Sikkerhed — ham var det givet at løfte Sløret for nogle af de Hemmeligheder, som gemte sig bag denne straalende Hvælving. Dette medførte i Begyndelsen et noget spændt Forhold mellem Hovmesteren og hans Myndling, men efterhaanden som Vedel blev klar over, hvor dybt Tyge Brahes Tilbøjelighed for Astronomien var rodfæstet, lod han ham uhindret følge sin Lyst, og der udviklede sig senere et oprigtigt Venskab mellem dem.

Efter tre Aars Ophold i Leipzig drog de igen til Danmark. Kort Tid efter døde Plejefaderen, Jørgen Brahe, og Tyge følte sig snart noget tilovers i sit Hjemland. Hans Standsfæller og hele hans mandlige Slægt med Undtagelse af Morbroderen Sten Bille betragtede ham med Uvilje, fordi han drev astronomiske Studier, hvilket de ansaa for uværdigt for en Adelsmand. Næste Aar rejste han da atter til Tyskland, hvor han i 4—5 Aar opholdt sig i forskellige Byer, idet han stadig syslede med Astronomien. Ogsaa Kemi og Astrologi gav han sig en Del af med. Astrologi eller Stjernetydning, der nu betragtes som Overtro, var den Gang en anset Videnskab; man mente, at Planeternes Indflydelse paa menneskelige Forhold var erfaringsmæssig bevist, og at man ud fra Himmellegemernes indbyrdes Stilling i Fødseløjeblikket kunde forudsige et Menneskes Skæbne. Tyge Brahe kom dog senere til det Resultat, at man ikke kunde stole sikkert paa den Slags Spaadomme og advarede mod at fæste Lid til dem. Planeternes Indvirkning paa Menneskelivet tvivlede han dog ikke paa. Upaalideligheden kom af Vanskelighederne ved at foretage de astronomiske Undersøgelser med fuld Nøjagtighed. Mennesket er heller ikke viljeløst underkastet Planeternes Indflydelse, men kan selv indvirke paa sin Skæbne, og — endelig — selv om Stjernerne styrer Menneskene, Gud styrer Stjernerne.

Allerede i Leipzig havde han begyndt at nedskrive sine Iagttagelser af Stjernehimlen, særlig Planeterne, ogsaa nu fortsatte han dermed, og til disse Iagttagelser konstruerede han forskellige Apparater, som vakte stor Opmærksomhed og gjorde hans Navn kendt.

Under et Ophold i Rostock 1566 indtraf den Begivenhed, som Tyge Brahes Næse kom til at bære Mærke af for Livstid. Ved et Bal hos en Professor traf han sammen med en anden dansk Adelsmand, Manderup Parsberg. Det kom til en heftig Strid mellem dem, og da de en Aften nogen Tid senere mødtes, greb de to unge Brushoveder deres Kaarder og gik løs paa hinanden i Mørket. I denne Kamp mistede Tyge Brahe et temmelig stort Stykke af sin Næse. For i nogen Grad at bøde paa dette Tab lod han sig lave et Stykke af sammensmeltet Guld og Sølv, som han satte paa med Lim, og fra en af hans Lærlinge ved man, at han altid bar en Æske hos sig med noget, som han jævnlig smurte paa Næsen.

I Slutningen af Aaret 1570 fik han Bud om, at hans Fader var blevet alvorlig syg; han ilede da hjem og var hos ham, da han døde nogle Maaneder senere. I Forening med en Broder arvede Tyge nu Fædregaarden Knudstrup, men opholdt sig i den følgende Tid mest paa en anden skaansk Herregaard, Herrisvad Kloster, efter Indbydelse af Morbroderen Sten Bille, der altid havde haft Velvilje for Tyge Brahe og nu endogsaa lod indrette et kemisk Laboratorium til ham. Søsteren Sofie Brahe, der elskede og beundrede sin ældre Broder, sluttede sig inderligt til ham og gik ham til Haande ved hans kemiske og astronomiske Undersøgelser.

En Tid lang fordybede han sig ivrigt i kemiske Studier, indtil et Bud fra selve Stjernehimlen paa ny kaldte ham tilbage til Astronomien. Om denne Begivenhed fortælles der saaledes:*) Den 11. November 1572 havde Tyge Brahe som sædvanlig tilbragt den største Del af Dagen i Laboratoriet; Himlen havde i nogle Dage været overtrukken, men om Aftenen, da han begav sig fra Laboratoriet tilbage til Gaarden, var det blevet klart Vejr. Da han nu efter gammel Vane hævede Blikket mod Stjernehimlen, overraskedes han i højeste Grad ved i Stjernebilledet Cassiopeja, omtrent lige over sit Hoved, at opdage en meget klar Stjerne, som han aldrig forhen havde set. Næppe i Stand til at tro sine egne Øjne ilede han tilbage til Laboratoriet for at spørge sine Arbejdere, om de ogsaa saa den; han henvendte sig ligeledes med samme Spørgsmaal til nogle Bønder, som i det samme kørte forbi. Snart blev han

*) F. R. Friis: Tyge Brahe.

altsaa fuldkommen overbevist om, at en ny Stjerne virkelig var kommen til Syne paa dette Sted af Himlen. Ved Hjælp af et Instrument udmaalte han den ny Stjernes Afstand fra nogle af de andre Stjerner og optegnede sine Iagttagelser saavel herover som over Stjernens Størrelse, Farve og andre Egenskaber for at kunne undersøge, om den skulde vise nogen Forandring, hvis den, som han haabede, i længere Tid vilde forblive synlig paa Himlen. Allerede i December 1572 begyndte Stjernens Lysstyrke at aftage, og i Marts 1574 kunde den ikke mere ses.

Efter denne Begivenhed kastede Tyge Brahe sig atter med Kraft over Astronomien. I Foraaret 1573 kom han til København, og i et Selskab hos sin Ven, den franske Gesandt Charles de Dancay, fortalte han om den ny Stjerne og viste den om Aftenen for Selskabet, der intet havde hørt om den og højlig forundredes. Gesandten og en anden af Tyge Brahes Venner, Professor Johannes Pratenius, opfordrede ham til at offentliggøre sine Iagttagelser. I Begyndelsen vægrede han sig, da han endnu ikke var helt frigjort for den Fordom, at det var under en Adelsmands Værdighed at udgive Bøger. Imidlertid forenede Rigshofmesteren Peder Oxe sin Overtalelses-evne med de andres, tilmed kom der fra Tyskland forskellige taabelige og misvisende Forklaringer om den ny Stjerne, som man ogsaa der havde opdaget. Tyge Brahe gav da efter og udsendte paa Latin, som den Gang var et Slags Verdenssprog for de lærde, sit berømte Skrift »*De nova Stella*« (s: Om den ny Stjerne). »Lad da andre,« siger han heri, »søge Ære i egne opsigtsvækkende Bedrifter eller i dem, deres Forfædre har udøvet; lad dem bejle til Fyrstegunst og underkaste sig høje Embeders Møjsommeligheder; lad dem dyrke Bacchus, Venus og Spil, give sig af med Hunde og Heste. Selv vil jeg, skønt af Brahernes og Billernes gamle Æt, ikke hvile paa disses Laurbær, men stræbe efter noget højere.«

Bogen vakte stor Opsigt, gjorde Forfatterens Navn kendt viden om og vakte en hidtil ukendt Interesse for Astronomien. En Kreds af unge adelige, som studerede ved Universitetet, opfordrede ham til at holde Forelæsninger over Astronomi. Tyge Brahe, der ikke var vant til den Slags fra sine Standsfæller, sagde først Nej; men da Kongen, Frederik den Anden,

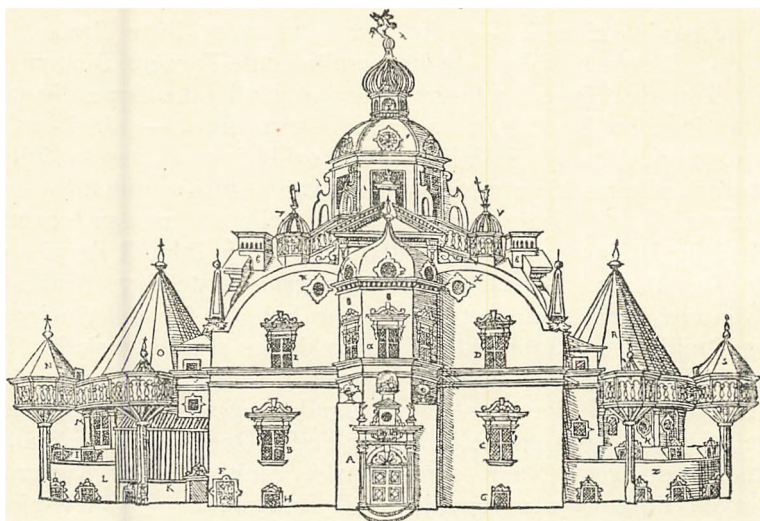
føjede sine Opfordringer til, gik han ind paa det og holdt ved Universitetet en Række Forelæsninger, hvori han gjorde Rede for sit Syn paa Verdensbygningen.

Imidlertid havde han yderligere forarget sin Slægt og sine Standsfæller ved at gifte sig med en Kvinde, som ikke var adelig. Han fik i rigt Maal deres Haan og Fjendskab at føle, men kunde i øvrigt nok bide fra sig, naar nogen kom ham for nær. Engang sagde saaledes Adelsmanden Tage Krabbe for at spotte hans Afholdenhed og ensomme Væsen: »Der kommer Diogenes Cynicus«. — »Hvi saa?« spurgte Tyge Brahe. — »Jo,« svarede Krabbe, »du ligger altid inde ligesom Diogenes i sin Tønde.« Tyge Brahe svarede: »Jeg vil ikke ligne dig ved saa ringe en Mand; du er Julius Cæsar lig.« — »Hvi saa?« spurgte Krabbe og fik da følgende Forklaring: »Ligesom Julius Cæsar hellere vilde være den fornemste i enhver anden By end den næstførste i Rom, saaledes vil du hellere være den fornemste iblandt Narre end den anden eller tredje iblandt de vise.«

Efter at have afsluttet Forelæsningerne rejste Tyge Brahe til Udlandet for at finde et Sted, hvor han fri for Bekymringer og Omgivelsers Smaalighed kunde dyrke sin Videnskab. Til alt Held var der dog Mænd i Danmark, som havde Forstaaelse af, hvilket Tab der truede Fædrelandet, og som fik det afværget. Tyge Brahes gamle Velynder Peder Oxe var nu død; men andre betydelige Mænd som Kansler Niels Kaas og Rigsraad Jørgen Rosenkrantz henstillede til Kongen, at der blev gjort noget for at bevare Tyge Brahe for Danmark. Frederik den Anden handlede da baade hurtigt og rundhaandet og viste i det hele overfor Tyge Brahe et virkeligt Storsyn. Han tilbød ham kongelig Ansættelse med en Løn paa 500 Daler (12—15,000 Kr. efter Nutidens Forhold). Dette Tilbud tog Tyge Brahe imod; thi han vilde hellere end gerne forblive i Fædrelandet, som han elskede højt. Endvidere forlenede Kongen ham afgiftsfrit med Øen Hveen og tilbød at udrede betydelige Omkostninger til de nødvendige Bygninger og Instrumenter. Senere føjede han endnu flere Indtægter til, saa det vistnok kun er faa Videnskabsmænd, som har haft saa rigelige Midler til Raadighed.

Der begyndte nu en virksom og lykkelig Tid for Tyge Brahe. Paa Hveen lod han bygge sit berømte Slot *Uraniborg*, hvoraf

der nu desværre kun er Ruinerne tilbage. Det var en af de smukkeste og ejendommeligste danske Bygninger og var udstyret med en Rigdom af sjældne og kostbare videnskabelige Instrumenter. Der indrettedes kemiske Laboratorier, et Bogtrykkeri, en Papirmølle og et særligt Observatorium kaldet Stjerneborg, hvor Instrumenterne kunde staa fast og sikkert i underjordiske Rum, hvorover der hvælvede sig Kupler og Tage, der kunde aabnes til alle Sider.

Uraniborg.

I henved 21 Aar levede og virkede Tyge Brahe her, satte en Mangfoldighed af videnskabelige Arbejder i Gang og var stadig omgivet af en Kreds af lærvillige Elever, som søgte at dygtiggøre sig under den berømte Mesters Vejledning.

Det, som i Særdeleshed har sikret Tyge Brahe Verdensberømmelse, er hans Optegnelser om sine Iagttagelser af Stjernehimlen, særlig Planeterne. Han havde gjort det til sit Livs Opgave at indsamle et Forraad af nøjagtige Observationer, der kunde danne et paalideligt Grundlag for astronomiske Beregninger, og skønt han maatte undvære Kikkerten, der først blev opfundet nogle Aar efter hans Død, er disse Observationer udført med en saa sjælden Nøjagtighed, at de har været af grundlæggende Betydning for senere Astronomers Arbejde.

Den berømte Astronom Kopernikus havde 1543 i sin Bog »Om Himmellegemernes Omdrejning« fremsat den Teori, at ikke Jorden, men Solen er Verdensrummets Midtpunkt, og at Jorden sammen med de øvrige Planeter drejer sig om Solen. Tyge Brahe nærede den største Beundring for Kopernikus, men kunde dog ikke gaa ind paa det »kopernikanske Verdenssystem«, da det syntes at stride mod nogle af hans Observationer. Efter hans Mening kredsede de fem Planeter Merkur, Venus, Mars, Jupiter og Saturn om Solen, og denne igen om Jorden, som var Verdensrummets ubevægelige Midtpunkt. Videnskaben har senere givet Kopernikus Ret; men det bør ikke forringe vor Beundring for Tyge Brahe, hvis System byggede paa og i Virkeligheden nøje stemmede med de Iagttagelser, han med sine Hjælpemidler kunde foretage.

1588 døde Frederik den Anden, der til det sidste var Tyge Brahes trofaste Velynder. Formynderregeringen og den unge Konge, Kristian den Fjerde, stillede sig i Begyndelsen meget imødekommende overfor den store Videnskabsmand; men efterhaanden som hans gamle Venner i Rigsraadet døde, begyndte Regeringen at blive ham mindre velvillig. Da Kristian den Fjerde 1596 selv havde overtaget Regeringen med Christian Friis til Borreby som Kansler, blev Forholdet hurtig ret spændt, man fratog ham de betydeligste af hans Indtægter, optraadte paa den smaaligste Maade overfor ham, ja, forbød ham endog at anstille kemiske Forsøg i sit eget Hus. Dette kunde Tyge Brahe ikke finde sig i, og 1597 besluttede han at forlade Landet.

Hvad var da Aarsagen til, at man saaledes drev Landets berømteste Søn i Landflygtighed? Det er aldrig blevet fuldt opklaret. Sikkert nok var Tyge Brahe noget vanskelig at omgaas; i sin stærke Selvfølelse kunde han vise sig meget stivsindet og umedgørlig. Bønderne paa Hveen klagede over, at han paalagde dem for haarde Arbejder, et Kapel, som han i Henhold til sine Forleninger skulde vedligeholde, lod han forfalde, en Forpligtelse til at holde Kullens Fyr i Orden, synes han ogsaa at have taget sig noget let. Alt dette var dog kun Smaating overfor den Kendsgerning, at han var Landets mest berømte Videnskabsmand, hvis Arbejde havde kastet Glans ikke alene over hans eget, men ogsaa over Fædrelandets Navn.

Det havde jo været bedre at lade andre passe Kapel og Fyr, saa han helt kunde ofre sig for sin Videnskab. Men disse Smaating blev brugt. Han havde mange Fjender, og de glemte ikke at skubbe paa, da Vognen begyndte at hælde. Universitetet, der prægedes af Teologien, havde aldrig været ham, Naturvidenskabsmanden, gunstig. Kirken saa med megen Mistænksomhed paa ham; han havde i 18 Aar ikke været til Alters, og der var Ting, som tydede paa, at han ikke troede paa Djævelen og Naturens Fordærvethed. Den største Part af Adelen havde altid været ham fjendsk, Kongen havde ligeledes faaet et Horn i Siden paa ham og vilde ydmyge ham.

Saa maatte Tyge Brahe forstaa, at man ikke mere havde Brug for ham. Efter Indbydelse fra sin Ven Henrik Rantzau tog han til Slottet Wandsbeck ved Hamborg, hvor han opholdt sig i 1½ Aar. Her skrev han paa Latin sit berømte *Digt til Danmark*, som ligger til Grund for J. L. Heibergs kendte Digt »Solen sank bag grønne Lund«. I Foraaret 1599 rejste han til Prag, hvortil Kejser Rudolf den Anden, som havde megen Interesse for Astronomi, havde indbudt ham. Han fik her store Indtægter, og til Bolig fik han Lov til at vælge mellem tre Slotte i Omegnen af Prag. Han valgte Slottet Benatky og samlede nu atter om sig en stor Kreds af Elever og Medarbejdere, hvoraf den mest berømte var Johan Kepler.

Tyge Brahe kunde dog ikke rigtig føle sig lykkelig i de nye Forhold. Han var som en Plante, der er rykket op af den hjemlige Jordbund og ikke ret kan slaa Rod i det fremmede. Den bitre Strid, som drev ham ud af Landet, synes at have taget haardt paa ham, saa han hurtig ældedes. Han døde 1601 og blev bgravet i Teynkirken i Prag. I sine sidste Fantasier udtalte han Ønsket om, at han dog ikke maatte have levet forgæves, og det kan med Sandhed siges, at det har han ikke. Hans Ry straalere endnu med ufordunklet Glans.

Th. Heltoft.

Litteratur: F. R. Friis: Tyge Brahe. Troels-Lund: Frederik den Andens Mænd. P. Hansen: Illustreret dansk Litteraturhistorie. H. F. Rørdam: Tyge Brahe (i Bricka: Dansk biografisk Leksikon). Arthur Petersen: Tyge Brahe.

GEORG BRANDES

(1842—1927)

I Tidsrummet 1850—1870 var dansk Digtning kun lidet præget af selvstændige Personligheder. Den ejede adskillige fine og smidige Talenter, navnligt lyriske (Chr. Richardt, Kaalund og flere), men disse udmærkede sig mest ved deres sikre Formsans, deres rytmiske Evne og kultiverede Smag, medens deres Livsopfattelse, Sprog og Emner i Hovedsagen var en Arv fra den tidligere Litteraturperiode. Man idealiserede Tilværelse og Mennesker, man søgte ikke Forudsætningerne

for det Liv, der levedes, i den Virkelighed, man kunde iagttage og gennemforske, men i religiøse Forestillinger, i noget, der laa hinsides Menneskelivets Grænser.

Ude i Evropa havde Litteraturen for længst draget Emner fra det virkelige Liv deriblandt politiske og sociale Forhold ind under sin Behandling. Herhjemme levede Digterne videre paa de gamle Tanker. I Forhold til det evropæiske Liv maatte den indre Tilstand i Danmark se ud som trøstesløs Ensformighed og sløv Ligegyldighed. Nederlaget drev de bedste og mest fremskredne Aander til at erkende Livet, som det virkelig er. Saa vel paa det praktiske Livs som paa Aandslivets Omraade mærkedes snart en Ændring i Opfattelsen. Man forlader de gamle Baner og slaar ind paa ny.

Den Mand, der blev den vigtigste Fører i Kampen for at erobre Danmark Lod og Del i den almindelige Udvikling, var *Georg Brandes*.

Georg Brandes er født i København den 4. Februar 1842. Han er af gammel dansk Familie af den mosaiske Trosbenedelse. Den Brandes'ske Slægt var højt begavet. Georg og hans to Brødre Edvard og Ernst Brandes har saaledes hver paa sit Omraade ydet noget fremragende. Hans Løbebane som Skole- og Universitetselev var glimrende. Han bestod alle sine Eksaminer med Udmærkelse og vandt som Student baade Universitetets næsthøjeste og højeste Pris for Besvarelsen af dets aarlige Prisopgaver. Han havde som Lærere under sine Studier den højsindede og inderligt personlige Digter Hauch og den frisindede og frigjorte Filosof Brøchner. De fik begge, hver paa sin Maade, overordentlig Betydning for ham. Georg Brandes' Ungdomsliv kan i mangt og meget staa som et Eksempel til Efterfølgelse for dette Lands unge. Han var kundskabstørstende som faa, arbejdede rastløst for at berige sin Aand og søgte at vælge til Venner og Omgangsfæller de mest kundskabsrige og maalbevidste blandt sine samtidige. Hans Forhold til den berømte Kunsthistoriker Julius Lange er saaledes et af Aandshistoriens skønneste og mest frugtbringende Ven-skaber. I Aaret 1864 bliver Brandes Kandidat i Filosofi og Æstetik, og snart efter begyndte han sin betydningsfulde Gerning som Kritiker. Som saadan fortsætter han i nogle Aar den Heibergske Kritik, der bedømmer ethvert Digterværk ud fra dets større eller mindre Overensstemmelse med paagældende Digtarts Regler og Idé. Det var dog let at skønne, at man stod over for en ny og oprindelig Aand, der ikke i Længden kunde finde sig til Rette i de overleverede Former og Metoder.

Den udprægede og pinlige Følelse af, hvor langt vi stod tilbage for det øvrige Evropa, fik hurtigt Brandes til at vende Blikket udad, til at lede efter frugtbringende Impulser i andre Landes Litteratur. Han lærer den engelske Filosof Stuart Mill's sociale Værker at kende og oversætter et Par af dem. Han stifter ogsaa Bekendtskab med moderne Religionsfilosofi og Bibelkritik, men først og fremmest fordyber han sig i Studiet af fremmed Digtning og navnlig af moderne fransk æstetisk Kritik.

Sainte Beuve (sætbo'v) og Taine (tæ'n) er Navnene paa to fremragende franske Kritikere, hvis Metoder stod i stærk Mod-sætning til dem, man anvendte herhjemme. Deres Kritik var

ikke formel og gold, men var i Pagt med Livet og Virkeligheden og virkede befrugtende og inspirerende. De overførte Naturvidenskabens Metoder paa Digtingens Omraade. De søgte at trænge til Bunds i Værket ved at analysere det, det vil sige opløse Helheden i dens enkelte Bestanddele, medens den tidligere Tids Litteraturkritik havde stræbt efter at fatte Værket gennem umiddelbar Anskuelse og Anelse.

Naar Taine skal forstaa en enkelt Digters, en Periodes eller et Lands litterære Frembringelser, saa undersøger han Folk og Race, Samfundstilstande osv., og ser i Litteraturen et Udtryk for alt dette. Sainte Beuve søger fra Kunstværket tilbage til Kunstneren, gransker hans Sjæleliv og drager med ind under sin Forskning alt, der kan have haft Betydning for hans Tænke- og Følemaade, da han frembragte Værket. Ud fra den foreliggende Bog stræber han efter at forstaa Mennesket, Personligheden. Alt, han kan finde til Belysning af denne, benytter han i sin Kritik.

Georg Brandes forener begge disse store Franskmands Metoder og føjer noget nyt til, saaledes at han paa mange Punkter er en banebrydende Kritiker. Han forklarer vel Værket og den frembringende Aand ud fra Tidens Følelser, Ideer og Livsanskuelser, og han søger ogsaa at forstaa Forfatteren som Menneske, men samtidig taber han ingen Sinde de kunstneriske Krav af Syne, og han forstaar ved Sammenligning med andre Tider, Lande og Værker at kaste et interessant Lys over det Stof, han behandler.

Brandes er ikke straks fuldfærdig som Kritiker. Gennem svære og pinlige Kampe naar han sit Standpunkt. Efter i Aaret 1870 at have forsvaret en Doktordisputats om Taine rejser han ud paa en længere Udenlandsrejse, der fører ham til England, Frankrig og Italien og bringer ham i Forbindelse med mange fremragende Mænd, der er opfyldt af Tidens store og brændende Spørgsmaal. Under denne sin Udenlandsfærd modnes han yderligere, og hans Syn paa Forholdene herhjemme klares. Han kommer til den smertelige Erkendelse, at hans Fædreland paa næsten alle Omraader er tilbage, at det sover en Tornerosesøvn. Han er klar over sine egne Evner, han føler sig baaret af en ren og stærk Ansvarsfølelse over for sit Land og indser, at han, hvis han har Mod, kan blive Prinsen, der vækker den slumrende.

Han vender hjem 1871 fast besluttet paa at vove Dysten. Hans Hovedopgave herhjemme vilde blive »gennem en Mangfoldighed af Kanaler at lede de nye Strømninger, der havde deres Udspring i Revolutionen og Fremskridtsidéerne, her ind og standse Reaktionen paa de Punkter, hvor dens Opgave historisk er endt.« Han vil bygge Bro fra os ud til det store, levende Evropa, han vil »aabne Døren indefra« for dets Kultur og ved at stille os dets dristige Frisind for Øje lade os indse Uholdbarheden af vor egen Konservatisme.

1871 begynder han paa Københavns Universitet sine første Forelæsninger om »*Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes europæiske Litteratur.*« De former sig dels som en Gennemgang af de europæiske Hovedlandes Litteratur efter Revolutionen, dels som en Række æggende Angreb paa den hjemlige Stilstand. Herhjemme havde vi været med i Reaktionen mod Revolutionsidéerne, men vi havde ikke fulgt med i de nye Fremskridt, i det Frigørelsesarbejde, store, frie Aander havde udført i Udlandet. Vi var herhjemme hildet og bundet i Vane-kristendom og national Selvovervurdering og Selvgodhed. Det gjaldt nu om at komme med i Fremskridtets Hær, der marcherede mod Menneskeandens Uafhængighed. Litteraturen maatte ikke længere tygge Drøv paa de gamle æstetiske Dogmer og udlevede Idealer. Den maatte stille sig i Kampens Tjeneste, sætte Problemer under Debat og holde den frie Tankes Fane højt. Brandes krævede fuld Frihed for den menneskelige Fornuft til at erobre Herredømmet paa alle Omraader og faa Digtningen til at beskæftige sig med alt, hvad der hører Livet til.

Forelæsningerne blev baaret frem af Brandes' ejendommelige fængende Veltalenhed og vakte voldsom Tilslutning og voldsom Modstand. Mange unge Genier og Talenter, der havde lidt under det lille danske Samfunds Snæversyn uden at have haft Kraft til ved egen Hjælp at komme bort fra det, blev befriede ved den unge Doktors Optræden og opildnede til at give sig i Kast med de Opgaver, der laa og ventede paa dem. Han blev for dem den beundrede Fører, og han ejede da ogsaa mange Betingelser for at være en Høvding. I Intelligens og Kundskaber ragede han højt op over de fleste, han nærrede en usvigelig Tro til sine Idéers Rigtighed. og hans Uegennytte var

aabenbar for alle. Han ejede en udpræget Evne til at bibringe de unge Tillid til deres Talent og til deres Fremtid.

Vakte han saaledes Sympati og Beundring hos dem, der fik fat paa det centrale i hans Personlighed og Virksomhed, saa fremkaldte han paa den anden Side forbitret Modsigelse hos dem, der hæftede sig ved det mindre væsentlige hos ham og følte sig stødt ved den tilspidsede, ofte saarende, agitatoriske Form, hvorunder han fremførte sine Meninger og Angreb. Ikke mindst hos Datidens toneangivende Kredse var Forbitrelsen mod ham stor. Han fortsatte sine Forelæsninger, og man ventede sikkert, at Universitetets Lærerpost i Æstetik, der havde staaet ledig siden Hauchs Død, vilde tilfalde ham; men det skete ikke, Magthavernes Indflydelse hindrede det. Han brød da skuffet op fra sit Fædreland i Aaret 1877 og tog Bopæl i Berlin. Forinden havde han udgivet den første Udgave af »*Danske Digtere*«, der med kærlighedsfuld Forstaaelse karakteriserede en Række af vore Guldalderforfattere. Denne Bog viser ret Georg Brandes' fine og sikre Danskhed. Det er den skønneste Hyldest, en litterær Kritiker kan yde sit Land.

I Berlin fortsatte Brandes sin Produktion. En Række Værker om fremragende Personligheder, f. Eks. Søren Kierkegaard, Esaias Tegnér, Lassalle og Disraëli, blev blandt andet til i Ud-lændigheden. Han knyttede i den store Verdensstad talrige Forbindelser med evropæisk Videnskab, Litteratur og Kunst. Hans Navn blev berømt i de fleste civiliserede Lande. Imidlertid savnedes han haardt herhjemme. En Kreds af Venner traadte sammen og sikrede ham en aarlig Hædersløn, der svarede til Professorgagen ved Københavns Universitet. 1882 vendte han da tilbage til Danmark. Forinden havde han ydet de danske Sønderjyder en stor Hjælp. Før hans Afrejse gav en meget stor Kreds af Tysklands betydeligste Videnskabsmænd og Kunstnere en Fest for ham. I sin Tale ved denne Lejlighed gjorde Brandes taktfuldt, men myndigt Rede for Sønderjydernes Krav og Forhaabninger og appellerede til det intellektuelle Tysklands Retssans og Billighedsfølelse. Det var den Gang en modig Handling. Nordslesvigernes Rigsdagsmand *Gustav Johannsen* karakteriserede Talen som den største Tjeneste, der var vist den sønderjyske Sag.

Efter Hjemkomsten genoptog Georg Brandes sin Universi-

tetsvirksomhed og fortsatte sin litterære Produktion. Han skrev blandt andet en Række Afhandlinger om de talentfuldeste af de Forfattere, der i Danmark og Norge havde brudt med Romantikken og gjort Virkelighedsskildringen til deres Maal. Han samlede disse Afhandlinger i en Bog, han kaldte »*Det moderne Gennembruds Mænd*«. Iblandt dem kan nævnes I. P. Jacobsen, Drachmann, Edv. Brandes, Bjørnson og Ibsen. I Anledning af Ludvig Holbergs 200-Aars Fødselsdag skrev han et mesterligt Festskrift om den danske Litteraturs Fader.

Brandes stod til at begynde med den demokratiske Tankegang nær; men som Tiden gik, kølnedes hans Begejstring for Mængden, ja, han fik en udpræget Mistillid til Massen. Han blev mere og mere overbevist om, at al sand Kultur har sin Kilde og sit Maal i det store Menneske. En mærkelig, genial tysk Tænkter, Nietzsche, nærede beslægtede Anskuelse, og Brandes var den første og største blandt dem, der henledte Opmærksomheden paa Nietzsches Idéer. Nationalitetsspørgsmaalet, det vil sige de forskellige Folks Ret til at leve deres eget, selvstændige, nationale Liv, beskæftigede ham dog stedse meget, og han blev Polakkernes, Armeniernes og Sønderjydernes uforfærdede Talsmand.

Brandes' senere Virksomhed har mere og mere samlet sig om Enkeltskildringer af Aandshistoriens fornemste Skikkelser. Han har saaledes skrevet bindstærke Værker om Shakespeare, Goethe, Voltaire, Julius Cæsar*) og Michelangelo. Værket om Shakespeare, der udkom i tre Bind 1895—96, hører til de betydeligste Værker, der er skrevet om den store engelske Digter, og det har baade i England og andre Steder i Udlandet fæstnet Georg Brandes' evropæiske Berømmelse. De fire andre Værker skrev han efter at være fyldt de 70. Hans Arbejdsevne, Viden, aandelige Smidighed og Energi var beundringsværdig og holdt sig til det sidste. Han var altid rede til frygtløs at tale de forurettedes og undertryktes Sag og til et lidenskabeligt Indhug mod alt, hvad han ansaa for Dumhed, Hykleri og skimlede Fordomme. Hertil var der rig Lejlighed; thi han kom efterhaanden til den Anskuelse, at Menneskenes Dumhed er som et bundløst Hav.

Under sin Virksomhed var han en glødende Talsmand for

*) Biografien er herfra skrevet af Th. Heltoft.

det enkelte Individis Frihed, en Modstander af Tyranni, fra hvilken Side det end maatte komme: Fyrsters og Stormænds Tyranni over for Folket eller et tilfældigt Folkeflertals over for Mindretallet.

Georg Brandes virkede som en Vækker og Fornyer af dansk Aandsliv. Som i sin Tid Holberg og Henrik Steffens ledede han nye Strømninger i Evropas Aandsliv frugtbarørende ind over Danmark. Han stod som en Slags Mellemand mellem Danmark og det øvrige Evropa, altid vaagen for at bringe Bud, naar noget nyt og værdifuldt viste sig for hans vagtsomme Øje, og altid rede til Protest, naar Menneskers Dumhed og Grusomhed syntes ham for haarrejsende.

Skønt han var verdensborgerlig i sit Syn paa Mennesker og Nationer, var dansk Digtning dog altid det, der bevægede ham inderligst, og den Indsats, han her har gjort, har været af mægtig Betydning for dansk Litteratur.

Brandes døde den 20. Februar 1927. Ved hans Død skrev Ludvig Holstein følgende Digt:

En Flamme talte fra Tjørnens Stamme,
 Og Jahve var i den blanke Brand.
Han var i Danmark en Tjørn i Flamme,
 en Jahvegnist paa nordisk Strand.
 Mod Døgnets Graasind hans Ildsjael stred.
 Nu er hans knitrende Baal brændt ned.
 En Bane trodsig mod Graaet trukket
 med Guld og Gnister!

Nu er den slukket.

Tag mod ham, Pan, i de dunkle Skove,
 hvor Kilder risler, og Græsset gror!
 Utrættelige, der skal du sove
 imellem Tavshedens Stjernebroer.
 Men knebles Tanke og knægtes Aand
 og sukker Sandhed i Trællebaand,
 skal Frygtløsheden mod Mørket svinge
hans lynende Damascenerklinge.

Emil Fogh og Th. Heltoft.

Litteratur: Georg Brandes: Levned 1—3. Kbh. 1905—08. Cl. Wilkens: Georg Brandes. 1888 (Særtryk af »Tilskueren«). »Tilskueren«s Festskrift til G. Brandes (Februarhæftet 1912). Holger Begtrup: Georg Brandes (»Den danske Højskole« II—III. 1902—03).

DALGAS

(1828—1894)

ENRICO MYLIUS DALGAS. — Alle ved det. Dette Navn er et af Danmarks bedste. Men dansk er det ikke. Hverken Enrico. Mylius eller Dalgas. Drengen, som blev kaldt med disse klingende Navne, saa da heller ikke Lyset paa de danske Sletter. I Neapel stod hans Vugge.

Men lad os sige det straks, før vi har ikke Raad til at give noget bort af det store, som er vort: Hans Fader var født i Fredericia og hans Moder paa Sjælland.

Men for Resten: Havde den franske Konge Ludvig d. 14. været noget klogere, end han var, da havde Dalgas'erne vist hverken

fundet Vej til Danmark eller til Italien, for saa var de blevet hjemme i deres Fædreland Frankrig mellem deres protestantiske Trosbrødre, Hugenotterne. Disse Hugenotter kunde hans katolske Majestæt Ludvig d. 14. imidlertid ikke lade være i Fred, og saa vandrede de ud til andre Lande. — Det gjorde ogsaa Enrico Dalgas' Tipoldefader.

Dalgas' Fader var Købmand, men en Købmand, som havde Hjerte og Tanke ud over Forretningerne. Saa længe det gik godt med hans Foretagender dernede i Italien, stod hans Hus aabent for Landsmænd, som var paa Rejse. Mange kendte Danske, Kunstnere og lærde, gæstede i Aarenes Løb Købmand Dalgas og hans Hustru og glædede sig over at møde Venlighed og Forstaaelse her saa langt fra deres Fædreland.

For ingen fik dette gode danske Hjem i Syden større Betydning end for Digteren Carsten Hauch. Hauch maatte lade sin

ene Fod sætte af, medens han opholdt sig i Neapel. Det er tungt at være Gæst, naar man bærer paa saa tung en Byrde, som Hauch bar paa i de Dage. Han var mørk i Sindet, i Pengeforlegenhed, til sidst saa fortvivlet, at han forsøgte at tage sig selv af Dage. Til alt dette holdt Købmand Dalgas og hans Hustru. Da den frygtelige Operation foregik — uden Bedøvelsesmidler — græd Fru Dalgas over ham. Og begge hjalp de ham til Rette paa enhver Maade, holdt ham oppe legemligt og aandeligt.

Der var hos Dalgas og hans Hustru Vilje til at ofre sig. Hensyn til egen Fordel og egen Bekvemmelighed bestemte ikke deres Handlinger. Og samme høje Sind boede i Sønnen Enrico Dalgas. Naar de jyske Hedeboer siden hen i Tiden saa helt gav ham deres Tro og Tillid, da var det just, fordi de forstod, at han handlede, grebet af en stor Sag og uden Tanke paa sit eget.

Det var i Aaret 1828, at Enrico Dalgas blev født. Allerede syv Aar efter døde Faderen. Økonomisk var det gaaet tilbage for ham i de sidste Aar. Han havde maattet opgive sin egen Handel og var gaaet i Tjeneste hos en Broder, der drev en blomstrende Forretning.

Med seks Børn og uden Midler stod Enken. Lykkeligvis var Svogeren god. Han tilsagde sin Broders Enke en Pension paa 1200 Kr. aarlig, saa længe hun levede, og hertil lagde Købmand Mylius i Milano, der havde staaet Fadder til Enrico, 400 Kr. aarlig til hans Opdragelse.

Kort efter rejste Fru Dalgas med de fleste af Børnene hjem til Danmark. Den 7-aarige Enrico tørstede skrækkeligt paa Vejen gennem Italien. Tillige satte det sig fast i hans Hukommelse, at der foruden Hestene maatte spændes tre Par Okser for Vognen for at trække den over Alperne, og at Hamborgs Gader var endeløs lange. Endelig — efter i to Maaneder at have set paa Verdens Riger og Herligheder — naaede Familien København, hvor den tog en lille tarvelig Lejlighed i den mere end tarvelige Vognmagergade i Besiddelse.

Men ogsaa i Vognmagergade kan man leve vel, naar man har det rette Sind. Ved Sparsommelighed og Flid holdt Fru Dalgas sin Børneflokk oppe. »Moder arbejdede uafsladelig,« skriver Dalgas, »stoppede og syede, ofte ogsaa om Natten, men

hun var altid blid og kærlig mod os.« Og efterhaanden, som Børnene groede til og selv kunde bidrage noget til den fælles Husholdning, lysnede det. Rigtignok tog de unge paa samme Tid »rent ud sagt« Kommandoen i Huset, saa alt gik efter deres Hoveder. Ingen fandt dog større Behag heri end Fru Dalgas, der levede op igen ved det friske Ungdomsliv, der fyldte Stuerne, som til Trods for de smaa Kaar blev et yndet Samlingssted for Børnenes Venner og Veninder.

Enkelte Somre blev der endogsaa Raad til at ligge paa Landet i et Par Rum i en eller anden Bondegaard. Derude gik det meget broget til. For »Vennerne« skulde naturligvis ud at se paa Sagerne og indlogeres om Natten, skønt der efter almindelige Begreber ikke var *nogen som helst* Plads til dem. »Men vi var alle,« fortæller Dalgas, »*nævenyttige, aktive og raadsnare*, og det faldt os aldrig ind at vige tilbage for saadanne Bagateller, som at der hverken var Mad eller Plads til de ankomne, eller at vi ikke havde Penge i Lommen. Mere end een Gang udgjorde et Fad kogte Kartofler det hele Festmaaltid.« Alligevel var *Feststemningen* der.

— — — Enrico Dalgas stiledede mod at blive Officer. I Aaret 1846 meldte han sig til Adgangseksamen til den militære Højskole. Ulykkeligvis fik han paa samme Tid gastrisk Feber. Hvad var der at gøre? Prøven holdtes kun hvert andet Aar, og, som han siger: Vi havde ikke Raad til at begynde forfra og spille et Par Aar.«

Han forsøgte da at kvæle Sygdommen.

Om Natten tog han ind at kaste op paa. Om Morgenens kørte han i Droske til Eksamensbordet. Om Dagen levede han af Appelsiner. Unægtelig. Det var »*nævenyttigt, aktivt og raadsnart*«.

Sin Eksamen bestod han; men Stolthed fyldte ikke hans Hjerte. Da han nogen Tid efter var paa Besøg hos en Tante ude paa Landet, glemte han at fortælle hende om Begivenheden.

En Aften sad Tanten og læste i »Berlingske«.

»Hvad mon det kan være for en Dalgas, der er udnævnt til Løjtnant?«

Enrico mente, det maatte være ham, da han lige havde taget

Eksamen. — Den glad overraskede Tante forærede ham paa Stedet et Guldur, hans første Kronometer, og det havde han jo egentlig fortjent.

Kort efter kom Treaarskrigen og afbrød Studierne paa Højskolen. Dalgas blev udkommanderet som Løjtnant i Artilleriet og deltog i Forfølgelsen efter Slaget ved Isted, men kom ikke i Ilden — af Mangel paa Fjender nemlig. Da han med sine Kanoner naaede Dannevirke, var Oprørshæren som blæst bort, sporløst forsvunden. Efter at have konstateret dette sov Dalgas og hans Folk om Natten sødeligt paa Volden i øsende Regnvejre.

Men sporløst gik Krigen ikke over Dalgas'es Hjem. To højt-begavede ældre Brødre af ham — begge havde meldt sig frivilligt, og begge var i Løbet af Krigen avanceret til Premierløjtnanter — gav deres Liv for Danmarks Sag. Der var Krummer i de Drengene fra Vognmagergade.

Hjemkommen fra Krigen gjorde Dalgas et Skridt, der blev af afgørende Betydning for hans Fremtid og dermed for hans Fædrelands Fremtid. Han gik fra Artilleriet over til Ingeniørerne.

Under de militære Ingeniører hørte dengang hele Rigets Vejvæsen, og snart (1854) beordredes Dalgas til Jylland — først til Viborg og Holstebro, siden til Aarhus — hvor store Vejanlæg var under Udførelse.

Dermed var, skønt ingen endnu vidste det eller paa nogen Maade kunde ane det, mindst Dalgas selv, Betingelserne til Stede for, at en Virksomhed kunde udfolde sig, der vil mindes til sene Tider.

— — — — Og saa kommer vi til det interessante Spørgsmaal: Hvorledes førtes Dalgas ind paa Hedesagen? Hvad var det, der drev ham fra hans faste Kongeveje, hvor alt var saa reelt og fast og ligetil, ud til Arbejdet i Lyngen, hvor der endnu ikke fandtes noget fast Reglement for den bedste Maade at bruge Kræfterne paa?

Fordi man bliver anbragt i et Vejdistrikt, bliver man jo ikke nødvendigvis en Dalgas. Uden Tvivl kan man bygge de bedst mulige Chausséer, være en fortrinlig »Vejmand« uden at bryde

sig om det, der ligger ved Siden af Vejen, eller om de Mennesker, som stamper om der.

Naar Dalgas blev »Dalgas«, beror det først og fremmest paa, at han ikke blot var *Fagmand* — han var en voldsomt interesseret Fagmand — men paa, at han tillige var *Menneske*. Et Menneske med aaben Sans for Naturlivet, en Mand, der havde en levende Interesse for andres Vel, og en Mand, som var besjælet af en dyb, for al Egennytte blottet Kærlighed til Fædrelandet.

De fleste af de Veje, Dalgas anlagde, gik gennem Hedearealer, og han var fuldt paa det rene med, hvilken stor Betydning det havde for disse Egne, at gode Veje blev ført igennem dem, at der ved disse Færdselsaarer aabnedes nye Muligheder for Liv og Virksomhed. Af og til traf han i Lyngen paa forkrøblede Plantninger, uforfalskede Vidnesbyrd om, at der var nogen, som havde noget Haab om en bedre Fremtid for de øde Strækninger. — Det kan ikke være andet. Mange Gange har Dalgas i Fantasiens udmalet sig et Fremtidsbillede af det dengang saa store Øde, et Billede, der er blevet fremhjulpet af en svag Erindring om Apenninernes skovklædte Toppe. Maaske kunde hans Arbejde, hans faste Vej, engang komme til at løbe mellem frugtbare Marker og store Skove. Maaske. Dersom der i Jorden var Mulighed for Kultur.

Fra tidligere Tid havde Dalgas interesseret sig meget for Geologi. Det faldt da naturligt, at han med megen Opmærksomhed undersøgte Jordbundsforholdene i de Egne, hvor Vejene anlagdes. Undertiden skulde Bakker gennemskæres i en Dybde af en Snes Fod; Gennemskæringen viste ham da med al Tydelighed, hvorledes Lagene laa. Meget ofte ledede han ogsaa Taksationen over den Skade, der var forvoldt paa Mark og Sæd ved Anlægget af en Vej. Folk kom til ham, og han kom til Folk. Paa en Prik lærte han Jyden at kende, hans Tænkemaade, hans Kaar, de Vanskeligheder, han havde at kæmpe med. Ved at gennemkrydse Jylland, snart til Vogns, snart til Hest eller til Fods, skaffede han sig ogsaa med Aarene et Overblik over Halvøen, som ingen anden havde Mage til. — Derfor kunde han siden paavise, at Vestjylland ikke, som man hidtil havde antaget, er een stor, jævn Slette, men at der op over *Sandfladerne* hæver sig store og mindre *Bakkeøer*. Lig

mægtige lyngklædte »Limfjorde«, siger han, strækker Sandfladerne sig fra Vestkysten ind i Landet, snart smalle, snart brede; men mellem dem og spredt i dem ligger Bakkeøerne, højere og mere frugtbare og alle egnede til Skovbrug, mange ogsaa til Agerbrug.

Af disse Sandflader og Bakkeøer var, indtil Dalgas rejste Hedesagen, 160 Kvadratmile dækkede af Lyng. Men ogsaa længere østpaa, hvor Muld og Ler danner Overfladen, havde Lyngen Herredømmet over ikke saa faa Strækninger. Disse *Lerheder* kaldte Dalgas »de mest utilladelige af alle Heder«. Af saadanne »utilladelige Heder« var Viborg omgivet, da Dalgas kom dertil. »En kolossal brun Lyngkrave omgav den gamle ærværdige By med dens smukke Haver, dens frodige Marker og venlige Sø.«

I Viborg boede en Sagfører *Morville*, som var optaget af botaniske Studier, og som tilmed i flere Aar havde syslet med praktiske Planteanlæg. Med ham gjorde Dalgas Bekendtskab. Optaget af de samme Interesser foretog de to Mænd ofte Vandringer ud i Omegnen for at undersøge det ene eller det andet vedrørende Naturen eller Heden. Ingen af dem tænkte dengang paa, hvad dette skulde føre til. Ikke destomindre, paa disse Udflugter blev Grunden til Hedeselskabet lagt, idet de begge under hinandens Paavirkning fik Tro paa, at der kunde udrettes noget mod »Vestenvinden, Sandet og Alen«, disse Magter, der i Forening havde gjort sig til Herre over baade Jord, Folk og Sind, saa man talte om »Hedens onde Princip« som noget, man maatte bøje sig for, ikke kunde overvinde.

Altsaa: Der var engang en ung Ingeniørofficer, som interesserede sig levende for det Arbejde, han var sat til. Han byggede Veje, og de Veje, han byggede, gik gennem afsides Egne, hvor alt var bundet af haarde Naturmagter, som lammede Menneskenes Virksomhed og kun bød dem et fattigt Liv. Den unge Officer havde ikke nogen anden Opgave end at passe sin Vej. Men det faldt ham paa Sinde at undersøge, hvad det egentlig var, som gjorde Livet saa haardt i den øde Egn, thi det var ham ikke til Behag, at der i hans Fædreland, som var et lille Land, skulde være saa store Pletter, der laa øde. Længe undersøgte han baade Jorden og de onde Natur-

magter i den og over den. Ofte talte han ogsaa med de Mennesker, som boede paa den ufrugtbare Jord, og han fandt, at det var stærke, gode Mænd. Ved dette blev han med Tiden klog paa, at naar Menneskene, som boede paa det øde Sted, var, som de var, og naar Naturmagterne var, som de var, da maatte Menneskene alligevel være de stærkeste. Og til sidst sagde han til dem: »Vi er stærkere end baade Sandet og Alen og Vestenvinden. Lad os dyrke de øde Steder opl«

— — — I Vinteren 1865—66 samledes Dalgas og Morville i Silkeborg med tre andre Mænd og blev med dem enige om at stifte et Selskab til Hedens Frugtbargørelse. Derefter indbød de 100 Mænd til et Møde i Aarhus d. 28. Marts 1866. Knap Halvdelen mødte; men paa dette Møde blev *Det danske Hedeselskab* stiftet. Dalgas blev administrerende Direktør.

Nu — 50 Aar efter — er saa meget af Jyllands Hede forvandlet til Ager, Eng og Skov, at det udgør *et Areal, der er større end Fyn, Lolland og Falster tilsammen*. Naturligvis er dette mægtige Værk ikke Hedeselskabets alene; men fra Hedeselskabet er Livet i denne Sag udgaaet, og Sjælen i Hedeselskabet var igen gennem 28 Aar Dalgas. — Gennem 28 Aar færdedes han paa den jyske Hede, altid rede til at give *gratis* Vejledning og *velvillig* Vejledning, hvor man søgte eller tillod hans Hjælp til Engvanding, Fremskaffelse af Mergel, til Plantning eller Opdyrkelse af Moser, aldrig træt af at udmale, hvad Heden vilde blive til, naar Skovene groede op og gjorde Vejr- liget mildt, naar Børnene legede i Haven ved hver Gaard, og Fuglene sang i Hegnene om den sandede Mark. — Træge var Jyderne at faa med til Plantning. De havde set for mange toptørre, forkrøblede Graner staa og gro nedefter baade i ti og tyve Aar. De skulde nok holde sig fra at smide Penge ud til »det Skidt Planteri«. Men Dalgas kunde Kunsten, det fik de at se, og med Tiden fik han det med dem, som han vilde. Kort efter Dalgas' Død, stod 1400 Plantager under Hedeselskabet, 100,000 Tdr. Land Skov.

— — — En Dag Dalgas sad paa sit Kontor i Aarhus, fik han Besøg af en Billedhugger, der meddelte, at han var sendt af nogle Mænd i København, som gerne vilde rejse en Statue

af ham. Dalgas vilde dog paa ingen Maade være Statue. »Vil Folk lave en Statue af mig,« svarede han, »saa kan de gøre det, naar jeg er død.« — Siden hen paa Dagen kom han i Tanker om, at Folk, der vilde rejse Statuer, maatte være Folk, der havde Penge. »Og dem skal de af med!« sagde han til sin Kone. Og han fik sat igennem, at Pengene blev givet til Hedeselskabet.

Saadan en Mand var Dalgas. Han var en ydmyg Mand. Ros og Ære var han ikke paa Jagt efter. Ved Hedeselskabets 25 Aars Jubilæum blev der, som rimeligt var, vist ham megen Paaskønnelse. »Jeg ved meget godt,« skriver han i den Anledning, »at mine Evner aldeles ikke staar i Forhold til al den Stads, der gøres af mig — — — saa jeg ønsker inderlig, at min Stræben efter at være beskeden og tilbageholdende maa være stærkere end Publikums Stræben efter at gøre mig indbildsk. Eet har jeg erfaret i disse Dage, nemlig, at det ikke er let for noget Menneske at modtage Ros.«

Sit Brød fik Dalgas i Vejvæsenets Tjeneste, hvor han forblev indtil sin Død 1894, og aldrig modtog han nogen som helst Løn for sit mægtige Arbejde i Hedesagen. Men i fuldt Maal høstede han den Glæde, som er ethvert ærligt Arbejdes Løn. »Mit Arbejde paa Heden,« udtalte han mod sit Livs Slutning, »har for mig været een eneste rig Nydelse.«

N. S. Gjerløff.

Litteratur. L. Schröder: Enrico Mylius Dalgas Oppermann: Dalgas. E. Dalgas: Geografiske Billeder fra Heden Mylius Erichsen: Den jydsk Hede Om Hedeselskabets Virksomhed gives kortest og klarest Besked hos Oppermann. I Dalgas' Livserindringer findes en særlig læseværdig Skildring af hans Deltagelse i Krigen i 1864.

JOHANNES EWALD

(1743—1781)

I den sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede lagde man stor Vægt paa den menneskelige Forstand. Man mente, at naar man blot kunde faa alle Mennesker til at *forstaa*, hvad der var godt, saa vilde de ogsaa *gøre* det gode. Derfor skulde de oplyses. Det var da ogsaa i denne Tid Grundlaget for Folkeskolevæsenet i Danmark blev lagt. I dette Oplysningsarbejde skulde Digterne ogsaa være med. De skulde være en Slags Lærere for deres Folk. De skulde give de nyttige Sandheder en digterisk Form,

saa at Folk lettere kunde faa Øje paa disse Sandheder, leve Livet efter dem og derved blive lykkelige. En saadan Tankegang er ikke gunstig Jordbund for Fremvæksten af store Digtere. Der var Forfattere nok, som prøvede paa at forene en vis digterisk Begavelse med Trang til at oplyse det menige Folk; men der var kun faa virkelige Digtere. En af dem var Johannes Ewald.

Han var Søn af Vajsenhuspræsten i København, Enevold Ewald, en af Pietismens bedste Mænd i Danmark, Sønderjyde af Fødsel og fra samme Egn som Salmedigteren Hans Adolf Brorson. I en ældre Alder havde Enevold Ewald giftet sig med en ung Pige, som hørte til den pietistiske Menighed i København. I dette Ægteskab var der tre Sønner. Johannes var den næstældste, født 18. Novbr. 1743. Efter en Tid at

være blevet undervist i Hjemmet af en Huslærer, kom de to ældste Drengene i Latinskole. Johannes skulde til Slesvig, hvor en Ungdomsven af hans Fader var Rektor. Da Bestemmelsen blev taget, var Faderen meget syg, og Dagen efter at Johannes var rejst fra København, var han faderløs.

Rektoren var en dygtig Lærer, som forlangte, at hans Elever skulde lære Lektien, men da Johannes havde let ved det, fik han megen Fritid, og i den fik han Lov til at læse de Bøger, han havde Lyst til, af Rektorens store Bibliotek. Han læste bl. a. de islandske Sagaer og Robinson Crusoe. Den sidste »havde nær gjort ham forrykt.« Han flygtede fra Slesvig ad Holland til for at komme med et Skib til Indien i det Haab at komme til at strande paa en øde Ø som Robinson. Han blev imidlertid indhentet fire Mil fra Slesvig og maatte vende Næsen hjemad igen. Nogen Robinson blev han ikke, men vi forstaar, at han havde en meget livlig Fantasi. Det har han fortalt andre Eksempler paa i sin Bog »Johannes Ewalds Levned og Meninger«. Fortællinger om Hedningemissionærers Trængsler blandt de vilde Folk havde fremkaldt hos ham Ønsket om at drage ud og lide Døden for Troens Skyld, eller han havde ønsket at blive Anfører for en Mængde Drengene for med dem at jage Tyrkerne ud af Europa. — Ja, Fantasi havde han og Lyst til at udføre Bedrifter, hvorved der kunde blive lagt Mærke til ham. — Da den præjssiske Syvaarskrig udbrød, delte Latinskoledrengene i Slesvig sig i to Partier, Østrigere og Prøjsere, og førte en hel Krig med hinanden. De nøjedes ikke med at bruge Næverne, de brugte Sten som Kugler og Knive bundet paa Enden af Stokke som Bajonetter; helt ufarligt var det nok ikke. — Vi kan rigtig se ham som en af de ivrigste i den »Krig«. At den optog ham meget, forstaar vi af et Brev, han i denne Tid sendte sin Moder. Han fortæller deri, at en Engel i en Drøm havde sagt ham, at han vilde blive ulykkelig, hvis han blev en Pennens Mand. Derfor bad han nu sin Moder om at maatte blive Soldat. Hun mente imidlertid, at han snarere trængte til »en god Produkt«, og bad Rektoren give ham den. Men denne lo ad hans Paafund.

Efter fire Aars Forløb blev han — 15 Aar gammel — Student. I København kom han tilligemed sin ældre Broder til at bo hos Hørkræmmer Hulegaard, som hans Moder senere

blev gift med. Han var lille og spinkel af Vækst og kunde ikke ret hævde sig blandt Kammeraterne. Men en »rigtig Karl« vilde han gerne være, og derfor vilde han have sig en Kæreste. Han havde flere Gange været forelsket, nu gjorde han Kur til Hørkræmmerens 24-aarige Husbestyrerinde, men hun afviste ham. En Dag sendte hun ham imidlertid i et Ærinde til sin Værts Broderdatter, Arendse Hulegaard. Straks Ewald saa hende, blev han forelsket i hende. I højstemte Udtryk fortæller han om deres første Møde. Han kunde næsten ikke faa fremført sit Ærinde, saa betaget var han af hende. Han saa stadig paa hende, mens han baglæns gik ud af Døren, og hvis hun ikke havde advaret ham, var han styrtet ned ad Trappen.

Nu fik han noget at arbejde for. Han studerede Teologi, men han saa snart, at der vilde gaa 10 Aar, før han kunde faa Embede og blive gift med hende. Saa længe kunde han ikke vente. Der maatte være en hurtigere Vej til Lykken. Og han var straks klar over, hvor den gik. Eventyrlysten havde han i sig, og Krigen rasede stadig i Tyskland. Hvad var mere naturligt, end at han drog derned! Men han vidste, at hans Moder ikke vilde tillade det. Saa blev han og hans ældre Broder enige om at stikke af i al Hemmelighed. De fik fat i nogle Penge og drog til Hamburg. Nu gik det for Alvor ud i Verden!

I Hamburg »gav de Greven«. Da Pengene var brugt, vilde Broderen hjem, men Johannes vilde fuldføre sit Forsæt og gaa i Krigen. Han fremstillede sig for den prøjsiske Minister i Hamburg og udtalte i en lang Tale Ønsket om at blive Husar. »Ja, men du er saa lille,« svarede denne, »hvordan kan du føre en Sabel?« »Jeg har et stort Hjerte,« sagde Johannes, »og jeg kan vokse, og i den Tid staar jeg mindre Fare end den største Grenader. De Kugler, som træffer ham, vil gaa bort over mit Hoved.« Han blev Husar og kom med et Skib op ad Elben for at finde sin Afdeling. Ved et af de mange Toldsteder gik han i Land med en Flaske Vin, lagde sig ved en Høj, hvor han drak alle sine Venners Skaal — sin Moders, sin Stedfaders, sin Broders, alle Menneskers og til sidst Arendses — og saa frem ad den Ærens Vej, som i hans Fantasi laa for ham, og som endte med, at han blev Ridder og General og gift med Arendse, for hvis Skyld alle hans Heltegerninger blev udført. Da var hans Flaske heldigvis tom. — Virkeligheden

kom imidlertid ikke til at svare til Fantasien. Hos Prøjserne fik han ikke Lejlighed til at udmærke sig. Saa deserterede han til Østrigerne, hvor det ikke gik stort bedre. Endelig løb han fra det hele og kom efter store Strabadser hjem til København i Oktober 1760. Tilsyneladende havde han intet opnaaet ved dette. Det er dog sandsynligt, at hans Oplevelser havde givet hans Digteraand Næring. Han havde set mange mærkelige Ting og været Vidne til store Begivenheder, som havde sat hans Sind i Bevægelse. Men Krigerlivet havde vistnok ogsaa lagt Grunden til den Gigtskygdom, som blev Aarsag til hans tidlige Død.

Nu tog han for Alvor fat paa sit Studium og fik paa kort Tid sin Embedseksamen med Udmærkelse. Han blev forlovet med Arendse, og alt saa godt ud. Da brød Arendse Forlovelsen og giftede sig med en anden. Det var et voldsomt Slag for Ewald. Han syntes, at han ikke havde mere at leve for. Han vilde nu blot »slentre Livet igennem, som han bedst kunde,« og være saa nyttig som muligt uden at være nogen til Byrde. Tabet af Arendse var Kilden til hans Fortvivlelse og Sorg. Men det var sikkert ogsaa dette Tab, der gjorde ham til Digter.

Han skrev et Par Arbejder, som indsendtes til »Selskabet for de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse«. Denne Forenings Formaal var at fremsætte Opgaver, som Digtene kunde besvare; de bedste Besvarelser fik Belønning og blev optaget i den Række Skrifter, som Selskabet udgav. Det, der først bragte hans Navn paa alles Læber, var imidlertid ikke disse Værker, men et lille Digt, en Kantate, som han skrev til Kong Frederik den Femtes Jordefærd. »Hold, Taare, op at trille, og du, vor Citar, stille; nu bæres Kongen bort til Graven,« sang han, og enhver følte, at Ewald i de jævne Ord havde udtrykt ikke blot sin egen, men alle Danskes Sorg. Han følte sig helt beruset af Lykke derved og erklærede, i Anledning af, at »Selskabet for de skønne Videnskaber« havde kasseret det ene af hans indsendte Arbejder, at »kunde han ikke være den første Digter i Danmark, saa vilde han ikke være den anden.« Men da Rusen var forbi, forstod han, at vilde han være den første, saa maatte der arbejdes. I to Aar studerede han da de bedste Forfattere og Reglerne for Digtetekunst. Saa tog han det

kasserede Værk op igen og omarbejdede det til et Sørgespil i de franske Digteres Stil.

I hans næste store Arbejde, Tragedien »Rolf Krake«, mærker man, at han har lært af den tyske Digter Klopstock, som dengang boede i København. Klopstock mente, at tyske (og danske) Digtere maatte have Ret til at skrive paa deres egen Maade og ikke altid skulde følge de franske, som var anset for de bedste; de behøvede ikke for at finde Emner til deres Digtning at gaa uden for deres eget Folk, som havde nok af store Begivenheder i Fortiden til digterisk Behandling. Vi ser derfor, at Ewald tager Emnet til »Rolf Krake« fra Saksens Sagnhistorie. Det er det første nordiske Drama i den nordiske Litteraturs Historie. Senere udsender Oehenschläger sine nordiske Arbejder; men her (hos Ewald) »aabnede den nordiske Saga for første Gang sine Gravhøje for mig og fremmanede sine Aander,« siger han.

Nu var Ewald anerkendt som Digter. Men saa brød den Sygdom ud, som han aldrig senere kom rigtig af med, og som i hans sidste Leveaar gjorde ham til Krøbling. Han var for en Del selv Skyld i, at Sygdommen blev saa slem. Han kunde ikke modstaa de stærke Drikke og førte en Tid et udsvævende Liv. Da hans Moder syntes, det blev for slemt, fik hun ham ud paa Landet. I to Aar (1773—75) boede han paa Rungsted Kro (nu Rungstedlund) hos gode Mennesker, som tog sig kærligt af ham. Det var sikkert den bedste Del af sit Liv, han tilbragte der. — Siden han udsendte »Rolf Krake«, havde han skrevet nogle mindre dramatiske Arbejder og mange Lejlighedsdigte. I Rungsted fik han mere Samling og Ro over sig, og han arbejdede her med sit næste store Drama »Balders Død«. Emnet har han ogsaa her væsentligst fra Sakse. Fra engelsk Litteratur (Shakespeare), som han nu havde lært at kende, har han den Versform, han bruger: den femfodede Jambe, som Oehenschläger anvender i sine Tragedier, og som siden har været det almindelige Tragedieversmaal i Norden. — Han levede et sundt Liv i Rungsted og glædede sig over Naturen. Han maatte ganske vist nøjes med at se paa den fra sit Vindue eller en varm Sommerdag at sidde i Haven paa den Høj, som endnu hedder Ewalds Høj, og kaste sit Blik ud over Have og Mark til Skov og Strand. Det fortæller han om i »Rungstedts Lyksaligheder«.

det smukkeste Naturdigt, som er skrevet paa Dansk før Aar 1800. Ogsaa de venlige Mennesker kom han til at sætte Pris paa. Deres Interesse, Havet, blev hans Interesse, saa han blev den første danske Digter, der priser Havet.

Imidlertid døde hans Plejemoder i Rungsted Kro, og han maatte flytte, vistnok ogsaa fordi han havde faaet den Ide at ville gifte sig med en tarvelig Pige. — Han kom til at bo i Søbækshuset ved Espergærde (1775—77), men han havde det ikke godt der. Sygdommen forværredes, hans Værtsfolk forstod ham ikke, og han blev meget ulykkelig. En ung Mand, Kammerjunker Fr. Moltke, hvis Lærer Ewald havde været, tog sig dog af ham og fik ham flyttet til København. — Ewald takkede ham med Digtet »Til min Moltke.« — Nu fik han det godt. En ældre Enke plejede ham trofast i hans sidste Aar. Han laa stadig til Sengs, men han var i godt Humør og kunde spøge med sin Sygdom, skønt den pinte ham slem.

Der var ogsaa flere og flere, som satte Pris paa hans Digtning. Han blev hyldet, da »Balders Død« blev spillet paa det kongelige Teater. Fra Teaterstyrelsen kom der Opfordring til ham om at skrive et nationalt Skuespil, og han tog fat med Iver. Det blev hans sidste Skuespil, »Fiskerne«. Denne Gang tog han til Emne en virkelig Begivenhed, som var sket et Par Aar tidligere. Han havde læst om den i den første danske Læsebog: Ove Mallings »Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere«. Der fortælles om, hvordan nogle Fiskere i Hornbæk i et frygteligt Vejr havde frelst Skipperen paa et strandet Skib og ikke villet modtage nogen Belønning derfor. Da en dansk Adelsmand, som boede i Frankrig, hørte derom, gav han de fattige Fiskere en Sum Penge aarlig, saa længe de levede. — Ind i dette virkelige Stof fletter Ewald en lille Kærlighedshistorie og en Historie om Fiskernes Bundgarn, som blev ødelagt i Stormen. Derved faar han Lejlighed til yderligere at fremhæve deres ædle Tænkemaade og til at give Billeder af de unges Kærlighed. — At give Billeder af Menneskeliv og Natur er altid en Digers Opgave. Det, Ewald særlig vilde med »Fiskerne«, var at vise sine Landsmænd, at jævne, danske Folk ogsaa kunde handle paa en ædel Maade. Det havde han oplevet i Rungsted. Men han viser ogsaa, at han kender Havet, baade som det, der giver, og det, der tager.

som det skønne, stille, fredelige og det oprørske, røveriske. Den skønneste Pris til Havet lader han i »Fiskerne« den unge, energiske, friske Sømand Knud synge i den Sang, vi alle kender: »Kong Christian stod ved højen Mast«. — De Mænd, som havde udført Bedriften, overværede den første Opførelse af »Fiskerne«. Man spurgte dem, om det nu var gaaet saadan til. »Ja,« sagde de, »kun sang vi ikke.«

Kort Tid efter »Fiskerne«s Opførelse blev Ewald meget syg. I flere Dage droges han med Døden. Den lille Salme, »Udrust dig, Helt fra Golgata«, blev til i disse Dage. — Den 17. Marts 1781 udaandede han, kun 37 Aar gammel; men »han blev baaret til Graven paa Danmarks Skuldre.« Saa stort et Følge, som fulgte ham til hans sidste Hvilested, havde man aldrig før set i København. — Han ligger begravet ved Trinitatis Kirke.

Ved Issen — Kirken rolig i sin Sky,
 Ved Foden — Usselhed i snevre By;
 Her hellig Kraft og Trøst, hist Sorg og Nød.
 Du stodst i Livet, som du laa i Død.

»Ewalds Grav« af Oehlenschläger.

Hans Hansen.

Litteratur: Johannes Ewalds Levned og Meninger (i Gyldendals Bibliotek). Idr Falbe Hansen: Indledning til »Fiskerne«. H. Rosendal: Johs. Ewald (i Vilh. Mallings: Fra Holberg til Richardt). A. D. Jørgensen: Johannes Ewald. H. Brix: Johannes Ewald. Rønning: Rationalismen II.

SAMUEL EYDE

HVIS man med faa Ord skulde sige, hvad der karakteriserer den moderne Ingeniørvidenskab, maatte det sikkert blive, at den er i Stand til af Videnskabens ofte tilsyneladende smaa og uvæsentlige Opdagelser at skabe store Industrier, hvis Produkter bliver til uvurderlig Nytte for hele Menneskeheden. Dette gælder ganske særligt om den uhyre store og betydningsfulde kemiske Industri, og som en typisk Repræsentant for saadanne Ingeniører staar Nordmanden *Samuel Eyde*.

Forinden vi gaar over til at omtale hans Liv og Person, vil vi forsøge paa at danne os en Forestilling om den Betydning, som hans Hovedarbejde har haft for Menneskeheden.

Det moderne Landbrug udnytter Jorden i en overordentlig stærk Grad, og Jordens Indhold af Plantenæringsstoffer forringes derfor hurtigt og maa stadig erstattes med Gødning, der nu til Dags overvejende er Kunstgødning. Blandt de forskellige Gødningsstoffer er *Kvælstofgødningen* en af de aller vigtigste, idet Planterne bl. a. skal bruge Kvælstof til Dannelsen af de vigtigste *Æggehvide*stoffer. Kvælstoffet findes som en Bestanddel af den atmosfæriske Luft; men Planterne kan ikke optage Kvælstof fra denne; de maa have det tilført som kemiske Forbindelser, navnlig som *Salpeter*. Dette Stof findes imidlertid kun et eneste Sted i Verden i nævneværdig Mængde, nemlig i Sydamerika, og herfra udføres det i store Mængder til alle agerdyrkende Lande. Det aarlige Forbrug var før Kri-gen (1913) 2 Millioner Tons, og man kunde derfor beregne, at Salpetermængden i Sydamerika kun kunde vare i godt og vel

et halvt Aarhundrede. Salpetermangel vilde imidlertid være ensbetydende med Hungersnød over hele Jorden, og derfor gjaldt det om at finde Veje til *kunstig Fremstilling* af Salpeter.

Allerede i 1785 havde den engelske Fysiker *Cavendish* paa vist, at man kunde danne Salpeter af Luftens Kvælstof og Ilt, naar man lod elektriske Gnister slaa igennem den; men det var kun Laboratorieforsøg, der ikke syntes at skulle faa praktisk Betydning. I 1902 tog Amerikanerne denne Tanke op, og de prøvede at anvende *Cavendish's* Opfindelse praktisk. Der blev dannet et Aktieselskab, som skulde udvinde Elektricitet af Niagarafaldet, og denne Elektricitet skulde bruges til Fremstilling af Salpeter af Luften. Allerede 2 Aar efter maatte Foretagendet opgives, fordi Salpetret blev altfor dyrt, saa at det ikke tilnærmelsesvis kunde konkurrere med Natursalpetret, og Foretagendet syntes altsaa umuligt.

I Aaret 1903 var den norske Professor *Birkeland* og Ingeniør *Sam. Eyde* imidlertid begyndt paa en Række Forsøg efter et andet Princip, og disse Forsøg faldt saa heldigt ud, at de i 1905 kunde bygge en Forsøgsfabrik ved *Notodden*. Der er jo ofte et meget langt Spring fra Laboratorieforsøg til den fuldkomne Fabrikation, og hyppigt tager det mange Aar, før Vanskelighederne er overvundne; men for *Eyde* gik det med rivende Fart. I 1905 blev som sagt den første Fabrik anlagt, og den beskæftigede 39 Mand; men i 1917 var Virksomheden vokset til at beskæftige 25000 Mand, og der var yderligere projekteret store Udvidelser, som tildels var paabegyndte. Naar alle Anlæggene er færdige, vil de være 150 Millioner Kroner værd. Alene til Forsøg er der medgaaet over een Million Kroner.

Man forstaar, at den Mand, der har været Sjælen i dette Foretagende, ikke kan være et almindeligt Dusinmenneske, og alene hans Virksomhed vil gøre ham interessant; men han er ogsaa som Personlighed en stor Mand af den Slags, der danner et straalende Forbillede for den energiske og viljekraftige Ungdom.

Sam. Eyde blev født i *Arendal* d. 29. Oktober 1866. Som Dreng var han, som Drengene er flest. Rask og forvoven til Leg; men ikke synderlig slittig i Skolen, hvor han i Reglen var den nederste eller næstnederste. Men til at klatre til Vejrs

i Skibsmasterne og sejle paa Fjorden i en lille Baad var han den første, og han fik derfor tidligt en udpræget Lyst til at blive Sømand. Hans Forældre føjede ham deri, for saa vidt som de gav ham Lov til at deltage som frivillig Lærling i Korvetten »Nornen«s Sommertogt. Dette fik en stor og afgørende Betydning for hans Fremtid; thi om Bord traf han unge, jævnaldrende Kadetter, af hvilke han lærte, at der findes større Maal og bedre Ærgerrighed end den at være den første til Leg og den dristigste til at gaa til Vejrs i en Mast, og at det gjaldt om at blive til noget virkeligt stort her i Livet. Han lærte ogsaa, at for at opnaa dette maatte man baade *ville* og *kunne* noget. Efter Hjemkomsten fra Togtet tog han fat paa Skolearbejdet med større Flid, og i 1885 blev han Student.

Han gennemgik først Officersskolen og blev uddannet til Officer. Derefter rejste han til Berlin og studerede Ingeniørvidenskab ved den polytekniske Lærestalt i Charlottenburg. Han kastede sig navnlig over *Teknisk Mekanik* og *Brobygning* og bestod sine Eksaminer med Udmærkelse. Han vandt endog Lærestaltens Medaille for en Prisaafhandling, og det var et af hans stolteste Øjeblikke, da han kunde lægge den frem for sin Fader.

Efter Eksamen fik han Ansættelse som Ingeniør i *Lübeck*, og som ganske ung skaber han sit første Størværk, en Bro af ganske ny Konstruktion. Trafikforholdene i *Lübeck* skulde paa det Tidspunkt omlægges, og Eyde fik derved Lejlighed til at sætte sig grundigt ind i Havne- og Jærnbanebygning. Sammen med Ingeniør *Gleim* fra *Hamburg* deltog han i Konkurrencerne om et Havnearrangement i *Kristiania* og Jærnbanearrangementer i *Stockholm* og *København*, og vandt Præmier ved disse Arbejder. Han rejste da tilbage til Norge, og efter at han en Tid havde været ansat ved de norske Baner, begyndte han en selvstændig Virksomhed som projekterende Ingeniør med Havnearbejder som Specialitet. Samtidig interesserede han sig stærkt for Udnyttelsen af *Norges Vandkraft*, der hidtil havde ligget saa godt som ubenyttet hen.

Den største Vanskelighed ved Udnyttelsen af Vandfaldene laa i og for sig ikke i at faa Vandkraften omdannet til nyttig Energi; thi baade i Tyskland, Schweiz og Amerika havde man med Held løst lignende Opgaver. Nej, Vanskeligheden laa i

at afgøre, hvortil man skulde bruge den indvundne Energi, der fremkom som Elektricitet; thi Norge var et tyndt befolket Land, der ikke kunde afse mange Mennesker til Storindustri. Eyde var da ogsaa klar over, at han maatte kaste sig over den *kemiske* Industri, og under Arbejdet hermed fæstede han Opmærksomheden paa den amerikanske Salpeterindustri. Han indsaa, at Grunden til, at den mislykkedes, laa i Ovnenes Konstruktion, og at det derfor gjaldt om at forbedre dem; men netop dette var Vanskeligheden.

Da førte et lykkeligt Tilfælde ham sammen med Professor *Birkeland*, der netop i de Dage havde opfundet en ny elektrisk Lysbue. De to Mænd traf tilfældigt hinanden d. 13. Januar 1903 i et Selskab hos Statsminister *Gunnar Knudsen*, og i Samtalens Løb viste det sig, at Birkelands Opfindelse var, hvad Eyde havde Brug for. Allerede næste Dag begyndte de Forsøgene, der hurtigt kronedes med Held, og to Aar efter (1905) stiftedes »*Norsk hydro-elektriske Kvælstofaktieselskab*«, der byggede den første lille Fabrik paa Notodden, hvor der beskæftigedes 39 Mand, og hvor den elektriske Energi var 2500 Kilowatt. Samme Aar havde en Tysker *Schönherr* opfundet en anden Ovn, der var mindst lige saa økonomisk som Birkelands og Eydes, og da der nu var Udsigt til en skadelig Konkurrence, lykkedes det Eyde at faa denne Opfindelse sluttet sammen med hans egen, saa at Selskabet blev eneraadende paa dette Omraade.

Man skulde tro, at Arbejdet som Generaldirektør for en saadan Virksomhed nok kunde optage en Mands hele Tid; men Eyde er heller intet almindeligt Menneske; han havde Tid til langt mere. Han organiserede mange andre kemiske Storindustrier, navnlig Anlæg til Udvinning af *Karborundum* (et vigtigt Slibemiddel), *Kalciumkarbid* (til Udvikling af Acetylen-gas), *Aluminium* o. s. v.

Hele denne Virksomhed, der saaledes blomstrede op om de norske Vandfald, krævede en uhyre Arbejderstab, til hvilke der maatte skaffes Boliger, navnlig da Fabrikkerne maatte anlægges i næsten øde Egne, og Eyde forstod, at gode Hjem var en Hovedbetingelse for en tilfreds Arbejderskare. Paa hans Opfordring stillede Selskabet sig yderst velvilligt, og der blev rejst Mønsterbyer, der ikke har deres Lige noget Steds i Ver-

den. Ved det store Rjukanfald har der i faa Aar rejst sig en By paa Størrelse med Silkeborg — den mest moderne By i Verden med brede Gader, prægtige Parker og udstyret med al Nutidens Komfort.

Man spørger uvilkaarligt sig selv, hvorledes det kan lykkes en enkelt Mand at gennemføre et saadant Størværk, og Svaret maa da blive, at det skyldes hans ualmindelige Personlighed. Som alle aandelige Stormænd har Eyde en lykkelig Evne til at vælge de rette Mænd til Medarbejdere og faa dem til at begejstres for deres Arbejde, faa dem til at føle Glæden ved at arbejde mod Vanskelighederne og overvinde dem. Og Vanskeligheder har der i Sandhed været. Dæmninger sprængtes og skred sammen, elektriske Maskiner brændte igennem, det hele gik i Staa, og alt syntes mislykket. Men Eyde tabte hverken Modet eller Troen paa sin Sag. Han fandt Raad og Udveje, og han formaaede at bibringe sine Medarbejdere samme Ro, der altid prægede ham selv i kritiske Øjeblikke. Og til Medarbejdere valgte han fortrinsvis de unge, der havde Arbejdslyst og Begejstring og ikke tyngedes af Erfaringens For-domme. Han var paa Færde overalt. Snart projekterede han Nyanlæg og inspicerede Arbejder i Norge, snart forhandlede han med store Finansmænd i England, Frankrig og Amerika, hvor han fik de Millioner, der krævedes til Anlæggelse af den uhyre Virksomhed.

Og overalt indgød han den samme store Tillid. Der syntes at udstraale Ro og Sikkerhed fra hans smukke, kraftige Skikkelse. Godheden og Dygtigheden lyste ud af hans ærlige Øjne, og hans veltalende Ungdom overvandt alle Hindringer. Men den egentlige Hemmelighed er vistnok Eydes Kærlighed til Arbejdet for dettes egen Skyld. Vi kan af ham lære, at naar Arbejdet ikke blot er en tung Pligt, der skal gøres, men helst gøres saa let som muligt, og naar vi føler Velsignelsen og Glæden over de Resultater, vi opnaar, da kommer Lønnen af sig selv, og da naar vi

»GENNEM KAMP TIL SEJR«.

J. A. Jonas.

Litteratur: Per Vendellboe: Birkeland og Eyde (i Helge Holst: Oplindernes Liv). Ingeniøren Nr. 16. 1917.

NIELS R. FINSEN

(1860—1904)

I Udkanten af København ved Valby ligger Vestre Kirkegaard. Der er fredeligt og smukt; Storbysens Larm høres kun svagt; Blomster, Træer, hele Smaalunde overalt; smukke Monumenter toner frem mellem Løvet. Der findes ogsaa Niels Ryberg Finsens Grav. Mindestenen paa den er et færøsk Klippestykke. Dens eneste Indskrift er de tre Bogstaver N. R. F., som er hugget midt i en Sol. Ved Klippens Fod ligger en Sten, hvorpaa der staar: Niels R. Finsen

1860—1904. Denne Mindesten er lige saa enkel og prunkløs, som han selv var det. Den færøske Klippe skal fortælle os, at hans Vugge stod paa Færøerne. Her var Faderen Amtmand til 1884, da han blev forflyttet til Ribe.

Barneaarene tilbragte Finsen altsaa deroppe paa de fjerne Klippeøer. Han var en mild, stille, men alligevel rask Dreng, der holdt af at klatre til Fjælds i al Slags Vejr. Tidlig lagde man Mærke til, at han var ualmindelig fingernem. Naar han de mange Regnvejrskdage maatte sidde inde, snittede, savede og skar han ud i Træ. Og han kunde lave ejendommelige og smukke Ting. Da det senere kneb med Studeringerne, sagde hans Fader altid: »Den Dreng bliver nok til noget, for Hænderne sidder godt paa ham!«

Niels Finsen skulde studere og kom derfor 1874 til Herlufsholms Latinskole. Her fik han følgende Skudsmaal: »Niels Finsen er en hjertensgod Dreng, men Evnerne er smaa, og det mangler ganske paa Energi.« Da han skulde være Over-sidder, blev han 1876 taget ud af Skolen og sat i Reykjavik lærde Skole. Herfra tog han Studentereksamen 1882 og kom derefter til København for at studere til medicinsk Embeds-eksamen. Herlufsholms Bedømmelse var forkert, Faderens rigtig. Han blev til noget. Det er ikke første Gang, Livet har dømt anderledes end Skoler og Censorer. Først i Reykjavik, hvor der studeredes under mere frie Former, vakttes hans Evner.

Men da han kom til København, havde allerede en gaadefuld, snigende Sygdom Tag i ham. Det var en langsomt fremadskridende Hjertesygdom, og den skulde volde hans tidlige Død. — Naar han sad og læste, faldt han let i Søvn. Hvor meget han end kæmpede, kunde han ikke holde sig frisk og oplagt. Da lagde han Mærke til, at det gik bedre, naar han læste i en Kammerats Værelse, der i Modsætning til hans eget laa paa Solsiden. Derved opdagede han, at Sollyset var godt for ham. Nogle Erfaringer bestyrkede ham i Troen paa, at det var godt for Organismen i Almindelighed. En Dag saa han saaledes en Kat ligge i Solskinnet paa et Halvtag. En skarp Skygge paa Muren faldt hen over Taget. Snart naaede den Katten. Men da rejste den sig og søgte længere ind i Solskinnet, og dette gentog sig stadig. Ligeledes fortalte en Kammerat ham om en Stuehund, som altid op-søgte sig en solvarm Plet paa Gulvet. Disse Dyr søgte altsaa instinktmæssigt Lyset. Men da Instinkter er ubevidste Vilje-handlinger, som er til Gavn for det Individ, der udfører dem, sluttede Finsen, at Sollyset ogsaa maatte være til Gavn for Menneskets Organisme, der jo i Hovedsagen er som de højere Dyrs. Som den ægte Videnskabsmand kunde han dog ikke nøjes med at vide, at det forholdt sig saadan, han maatte ogsaa have Klarhed over *hvorfor*. Men denne Klarhed maatte han vinde ved selvstændige og grundlæggende Studier, for Videnskaben kendte dengang saa godt som intet til Solstraalernes Betydning for Organismen.

Foreløbig hindrede Eksamenstravlhed ham imidlertid i at

dyrke de Studier, der havde fanget hans Interesse, og som hans egen Sygdom havde drevet ham ind paa. 1890 tog han sidste Del af medicinsk Embedseksamen. Allerede forinden var han af Professor Chievitz udset til at blive anatomisk Prosektor. I denne Stilling skulde han til Vejledning for de medicinske studerende foretage Dissektion.*) Professor Chievitz havde lagt Mærke til, at Finsen havde en ualmindelig sikker og smidig Haand. Der havde i de sidste 50 Aar ikke været hans Lige blandt de medicinske studerende til at føre Kniven ved Dissektion. I Efteraaret 1890 overtog han den ærefulde og vigtige Stilling; men ved Siden deraf dyrkede han sit Studium af Lyset. For at forstaa de Resultater, dette førte til, maa vi vide lidt om Sollyset og dets Egenskaber.

For vort Øje synes Sollyset hvidt. I Virkeligheden bestaar det af en Uendelighed af Farvestraaler, af hvilke Hovedarterne er rødt, orange, grønt, gult, blaat og violet. Man ser disse Farver i Regnbuen, ligeledes gennem et Glasprisme, t. Eks. en kantet Glasprop. Sammenspillet af de forskellige Farvestraaler er det hvide Sollys. Man kan ogsaa dele dem i to Hovedarter, de røde og de blaa-violette. De første varmer, de kaldes derfor ogsaa Varmestraaler, de sidste har kemiske Egenskaber. Det er t. Eks. dem, der gør et Stykke fotografisk Papir sort. Det er ogsaa dem, der sollyse Dage fremkalder Betændelse i Huden («Solen falder i» — Solerythem, som det kaldes). Disse saakaldte kemiske Straaler var det, Finsen sluderede.

For det første paaviste han deres skadelige Virkninger. Han gjorde opmærksom paa, hvor stærkt de ved Solerythemet kan irritere sund Hud. »Men,« ræsonnerede Finsen videre, »hvor meget mere maa de da ikke angribe syg Hud! Mon det ikke skulde være de kemiske Straaler, der hos Koppepatienter forårsager Betændelse i Pustlerne (blæreformet Udslet) og den deraf følgende Ardannelse?« — I en Artikel i Hospitalstidende foreslog Finsen derfor at behandle Koppepatienter i et Værelse med tætsluttende røde Gardiner for Vinduerne eller med røde Glasruder i Vinduerne.

*) Sønderskæring af Lig for at paavise Ting af medicinsk og videnskabelig Interesse.

De kemiske Straaler gaar nemlig ikke gennem rødt Glas, kun Varmestraalerne. — 1893 udbrod der Koppepidemi i Bergen. Nogle Læger i denne By havde læst Finsens Afhandling og besluttede at følge hans Anvisninger. Og Teorien viste sig at være rigtig. Betændelsen i Koppepustlerne kom ikke, og Patienterne undgik de hæslige Ar.

Over hele Verden behandles Koppepatienter nu i »Det røde Værelse«.

Størst Betydning fik Finsen dog ved at paavise de kemiske Straalers gavnlige Virkninger. Nogle engelske Læger havde godtgjort deres bakteriedræbende Evne. Nu fik Finsen den Tanke, at de maaske kunde dræbe de sygdomsvækkende Bakterier ved overfladiske Hudlidelser. En saadan er Lupus. Hudtuberkulose kaldes den ogsaa. Dens Aarsag er nemlig Tuberkelbacillen. De fleste kender denne forfærdelige Sygdom og ved, hvordan den kan vansire sine Ofre. Uvilkaarligt maa man gyse, naar man ser en saadan Stakkel med halvt opødt Næse og vædskende Saar i Ansigtet. Derfor er de legemlige Smerter ikke det eneste, der pincer ham. Det Ubehag og den Medynk, han kan læse i andre Menneskers Øjne, gør ham sjælesyg og menneskesky. Hidtil havde man staaet hjælpeløs over for denne frygtelige Sygdom. Ganske vist kunde man paa Sygdommens allerførste Stadium operere den angrebne Hud bort og sætte en Lap sund Hud fra et andet Sted paa Legemet i Stedet. Men dette efterlod i alle Tilfælde grimme Ar. Desuden søger de fleste Lupuspatienter desværre først Lægehjælp, naar Sygdommen er langt fremskreden. Og saa kan en kirurgisk Behandling ikke klare Sagen. — Finsen fandt da paa at helbrede Lupus ved Lysbehandling. — Efter at der forud var gaaet en Mængde Forsøg med de kemiske Straaler, begyndte han 1895 Behandlingen af sin første Lupuspatient, Ingeniør Mogensen, der i 8 Aar havde haft Lupus paa højre Kind. Og Kuren hjalp. I Løbet af 3¹/₂ Maaned var Mogensen helbredet.

Finsen anvendte det elektriske Buelys. Han lod det gaa gennem et Samleapparat, som i det ydre ligner en Kæmpekikkert. Hule Glaslenser, fyldt med Vand, der var farvet blaat, hindrede Varmestraalerne i at gaa igennem, saa kun de kemiske kom til at virke paa den angrebne Hud. I alle civiliserede Lande findes nu Lysinstitutter i Lighed med det fin-

senske i København.*) Til dette kommer Patienter fra hele Landet, og ingen behøver at holde sig tilbage af økonomiske Hensyn, for Kommunerne skal betale for uformuende.

Finsens Studium af Lyset gav Anledning til, at man fik Øjet op for Sollysets store Betydning for den menneskelige Organisme i Almindelighed. Det har Indflydelse paa Blodet og forøger bl. a. dets Jernmængde. I Stedet for pylrende at sidde i mørke Stuer og tylle Jernmedicin i sig, kom man nu ud i Sollyset. Solbad blev almindelige. Medens man før ansaa det for ufint at være solbrændt, blev det nu moderne. Man forstod i højere Grad end før, at *Solen er Livsvækkeren*.

Alle maatte erkende, at Finsen var en stor Videnskabsmand, og den 10. December 1903 fik han Nobelprisen.

Den store Videnskabsmand var imidlertid ogsaa et stort Menneske.

Trods alle Udmærkelser vedblev han alle Dage at være en *beskeden* Mand. Han levede stilfærdigt og tilbagetrukkent. I Traad dermed falder hans Valgsprog: »Den lever vel, som lever i lykkelig Ubemærkethed.«

Store Mænd bliver ofte store — nedad. Finsen var elsket af sine undergivne. *Hensynsfuldhed* var da ogsaa en fremherskende Egenskab hos ham. Men det var ikke en jovial, udflydende Hensynsfuldhed, som gik ud over Personligheden. Han havde ogsaa en *fast Vilje*. De medicinske Autoriteter mødte ofte hans Ideer med megen Skepsis. Engang — før Resultaterne fra Bergen forelaa — henvendte han sig til Overlægen ved et større Hospital for at faa ham til at gøre et Forsøg med »Det røde Værelse«. Men Overlægen optog Henvendelsen saadan, at Finsen maatte sige: »De kan dog i hvert Fald gerne lade være med at le ad mig!«

Selv om han saaledes ofte mødte Skepsis og Spot, gav han ikke op. Og han oplevede at se sine Ideer blive anerkendt.

Taalmodig var han ogsaa. Trods de Lidelser, der fulgte med hans Sygdom, blev han aldrig irriteret. Naar han om Natten ikke kunde sove, laa han og tænkte over de Problemer,

*) Den økonomiske Støtte fik Finsen især hos to ansete Rigmænd, Direktør Hagemann og Konferensraad Jørgensen. Uden disse Mænd vilde han vanskeligt have naaet saa store Resultater.

som for Tiden beskæftigede ham. Mange af os bliver utaalmodige, naar Søvnløsheden plager os; vi kaster os uroligt frem og tilbage. Men Finsen laa og undfangede nye Ideer eller arbejdede med gamle.

Han var i Besiddelse af megen *Selvbeherskelse*. Selv under farlige Situationer var han rolig. — Han led af Bugvattersot og maatte ofte lade sig tappe for Vædske, som samledes i Underlivet. Da saaledes engang Punkturapparatet var ført ind, knækkede en Naal, som hørte til, og der var Fare for, at den skulde tabes inde i Underlivet. Mens alle stod raadvillede, sagde Finsen: »Hent den store Kæmpemagnet fra polyteknisk Lærestalt. Jeg skal nok blive liggende ganske rolig. Maaske kan vi trække den ud, inden det bliver for sent!« — Og saaledes skete det. Hans *Selvbeherskelse* og *Snarraadighed* havde frelst ham.

Ved Efteraarstide 1904, just som vi var ved at glide ind i den mørke Tid, laa han paa sit Dødsleje. Efteraarsvindene hvirvlede de gulnede Blade mod Vinduerne i hans Bolig. »Han var nu selv som et faldende Blad, der hvirvledes ned fra Solens Lys mod Jordens kolde Muld.«

Den 24. September om Eftermiddagen ved Fentiden døde han. I Dødsøjeblikket vendte han sine Øjne mod sin Hustru, som trofast havde delt alt med ham i gode og onde Dage.

Ved det gamle Hjem paa Rosenvængets Hovedvej findes et smukt Mindesmærke for Finsen. Det er udført af Konferensraad Jørgensens Søn, Billedhuggeren Viggo Jarl, og forestiller Finsen siddende med korslagte Arme, mild og tænksom. Netop saadan var han. — Til Minde om hans Gerning er ved Siden af Rigshospitalet rejst »Finsenmonumentet«, fire syge Mennesker, der strækker sig op mod Lyset.

Smukkeste hædrer vi Finsens Minde ved aldrig at glemme, hvad han var som Videnskabsmand og Menneske. Maatte der altid staa Solglans om hans Navn — ligesom paa Stenen derude paa Vestre Kirkegaard.

Jens Heltoft.

Litteratur: W. Thulstrup: Niels R. Finsen. Artikler i Blade og Tidsskrifter.

N. J. FJORD

(1825—1891)

NIELS JOHANNES FJORD er født den 17. April 1825 paa Øen Holmsland i Ringkøbing Fjord, nu en Halvø. Faderen var Skolelærer i det ene af Øens to Sogne. Begge hans Forældre var Gaardmandsbørn, og Faderen havde først i nogle Aar været Omgangslærer paa Holmsland, som dengang ikke havde nogen fast Skole. Hver Gaard skulde huse ham og Skolebørnene i 8 Dage ad Gangen og tillige give Læreren Kosten. Først efter flere Aars Forløb fik Sognet en fast

Skole ved Kirken. Faderen var ikke blot en dygtig og nidkær Lærer, men tillige en flink Landmand. Han ejede en mindre Bondegaard, som han havde købt for sammensparede Penge. I Forening med Skolelodden drev han den med Gulerødder, Hvidkaal og andre Havesager, og han var den første paa Egnen, som indførte Brak og Kløver i Sædskiftet (Vekseldrift). Landhusholdningsselskabet belønnede ham derfor med et Sølvbæger. Hans Hustru var en fortræffelig Husmoder, og da Manden i flere Aar var svagelig, overtog hun Ledelsen af Landbruget og drog til Torvs i Ringkøbing med Smør, Æg og Grønsager. Hjemmet var solidt og godt, men tarveligt i Levevis og Klædedragt; de 7 Børn blev tidligt vænnede til Arbejde. Herfra skrev sig det jævne og solide Præg, de alle fik; takket være Opdragelsen i Hjemmet vedblev derfor N. J. Fjord i hele sit Liv at være et virksomt, jævnt og sparsommeligt Menneske.

Om Sommeren hjalp han til med at passe Kvæg og udføre anden Gerning ved Landbruget. I sin Fritid færdedes han blandt Egnens Folk og blev fortrolig med Bondens Tankegang og Sæder. »Den rare Johannes,« som han kaldtes af sine Omgivelser, var en stille og fredsommelig Dreng, langsom til legemligt Arbejde, men hurtig til Bogen og den flinkeste i Skolen. 14 Aar gammel blev han konfirmeret, og Pastor Abels Konfirmationsforberedelse indprentede ham gennem Balles Lærebog, saa han aldrig glemte det: »Du skal gøre din Pligt!« Gennem hele Livet satte han den kristelige Moral meget højt, og foran i sin ældste Søns Bibel skrev han Apostelordet: »Vorder Ordets Gørere og ikke blot dets Hørere!« (Jak. 1, 22.)

Han havde Lyst til Lærergerning, og efter Forberedelse i Hjemmet blev han i 2 Aar Omgangslærer paa den lille Stadilø, Nord for Holmsland. Her fik han Kosten skiftevis hos Beboerne og 8 Rd. for et Vinterhalvaar. Derpaa var han en Tid Huslærer paa en Gaard ved Ringkøbing, og da hans Fader havde forberedt ham til Optagelse paa et Skolelærerseminarium, kom han 18 Aar gammel paa Lyngby Seminarium ved Grenaa, og to Aar senere fik han Afgangseksamen herfra med Karakteren »Udmærket duelig«. Efter at have været Huslærer ved Hobro og Lærer ved en Privatskole i Varde, blev han i 1847 ansat ved Kommuneskolen i Aarhus. Overalt viste han sig som en dygtig, frisk og interesseret Lærer. 1848 gik han frivillig med i Krigen, deltog i Slaget ved Bov og avancerede til Kommandersergent. Han fik Lyst til at komme ind paa Officersskolen for at fortsætte sin militære Løbebane; men da hans Forældre ikke holdt af det, vendte han tilbage til sin Skole i Aarhus, og tro mod sin Faders Formaning om aldrig at gøre Gæld, nøjedes han med et meget tarveligt Bohave, indtil han selv kunde betale et bedre. Tilmed afholdt han alle Udgifter ved sin yngre Broder Jørgens Skolegang i Aarhus Latinskole, saaledes som han havde lovet sin Fader, der døde allerede 1849. For at kunne sørge for sin Broder tog han Timer i Regning i en Privatskole.

I sin sparsomme Fritid var Fjord ivrig sysselsat med at udvide sine Kundskaber især i Matematik og Fysik; han hørte Foredrag i disse Fag hos Adjunkt Freuchen ved Latinskolen, og tillige tog han private Timer hos ham. Freuchen saa, at

Fjord havde Evner til et videregaaende Studium, og da de to Universitetsprofessorer Madvig og Holten kom til Aarhus som Censorer ved Skolens Afgangsprøve, omtalte han Fjord for dem og opfordrede dem til at støtte ham. De følte sig tiltalte af den unge Mands Personlighed og lovede at skaffe ham Pengemidler af Staten til Studiet af Matematik og Fysik ved polyteknisk Læreanstalt.

Samme Aar var fhv. Minister Monrad bleven Overskole-direktør ved Folkeskolevæsenet, og efter hans Forslag var der paa Finansloven bevilget Midler til dygtige Læreres videre Uddannelse («De Monradske Kursus»). Monrad syntes godt om Fjord og opfordrede ham til at opgive sit Embede. Hans Betænkeligheder overfor dette Skridt overvandt Monrad ved at love ham, at hans Embede maatte besørges ved en Vikar og staa ham aabent i to Aar. Herved begyndte hans Forbindelse med Monrad, der varede i Aarevis; gensidig satte de megen Pris paa hinanden, og Fjords Beundring for Monrad holdt sig efter Begivenhederne i 1864. At Fjords Broder Jørgen, der fik Studentereksamen 1855, skulde rejse til København for at fortsætte sine Studier, var en medvirkende Grund til, at han forlod Aarhus, da han bedre kunde sørge for Broderen ved at give ham frit Ophold hos sig. Desværre døde denne Broder i en ung Alder, og de lyse Forhaabninger brast, som hele Familien havde knyttet til hans Fremtid paa Grund af hans rige Begavelse. Især var Johannes dybt nedbøjet; men han erfarede Sandheden af det Ord, der siden var hans Valgsprog: »Bøn og Arbejde kan hjælpe over alt.« Han fortsatte sine Studier ved polyteknisk Læreanstalt, tog 1858 en delvis Eksamen i Matematik, Fysik, Kemi og Tegning og blev s. A. Docent i Fysik ved den Kongl. Veterinær- og Landbohøjskole, som dengang var under Opførelse og blev aabnet i Efteraaret 1858. Sammen med en Kreds af dygtige Faglærere bragte han Skolen i Anseelse Landet over. Som Lærer vandt han sine Elevers Hengivenhed og Højagtelse. Vel var hans Foredrag ikke formfuldendte, men ejendommelige og rige paa Eksempler fra det daglige Liv til Forklaring af det, han foredrog. I næsten 30 Aar var han Lærer ved Landbohøjskolen, og først da hans øvrige Virksomhed krævede hele hans Tid og Arbejdskraft, blev han 1887 fritaget for den. Som Docent ledede

Fjord, indtil Meteorologisk Institut traadte i Virksomhed 1873, de meteorologiske Iagttagelser paa Landbohøjskolen og paa de af Landhusholdningsselskabet oprettede Stationer omkring i Landet. Han forbedrede Regnmaaleren og gav den den Konstruktion, som nu almindelig bruges.

Uagtet Fjord 1855 opgav sin Lærergerning i Folkeskolen, vedblev han paa forskellig Maade som praktisk Skolemand at staa i levende Forbindelse med denne og virke for dens Udvikling. 1858 blev han Inspektør for de af Ministeriet oprettede Kursus til Læreres videre Uddannelse og tillige for de korte Kursus, som heraf udviklede sig, og som Aar efter Aar blev benyttet i stigende Omfang, indtil de blev til den nuværende Lærerhøjskole. Ligeledes forestod han den Uddeling af Undervisningsmidler, som blev sat i Forbindelse med disse Kursus. Herved kom Fjord i Berøring med en stor Mængde Lærere og fik betydelig Indflydelse paa deres fyldigere Uddannelse. Fra 1857 havde han i 20 Aar Sæde i Skolelærer-eksamenskommissionen og traadte i Skranken til Forsvar for Statsseminarierne under de stærke Angreb, som i 60'erne rettedes mod disse. Ved sit indgaaende Kendskab til Forhold og Personer i Danmarks Skoleverden var han i praktiske Skole-spørgsmaal en nyttig Raadgiver, baade for Undervisningsministeriet og mange private. Fjord var Medlem af Frederiksberg Skolekommission 1869—86 og ledede i de fleste af disse Aar som tilsynshavende ikke blot den Udvidelse af Kommunens Skolevæsen, som Frederiksbergs hurtige Tilvækst krævede, men bragte det tillige i Højde med Hovedstadens offentlige Skoler ved at gennemføre en Række Reforme, af hvilke flere var karakteristiske for Fjord som Skolemand, bl. a. den frivillige Heldagsundervisning og 24 Timer om Ugen som normalt Timetal for Lærerinders Undervisning. Ogsaa paa Københavns offentlige Skolevæsen fik Fjord Indflydelse som Medlem af den i 1873 nedsatte Reformkommission. Fjord tog livlig Del i Skolemøder og ledede ofte Forhandlingerne ved disse: saaledes i en Aarrække ved Pinsemøderne i Roskilde. Han var en fortrinlig Ordstyrer og gjorde sig afholdt af Lærerne ved den fornøjelige Ligefremhed, hvormed han færdedes imellem dem. I Udvalget for Folkeoplysningens Fremme havde Fjord Sæde til sin Død.

Som Docent i Fysik kom Fjord efterhaanden — dels for at klare Sygdomsformen ved Trikiner og dels for at kunne give Raad med Hensyn til en mere økonomisk Kogning i Husholdningerne — til at beskæftige sig med Spørgsmaal om Kogning i Hø. Fra gammel Tid har Kogning i Hø været brugt i Vestjylland, hvor Gryden med Kærnemælksgrød, som der har været den daglige Aftensmad, ofte tages af Ilden efter kort Tids Kogning og enten anbringes mellem Dynner i en Seng eller hensættes godt tildækket i en Kurv med Hø. For slige praktiske Erfaringer havde Fjord Respekt, og de bragte ham i dette Tilfælde ind paa en Række Forsøg over at koge i Hø, der førte til Konstruktionen af det Høkogningsapparat, som bærer hans Navn og har fundet Indgang i mange Husholdninger. Fjord bragte ogsaa Høkogningsmetoden i Anvendelse i Dampkokekedler og i store indmurede Kedler, hvor Muren omkring Kedlen tilbageholder Varmen, medens Kedlen er forsynet med et Laag og Ildstedet med et Lukke og et Spjæld, saa at Ilden kan slukkes, medens Kogningen vedbliver. Ved denne Slags Kedler, der hindrer Maden i at svies eller koge over, ledtes Fjord alt i Begyndelsen af 70'erne til at gøre Forsøg med Brugen af Damp med lav Spænding i Mælkerierne, især til Opvarmning af Ostemælken, hvad der førte til Konstruktionen af »Fjords Dampgryde«. Disse Forsøg tildrog sig straks en Del Opmærksomhed, og Dampgryden blev snart anskaffet til mange Mælkerier.

Endnu var hans Navn dog kun kendt af en snæver Kreds, og den Virksomhed, der skulde gøre ham kendt langt ud over Danmarks Grænser, var ikke begyndt. Det var daværende Etatsraad Tesdorff til Ourupgaard, som i 1874 gav Stødet her til. Da Vand- og Ismælkerierne i disse Aar vandt Udbredelse, bad han Docent Fjord anstille Forsøg over Isens Indsamling og Opbevaring, og Fjord blev herved ledet ind paa den Forsøgsrække, der har stor Betydning for, nær sagt, ethvert Land, i hvilket Mælkeribruget har naaet nogen Udvikling. Forsøgene begyndte med Opbevaring af Is og Sne; men Led kædede sig til Led i Forsøgsrækken, og denne naaede et Omfang, som ingen anede ved dens Begyndelse. Efter Opbevaringen blev Isens økonomiske Anvendelse i Mælkerierne undersøgt, og der anstilledes Forsøg over den langsommere og hurtigere Afkø-

ling, hvorved det lykkedes at formindske Forbruget af Mælk til hvert Pund Smør. Og da Centrifugerne fremkom til Flødens Udskillelse fra Mælken og snart kom til at spille en stor Rolle i Mælkeridriften, inddroges de under Forsøgene, de vigtigste Regler for deres Benyttelse fastsloges, og Sammenligninger foretoges mellem Smørudbyttet ved de forskellige Systemer: Centrifuge-, Is-, Vand-, Bøtter samt Kærning af Mælk. Forsøgene over Kontrol af Mælk i Fællesmælkerierne førte bl. a. til, at den af Fjord konstruerede Kontrolcentrifuge fik en saadan Form, at den kunde benyttes i Fællesmælkerierne til Bestemmelse af Fedmen af den enkelte Leverandørs Mælk. En Række Undersøgelser omfattede Forsendelse af Smør med og uden Afkøling paa Jærnbaner og i Dampskibe. Endvidere optoges sammenlignende Forsøg i stor Stil angaaende Resultaterne af Fodring med centrifugeskummet Mælk, Valle, Korn, Roer og Oliekager for Kalve, Grise, Svin og Malkekøer. Endelig begyndte Fjord et Par Aar før sin Død de vekslende Smørudstillinger for at tilvejebringe Klarhed over mange af de Forhold, der spiller saa stor en Rolle med Hensyn til Smørrets Finhed og Holdbarhed. Naar hver af de mange Forsøgsrækker maatte betragtes som afsluttet, blev Resultaterne offentliggjort som »Beretninger«, af hvilke der foreligger 30. Først fremkom de i Regelen som Foredrag i Landhusholdningsselskabet; derefter kom de i Boghandelen. Tilsammen udgør de et stort Værk.

Fjord var som faa skikket til at lede denne Virksomhed. Det provinsielle Særpræg traadte stærkt frem hos ham; han bevarede sin Hjemstavns karakteristiske Maal Livet igennem, og Vestjydens Sejghed, Djærvhed og tørre Lune forlod ham aldrig. Folk mødte ham med Tillid; thi de følte, at han forstod dem. Fra sin første Virksomhed paa Marken medbragte han en Rigdom for hele Livet af den jævne Mands sunde Fornuft. Han forstod netop at tage fat paa det, der for Tiden havde Interesse for Landmandens Virksomhed, ædruelig at begrænse Opgaven, at stille Spørgsmaalene klart og skarpt og lægge de vundne Resultater frem, saaledes at de blev hver Mands Eje. Han foretog sine Forsøg efter en ny Metode: han rykkede Praksis og Teori, den daglige Virksomhed og Videnskaben tæt hen til hinanden: de fleste Forsøg er anstillede i Landmandens Ishuse, Mælkerier og Stalde; kun de videnskabelige Under-

søgelser, hvorpaa de alle hvilede, og Bedømmelsen af Smør og Ost har fundet Sted i København: paa Landbohøjskolen eller i Steins kemiske Laboratorium og fra 1883 i det af Staten ved Rolighedsvejen opførte »Laboratorium for landøkonomiske Forsøg«, som blev Midtpunktet for alle Forsøgsstationerne.

Den Sag, som Fjord vilde støtte, var Mælkeribruget i Danmark, især dets Smørtilvirkning. Oprettelsen af Fælles- og Andelsmælkerier skaffede bedre Smør af Bøndergaardenes Mælk, end der hidtil var opnaaet af disse Gaarde i deres mangelfuldt indrettede Mælkerier. Tilvirkningen af Smør steg betydelig, og Smørudførslen blev vor største Indtægtskilde. Der var derfor Grund til at benytte alle Midler for at bevare den anerkendte Stilling, det danske Smør havde erhvervet sig paa Verdensmarkedet. Forsøgenes Resultater skyldtes først Fjords klare Blik paa de praktiske Forhold og dernæst hans Evne til at faa Folk til at arbejde sammen. Over Landet fik han spændt et Forsøgsnet, der omfattede Herregaarde, Slagterier og Mælkerier, og ved Smørudstillingerne fik han Mælkerikonsulenter og Smørhandlere til at arbejde sammen med flere Hundrede Mælkerier til gensidig Belæring. Han forstod at knytte sine Medarbejdere til sig, saa at mange af dem blev hans Venner.

Ikke blot herhjemme, men ogsaa i Udlandet fulgte man Fjords Forsøg med levende Interesse. Naar de danske Landbrugsblade i den ene Uge havde refereret de Fjordske Forsøgsresultater, læste man i den følgende Uge Referaterne paa Norsk og Svensk, paa Tysk, Fransk og Engelsk. Fra den civiliserede Verdens forskellige Egne kom der Videnskabsmænd og Landmænd for at søge Underretning hos Fjord; thi hans Navn blev anset langt ud over vort Fædrelands Grænser. Ved Fjords Forsøg er der kastet en Glans over Danmark og dets Agerbrug, som baade berettiger til at føle Stolthed og Glæde og tillige har ydet Landbruget overordentlig Fordel. Selv var han en uegennyttig Mand, der aldrig tog Patent paa sine Opfindelser, men lod dem gratis tilfalde Almenheden. Han bevarede sin Jævnhed, uagtet han efterhaanden var bleven en »fin« Mand: han var Kommandør af Dannebrog og Præsident i Landhusholdningsselskabet.

Fjord besad et sundt og stærkt Helbred, og hans Arbejdsevne bevarede usvækket: fra tidlig Morgen og indtil Aften

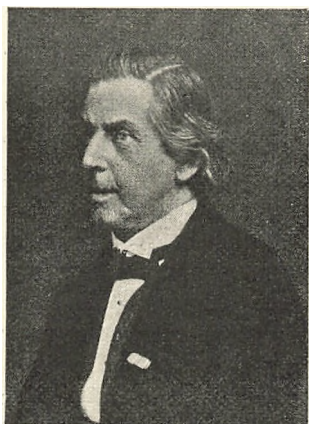
var han i Virksomhed, og saaledes fortsatte han sit Liv paa nogle faa Afbrydelser nær, naar kortvarig Sygdom bandt ham til Lejet, usvækket i aandelig og legemlig Henseende, indtil Døden brat endte det ved en Saarfeber efter en Operation d. 4. Januar 1891. Paa sit Sygeleje, der kun varede faa Dage, bevarede han et roligt og frejdigt Sind indtil det sidste. Hans Statue foran Forsøgslaboratoriet minder i første Række om den landøkonomiske Forsøgsleder, men tillige om Skolemanden og det prægtige Menneske N. J. Fjord.

Joakim Larsen.

Litteratur: P. Storgaard-Pedersen: Docent N. J. Fjords Liv og Virksomhed. 1904. V. Storch: Docent N. J. Fjords Liv og Virksomhed. 1904.

NIELS W. GADE

(1817—1890)

I Aaret 1812 flyttede en ung Snedkermester, *Søren Nielsen Gade*, med sin unge Hustru ind i et ældre Hus i Borgergade, i den gamle Del af København. De var ikke indfødte Københavnerne, han var født i en Landsby mellem Kolding og Fredericia og havde, som det saa almindeligt var Skik i ældre Tider, føjet Bynavnet til sit Døbenavn, og hun var fra Bornholm. Fem Aar gik hen, før deres Ægteskab velsignedes med et Barn, en Søn, der i Daaben fik Navnet *Niels*

Wilhelm Gade, og omtrent ved samme Tid opgav Faderen Snedkeriet og slog ind paa at bygge Musikinstrumenter.

Denne Søn, der var født den 22. Februar 1817, blev Hjemmets eneste Barn, og indtil hans elvte Aar forestod Moderen den allernødtørftigste Undervisning. Da han endelig kom i Skole, var det hos en gammel striks Mand, der havde til Huse i en mørk Bagstue. Hyggeligt var der ikke, Bænkene var Strygebrætter lagt over Tønder, og Skolefagene omfattede kun: Religion, Læsning, Regning, Skrivning og Tegning, saa man forstaar, at det hverken har været nogen alsidig eller grundig Lærdom, Drengen har faaet der; men han var flittig og lærvillig og erhvervede sig en smuk Færdighed i at skrive og tegne. Hans kæreste Opholdssted i Barneaarene var imidlertid Faderens Værksted; der fik han tidligt en lille Guitar at klimpre paa, og ved sin Faders Vejledning begyndte han saa smaat at

spille Violin. Hans bedste Legekammerat var i flere Aar en ældre Drejersvend ved Navn *Jakobsen*, der arbejdede hos Faderen. Niels var bestandigt paa Værkstedet hos ham, og Jakobsen havde altid en eller anden Spøg for med Drengen: men en Dag kunde det nær have faaet en sørgelig Udgang: Niels kom som sædvanligt ind til Jakobsen, og denne, som i det samme faar Øje paa et gammelt halvglemmt Gevær i en Krog af Værkstedet, griber det og siger til Drengen: »Stil Dig nu op, Niels, saa skyder jeg Dig!« Drengen stiller sig troskyldigt op, og Jakobsen lægger Geværet til Kinden og sigter — men sænker det atter uden at røre Aftrækkeren med de Ord: »Nej, jeg vil alligevel ikke,« og han sætter Geværet til Side. Men ved Fyraftenstid kikker Jakobsen Geværet efter og opdager da, hvad han ikke anede, at Geværet var ladt. Rystet styrter han ind til Forældrene og fortæller, hvor let en Ulykke kunde været hændt; men Drengen bevarede Erindringen om Episoden endnu som gammel Mand, og han saa i dens lykkelige Udgang et Fingerpeg om, at en stor og vigtig Gerning laa for ham i Livet. En anden Legekammerat fik han, efter at Forældrene var flyttet ned paa »Strøget« til en Butik paa Hjørnet af Nygade og Skovbogade, i den lige overfor boende og jævnaldrende *Frederik Høedt*, hvis Fader var Marskandiser og saa velhavende, at Sønnen kunde gaa i Latinskole og skulde studere. Det var Teatret, der optog de to Drenges Leg og Tanker, alting drejede sig om at komme til at spille Komædie, og ingen kunde bedre sætte deres Fantasi i Bevægelse end Jomfru *Louise Rasmussen*, den senere Grevinde Danner, som boede i samme Hus som Niels, og som selv en Tid havde haft sin Beskæftigelse paa det kongelige Teater. Naar hun havde fortalt Drengene Indholdet af en Komædie eller Tragedie, saa helmede de ikke, før de selv fik spillet den ogsaa.

Men Niels havde jo faaet en Violin, og han fik sig ogsaa snart en rigtig Lærer; men den Lyst, Drengen havde til at lære at spille, var Læreren ikke i Stand til at holde vedlige, og da Niels var konfirmeret, blev Violinen lagt til Side, og han sat i Lære paa Værkstedet; men det holdt han ikke ud ret længe. Kunde han ikke faa Lov til at blive Skuespiller, vilde han hellere tage fat paa Violinspillet igen, og da han nu lo-

vede Forældrene at være rigtig flittig, opfyldte de hans Ønske og gav ham til Lærer den bedste, som paa den Tid fandtes i København, Koncertmester *Wexschall*. Den unge Gades overordentlige Evner og Flid førte ham hurtigt frem, og efter kun et Par Aars Undervisning kunde han med Held optræde til Koncerter. Han var nu kommet paa sin rette Hylde, og Musikken blev hans Livskald. Kundskabsrige og gode Venner fik han til Omgang, og i Forening udvidede de unge deres Danelse ved i Fællesskab at besøge Musæer og Samlinger samt læse Litteraturens Hovedværker og dyrke den kære Musik, og alle var de enige om, at de vilde naa noget rigtigt stort som voksne Mænd. Unge Gade var ikke den mindst energiske, og for stadig at have sit Forsæt for Øje skrev han med stor Skrift paa en Plakat, som han hæftede over sin Seng: »25 Aar«. Senest til den Tid vilde han »blive til noget«; og han skulde naa sit Maal endda flere Aar forinden.

Dygtige Vejledere, som havde et klart Blik for Elevens sjældne Evner, havde han, og da han var nitten Aar gammel, vovede han sig efter Tilskyndelse fra sin Lærer, den betydelige Folkevisesamler *A. P. Berggreen*, frem i et Blad med Musik til en lille Sang. Et Par Aar efter udsendte han flere, og blandt dem finder vi Melodier, som den Dag i Dag synges med Glæde: »Hvi sjunges altid som Spartaner?«, »Før var der knap skrevet paa Dansk en Bog«, og Perlen blandt dem alle, den dejlige Melodi til »Paa Sjølund's fagre Sletter«. Men endnu lagde ingen rigtig Mærke til Violinisten *N. W. Gade*, der kun var Elev i Orkestret paa det kongelige Teater; men saa hændte der noget, som skulde blive af afgørende Betydning for ham. »Musikforeningen« i København udsatte en Præmie paa 25 Species Dukater for den bedste Komposition, en Ouverture for stort Orkester. Gade havde slet ikke tænkt paa at tage Del i Konkurrencen; men saa møder han en Dag paa Gaden en af sine Venner, og denne opfordrer ham indtrængende til at indlevere et Arbejde. »Vi venter os netop saa meget af Dem!« føjede han til. Og nu lod Gade det ikke blive ved Overvejelser. Med Liv og Lyst tog han fat paa Arbejdet, og det viste sig, at han ikke forgæves havde spillet i det store Orkester i flere Aar. Han havde lyttet dør og lært, hvorledes de forskellige Instrumenter kunde og skulde udnyttes paa bedste Maade,

og da nu hans medfødte rige Talent med eet syntes at vaagne, blev hans Musikstykke, »Efterklang af Ossian« kaldte han det, antaget som det bedste af alle de indleverede, og Prisen tilkendtes derfor ham. Han var endnu kun 23 Aar gammel; men en saa usædvanlig Begavelse lyste ud af hans Arbejde, at man ikke tog i Betænkning at fastslaa, at ligesom Danmark havde sin *Thorvaldsen* og sin *Oehlenschläger*, skulde det nu ogsaa paa Tonekunstens Omraade faa sin Berømthed. — Dog skulde Berømmelsen ikke naas uden en lille Skuffelse. Det ganske usædvanlige Held, Gade havde med sin Ossian-Ouverture, gav ham nemlig Blod paa Tanden, og han gik i Gang med at skrive et endnu større Musikstykke, en Symfoni, hvis Grundtema var hans egen skønne Melodi til »Paa Sjølunds fagre Sletter«. Ogsaa dette Musikstykke indsendte han til »Musikforeningen«, men »der skulde dog være Maade med Anerkendelsen,« og Gade fik sin Symfoni tilbage! Man havde ikke en klar Forstaaelse af, hvilken Værdi man viste fra sig. Imidlertid lod Gade ikke Haabet synke, da den første Skuffelse havde sat sig noget. Der var en Mand i Leipzig, *Felix Mendelssohn Bartholdy*, hvis Navn paa den Tid straaede over alle andres paa Musikkens Himmel. Hans Dom kunde Gade nok lide at høre! Og Venerne, som troede paa Gades Geni, navnlig Fr. Høedt, blev ikke trætte af at opmuntre ham; der maatte foreligge en Fejltagelse; hvorledes skulde det være muligt, at Symfonien var ringere end Ouverturen? Mendelssohn maatte spørges, og han blev spurgt. I Efteraaret 1842 afgik Symfonien til Leipzig, og faa Maaneder efter modtog Gade et Brev, der ganske overvældede ham. Det lød saaledes:

»Vi har i Gaar haft Prøve paa Deres Symfoni, og skønt jeg er Dem personlig ubekendt, kan jeg dog ikke modstaa mit Ønske om at henvende mig til Dem for at sige Dem, hvilken overordentlig Glæde De har gjort mig ved Deres fortræffelige Værk, og hvorledes jeg er Dem af Hjertet taknemmelig for den store Nydelse, det har bragt mig. I lang Tid har ikke noget Stykke gjort et mere levende og skønt Indtryk paa mig, og alt som jeg forundrede mig mere og mere ved hver Takt deri og alligevel følte mig som hjemme, saa var det mig i Dag en Trang at udtrykke for Dem min Tak for saa megen Glæde . .

Enten vi nu lærer hinanden at kende eller ej, saa beder jeg Dem betragte mig som en, der vil følge alle Deres Værker med Kærlighed og Deltagelse, og for hvem Mødet med en Kunstner som Dem og med et Kunstværk som Deres Symfoni til enhver Tid vil være den største og hjerteligste Glæde.

Deres hengivne

Felix Mendelssohn Bartholdy.

Gades Moder fandt sin Søn siddende med Brevet i Haanden, stum og med taarefyldte Øjne. »Der maa være nogen, som vil gøre Nar ad mig,« kom det endelig fra ham. Men dette var hverken Digt eller Drøm, og da Symfonien fik sin første offentlige Opførelse i den berømte Koncertbygning »Gewandhaus« i Leipzig den 1. Marts 1843, fik den en saa begejstret Modtagelse, at man aldrig hverken før eller senere saa Mage dertil, dens ungdommelige Overmod og elskværdige Kækhed virkede ved det første Møde saa umiddelbart betagende, at Tilhørerne glemte alt andet derover og som berusede lod sig rive med af Musikkens Strømme.

Nu var man ikke længer saa bange for at yde Gade Anerkendelse i hans egen By, og han fik en Rejseunderstøttelse og drog ud med Leipzig og Mendelssohn som Maal. Og alle Døre aabnede sig for ham i Leipzig, han blev hele Byens »Kæledægge«, i rige og fornemme Hjem som blandt Kunstens Dyrkere kappedes man om at vise ham Ære og Opmærksomhed. Derfor kunde han skrive hjem til sine Forældre: »Ja, I kan tro, jeg lever som en Prins! Om jeg har talt med Mendelssohn? Ja, ja, jeg er aldeles forelsket i ham! Han kom mig i Møde med en Hjertelighed og Velvilje, som langt overgik min Forventning. Orkestrets Medlemmer betragtede mig som en stor Mand, og jeg voksede særdeles meget udi egen Indbildning for at skjule min Undseelse for dem.«

Hele Vinteren blev han i Leipzig, men med Foraarets Komme brød han op, til Wien, til Italien. Men her, i Rom, indhentede en Skrivelse fra »Gewandhaus« ham, og det var intet mindre end et Tilbud om at vende tilbage til Leipzig og blive Mendelssohns Hjælper som Musikdirektør. At det maatte smigre ham, og at han med Glæde tog imod Tilbudet, er vel næsten overflødig at føje til, og nu oprandt en Række ærefulde Aar

for den unge Dansker, der som en anden Aladdin syntes udvalgt til at være Lykkens Yndling.*) Ny Musik komponerede Niels W. Gade, som han fra nu af skrev sig, og han dirigerede det berømte Orkester, og intet syntes at kunne rokke den Mesterstilling, han indtog. Noget nyt og kraftigt følte Udlandet komme sig i Møde med denne »nordlysfødende« Kunstner, som han blev benævnt, og fastere og fastere syntes han at vokse sammen med hele det tyske Musikliv. Og alligevel var der et lille »men« —; thi da Gade først fik rigtigt overset sin egen Stilling, begyndte den Tanke at vokse hos ham, at Leipzig og Tyskland alligevel vist ikke burde være ham et blivende Sted, og der dæmrer noget for ham om at komme tilbage til København og »gavne som Musiker.« Men foreløbig maa han vente og se Tiden an, om en Lejlighed skulde byde sig. Og Lejligheden kom; ikke 1847, da han fik et meget smigrende Tilbud om at komme til Stockholm som Kapelmester, umiddelbart efter at han havde mistet sin faderlige Ven Mendelssohn; thi det afslog han; men i det mærkelige Aar 1848. Noget Skumleri imod ham, fordi han ikke var Tysk, havde han saa smaat Færten af, var til Stede, og da saa det slesvig-holstenske Oprør blev støttet fra Tyskland, bød hans nationale Sindelag ham at bryde op, skønt han ikke kunde gøre det uden Sorg. Springet var stort, langt større end det vilde have været i vore Dage; thi Leipzig var den Gang et af Verdens Musikcentre, og Gade stod efter Mendelssohns Død som dets enevældige Konge, København var i musikalsk Henseende en Afkrog, og i den havde Gade kun sit Navn, sit Verdensry, men ingen Stilling, en saadan maatte han selv skabe sig. Men Energi, Vilje, Erfaring og diplomatisk Klogskab besad han ved Siden af sit Talent; ingen Hindring skyede han, og derfor bliver ogsaa hans Berømmelses Storhed saa meget større, naar vi betænker, hvad han fik udrettet for sit Lands Musikliv.

I Udlændigheden havde det været hans Drøm at blive en anden Mendelssohn i København, og Drømmen blev opfyldt. Thi snart efter sin Hjemkomst kom han i Forbindelse med

*) Og Udvælgelsen saa en Skribent ogsaa tydeligt deri, at de fire Bogstaver G-A-D-E er Violinstrengenes Navne, altsaa hans Livsvej var afstukken fra hans Fødsel.

»Musikforeningen« — den gamle Uoverensstemmelse rippedes der aldrig op i, og Gade var klog nok til at se, at den Forening kunde tjene hans Formaal — og han vandt Stemning for sit Forslag: Foreningen skulde have sit eget Orkester, og Gade være dets Dirigent!

Saaledes gik det da til, at Gade i Aaret 1850 stod i Spidsen for sit eget Orkester i København, vel var det kun af ringe Kvalitet i Sammenligning med, hvad han kom fra, og uvant med de Krav, Gade stillede; men han kendte kun eet: at arbejde, og Tid efter anden blev det jo ogsaa bedre. — Saa var Gade da »Musikforeningen«s egenmægtige Leder i 40 Aar og Dirigent ved 426 Koncerter; hvad han i den Tid fik udrettet, ligger det udenfor disse Rammer at komme nærmere ind paa, men sagt med faa Ord kan det udtrykkes saaledes: Han aabnede vore Døre og Vinduer for de friske Strømninger, der gik uden for vort eget Hus, men som vi hidtil med Omhu havde ladet være uænsede. Udødelige Mesterværker af *Beethoven*, *Schubert*, *Schumann* o. a. holdt man sig paa Afstand, medens vor egen *Weyse* og *Kuhlau* og deres Aandsfrænder sad til Højbords. Megen Hovedrysten fulgte vel Gades dristige Forehavende, og for enhver anden var det aldrig gaaet, dertil havde det gammeldags alt for dybe Røder, men mod Gade vovede ingen at gøre aabenlys Modstand, og med Tiden blev alle ham takskyldige, de indsaa, han vilde det rette, og han naaede at hæve sin Bys og sit Lands Musikliv, som det aldrig var blevet gjort af nogen anden forhen.

Og saa var Gade jo ogsaa dertil den store, geniale Komponist. Han skrev ialt otte Symfonier og mange store Værker for Sangkor og Orkester. Mest kendt og elsket af disse Ting er »Elverskud«, gribende skøn Musik til Fortællingen om Hr. Oluf, der rider ud for at byde til Bryllup, men kommer til Elverhøjen og bliver elleskudt. Ogsaa Korværker som »Korsfarerne« og »Agnete og Havmanden« — det sidste med den meget smukke Vuggesang »Sol deroppe ganger under Lide« — bliver sunget tidt endnu; og selv om Gade ikke komponerede mange mindre Sange, gav han os dog nogle foruden de tidligere nævnte, f. Eks. »Martsviol«, »Hvi staar du saa ensom, o Birketræ«, »Grøn er Vaarens Hæk« og de tolv mesterlige »Holger Danske-Sange« til *Ingemann's* Tekster, der sammen

med de noget større »Hr. Magnus han stirrer i Vinternatten ud« og den polske Fædrelandssang »Hvorfor svulmer Weichselfloden« med fuld Ret regnes blandt de ædleste danske Sange.

Endelig var Gade, der selv var en dyb religiøs Natur, Organist ved Holmens Kirke. Heller ikke som Komponist af Salmemelodier kan han opvise nogen omfattende Produktion, men han har dog to Melodier i det mindste, der straalér højt blandt alle andre, det er Melodien til »Udrust dig Helt fra Golgatha«, som han skrev i en dyb sørgmodig Stemning efter Tabet af sin første Hustru, en Datter af »Gamle Hartmann«, og den desværre saa lidt kendte, men uovertrufne Julesang »Barn Jesus i en Krybbe laa«, der tindrer af Glæde og Lykkefølelse. —

Gennem al Gades Musik har man set et af de fornemste Træk i hans Personlighed skinne: hans Kamp mod alt det mørke og onde og Længsel mod Lyset. Bestandigt glædede han sig, naar Vinterdagen begyndte at længes; thi saa gik det mod Lyset og Foraaret, og sidste Gang, han udtalte denne Glæde, var Søndagen den 21. December 1890, og den Dag døde han pludselig uden nogen forudgaaende Sygdom.

Ved hans Død stod det klart for alle, at dansk Musik havde mistet sin Konge. Han havde været Autoriteten, hvem alle bøjede sig for. Karakteristisk for hans hele Væsen er saaledes en lille Tildragelse, der fandt Sted en Sommer, han boede i Fredensborg. Paa Slottet var som sædvanligt mange Gæster, og blandt dem ogsaa Kejser Wilhelm den Anden. Da han hørte, at den berømte Komponist, som han kort forinden havde dekoreret med en høj preussisk Orden, boede nærved, ytrede han Ønske om at komme til at hilse paa ham. En Lakaj blev derfor sendt af Sted for at tilsige Gade til Taffel samme Dag. Gade gik i sin Have, da Lakajen forebragte sit Ærinde, og hans Svar var: »Nej, sig til Kongen, at jeg ikke kan komme; det er min Svigermoders Fødselsdag, og jeg skal holde Festtalen for hende. Men Svigermoderen havde hørt hans Svar, og hun raabte derfor ud til ham: »Hør, du maa virkelig sige Ja; det er uartig at blive borte ved en saadan Lejlighed.« Saa kaldte Gade da Lakajen tilbage og sagde: »Hør, min Ven! Sig alligevel, at jeg maaske skal titte lidt derop i Aften!« —

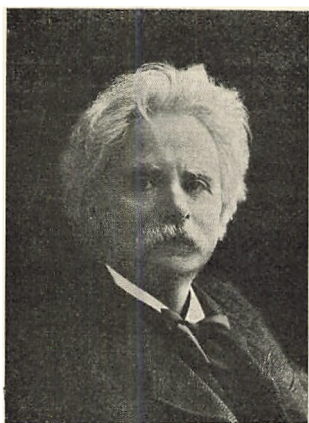
En Sætning fra en af hans Skoletids Forskrifter: »Orden og Nøjagtighed er Sjælen i alle Forretninger«, blev en Art Valgsprog for ham, han anvendte den ofte og skrev den flere Steder, bl. a. paa Døren til Nodeskabet i Holmens Kirke og paa en Væg i Københavns Musikkonservatorium, hvis Direktør han var, og netop denne Orden og Nøjagtighed, der prægede *al* hans Gerning, i Forbindelse med hans musikalske Genialitet, gjorde ham til den store Mand, hvis Navn nævnes ved Siden af danske Verdensnavne som *H. C. Ørsted*, *H. C. Andersen* og *Bertel Thorvaldsen*.

Gerh. Lyng.

Litteratur: Dagmar Gade: Niels W. Gade, Oplegninger og Breve. — William Behrend: Niels W. Gade. — Charles Kierulf: Niels W. Gade. — Robert Henriques: Niels W. Gade. — Anna Erslev: Dansk Tonkunst. — Carl Thrane: Fire danske Komponister.

EDVARD GRIEG

(1843—1907)

Orfeus slog med Toner rene
Aand i Vilddyr, Ild i Stene.
Stene har vort Norge nok af;
Vilddyr har vi og en Flok af.
Spil, saa Stenen spruder Gnister.
Spil, saa Dyrehammen brister.

(Henrik Ibsen i Griegs Stambog).

HIN solskinsstraalende, skønne Augustdag 1880, da Bergen og Vaagen derom prangede i sit festligste Sørageskrud og viste Ole Bull*) den sidste Hæder paa hans Ligfærd, da tolkede ogsaa den norske Tonekunst sin Tak til Banebry-

deren for Landets unge, nationale Musik, og den, hvem dette Hverv var overdraget, var den Kunstner, der ved Siden af Ole Bull fik Verdensnavnet blandt norske Tonekunstnere, *Edvard Hagerup Grieg*.

Edvard Grieg var selv ligesom Ole Bull Bergenser af Fødsel, idet hans Fader var Købmand og engelsk Konsul der i Byen. Paa fædrene Side var han af skotsk Afstamning; hans Oldefader udvandrede til Norge efter Slaget ved Culloden (1746), hvor Højskotterne trods al deres Tapperhed blev besejrede af de engelske Soldater. Den mødrene Slægt ved Navn Hagerup var norsk og nedstammede i lige Linie fra en stor og mærkelig Personlighed, Kjeld Stub, Præst og Krigsmand, der ganske

*) Berømt norsk Violinspiller, der bl. a. har komponeret den smukke Melodi til »Sæterjentens Søndag« (Paa Solen jeg ser).

vist var født i Halland (1607), men senere slog sig ned i Norge og blev Stamfader til en Slægt, der tæller flere berømte Navne. Edvard Grieg blev født den 15. Juni 1843. Hans Moder var en meget musikalsk Dame og havde studeret Musik i Udlandet. I sit Hjem i Bergen samlede hun hver Ugedag en Kreds af Musikamatører hos sig og førte dem an til forskellige Musikopførelser, og et Par interesserede Tilhørere til disse Koncerter manglede aldrig: de to musikelskende Brødre John og Edvard, af hvilke den første som voksen traadte ind i den fæderne Forretning, medens den anden helt gav sig Tonekunsten i Vold. Han var endnu næppe seks Aar, da hans Moder begyndte at undervise ham i Musik, og et Par Aar efter prøvede han ogsaa paa at komponere, men da han tog sit »Værk« med i Skole for at vise Læreren det, blev denne meget opbragt over, at han tog »sligt Juks« med i Skole! Uagtet Moderen var opmærksom paa sin Søns sjældne Evner, tøvede Forældrene dog med at give deres Minde til Sønnens Ønske om at blive Musiker; men da Ole Bull engang havde haft Lejlighed til at høre Drengen, og han tilskyndede Forældrene til at imødekomme hans Tilbøjelighed, gav de efter og sendte den 15aarige Søn ned til det verdensberømte Konservatorium i Leipzig. Hvad han her lærte og hørte, gjorde ham imidlertid ingenlunde sikker i Troen paa sit Kald, og da Studietiden var til Ende, havde han endnu langt fra Rede paa sig selv og sit kunstneriske Maal. Men saa traf han i København sammen med en jævnaldrende Landsmand *Rich. Nordraak*. Han var ogsaa Musiker,*) men var i Modsætning til den alt for beskedne og lidet selvsikre Edv. Grieg, stortalende, noget naiv, men klippefast i Troen paa sin egen Genialitet og paa en Fremtid som en af Norges største Mænd. Hvor vidt forskellige end disse to unge Nordmænd var, blev de dog straks Venner; en brændende Kærlighed til Hjemlandet, til dets Natur og til alt Norsk, blev det forenende Baand, og deres ungdommelige Had til hele den bestaaende Tilstand derhjemme, fortøvede sig i straalende Drømme om et Fremtidens Norge, hvor den nationale Frihed var vundet, og hvor alt det, som Landet besad af Naturstørhed, og dets Beboere af national Ejendommelighed, blev agtet

*) Komponist til forskellige Sange af Bj. Bjørnson. bl. a. til »Ja, vi elsker dette Landet«.

og ret vurderet, først og fremmest af Landets egne Børn, men dernæst ogsaa af de fremmede, der ikke kendte til det gamle Land og dets »norsk-norske« Sønner. »Der faldt,« har Grieg selv fortalt, »som Skæl fra mine Øjne. Først ved ham (Nordraak) lærte jeg de norske Folkeviser og min egen Natur at kende.« —

Desværre indhentede Døden Nordraak faa Aar senere. Griegs Helbred var heller ikke godt, og hverken han selv eller hans nærmeste troede, at et langt Liv var ham beskaaret. Under hans Leipzigerophold var han nemlig blevet angrebet af en meget ondartet Lungebetændelse, der gav ham et Knæk for Livet. »Han har kun een Lunge,« sagde hans Venner, men en utrolig Energi i Forening med klog Forsigtighed overfor, hvad han bød sit Legeme, narrede Døden for dens Bytte lige indtil den 4. September 1907.

Da Edv. Grieg var blevet sig bevidst som Nordmand, saa han ogsaa, hvad der ventede paa ham: En Grundlæggelse og Opdyrkning af Hjemlandets, fortrinsvis Hovedstadens Musik- og Koncertliv. Han slog sig ned i Kristiania og sled tappert og energisk trods megen Lunkenhed og aabenlys Modvilje i en Række Aar. Men nær var Modet ved at forlade ham, da han syntes, han kæmpede mod en haabløs Mur af Upaaagthed. Saa kom der en forjættelsesfuld Lysstraale ind over hans graa Hverdage; han modtog et Brev fra den berømte ungarske Komponist og Klaverspiller *Franz Liszt*, som den Gang opholdt sig i Rom. Grieg havde nemlig tilsendt ham nogle af sine Kompositioner, og nu takkede Liszt i Vendinger, der var meget smigrende for den ubekendte Nordmand, og indbød ham til at besøge sig. Den Indbydelse lod Grieg sig ikke sige to Gange, og med et Statsstipendium, som Liszts Brev havde forskaffet ham, drog han ud, til Rom; det var i Februar 1870. Mødet mellem ham og Liszt var yderst venskabeligt. Liszt viste stor Interesse for hans Kompositioner, og især saadanne, hvori den norske Nationalejendommelighed fremtrædende kom til Orde, var Genstand for hans udelte Beundring. — Denne Rejse virkede selvsagt meget opmuntrende paa Edv. Grieg, og da han atter var hjemme i Kristiania, tog han med fornyet Lyst sit Pionerarbejde op, dog denne Gang kun for efter et Par Aar at sige det opslidende Arbejde som Organisator og Dirigent

Farvel. Dels rejste han i Udlandet — hyppigst naede han dog ikke længer end til København, hvor han befandt sig saa vel og havde saa mange gode Venner — dels slog han sig ned i en Hytte ved Hardanger eller i sin Fødeby Bergen, og han komponerede Værk paa Værk, snart stærke og dybe Toner til Bj. Bjørnsens eller H. C. Andersens Digte, snart malende Orkestermusik som Stykkerne til Henrik Ibsens store Skuespil »Peer Gynt« med den vidt berømte »Solvæigs Sang« o. m. a. Og Norge taler gennem hans Toner. En af hans Biografer, Aimar Grønvold, skriver: »Der er et saa inderligt, uløseligt Forhold mellem den Grund, hvori han er vokset, og den Musik, han har skrevet, den ene er ligesom groet saa naturligt, saa organisk frem af det andet, at man næsten ikke kan høre en Tone af den uden midt i Koncertsalen eller Salonen at fornemme et frisk Pust fra de blaa Fjorde, et Glimt fra de tindrende Bræer, et Minde fra de bratte Fjælde og om Livet i den hele Natur der Vester, hvor han er født, og hvor han saa gerne færdes.«

Edvard Griegs Liv blev ikke rigt paa den Art af Begivenheder, der gør en Levnedsskildring »underholdende«, og sin egen Person og sit Privatliv var han yderst forsigtig med at lade Offentligheden faa noget at vide om. Han vilde kun leve og kendes gennem sin Kunst, men den var ogsaa stærk nok til at bære hans Navn Verden over. Forholdsvis hurtigt trængte hans Navn igennem derude, og han fik Indbydelse til at dirigere Koncerter med egne Værker i de fleste Hovedstæder i Evropa. Alle Vegne blev han mødt med Hæder og Ære, kun mødte der ham engang en Mislyd i Paris. Han havde nemlig i den i sin Tid berømte Dreyfusaffære taget den anklagedes Parti, og da Dommen over den for Spioneri mistænkte Kaptajn gik denne imod, harmede det i den Grad Edv. Grieg, at han afslog et Tilbud om at dirigere i Paris. Men da Tilbudet blev gentaget nogle Aar senere, tog han dog imod det uden at ane, at Begrundelsen af hans tidligere Afslag var blevet almindelig kendt. Ved Koncerten blev han saa hilst med Piben, Hujen og generende Tilraab; men hans Musik fik omstemt de hadske Gemytter, saa Koncerten sluttede under storslaaet Begejstring blandt de letbevægelige Parisere.

Det, der har gjort Edv. Griegs Musik saa elsket viden om,

er den Friskhed og det *nationale* Præg, der hviler over den som et Genskin af hans eget poesifyldte, stemningsrige Gemyt og uudslukkelige Kærlighed til sit Land. Man møder i hans Musik de særeste Toneforbindelser, der for det uvante Øre kan virke frastødende, men som ved nærmere Bekendtskab aabenbarer at eje den koglende Magt, der som Huldrens i Fjældet lokker og kalder — ja, man hører Eventyret og føler Urkraften og Grundfjældet. Derfor kappes Tidens største Klaverkunstnere om at spille hans Klaverværker, derfor er hans Sange Prøvestene for de bedste Sangkunstnere, derfor sætter alle Orkesterledere en Ære i at fremføre hans orkestrale, malende Tonedigtning, og derfor følte hans Død som et Tab langt ud over Norges Grænser.

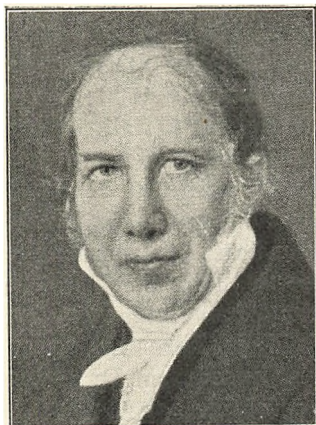
Døden indhentede ham i hans Fødeby Bergen, hvortil han netop var kommet fra sit skønne Sommersted »Troidhaugen«, under Forberedelsen til en Rejse til London, og i Bergen blev han ogsaa begravet under en Deltagelse, der ganske var den Mand værdig, som, mens han levede, uden Modsigelse var Nordens berømteste Komponist.

Gerh. Lyng.

Litteratur: Gerhard Schjelderup: »Edvard Grieg og hans Værker«. — Aimar Grønvold: »Norske Musikere«.

NIKOLAJ FREDERIK SEVERIN GRUNDTVIG

(1783—1872)

I det smilende Sydsjælland, i Udby Præstegaard ved Vordingborg, er Grundtvig født. Her var hans Fader, Johan Grundtvig, Præst; hans Moder hed Cathrine Marie Bang, og hendes Slægt gjorde Krav paa at nedstamme fra Hvidernes berømte Æt, og hende lignede den yngste Søn, Nikolaj Frederik Severin Grundtvig, mest. Han er født d. 8. September 1783 og havde den rigeste Barndom i sit Hjem. Hans Moder fik Tid til at tage sig af hans Undervisning, hun fortalte for ham,

hun læste med ham, tidligt hørte han levende Tale om Kristentroen og førtes ind i Poesiens og Historiens Verden. Sin Moder havde han meget at takke for; i et Digt skrev han mange Aar efter disse Linier:

Vil nogen slynge en Blomst om min Stav.

han plante den paa min Moders Grav.

Og i det dejlige Digt til sin Moder 1815 sang han:

Baaret har du under Hjerte
alt mit Syn og al min Sang,
født til Verden dem med Smerte:
Skjalden af dit Skød udsprang.
I de gamle Heltedage
gennem dig han har sin Rod;
Sans for Sang og Syn for Sage
fik han med dit Adelsblod.

Ni Aar gl. kom han i Huset hos Pastor Feld i Thyregod for at blive forberedt til Latinskolen; hans Barndoms minder kom da til at omspænde baade Øerne og Jylland, hele Danmark. Efter en Ørkenvandring i Aarhus Latinskole, blev han Student 1800 og kom til København, men hans Barndoms rige Sans for Aand og Liv var forsvunden; da hørte han i 1802 sin Fætter Henrik Steffens' ildfulde Forelæsninger, der lod ham ane en Aandens Verden og lod ham opleve at høre en Mand, der førte levende Tale, der, selv stærkt grebet, var en Forkynder.

Grundtvig var bleven teologisk Kandidat 1803, og 1805 Huslærer paa Egelykke paa Langeland hos Godsejer Steensen de Leth. Her gennemlevede han en voldsom Krise; han blev dybt forelsket i den skønne Fru Constance de Leth, Salighedens Himle aabnede sig for ham, men i næste Nu vækkedes han ved sin Samvittigheds strenge Tale, han bekæmpede af al Kraft sine stærke Følelser, og han vidste jo, at hun aldrig kunde blive hans; men under Kampen aandede hans Sjæl ud i dybe Længsler, han fornam, at det Farisæerliv, han hidtil havde levet, ikke kunde mætte hans Sinds Trang, han fandt igen hen til Poesiens og Historiens kvægende Væld, ja, han følte under sin Kamp mod Lidenskab, hans Bryst husede, en Draging mod Gud, og igen læste han Bibelens enfoldige Sandheder.

1808 vendte han tilbage til København og boede paa Walkendorffs Kollegium, levede et rigt Samliv med højtbegavede Venner, Molbech, Sibbern, Ørstederne, og vandt et anset Navn som Forfatter — hans Værk: »*Optrin af Kæmpelivets Undergang i Nord*«, der ligesom Oehlenschlägers Tragedier paa storlaaet Vis bragte Bud fra Oldtidens store Tider, udkom 1810. Med ikke ringe Selvtillid ventede han sig en Fremtid som Digter og Videnskabsmand.

Men da gennemrystedes hans Tilværelse paany. I Foraaret 1810 fik han Brev fra sine gamle Forældre, om han ikke vilde komme hjem til Udby og blive Faderens Kapellan. Skulde han virkelig afbryde sin straalende Bane i Hovedstaden og begrave sig i en fjern Afkrog? Og var Kristendommen en Livsmagt i ham, saa han kunde gøre det? Han holdt dog en Prøveprædiken: »Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus,« for at kunne være rede til at rejse hjem.

Og nu sad han en Aften i Efteraaret 1810 paa sit Værelse og læste i Kotzebues: »Preussens Historie«, læste haanende Ord om Kristi Kors som »det visne Kors«. I voldsom Harme slængte han Bogen mod Gulvet, han følte sig kaldet til Kamp for Korset, til Reformator, men midt i hans »stolte, men stille Sværmeri« lød det til ham: »Er du selv en Kristen, du, som vil være Reformator?« Spørgsmaalet gennemrystede ham legemligt og aandeligt, ja, førte ham til Sindssygens Rand. Saa snart han kom lidt til Ro, var det hans inderligste Ønske at rejse hjem til Barndomshjemmet i Udby, til Stilheden i den gamle Præstegaard; Sibbern fulgte ham hjem; et Par Dage før Juleaften kom de til Udby, og Faderen følte sig trøstet, da han fik at vide, at det var Anfægtelser og ikke legemlig Sygdom, Sønnen led af. Og saa slog Barneminderne Kreds om ham, hans Barndomsjul kom ham i Møde, Julekløkkerne kimedede Stilheden ind, de gamle Julesalmer lød, og Julefreden kom til hans anfægtede Sjæl og bragte ham Fred, og nu var det hans inderligste Ønske at blive Præst i Hjemsoget. I Maj 1811 begyndte han sin Gerning, i dyb Glæde og med stor Alvor røgtede han den. Og han forstod nu ogsaa, at hans Digtergaver kunde bruges Gud til Ære. »Harpen, som jeg hængte over Herrens Alter, rakte han mig selv igen, og med frit Mød griber jeg i de nystemte Strengene,« siger han i Fortalen til »Saga« 1811. Bibelen var nu blevet Sandhedens Klippe for ham, og udfra Bibelen bedømmer han alt og alle, han prædiker mod Tidens aandelige Søvnagtighed i »Roskilde Rim« og »Verdenskrønike«, der begge udkom 1812.

Da Faderen døde 1813, søgte Grundtvig om at blive hans Eftermand, men blev det ikke og bosatte sig nu igen i København. Nu og da prædikede han i forskellige Kirker, men hans uforfærdede Domme over Præsteskabet lukkede snart Prædikestolene for ham, og mange saa i ham kun en rigtbegavet, hovmodig Sværmer. Saa lukkede han sig de følgende Aar inde paa sit Studerekammer, oversatte Saxo og Snorre paa malmfuldt, folkeligt Dansk, han vendte sig fra de akademiske Kredse til de brede Lag i Folket, han vilde tale til sit Folk gennem disse Oversættelser, navnlig straalere Absalons store Skikkelse for hans Øje, hos ham var jo den inderlige Forening

af Kristendom og Danskhed, som han føler hos sig selv, og som han ønsker sit Folk.

Igen blev han Præst, 1821 i Præstø og allerede næste Aar residerende Kapellan ved Vor Frelzers Kirke paa Christianshavn. Og en talrig Menighed samlede sig om ham. Tit syntes han, at den frygteligste Ligegyldighed og Dødhed bredte sig overalt, men til andre Tider anede han den kommende Dag, mægtigst kommer det frem i »*Nyaarsmorgen*«, det mest storlaaede Digt, der er født i hans Sjæl.

Endnu stod han paa det Bibelstade, han havde indtaget siden 1810, men ad Livets Vej, under Bøn og Grublen fandt han nu sin faste kristelige Grundvold. Hvor kunde den enfoldige og umyndige finde, hvad der er Sandhed til Salighed? I »*Kirke-Speil*« skriver han: »Da jeg nu i denne Retning uaf-ladelig grublede, læste og skrev under Bøn og Paakaldelse, se, da slog det ned i mig i et velsignet Øjeblik: at det mageløse Vidnesbyrd, jeg saa møjsommeligt ledte om i hele Aandens Verden, det gennemlød som en Himmelmøde hele Tiden og Kristenheden i den apostolske Trosbekendelse ved Daaben.« Det blev en fast Overbevisning for ham, at den Tro, hvorpaa der døbes, Daabens Pagt, er Salighedsvilkaaret, at de Ord, der følger Sakramenterne, at den apostolske Trosbekendelse, Ordet af Herrens egen Mund, forplantet fra Slægt til Slægt gennem Menigheden, er den sande Kristendom. Det er dette Syn paa Daabspagten som Kristendommens Grundkilde, Hovedpunktet i hans kirkelige Anskuelse, der er bleven kaldt hans store Opdagelse. Han bygger nu paa Kirkens, paa Menighedens Vidnesbyrd i Stedet for paa Bibelen. Menigheden er Voksestedet for Kristentroen. I denne Opfattelse kan den enfoldigste og jævreste finde Hvile og Vished og være ganske uafhængig af de lærdes Bibelfortolkninger.

Netop ved den Tid, dette var blevet levende Virkelighed for Grundtvig, udkom et stort Værk af Professor H. N. Clausen: »*Katholicismens og Protestantismens Lære, Kirkeforfatning og Ritus*«, hvori det hævdes, at Teologien igennem sine Fortolkninger af Bibelen afgør, hvad der er sand Kristendom. Clausens Bog var paa en 8—900 Sider, men Grundtvig læste den paa et Par Dage og skrev i de næste Par Døgn et voldsomt Modskrift: »*Kirkens Genmæle*«. Det er paa Kirkens, paa Me-

nighedens Vegne, han tager Ordet. I en Fortale erklærer han Professor Clausen for en »falsk Lærer, som misbruger det kristelige Navn til, saa vidt han formaar, at forvirre og forføre Menigheden, stræbe at undergrave den Kirke, han udgiver sig for at ville tjene og befæste.« Og over for Clausen hævder han saa med stor Varme og Klarhed sit Standpunkt.

»Kirkens Genmæle« vakte den største Opsigt, udkom i en Maanedes Tid i flere Oplag. Alle talte om Bogen, men mange var forargede over Grundtvig, og navnlig Studenterne, for hvem Clausen var en elsket Lærer, var harmfulde og gav Clausen deres Tilslutning.

H. N. Clausen anlagde Sag imod Grundtvig. Det var hans Svar. Men Grundtvig hævdede, at han i sit Præsteløfte havde forpligtet sig til at bekæmpe falske Lærdomme efter sin bedste Overbevisning, og han krævede i Henhold hertil Sagen afvist. Men d. 30. Oktober 1826 blev han idømt en Bøde og sat under Censur og var det indtil 1837. Men med »Kirkens Genmæle« indlededes et bevæget Afsnit af Menighedens Historie.

Grundtvig havde imidlertid i Maj 1826 nedlagt sit Præstembede. Anledningen var, at Myndighederne forbød, at de Salmer, (bl. a. »Den signede Dag med Fryd vi se«), han havde digtet til vor Kirkes Tusindaarsfest, blev sunget ved Gudstjenesten i Vor Frelsers Kirke. Saa kunde Grundtvig ikke mere. Baandene var ham for stramme. Og atter var han uden Embede.

De følgende Aar udkommer mange af hans boglige Hovedværker: »*Nordens Mythologi*« 1832, »*Haandbog i Verdenshistorien*« 1833—44, og nævnes bør det da især, at hans »*Sangværk til den danske Kirke*« begynder at udkomme 1835; ialt har han vel skænket den danske Menighed henimod 1400 Salmer, den rigeste Salmeskat i Verden. Hans Salmedigtning begyndte i Virkeligheden allerede 1810 med »*Dejlig er den Himmel blaa*«, og senere kom de mange andre til. Han blev hele Kirkeaarets Salmesanger, men mest Pinsens. Han havde oplevet saa meget af dyb Fortvivlelse og salig Glæde over Guds Naade, at hans Salmesang spænder over alle Kristenlivets Omraader. Hans Salmer er selvfølgelig ikke alle lige rige i Form og Indhold, men i mange mærker man den store Digter, grebet af Guds Aand og Tolk for de højeste Syner.

Fra 1829—31 tilbragte han Sommeren i England og fik ved at leve her Syn for den personlige Friheds store Værdi og forstod, at Folkelivet blomstrer, naar folkelig Oplysning og borgerligt Frisind gaar Side om Side. Fra nu af begynder hans Arbejde for kirkelig Frihed, og Tanken om en dansk Folkehøjskole gror i hans Sind. I Trediverne kom Forordningen om lovgivende Provinsialstænder, hvortil ogsaa Bønder og Borgere fik Ret til at vælge. Men saa gjaldt det om, at de havde Kundskaber og Modenhed. De maatte være vel hjemme i Modersmaalets Brug, de maatte kende Danmark og dets Historie. Men alt dette kunde bedst tilegnes i en Skole for Voksne. Og i flere Skrifter slaar Grundtvig nu, baaren af Fædrelandskærlighed og høj Begejstring for Folkets almindelige Oplysning, til Lyd for Folkehøjskolen. Den første blev oprettet i Rødding i Nordslesvig i November 1844, men den egentlige Indvielsestale holdtes nogle Maaneder før, d. 4. Juli 1844, ved det store Skamlingsbankemøde, af Grundtvig.

I adskillige Aar havde Grundtvig haft Lov til at prædike til Aftensang i Frederiks tyske Kirke (nu Christianskirke), men fra 1839 blev han Præst ved Vartov og var det til sin Død. Her samlede han en fri Menighed om sig, og et rigt Afsnit i hans Liv begynder med Gerningen i Vartov. En stor og trofast Menighed samlede sig om hans levende, aandsbaarne Vidnesbyrd, og Salmesangen lød stærkt og betagende; stor Betydning har Menighedskredsen i Vartov haft for mange.

Mere og mere vandt Grundtvigs kirkelige Anskuelse og folkelige Tanker Indgang; Christian VIII saa venligt til hans Tanke om at omdanne Sorø Akademi til en folkelig Højskole, og Dronning Caroline Amalie blev grebet af hans Kristendomsforkyndelse. En stadig større Kreds samledes om ham, snart mærkedes hans Indflydelse ud over det hele Land, og hans Virksomhed bar den herligste Frugt i Tusinders Tilslutning; rundt om i Landet sad hans Præstevener og udmøntede hans Tanker, og Højskole rejste sig efter Højskole. De store Vennemøder, han holdt sammen med sine kristne Venner, viste Dybden og Omfanget af hele den store Bevægelse, han stod som en aandelig Høvding for. I Skole og Kirke mærkedes hans Indflydelse, og om Folk og Fædreland sang han Sange, der vidnede om

hans dybe Samliv med det danske Folk og Danmark i Lyst og Nød, og længe vil de leve paa Folkets Læber.

Ogsaa paa det borgerlige Omraade, i Politikken, satte Grundtvig sin Kraft ind, om han end aldrig her fik nogen ledende Stilling. Længe var han en tro Tilhænger af Enevælden, han ønskede ikke en Forfatning skaaret til efter fremmede Maal. Han var Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, valgt i Præstø. Her var blevet udskrevet nyt Valg, da den oprindelig valgte, Væver Hans Hansen, maatte trække sig tilbage. Og Grundtvig tog med Glæde mod Opfordringen til at lade sig opstille i sin Hjemegn. Men en af hans gamle Konfirmander, Sognefoged Jens Jensen fra Udby Sogn, var opstillet af Bondevennerne, skønt Grundtvig med Rette kunde kalde sig »en gammel Bondeven«.

Paa Valgdagen erklærede Jens Jensen imidlertid, at han vilde trække sig tilbage, det var ham ikke en Glæde at staa som Modkandidat over for sin gamle Præst og Lærer. Og Grundtvig blev valgt med Glans. Han stemte ikke for Grundloven, som var dannet efter fremmede, udanske Mønstre, og han blev hjemme Afstemningsdagen. I Rigsforsamlingen som senere i Rigsdagen (han var i kortere Tidsrum — indtil 1857 — Folketingsmand for Præstø-, Skelskør- og Kertemindrekredsen) holdt han mange og lange Taler, men Grundtanken i al hans Tale var en kraftig Slaaen til Lyd for den personlige Frihed, der for ham var en aandelig Grundlov over alle. Under Forfatningskampen i 1866 lod han sig indvælge i Landstinget. Han talte varmt og kraftigt mod den reviderede Grundlov, og sammen med Tscherning søgte han Foretræde hos Kongen for at formaa ham til ikke at underskrive den nye Grundlov. Men Kongen lod svare, at han ikke ønskede at modtage dem.

Paa sine gamle Dage saa han med Glæde, at alt det, han havde arbejdet for, voksede i Fylde og Kraft. Gammel af Aar blev han, og han kunde arbejde til det sidste.

Tre Gange var Grundtvig gift, og navnlig hans tredie Hustru, Asta, Enke efter Kammerherre Reedtz til Palsgaard, havde storladne Evne til at aabne deres Hjem for Venerne, saa de kunde komme i nærmere Forbindelse med den Mand, de skyldte saa meget.

Søndag d. 1. September 1872 prædikede han i Vartov, og ingen mærkede nogen Svaghed. Om Eftermiddagen var en mindre Vennekreds samlet i Hjemmet, men Mandag Eftermiddag fandt hans Hustru ham siddende død i hans Lænestol.

Ved Bisættelsen i Vor Frelzers Kirke paa Kristianshavn havde omtrent en Fjerdedel af Danmarks Præster givet Møde i Præstedragt, og Tusinder fulgte hans Kiste, København havde ikke længe set saa storstilet en Jordefærd; det store Ligtog standsede uden for den lille Vartov Kirke, medens Salmesangen steg med gribende Varme og Kraft fra Tusinders Læber. Paa »Aasen« ved Gammel Køgegaard findes hans Grav.

Grundtvig hører til det 19. Aarhundredes største Skikkelser, en Kæmpe var han af Aand og Legeme, en Arbejdskraft af de største, en Vækker i stor Stil. Endnu lever han i sine Salmer, i sin Digtning og i manges Arbejde efter hans Vejledning. Som aandelig Frihedsmand staar han endnu som den ungdommeligste og dristigste. Mange af hans Tanker og Syner ligger endnu som Guld i Barrer:

»Synerne efter som Solskyer gaar
over de havslagte Lande; —
Nordfolkets Udsigt i tusinde Aar
skal de rande.«

sang Bjørnson ved hans Grav.

Men det mest levende Billede af Grundtvigs Kæmpeskikkelse har Hostrup givet os i sit Mindedigt til Grundtvigs Hundredaarsdag; det første Vers lyder saaledes:

En Kæmpe han var i al sin Færd,
hvem Frygten aldrig lammed,
to Menneskealdre fuldt hans Sværd
i Nørreleden har flammet,
et Stridens Emne endnu han staar,
og bli'r han det end i hundred Aar,
det viser, hvor dybt han rammed.

I 1883 rejstes en Mindesten for ham paa Kirkegaardshøjen i Udby; til den Lejlighed skrev Chr. Richardt et Digt, hvis sidste Vers lyder saaledes:

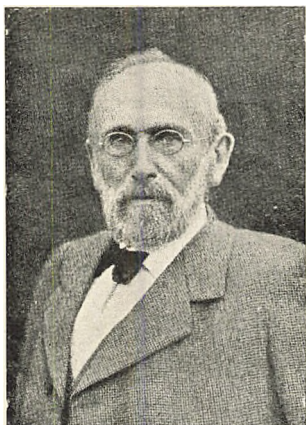
Saa knejs du gamle Kæmpesten,
 mens Udby Klokke klinger,
 og tal til Slægt paa Slægt om En,
 hvem Gud gav Aandens Vinger!
 Lad fældes Eg, lad visne Alm,
 ej Tiden dig skal rokke,
 saa længe der er Grundtvigsk Malm
 i Danmarks Kirkeklokke.

Fred. Nørgaard.

Litteratur: Holger Begtrup: N. F. S. Grundtvigs kristelige Opvækkelse. Th. Bredsdorff: N. F. S. Grundtvig. Frederik Nielsen: Grundtvigs religiøse Udvikling. H. Rosendal: N. F. S. Grundtvig. F. Rønning: N. F. S. Grundtvig I—IV. Afsnittene om Grundtvig i Holger Begtrup: Det danske Folks Historie i det 19. Aarh.

G. A. HAGEMANN

(1842—1916)

G. A. HAGEMANN'S Livshistorie er nok værd at kende. Den fortæller os om en Mand, der havde Evne saavel som Vilje og Forstand til at gavne Samfundet langt ud over sit eget Livs Dage. Ved hans Indsigt og Erfaring skabtes nye Industrigrene, der giver Brødet til mange Munde. Ved hans Fremsynethed blev Finsen Institutet stiftet, hvorfra Kendskab til Lysets helbredende Evne spredtes ud over den hele Verden. I sit Studenterkollegium gennemførte han Ideer,

der viser hans store Kærlighed til den Ungdom, der vil frem, og paa mangfoldige andre Maader staar vi i Taknemmelighedsgæld til ham.

Gustav Adolph Hagemann blev født den 16. Maj 1842 paa Rodstenseje, en gammel Herregaard i Odder Sogn nær ved Aarhus. Hans Fader, Otto Waldemar Hagemann, var en dygtig Landmand, der drev Gaarden stærkt frem; hans Moder, Sophie Marie, f. Poulsen, tilhørte en sønderjysk Slægt; hun var en dygtig, arbejdsom Kvinde, og hendes Væsen var lige til. Mange af hendes Egenskaber synes at være gaaet i Arv til Sønnen.

Den unge Gustav Adolph var en livlig Dreng, der var oppe med Moderen om Morgen og Dagen over færdedes rundt paa den store Gaard. Ved sit ligefremme Væsen vandt han alle for sig. Men i hans ellers saa lyse Barndom kom der

nogle svære og vanskelige Aar. En alvorlig Rygsygdum fængslede ham i lange Tider til Sygelejet.

De strenge Sygdomsaar kuede dog ikke hans Aand; hans Gemyt og Livssyn bar intet Mærke deraf, tværtimod, han vandt derigennem en inderlig Forstaaelse af andre Menneskers Lidelser.

Hagemann tog 17 Aar gammel Præliminæreksamen fra Latinskolen i Aarhus. Et Par Aar senere bestod han Adgangs-eksamen til Polyteknisk Læreanstalt i København og kastede sig nu med Iver og Lyst over Studeringerne. Han valgte at blive Kemiker, og i sit Hovedfag blev han snart saa dygtig, at han blev Kammeraternes Raadgiver under Øvelserne i Laboratoriet. I sin Studietid dyrkede Hagemann i udstrakt Grad Kammeratskabslivet. Han boede i en lille 2 Værelsers Lejlighed i Larslejstræde Nr. 3, et lille Hus, som endnu ligger uberrørt af senere Tidens Byggeri i det stemningsfulde lille Stræde, over hvis Tage St. Petri Kirkes majestætiske Spir rager højt til Vejrs. Her i et ganske lille 2 Fags Studereværelse holdt han aabent Hus for Kammeraterne hver Søndag Aften. Af sine Maanedspenge fra Hjemmet laante han ofte trængende Kammerater, og da en af disse paa Grund af en Øjensygdum var afskaaret fra at forberede sig til Eksamen, læste Hagemann højt for ham af Lærebøgerne og fik ham saaledes med til Eksamen. Hagemanns Studietid faldt omkring 1864; mange af hans Kammerater blandt Polyteknikerne gik med i Krigen, deriblandt C. V. Castenschiold, Helten fra Dybbøl Skansen Nr. 2. Hagemanns Helbred tillod ham ikke at deltage i Krigen, men han nyttiggjorde sine Evner paa anden Maade. Endnu mens han studerede, gik han i det nystiftede Kryolit-Mine- og Handelselskabs Tjeneste, og kort Tid efter Eksamen, som han bestod med Udmærkelse, blev han af Selskabet sendt til Amerika for at kontrollere Afleveringen af den Kryolit, som Selskabet solgte til en Fabrik i Natrona i Pennsylvanien, og som førtes direkte fra Grønland til Amerika.

Kryoliten er et hvidt Mineral, der kun findes i større Mængde ved Ivigtut i Grønland. Indtil den danske Kemiker Julius Thomsen fandt paa at udvinde Soda deraf, var det et sjældent Mineral og kun kendt af Videnskabsmændene. Nu blev det ved Thomsens Opdagelse et teknisk anvendeligt Stof og

kom til at danne Grundlaget for en hel ny Industri. Fabrikken »Øresund« ved København var den første Kryolitsoda-fabrik, men efterhaanden kom der mange til, baade i Evropa og Amerika. Da Kryolitens Værdi beror paa dens Renhed, maa Renhedsgraden bestemmes ved Analyse. Hagemann blev sendt til Amerika for at foretage saadanne Analyser af den Kryolit, som gik derover.

Hagemanns Amerikafærd har noget af Eventyrets Glans over sig. Han kom som ung, ukendt Kemiker fra et lille Land, der var trykket i Knæ og lemlæstet af Krigen. Men han forstod at gøre sig gældende langt ud over den Opgave, der var stillet ham, og i faa Aar vandt han Formue og høj Anseelse blandt Amerikanerne.

Straks efter at han var kommen over til Fabrikken i Natrona, saa han, at der var noget galt ved Sodafabrikationen, og gjorde Fabrikkens Direktør, Mr. Pemberton, opmærksom derpaa; i Øjeblikket agtede man dog ikke stort paa, hvad den unge fremmede mente. Det var lige i Begyndelsen af 1866; men allerede i Februar samme Aar tilkaldte Mr. Pemberton Hagemann og bad ham hjælpe sig, idet han bemærkede, at man ikke i Amerika var bange for at begaa en Dumhed og betale derfor, naar blot Resultatet endte med at blive godt. Sodafabrikken blev nu ombygget efter Hagemanns Anvisning, og alt gik godt. Hagemann blev antaget som Fabrikkens Kemiker og fik et klækkeligt Honorar.

I sin Fritid studerede Hagemann de grønlandske Mineralier, der som Urenheder fulgte med Kryoliten, og han beskrev dem saa omhyggeligt, at Amerikas første Mineraloger blev opmærksom paa ham. En af dem gav et af de grønlandske Mineralier Navnet Hagemannit til Ære for den unge danske Kemiker.

Hagemann fik Tid til endnu mere. Han forstod at bruge sine Øjne og sin Forstand og gribe Mulighederne, naar de tilbød sig. »Pengene ligger paa Gaden for den, der kan se dem!« har han engang spøgende sagt. I Sodafabrikens Nærhed laa flere Saltværker, der udvandt Salt ved Inddampning af Saltkildernes Vand. Naar Saltet var fisket op, lod man Resten af Vandet løbe i Rendestenen. Hagemann lagde Mærke til, at dette Rendestensvand indeholdt store Mængder værdifulde Bromsalte. Han gik til Saltværkerne og spurgte, hvad de vilde

sælge Affaldsvandet for. »10 Dollars aarlig!« var Svaret. Hagemann gik nu i Gang med at bygge en Bromfabrik, og efter en Del Besværligheder var Bromfabrikationen sat i saa god Gænge, at han kunde sælge Bromet billigere end de andre Bromfabrikanter i Amerika. Derved tjente han sin første Formue. Under de indledende vanskelige Forsøg med Bromudvindingen fik han Hjælp af et Filadelfiafirma, der senere afkøbte ham alt Bromet. Hagemann vilde vise sin Taknemmelighed overfor Firmaet ved at give god Vægt paa Bromflaskerne; »men,« fortæller Hagemann, »jeg fik min Regning tilbage rettet med Mervægten, og da jeg ikke tog Lære af denne stille Irettesættelse, fik jeg atter rettet en Regning tilbage med et Brev, hvori man meddelte mig, at man vel forstod mig, men at man ikke ønskede min Taknemmelighed udtrykt i Overvægt, der tvang Modtageren til en fornyet Vejning, der var overflødig mellem hæderlige Forretningsmænd.« Denne lille Episode fortalte Hagemann engang til unge polytekniske Kandidater, og han tilføjede: »Vej alt nøje, Ord som Handling, i hvilket Forhold De end kommer, da kan De selv fordre fuld og nøje Vægt og Maal!« Bromet blev tidligere kun anvendt i Fotografien, men nu fik man Øje for Bromsaltenes beroligende Virkning paa Nerverne, og Begæret efter Bromkalium voksede stærkt. Hagemanns lille Bromfabrik i Natrona kunde ikke tilfredsstille Efterspørgslen, men ved Byen Pomeroy i Ohio fandt han Saltkilder, der ogsaa var brugbare til en fordelagtig Bromfabrikation. Her i denne Egn byggede han den første Bromfabrik i 1868, og han grundede derved en ny Industri, som endnu blomstrer i Egnen omkring Pomeroy, der nu er det egentlige Hjemsted for Bromfabrikationen i Amerika.

Ved sin Dygtighed og Arbejdsiver skabte Hagemann sig i Løbet af nogle faa Aar en smuk Stilling i det fremmede Land og tjente en efter danske Forhold betydelig Formue. Det var naturligt, at han fik Lyst til at gense sit Fædreland, og da hans Chef i Sommeren 1869 agtede sig til Evropa og opfordrede Hagemann til at slaa Følge, tog han gerne mod Tilbudet og kom saaledes tilbage til Danmark.

Hagemann kom hjem i en Opkomsttid for Landet. Mange nye Virksomheder spirede frem. Sjælen i disse var Danmarks

store Finansmand C. F. Tietgen, og med ham traadte Hagemann paa mange Maader i nøje Samarbejde i de følgende Aar.

Kryoliten førte Hagemann til Amerika; den førte ham atter tilbage til Danmark. Den danske Kryolitsodafabrik »Øresund« havde økonomiske Vanskeligheder, da Hagemann kom tilbage fra Amerika, og Tietgen søgte at redde Fabrikken ved at faa Hagemann til at købe den. Han vægrede sig en Tid, men tilsidst slog han til og købte »Øresund« sammen med Tietgens Svoger, nuværende Konferensraad Vilh. Jørgensen. Hagemann vendte ikke tilbage til Amerika, men helligede fra nu af Fædrelandet hele sit Arbejde.

I de følgende Aar udvikledes Kryolitindustrien stærkt under Hagemanns og Vilh. Jørgensens Ledelse. Fremstilling af Soda af Kryolit ophørte omkring 1876, efter at man havde fundet en billigere Fabrikationsmaade med almindeligt Salt som Udgangspunkt. Men Kryoliten fandt ny Anvendelse til Fremstilling af Aluminium og af Emalje paa Brugsgenstande, og »Øresund«s unge Chefer fulgte opmærksomt med i Udviklingen. De fæstnede Kryolitindustrien saaledes, at den har givet Brødet til mange Munde og ladet den danske Statskasse tilflyde adskillige Millioner Kroner i Aarens Løb ved den Afgift, som Kryolitselskabet maa yde for Brydningsretten i Grønland. Kryoliten indtager nu en fin Plads paa Verdensmarkedet og gør de Mænd Ære, som har udviklet denne Industri.

Paa et andet Fabrikationsomraade var G. A. Hagemann ligeledes Fører. Omkring 1870 begyndte man i danske Landbrugskredse at interessere sig for Sukkerroedyrkning, og i 1872 stiftedes Aktieselskabet »De danske Sukkerfabrikker«. Landbrug og Industri slog sig her sammen til Gavn for begge Parter. Fra Industriens Side møder vi først og fremmest Tietgen og Hagemann. Denne blev Overkemiker, senere Direktør, og paa ham kom hele den tekniske Side af Fabrikationen til at hvile. Han opførte Sukkerfabrikken i Odense, hvor Selskabet havde sin første »Kampagne« i Vinteren 1873—74. Senere byggede han Sukkerfabrikkerne i Nakskov, Assens og Stege. Hagemann indførte en ny og billigere Maade til Udvinding af Sukkeret af Roerne, og Sukkerproduktionen steg for hvert Aar, der gik, saa at Landet paa dette Punkt til sidst blev helt

uafhængig af Udlandet, hvad der især har været af stor Betydning under Verdenskrigen.

Sukkerfabrikationen paa de dansk-vestindiske Øer trængte til at forbedres. Udvinningen af Sukkeret af Sukkerrørene skete efter gamle, uheldige Metoder, der nærmest maatte betegnes som Rovdrift. Hagemann besøgte flere Gange Øerne og undersøgte Forholdene paa Stedet. Han planlagde derefter St. Croix' Fællessukkerkogerier, ved hvis Anlæg der var uhyre store Vanskeligheder at overvinde. Hagemanns overlegne Dygtighed viste sig her i sin fulde Glans, og i 1878 stod Fællessukkerkogerierne færdig. I 1894 købte Hagemann selv nogle Sukkerplantager paa St. Croix. Paa disse indførte han de nyeste og bedste Fabrikationsmetoder, og han ofrede betydelige Summer til Ophjælpning af Øens vigtigste Erhverv.

Blandt de mange andre industrielle Foretagender her hjemme, Hagemann satte Fart i, bør først og fremmest nævnes Burmeister & Wains Maskin- og Skibsbyggeri. Han var Formand for dette Selskab i mange Aar. Han har engang fortalt mig, hvorledes det gik til, at han og Selskabets andre Ledere blev klar over, at Fabrikken trængte til nye, tidssvarende Arbejdsmaskiner. Man havde Brug for en ny Maskine til Afdrejning af runde Aksler. Fabrikken sendte en Prøveaksel til Amerika, og bestilte en Maskine, der kunde afdreje netop den Slags Aksler. Den amerikanske Fabrik svarede tilbage, at den godt kunde fremstille en saadan Maskine, men det vilde være meget billigere at lave en, der kunde afdreje nøjagtig *runde* Aksler. Burmeister & Wain blev derved opmærksom paa, at deres Aksler, som man hidtil havde anset for runde, slet ikke var det, med andre Ord, at Udviklingen var løbet fra dem, og at deres Arbejdsmaskiner og Maaleapparater var altfor grove. Fabrikken blev nu fornyet helt igennem og sat i Stand til at tage nye Opgaver op. I 1912 fløj Selskabets Ry ud over hele Jorden, da det første store Motorskib »Selandia« forlod dets Værfter og drog ud paa Verdenshavene. Nogle Aar forinden lod Selskabet bygge det første danske Staalværk, og i Taknemmelighedsfølelse overfor Hagemann blev den første Staalblok, der støbtes i Værket den 9. September 1908, formet som en Sokkel til Hagemanns Buste, der staar opstillet i den polytechniske Læreanstalts Festsal.

Paa mange andre Maader fremmede Hagemann Industri og Handel, og i de beskedne Lokaler i Havnegade No. 21, hvor Hagemann og Vilh. Jørgensen i mange Aar havde deres Kontorer, er mange Tanker fødte og Planer udkastede, som har haft Betydning for Udviklingen af dansk Industri og Forretningsliv.

G. A. Hagemann var udgaaet fra Landets eneste tekniske Højskole, den polytekniske Lærestalt. Det var naturligt, at han nærede stor Interesse for denne Højskole og de Ingeniører, der udgik derfra. Han var med til i 1892 at stifte »Dansk Ingeniørforening«, og han vedblev hele sit Liv at arbejde for denne Forenings Trivsel. For den polytekniske Lærestalt var han en yderst virksom Direktør i Aarene 1902—12.

Det blev forbeholdt ham at skaffe Elektroteknikken den rette Plads i Lærestaltens Undervisning. Denne nye Videnskab havde efterhaanden sat mange Spor i det daglige Liv. Elektrisk Belysning og elektrisk Motordrift greb mere og mere om sig; det gjaldt da om at have unge, dygtige Ingeniører til at tage Arbejdet op, saa at Landets egne Mænd og egne Materialier kunde komme til deres fulde Ret. Vor polytekniske Lærestalt havde desuden en vis Forpligtelse til at tage sig af netop den elektrotekniske Videnskab. Lærestaltens første Direktør og egentlige Stifter, H. C. Ørsted, havde ved sin Opdagelse af den elektriske Strøms Indvirkning paa Magnetaalen givet det første Stød til Elektroteknikkens Udvikling.

Undervisningen i Elektroteknik krævede kostbare Laboratorier, og det kneb med at faa Bevillinger dertil. Hagemann lod da indrette et foreløbigt elektroteknisk Laboratorium i Lærestaltens nuværende Cyclestald, og han bekostede Ansættelsen af nye Lærere i Faget. Senere opnaaede han Bevilling til en betydelig Udvidelse af Lærestalten, hvorved der indrettedes et stort elektroteknisk Laboratorium og et Maskinlaboratorium samt andre Undervisningslokaler. Mange nye Fag optoges i Hagemanns Tid, og Antallet af Ingeniører, som udgik fra Lærestalten, steg betydeligt. Hagemann ængstedes dog ikke derved, men hævdede, at der overalt var Opgaver nok for dygtige, virkelystne Ingeniører. Til at tage store, nye Opgaver op hørte der ganske vist Kapital; men den var let at skaffe, naar Vejen anvistes af dygtige Ingeniører. »Menne-

skene kender de Livsgoder, den fremskredne anvendte Naturvidenskab paa alle Maader byder dem, de giver ikke Afkald paa at leve sundere, smukkere, bedre og længere. Og alt dette medvirker Ingeniøren til at skaffe dem.«

Da Hagemann forlod Lærestalten i 1912, kunde han med god Samvittighed se tilbage paa sin 10-aarige Virksomhed, der var uden Sidestykke i Lærestaltens Historie. De Reformere, der i hans Direktørtid blev gennemførte, havde kostet Staten mange Penge, men dog kun faa i Forhold til det Udbytte, som Samfundet kunde vente af Lærestaltens Virksomhed. Allerede i 1904, da Lærestalten holdt 75-Aars Jubilæum, kunde han henvise til, at de 5 Millioner Kroner, som den havde kostet i dens første 75 Aar, havde givet et rigt Udbytte, »thi saa sandt som det er, at den polytekniske Lærestalt hidtil har været Kemiens, Fysikkens og de tekniske Videnskabers Hjemsted her i Landet, saa sikkert er det, at hele Nutidsproduktionen er bygget paa disse Videnskaber, saa sandt har Statens Penge baaret mangefold Udbytte. Her er Lærere uddannede til Universitetets Lærestole saa vel som til de tekniske Skolers. Herfra udgik en Thomsen, en Fjord, en Segelcke, hvad der giver en god Balance i den endelige Opførelse. Men først og fremmest, herfra udgik en Naturvidenskabens Aand, der gennemtrænger hele Folket. Naturvidenskabelige Synsmaader anlægges nu af Husmanden som af Herremanden og Fabrikanten, systematiske Maalinger og Undersøgelser er den Løftestang, som sættes under ethvert uklart agronomisk eller industrielt Spørgsmaal.« —

Hagemann udrettede et stort Arbejde i Filantropiens Tjeneste. Navnlig støttede han saadanne Foretagender, som gik ud paa at give syge Mennesker deres Helbred tilbage. Paa to saadanne Omraader træffer vi Hagemann i Spidsen: ved Oprettelsen af det første danske Brystsygesanatorium og ved Stiftelsen af Finsens medicinske Lysinstitut.

Bevægelsen for at skaffe Landet et Brystsygesanatorium udgik fra danske Lægekredse; men det var G. A. Hagemann, som i første Linie hjalp med til at gennemføre Sagen, og det var ligeledes ham, som udkastede Planen til et Institut, der skulde udnytte Finsens Opdagelse af Lysets helbredende Indvirkning paa det syge Legeme.

Paa Hagemanns Opfordring traadte en Kreds af Mænd sammen, og Finsens medicinske Lysinstitut stiftedes i April 1896. Paa Aarets sidste Aften, den 31. Decbr. 1896, skrev Finsen til Hagemann: »Jeg ved nok, at De ikke holder af at modtage Tak for, hvad De har gjort, men det hjælper ikke. De maa finde Dem i, at jeg ikke kan lade Aaret løbe ud uden at bringe Dem endnu en Tak for, hvad De i det forløbne Aar har gjort for mig. For mig og min Livsopgave er »det Vidunderlige« sket i dette Aar ved Lysinstitutets Oprettelse, og det er jo i Virkeligheden helt Deres Værk.«

Det Vidnesbyrd om G. A. Hagemanns Storsindethed, der længst vil holde hans Navn i Minde, er Studenterkollegiet i Kristianiagade i København. I G. A. Hagemanns Kollegium gennemførte Stifteren en Række nye Ideer, der har vakt Opmærksomhed langt ud over Landets Grænser.

Hagemann ønskede at stifte et virkeligt Hjem for de studerende. »Kollegiet skal være et Hjem for dets Beboere — et Hjem i saa høj Grad, som et kunstigt Hjem kan blive. Alumnerne er ikke Lejere af et Værelse paa Kollegiet — de, der ikke vil være andet, maa leje sig Værelser andetsteds — nej, de indtræder som Led i et stort Hjem, hvor de Ord, der staar over Kollegiets Indgang — Tjen andre, vil selv Du tjenes — skal være de raadende.« Kollegiets Dagligstue smykkede Hagemann med Villumsens Maleri »Tindebestigersken«, en værdifuld Prydelse for et Hjem, hvor en Ungdom har til Huse, der stræber op ad mod Videnskabens og Kunstens Tinder. Hagemann lod indrette et Værksted paa Kollegiet, hvor Alumnerne efter en lang Studiedag kan forfriske sig ved Haandens Arbejde. Han vidste, at de af Alumnerne, hvis egentlige Hjem er paa Landet, gerne tager mod Besøg af Far eller Mor eller en anden nær Slægtning. Derfor indrettede han i Kollegiets Stueetage et Gæsteværelse, der staar til Raadighed ved saadanne Besøg, en Idé, der virker fortrinlig efter sin Bestemmelse: Gæsteværelset staar aldrig tomt.

Hagemann havde et aabent Blik for alle Livets Sider; derfor bestemte han, at Kollegiet ikke alene skulde huse hans egne Fagfæller, Polyteknikere, men staa aabent for alle Klasser af studerende, ogsaa for Kunstens Dyrkere, og saavel for bemidlede som ubemidlede studerende. Hjælpen til de mindre

velstillede formede han ikke som ren og skær Understøttelse. men som Studielaan, der senere skal tilbagebetales for at kunne tjene andre studerende til Hjælp. Hagemann aabnede Kollegiet for kvindelige studerende og forlangte af Alumnerne. at de skulde hævde Kollegiets Ære ved at opføre sig som »gentlemen« og »ladies«. Et stærkt gennemført Selvstyre skulde vække Alumnernes Ansvarsfølelse og Interesse for Kollegiet.

Saa længe Hagemann levede, var han utrættelig i at vise sine Kollegiebørn, at han ikke tabte dem af Minde. Om Sommeren sendte han Jordbær ind fra sin Bolig paa Landet, om Efteraaret kom Mortensgaasen, og Julebordet bugnede af Knas og Frugter, der kom fra samme Giver. Om Vinteren indbød han jævnlig Alumnerne til en Teateraften. »Vi tager Rikke med,« var hans spøgefulde Form for en Indbydelse til Alumnerne om hver at tage en Dame med i Teatret. —

Paa mangfoldige Maader viste Hagemann sin Interesse for Videnskaben, Litteraturen og Kunsten. Her skal kun nævnes, at »Danmarks naturvidenskabelige Samfund«, der tilsigter Samarbejde mellem Videnskab og Praksis, blev stiftet paa hans Foranledning, og at P. S. Krøyers Malerier »Børsens Mænd« og »Industriens Mænd« er blevne til efter Opfordring af ham.

Hagemann førte et lykkeligt Familieliv. Hans Hustru, Mathilde, født Bruun, var ham en trofast Støtte i Hjemmet og glædede ham ofte med sit smukke Spil. I de senere Aar boede Hagemann hver Sommer paa sin Ejendom Borupgaard ved Snekkersten.

Onsdagen før Paaske 1916 kørte Hagemann for sidste Gang fra sin Vinterbolig i København til Borupgaard for at tilbringe Paaskedagene derude. Anden Paaskedag maatte han gaa til Sengs for aldrig mere at rejse sig. Onsdag efter Paaske, den 26. April, tog Hagemann med den største Ro i Sjælen og den skønneste Hengivenhed i Døden Afsked med sine nærmeste. Han trøstede dem alle. »I skal ikke sørge, jeg er glad ved at dø.« Og til sin Hustru sagde han: »Naar du staar i kærlig Rapport til dine Medmennesker, staar du ogsaa i Rapport til Gud. — Gud er i alt, hvad der er Kærlighed.« I Dagens Løb tog han Afsked med Gaardens Folk og med de Mænd, der

havde staaet ham nær i hans mange Virksomheder. Hen paa Aftenen sov han stille ind i Døden.

Under stor Deltagelse blev Hagemann bisat i Frederikskirken i København Søndag den 30. April. Kollegiets Alumner stod Vagt omkring Kisten, og efter Højtideligheden bar de i Stilhed deres gamle Velgører ned gennem Kirken paa Vej til hans sidste Hvilested.

Urnen med G. A. Hagemanns Aske er anbragt i et Familiegravsted paa Vestre Kirkegaard i København, i kort Afstand fra Niels R. Finsens Grav. Asken hviler under en Kæmpehøj, hvis Stene er hentet fra Borupgaards Mark. G. A. Hagemann var i aandelig Forstand en Kæmpe for sit Land!

M. C. Harding.

Litteratur: M. C. Harding: G. A. Hagemann.

H. P. HANSSEN

UNDER den store Verdenskrigs Afslutning er der næppe nogen dansk Mand, hvis Navn er blevet kendt og har faaet Klang i saa mange danske Hjem, baade hos gamle og unge, som Sønderjydernes Rigsdagsmand *H. P. Hanssen*.

Det var jo nemlig ham, der i det historiske Øjeblik stod som det levende Mellemlid mellem den store Verden med dens mægtige Begivenheder og vort Folk. Han blev Herold for det Folkehaab, vi danske havde i Sind og Hjerte om, at der ud af Verdensbranden skulde reddes det, som var Betingelsen for, at det danske Folk igen kunde samles; han blev Herold for vort Haab i det Øjeblik, da det kunde og skulde forkyndes for begge de stridende Parter i den store Kamp, og han forkyndte dette Haab og dets Ret paa en saadan Maade, at det danske Folk kendtes ved det.

Derfor er H. P. Hanssen nu ved Nytaar 1919 det Navn, der klinger klart og kært i Danmark.

Der var ej heller nogen dansk Mand, som bedre end han var rustet til i Efteraaret 1918 at staa frem i den tyske Rigsdag med Danmarks Krav om Retfærdighed og Oprejsning efter Nederlaget, der af den tyske Overmagt blev tilføjet det danske Folk i 1864, Kravet om Udfrielse for de danske Sønderjyder af alle de Trængsler, det preussiske Statsstyre havde ført ind over dem i de svundne 54 Aar.

H. P. Hanssen er født 21. Februar 1862 paa Gaarden Nørre-

mølle i Sottrup Sogn paa Sundeved. Hans Bedstefader købte Nørremølle, som da kun var et Boelsted med et Par Tønder Land, lagde ved nyt Køb mere Jord til, og hans Søn, altsaa H. P. Hanssens Fader, *Kristen Hanssen*, købte en Nabogaard ind til Ejendommen, saa Nørremølle blev en meget anselig Gaard.

Slægten stammer fra Angel og har en Række fremragende Mænd at opvise; mest kendt i Slægtledet før H. P. Hanssen er Biskop Jørgen Hanssen og Nationaløkonomen, Professor Georg Hanssen, Lærer ved Universiteterne i Kiel, Leipzig, Berlin og Göttingen, men til dette Slægtled hører ogsaa en Række dygtige Købmænd.

H. P. Hanssen er udgaaet fra en begavet, rigt udstyret Slægt med Drift til boglig og videnskabelig Syssel, til aandelig og praktisk Virksomhed. Til Slægtens Arv hører ogsaa en lyrisk Evne. H. P. Hanssens Fader, Farfader og Oldefader skrev alle tre religiøse Digte, og hos H. P. Hanssen selv finder man en Trang til at bruge et Digt eller nogen Verslinier hentede fra betydelige Digterværker, naar han i afgørende Øjeblikke skal tale sin Sag.

Fra sin tidligste Ungdom følte han sig draget til offentlig Virksomhed: han vilde tjene sine Landsmænd, der havde vanskelige Kaar under Fremmedherredømmet.

Det var en selvsagt Ting, at han var klar over, at skulde han kunne gøre en saadan Tjeneste af Betydning — og dertil stod hans Hu — saa maatte han skaffe sig en grundig og omfattende Uddannelse.

Efter endt Skolegang i den preussiske Statsskole, kom han paa Efterskolen i Hejls, og senere var han gentagne Gange Elev paa den udvidede Folkehøjskole i Askov. Derefter studerede han i Leipzig og Berlin for paa første Haand at faa Indtryk af tysk Kultur og Samfundsliv. Endelig drog han til København, hvor han arbejdede med Historie, Samfundslære, Politik og nordisk Digtning, og hvor han stiftede mange personlige Bekendtskaber og knyttede mange Venskaber baade med ældre og yngre betydelige Mænd. Hans Læreaar varede til 1888.

Han var da en kundskabsrig, arbejdsivrig og maalbevidst Mand, i fortrinlig Grad udviklet og skikket til at give sig i

Kast med en Række Opgaver, hvis Løsning var en Betingelse for de danske Sønderjyders Fremgang i Kampen mod Fortyskningen.

Han gav Stødet til Dannelsen af »Den nordslesvigske Vælgerforening«, hvis Sekretær han var fra 1888—96. I de 30 Aar fra 1888—1919 har Vælgerforeningen været Midtpunktet for det politiske Arbejde i Nordslesvig, forberedet og ledet alle Valgene og løst den ingenlunde lette Opgave at holde Vælgerne samlede og virksomme under Fremmedherredømmet, som gjorde alt for at hindre de danske Vælgeres Deltagelse i Valgene baade til den preussiske Landdag og til den tyske Rigsdag.

Samme Aar som Vælgerforeningen blev dannet, begyndte han som Hovedredaktør at udgive et Tidsskrift »Sønderjydske Aarbøger«, der stadig udkommer under hans Ledelse, og som altid vil være en Hovedkilde til Sønderjyllands nyere Historie, idet han i Aarenes Løb knyttede en Række udmærkede Medarbejdere med *A. D. Jørgensen* i Spidsen til Tidsskriftet og selv skrev et stort Tal meget betydelige Afhandlinger.

Fra 1888—93 boede *H. P. Hanssen* i Sønderborg, men flyttede saa til Aabenraa, hvor han købte Dagbladet »Hejmdal«, hvis Udgiver han senere har været.

De danske Sønderjyder havde indtil 1919 to Repræsentanter i den preussiske Landdag og én i den tyske Rigsdag. I 1896 valgtes *H. P. Hanssen* som Landdagsmand for Aabenraa—Sønderborg Kreds og begyndte sin parlamentariske Virksomhed i nøje Samarbejde med *Gustav Johannsen*, der var den anden danske Landdagsmand for Nordslesvig og tillige Rigsdagsmand.

Efter *Gustav Johannsens* Død i 1901 blev Redaktør *J. Jessen* hans Eftermand, men fik kun en kort Virketid som Sønderjydernes første Tillidsmand, idet han allerede 1906 efter en farlig Operation afgik ved Døden.

Vælgerforeningen udpegede nu enstemmigt *H. P. Hanssen* til Rigsdagsmand. Han valgtes 23. Okt. 1906 og sad i Rigsdagen til dens Opløsning 1919 — han blev den sidste sønderjyske Repræsentant i det mægtige Tysklands Rigsdag.

I de forløbne Aar er hans Navn knyttet til Løsningen af de mange Opgaver, der var en Betingelse for Udvikling og Fremgang i det lille danske Folkesamfund under Preusservældet.

H. P. Hanssen har mere end nogen anden af Sønderjydernes Førere Fortjenesten af, at den danske Befolkning i Nordslesvig har holdt sig talmæssig saa godt, som den har, og det skyldes mer end nogen anden ham, at den danske Jord er bevaret paa danske Hænder i saa stor Udstrækning, som Tilfældet er.

Endelig kan vi Danske takke *H. P. Hanssen* for, at da den store Omvæltning kom i Tyskland i Efteraaret 1918, var han vel rustet til baade i Berlin og Nordslesvig at gribe afgørende ind i Begivenhedernes Gang.

Tysklands Sammenbrud kom med en Fart og Voldsomhed, ingen havde forudset. — Der skabtes nye Kaar for de undertrykte Folk indenfor det tyske Rige, da Tyskland gav sin Tilslutning til Præsident Wilsons Krav om Folkenes Selvbestemmelsesret.

Nu var det Tiden for de undertrykte Folks Repræsentanter i den tyske Rigsdag til at fremføre deres Krav.

Man faar det fyldigste Indtryk af H. P. Hanssens Virksomhed i den afgørende Tid i Sommeren og Efteraaret 1918 ved at læse den Tale, han holdt i Aabenraa paa det store Møde, hvor han gav en Udsigt over de danske Nordslesvigeres Stilling efter det tyske Sammenbrud.

Hans Tale lød saaledes:

»Der er gaaet halvfemte Aar, siden jeg paa Aarsmødet i Haderslev sidst talte til mine Vælgere og Meningsfæller paa et offentligt Møde.

Mellem da og nu ligger de vældige Verdensbegivenheder, som har kastet dybe Skygger hen over Nordslesvig og paaført os Trængsler som ingen Sinde før.

Vor Tanke skal i Dag først dvæle ved dem, der maatte drage i Felten. Henved 30.000 Nordslesvigere drog ud. Over 6000 af dem er blevne derude. Verdenskrigen har kostet dobbelt saa mange Danske Livet som Krigen i 1864.

Spredt ud over Landene ligger nu vore faldne Brødres Grave. De findes i Ruslands susende Naaetræsskove og vidtstrakte Sumpe, langs Polens Floder og i Serbiens Øde, i Argonnerne og Karpaterne, i Makedonien og ved Dardanellerne, i Palæstina og Mesopotamien. Særligt tæt ligger de i Frankrig i Vogeserne, foran Verdun og fra Champagne op over Landet

til Flandern. Og mange har fundet deres sidste Hvilested i de store, lukkede Jernkasser dybt paa Havsens Bund.

Der var mellem dem en Ungdom med Guldglorie om Hovedet, begejstrede Idealister, evnerige Mænd, hvis Hjerter brændte af Længsel efter et Arbejde i vort Folks Tjeneste, og Tusinder af støtte, trofaste danske Mænd. Vi ved, hvor ofte og hvor gerne deres Tanker fandt Vej herhjem. Censuren har undertrykt mange Breve og lemlæstet andre. Og dog viser saa at sige alle hidtil offentliggjorte Breve derude fra, at Hjemmet var Lyspunktet i deres tunge, triste, farefulde Tilværelse. Med hvilken Kærlighed omfattede de ikke til det sidste deres nære paarørende, vort lille Folkesamfund og vort minderige Hjemland med dets Ynde, dets Nutidstrængsler og Fremtids-haab.

Vi siger: Ære være deres Minder!

Ud over Landet sidder nu deres Forældre, Hustruer og Børn, Fæstemøer, Slægt og Venner tilbage i Sorg og Savn. Mangt et Hvorfor vil ikke forstumme. Mangt et Sind kan ikke finde Ro. Men Gud ske Lov! Nu lysner det i Øst. Morgenrøden er ved at bryde frem. En lysere og lykkeligere Tid vil snart oprinde. Og da haaber vi, at ogsaa de, der er ramt haardest, vil kunne sige med Terje Vigen:

Stort har jeg mistet; men stort jeg fik.

Og saa faar du ha' Tak da, Gud!

Efter Verdenskrigens Udbrud maatte det være vor politiske Opgave at søge de nordslesvigske Spørgsmaal løst ved den kommende Fredsslutning, rent bortset fra, hvem der gik ud af Krigens som Sejrherrer. Dette paalagde os en tilbagetrukket, afventende Holdning. Vort parlamentariske Arbejde samlede sig om Løsningen af Dagens smaa Opgaver.

Allerede 1915, paa et Tidspunkt, hvor Tyskerne følte sig fuldt og fast overbeviste om, at de vilde gaa sejrende ud af Verdenskrigen, og store Anneksionsplaner stod paa Dagsordenen selv i liberale Kredse, henvendte en anset Videnskabsmand, der som Rigsdagsmand tilhørte et af de liberale Partier, sig til mig og sagde: Ved Krigens Afslutning maa vi ogsaa se at faa det nordslesvigske Spørgsmaal løst. Kun ad den Vej kan Stemningen blive bedre. Vi er mange, der tænker saa-

ledes. Noget senere gav en anden Professor mig en Betænkning til Gennemlæsning, hvori han samtidig med, at han krævede betydelige Anneksjoner i Øst og Vest, udtalte lignende Tanker om Nordslesvig. En hidtil liberal Politiker, hvis Navn er kendt langt udenfor Slesvigs Grænser, opfordrede mig paa et senere Tidspunkt til at foreslaa ham en bestemt Grænselinie, hvis Tyskland, som han holdt for sikkert, blev Sejrherre. Det lovede jeg, men Løftet blev aldrig indfriet, fordi Forudsætningen for dets Indfrielse: Tysklands Sejr, udeblev.

Jeg nævner dette, fordi der i et kongerigsk Blad er fremkommen Hentydninger til, at jeg i min politiske Virken i den senere Tid har følt mig bundet af tidligere Aftaler med tyske Politikere.

Dette er absolut ikke Tilfældet. Jeg staaer, som jeg altid har staaet, frit og uafhængig til alle Sider og lader mig selvfølgelig kun lede af min bedste Overbevisning om, hvad der tjener den danske Befolkning i Nordslesvig bedst.

Jeg mindes en Dag i Marts. Min Ven Landdagsmand Nis Nissen og jeg deltog efter særlig Indbydelse i en Festlighed for en Kollega, som fyldte 70 Aar. Kloppenborg-Skrumsager var i de Dage hjemme. Jeg kom her, efter at Bordet var hævet, i Samtale med en Kollega, med hvem jeg i flere Aar har staaet paa en fortrolig Fod. Han var lige blevet opfordret til at overtage en Ministerpost, hvad han havde afslaaet, og var paa dette Tidspunkt særlig vel underrettet.

Om faa Dage, sagde han, begynder vor sidste store Offensiv. Vi vil denne Gang naa langt frem. Kanalhavnene og Paris vil falde. Frankrig vil hurtig blive bragt til en Særfred. Englænderne vil blive drevne bort fra Fastlandet. Undervandskrigen vil klare Resten. Krigen er snart forbi. Hvis De vil opnaa noget med Hensyn til det nordslesvigske Spørgsmaal, saa sæt Dem hurtigst mulig i Forbindelse med Regeringen og — han nævnede bestemte parlamentariske Førere. Saaledes var Stemningen i mange liberale Kredse. Dagen efter meddelte jeg Nissen Samtalen, og vi drøftede indgaaende Stillingen, men kom begge til det Resultat, at vi vedvarende burde fastholde vor afventende Stilling, indtil der forelaa sikre Kendsgerninger.

Saa begyndte Kejserlaget, som Hindenburg og Ludendorff

i deres urokkelige Sejrsbevidsthed døbte den ny Offensiv. Men det varede ikke længe, før den gik i Staa. Og saa kom de franske Modstød. Tilbagetoget begyndte. I Førstningen opfattede Tyskerne det som en snild Manøvre af deres sejrsvante Felt-herre. Derefter slog de deres Lid til Hindenburglinien. Men Troen paa, at de kunde vinde Sejr, brast. De maatte længere tilbage, og nu blev Kravet om en Forsonings- og Forstaaelsesfred Dag for Dag stærkere. Løsenet var: Vejen til en Forstaaelsesfred gaar over Tysklands Demokratisering og Parlamentarisering. Grev Hertlings Nølen vakte stærk Uvilje. Hans Stilling blev uholdbar, og han blev nødt til at trække sig tilbage.

Jeg sad i Finansudvalget den Dag, Vicekansleren Payer oplæste det kejserlige Reskript om Hertlings Afskedigelse. Vi stod alle under Indtrykket af, at vi kun havde en indre Krise, og regnede med en Regering, som skulde fremtvinge den preussiske Valgretsreform ved Landdagens Opløsning. Møderne udsattes, og vi rejste hjem for at forberede Landdagsvalgene. To Dage senere var jeg atter i Berlin. De første to Kolleger, jeg mødte, var en frisindet og en nationalliberal, der stod og drøftede — Provinsen Posens Indlemmelse i Polen.

Hvad var der sket? Hindenburg og Ludendorff havde efter Hertlings Fald i en Depesche forlangt, at den ny Regering skulde dannes med Fredsslutningen for Øje, da de ikke kunde garantere for, at Fronten kunde holdes længere end fjorten Dage. Saa dannede Prins Max af Baden en Regering af Fler-talspartierne, indbefattet Socialdemokraterne og de national-liberale, med den Opgave hurtigst muligt at slutte Fred. Og denne Regering erklærede straks, at den var villig til at slutte Fred paa Wilsons Program.

Dermed havde vi faaet et fast Udgangspunkt for vor Stræben efter at faa det nordslesvigske Spørgsmaal løst ved Fredsslutningen. Et Par Dage efter forebragte jeg Sagen for en høj Embedsmand i Udenrigsministeriet. Vore Forhandlinger fortsattes under en senere Sammenkomst, og jeg meddelte ham, at jeg vilde fremlægge Sagen i Rigsdagen, saa snart der tilbød sig en Lejlighed. Jeg havde samtidig sammenkaldt Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad til et Møde i Flensborg.

hvor jeg klarlagde Stillingen, og Foreningen i Tilslutning her- til traf Aftaler og fattede Beslutninger.

Den 23. Oktober rejste jeg derefter Sagen i Rigsdagen i Til- slutning til Polakkernes og Elsass-Lothringernes Krav. Den tyske Presse kaldte den Dag »Nationernes Dag«. Mens jeg talte, sprang de konservatives Fører, Grev Westarp, op paa Trappen og forlangte Ordet til Forretningsordenen. Præsiden- ten gav ham det først, da jeg havde sluttet min Tale. Han op- fordrede da Regeringen til straks at tage Standpunkt til de rejste Krav. Vicekansler Payer lovede, at det skulde ske næ- ste Dag.

Den 24. Oktober holdt Udenrigsminister, Dr. Solf, derefter en Tale, hvori han erklærede, at Tyskland loyalt vilde opfylde Wilsons Program i alle Retninger og alle Punkter og i Retfær- dighedens og Billighedens Aand. Men derefter afviste han skarpt alle danske Krav, som støttede sig paa Pragfredens § 5.

Jeg sad paa min Plads og gjorde nogle Notitser for atter at melde mig til Ordet. Da kom en af de højeste Embedsmænd i Udenrigsministeriet hen til mig og erklærede: For at fore- bygge Misforstaaelser har jeg at meddele Dem, at den ind- ledende Del af Udenrigsministerens Tale ogsaa tager Sigte paa Nordslesvig. Hvad Regeringen bestrider er blot, at man fra dansk Side kan gøre formel juridisk Ret gældende. Derefter frafaldt jeg Ordet. Denne Erklæring var mig nok.

Jeg affattede derpaa det Opraab, som vor Organisation har underskrevet, for dermed at give Regeringen Lejlighed til vi- dere Udtalelse, som kunde klarlægge dens Standpunkt i fuld Offentlighed.

Paa denne Henvendelse til den tyske Regering svarede Uden- rigsministeren 14. Novb. »Den tyske Regering staar paa det Standpunkt, at ogsaa det nordslesvigske Spørgsmaal i Hen- hold til Præsident Wilsons Fredsprogram bør løses paa Grund- lag af Folkenes Selvbestemmelsesret«.

Dermed har vi et fast Udgangspunkt for vort videre Ar- bejde. Hvad der nu vil ske i de nærmest følgende Dage, er, at jeg paa den danske Befolknings Vegne gennem den danske Gesandt i Berlin retter en Bøn til den danske Regering om, at vort gamle Fædreland vil modtage os, naar vi nu snart i Henhold til den af Tyskland i sikker Udsigt stillede Folke-

afstemning udtaler vort Ønske om atter at blive forenet med Danmark. Samtidig vil vi bede den danske Regering om at foretage de Skridt, der vil være nødvendige, for at Sagen kan blive afgjort under de forestaaende Forhandlinger om Verdensfreden.« —

H. P. Hanssen sluttede sin Tale med at sige!

»Og saa vil jeg til Slut udtale, at det er min faste Overbevisning, at vi nu snart vil naa frem til en Tid, hvor vi af fuldt Hjerte kan synge med Bjørnson:

Alt hvad Fædrene har kæmpet,
Mødrene har grædt,
har den Herre stille læmpet,
saa vi vandt vor Ret.« —

— — — — —

H. P. Hanssen fik i rette Tid officiel Forbindelse med den danske Regering, og de nødvendige Forberedelser blev truffet, for at Sønderjydernes Krav kunde blive ført frem paa den store Fredskonference. Medens dette skrives,*) er H. P. Hanssen sammen med Landdagsmændene Nis Nissen og Kloppenborg-Skrumsager og Redaktør Andr. Grau som Repræsentanter for Nordslesvig og i Følge med fire Udsendinge fra den danske Rigsdag i Paris, hvor Europas Statsmænd og Præsident Wilson ogsaa har den nordslesvigske Sag til Behandling.

H. P. Hanssen-Nørremølle vil faa den Lykke at naa frem til det lysende Maal, som alle danske Sønderjyder har haabet paa gennem de mange Trængselsaar: at se det danske Folk samlet.

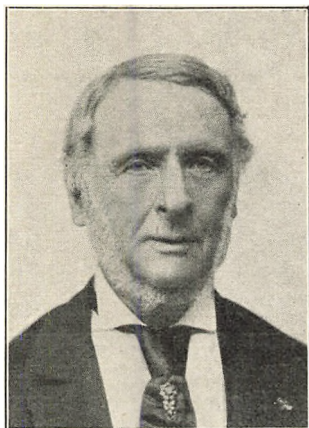
Jacob Appel.

Litteratur: Fred. Nørgaard: H. P. Hanssen-Nørremølle.

*) 1919.

J. P. E. HARTMANN

(1805—1900)

DA Englænderne i Aaret 1807 for at tugte de genstridige Danske lod deres ild- og dødbringende Bomber hagle ned over København og udbrede Ødelæggelse, Sorg og Skræk blandt Befolkningen, søgte Borgerne, saa mange som paa nogen Maade kunde komme bort, ved Flugt at redde Liv og Ejendom. Blandt dem, der saaledes søgte Ly paa mindre udsatte Steder, var Organisten ved Garnisons Kirke, *August Wilhelm Hartmann*, som med sin Hustru og deres toaarige Søn

Johan Peter Emil Hartmann opslog deres midlertidige Bolig i et Hus paa Amager. Denne hovedkulds Flytning mente Sønnen som voksen at kunne genkalde i sin Erindring, ligesom han ogsaa mente at kunne erindre Synet af de spanske Troppstyrker, som Aaret efter laa i Roskilde, hvor han da besøgte sin Farbroder.

J. P. E. Hartmann, der var født 14. Maj 1805 og først døde i sit femoghalvfemsindstyvende Aar, den 10. Marts 1900, blev Vidne til vort Lands Historie gennem næsten 100 Aar, og Livet formede sig saaledes for ham, at han al sin Tid stod de bedste af Landets Sønner, til hvilke han ogsaa selv til fulde blev regnet, nær.

Han var af Musikerslægt. Hans Farfader, *Johann Ernst Hartmann*, kom som indkaldt Musiker fra Pløen hertil 1768, og at *han* havde betydelige musikalske Evner, kom han til at

bevise gennem megen af den Musik, han komponerede, og af hvilken vi Danske længst vil mindes Musikken til *Johannes Ewald's* to Skuespil »Balders Død« og »Fiskerne«. De fleste af hans øvrige Kompositioner gik ellers desværre tabt ved Branden paa »Christiansborg« (Hofteatret) 1794.

En Søn af denne Hartmann var Aug. Wilh. Hartmann, der blev Violinist i det kgl. Teater og Organist ved Garnisons Kirke, og han blev Fader til vor store »Hartmann den Danske«, som han er blevet kaldt. — Sin Moder omtaler J. P. E. Hartmann som »en elskelig Kvinde, kærlig og god, og en Hjørnesteen i mit tarvelige, men smukke Barndomshjem. Hun var ikke udøvende musikalsk, men sang sine smaa Sange for mig, blandt disse en vemodig Vise, som endte med de Ord: »Min Vilhelm, saa luk da mit Øje, jeg gaar til din Ven i det høje«, hvorpaa jeg sagde: »Nej, Mor, inte gaa til Vennen i det høje!«

Men var Hjemmet end tarveligt, var Drengens Legekammerater dog Børn fra de fornemste Kredse. Hans Moder var nemlig blevet »Wartfrue« d. v. s. Guvernante for Prins Christians (senere Kong Christian VIII) Søn Frederik (senere Frederik VII). Sit Hjem havde han derfor om Vinteren paa »Amalienborg« og om Sommeren paa »Sorgenfri«, og Prinsen var hans daglige Legekammert. Mange glade Minder bevarede Hartmann i sin høje Alderdom fra Dagene ved Hoffet, og han fortæller: »Jeg husker, hvorledes Prins Christian om Vinteren henad Aften kom og legede med os to Dreng, i Almindelighed legede vi Krig. En Sofa, som agerede Fæstning i det ene Værelse, skulde indtages fra det andet. Det gik undertiden varmt nok til. Jeg husker saaledes, at jeg engang i min Ivrighed slog Prins Christian med en Stok over Panden, saa han afbrød Legen med et: »Er du gal Dreng, vil du give mig et blaat Øje?« Prinsen tog ellers Sagen i den største Gemytlighed, og det blaa Øje udeblev lykkeligvis.« — En anden Episode fortæller Hartmann fra sin Drengetid, og den giver et godt Indblik i, hvorledes Stemningen paa den Tid var mellem Dansk og Svensk: »Man havde i Skaane mærkværdigvis faaet den Idé, at Danskerne — da det var streng Vinter, og Sundet var tillagt — vilde gøre Landgang i Sverrig over Hveen, og paa samme Tid troede man ogsaa hos os, at Svenskerne ad

samme Vej vilde gaa mod København. Generalmarchen rørtes gennem Gaderne. Soldaterne mødte paa deres Alarmpladser, og Skolerne blev lukket tidligt paa Formiddagen, hvad vi Drengene ellers ikke havde noget imod, men et fremsynet Hoved spurgte: »Hr. Tikjøb (Læreren), tror De, at de slaar os ihjel?« »Nej, ihjel slaar de jer just ikke, men det er nok muligt, at de udplyndrer jeres Forældre, Børn!« Den Besked bragte vi saa tudende hjem.« Det hele var jo kun blind Alarm, og allerede om Eftermiddagen gik alt igen i sin vanlige Gænge. —

I Hjemmet blev der musiceret meget, og som en ganske selvfølgelig Sag fik Sønnen ogsaa tidligt nogen Undervisning i Klaver og Violin, først af sin Fader, senere af andre; men ingen havde endnu Blik for, at der i Drengen slumrede saa skønne Evner for Tonernes Kunst, som Fremtiden skulde afsløre. At der imidlertid sad ham en vis »Kriblen« i Kroppen efter Musik, gav sig dog bl. a. Udslag deri, at han i fem—seks Aars Alderen komponerede en lille Melodi til en selvgjort Tekst: »Mærkens Brød« (∴: Brødmærket) sørger for os alle. Dette Brødmærke var et Stempel, hvormed den formede, raa Dejnærkedes for at forebygge Forbytning, inden den sendtes til Bageren for at blive bagt; Hjemmebagning af Brød var nemlig ikke almindelig i Byerne paa den Tid. I Ny og Næ prøvede han ogsaa senere at »lave« Musik; men engang hændte det ham, at just som han havde skrevet noget op paa et Stykke Nodepapir og lagt det til Tørre paa Kakkelovnen, kom Faderen ind i Værelset. Han fik Øje paa Nodebladet, tog det i Haanden og gennemsaa det, hvorpaa han gav Sønnen det tilbage med den noget tvetydige Bemærkning: »Din Komposition er tør, min Dreng!« Alligevel lod hans Tilbøjelighed for Musik sig ikke afvende, og naar han, der hyppigt ledsagede sin Fader op til Orgelet i Garnisons Kirke, saa fik Lov til at sætte sig paa Orgelbænken og spille paa det brusende, afvekslingsrige Instrument, ligesom løftedes Sløret for hans dybe Evner, og Fantasien udfoldede sig med overraskende Styrke. Saaledes hørte *Weyse* ham engang spille, og han raadede Faderen til at agte vel paa Sønnens musikalske Evner. Disse blev for saa vidt ogsaa plejede omhyggeligt, som han i femten Aars Alderen kunde optræde til Koncerter som en fremskreden Udøver af baade Klaver- og Violinspil, og i samme Alder blev

han Faderens uundværlige Stedfortræder ved Gudstjenesterne i Garnisons Kirke. Ja, da en Hørelidelse endelig nødte Faderen til at opgive sin Stilling som Organist, havde han den Glæde at se den endnu kun 19aarige Søn udnævnt til sin Efterfølger i Embedet. Faderen havde ikke ventet, at Musikken skulde blive Sønnens Levevej, han havde derfor holdt fast ved sit Ønske om, at Sønnen skulde læse, og 17 Aar gammel blev han da ogsaa Student med første Karakter, men han fortsatte ogsaa efter sin Ansættelse som Organist Studeringen og blev efter at have erhvervet sig juridisk Embedseksamen ansat som Sekretær ved den borgerlige Indrulleringskommission i København, hvilken Stilling han beklædte i mange Aar, selv efter at han havde faaet et stort Navn som Musiker.

Men det skete ikke med eet Slag, at J. P. E. Hartmanns Navn kom paa alles Læber. Langsomt vandt han sit Ry. Snart komponerede han dette Musikstykke, snart hint, men for hver Gang han udsendte en ny Komposition, blev flere og flere opmærksomme paa det Talent, han lagde for Dagen, og som for første Gang blev almindelig kendt, da han 1832 fik opført sin Opera »Ravnen« med Tekst af *H. C. Andersen* paa det kongelige Teater.

Saa kom da ogsaa den Dag, da Hartmann kunde pakke sin Kuffert og begive sig til Udlandet for at høre og se noget nyt og gøre sig og sin Kunst kendt blandt indflydelsesrige Musikmennesker. Den 16. Maj 1836 fandt Afrejsen fra København Sted, og efter et lille Ophold i Hamburg naaede han Berlin. Her traf han sammen med en Del unge Landsmænd og kom til at bo sammen med dem. Lystigheden blandt de unge Danske antog til Tider en saa støjende Karakter, at en lille Skomager, de havde til Nabo, følte sig foranlediget til at gøre Indsigelse; men altid forstod de at afværge hans Vrede ved, saa snart han viste sig, at overrække ham et Par Støvler til Reparation. Fra Berlin gik saa Turen til Leipzig, Dresden, Wien og München, og alle Steder gjorde han Ophold, der bragte ham Udbytte, overalt saa han nye Egne, hørte fremmed Musik og kom i Berøring med en Mængde af Kunstens bedste Mænd.

Nu skulde han videre med Italien som Maal. Men i Italien var Koleraen brudt ud. Alt i München mærkedes det paa de

mange Flygtninge, der ankom, men Hartmann vovede sig dristigt paa Vej. Efter et Par Dagsrejser gennem Tyrol maatte han imidlertid til sin store Skuffelse vende om og nøjes med at have lært den vældige schweiziske Natur at kende. Atter maatte han bestige Diligencen, og efter en besværlig, men interessant Fart ind over Jurabjergene naaede han efter 3 $\frac{1}{2}$ Døgns uafbrudt Rejse sit foreløbige Maal: Paris, for endelig i Efteraaret at være tilbage igen i København, hvor hans unge Hustru og deres to Smaabørn længselsfuldt ventede ham.

Den lange Rejse havde vel været anstrengende, men til Overmaal gavnlig for Hartmann og hans Kunst. Han havde gjort en Mængde Bekendtskaber, og hvor han havde vist sine medbragte Kompositioner frem til nogle af Tidens berømteste Musikere, var de blevet mødt med en interesseret Opmærksomhed, der lovede godt for deres videre Udbredelse derude. For yderligere at befæste sit fremspirende Ry i det fremmede foretog Hartmann tre Aar senere sin anden Rejse til Udlandet. Han besøgte denne Gang Byerne Hamburg, Berlin, Dresden og Leipzig, og foruden at faa fornyet en Del af sine gamle Bekendtskaber gjorde han nye og sluttede flere Forbindelser, der skulde bryde Vej for hans Kunst. En Rejseoplevelse, der interesserede ham meget, havde han paa denne Tur: han kom nemlig til for første Gang at køre med Jernbane. Paa sin tidligere Rejse havde han vel paa en Del af Strækningen fra Wien til München faret paa en »Jernbanevej«, og uagtet Vognen her blev trukket af en Hest, fandt han dog, at »denne Befordringsmaade, hvor 50 Mennesker bliver trukket af 1 Hest, er yderst bekvem og behagelig.« Men nu oplevede han at køre med en »Dampvogn« og skrev derom i sin Dagbog: »Løvedagen den 14. Septbr. (1839) Kl. 10 $\frac{1}{2}$ foer vi med Dampvognen, en Befordring som intet Menneske, der ikke har forsøgt den, kan gøre sig Begreb om. Vejen til Potsdam, 4 Mile lang, tilbagelagdes paa 40 Minutter.«

Værk paa Værk skabte han i disse Aar, og da Weyse døde 1842, var Hartmann selvskreven til at overtage hans Stilling som Organist ved Landets Hovedkirke, Frue Kirke, og der syntes at ligge en lys Fremtid for ham som en Komponist, der dansk i sin Kunst vilde være i Stand til at vinde sig et Navn langt ud over Landets Grænser. Men Tiden skulde bringe no-

get andet. Som han mere og mere modnedes i sit Kald som skabende Kunstner, lod han Udlandet glide sig af Hænde. Maaske har Begivenhederne 1848—50 og 1864 haft deres store Skyld deri, maaske har han ogsaa manglet Evnen og Lysten til at vedligeholde Forbindelse med de fremmede. Nok er det, som Forholdene udviklede sig, blev Hartmann »kun« en nordisk Komponist, hans Tonesprog naaede aldrig at slaa helt igennem uden for Norden. At det forvoldte ham selv nogen større Skuffelse, er næppe troligt, og sikkert er det ogsaa, at han ved denne Begrænsning af sit Virkeomraade fik en uoverskuelig Betydning for Udviklingen af den danske Musik; hans varme Hjerte for alt, hvad der var dansk, og hans geniale Evne til at forme et Sprog i Toner, som alle kan føle sig varme og stolte ved, kom nu helt hans Landsmænd til Gode, og han skænkede Folket en Rigdom af skønne og ædle Melodier, som fik det til at lytte og til at synge. Han kvad efter 1848: »Slummer sødt i Slesvigs Jord«, efter 1864: »Brat af Slaget rammet«, og han er Mester for de Folkets Sange: »Flyv, Fugl, flyv, over Furesøens Vove«, »Du, som har Sorg i Sinde«, »Snart er Natten svundet«, »Stork, Stork, Langeben«, for blot at nævne nogle enkelte. Saa skylder vi ham fremdeles Tak for mange »aandelige Sange« som »Mellem Brødre kaldt den lille«, »I Sne staar Urt og Busk i Skjul« og »Jairii Datter«, og som Komponist af Salmemelodier er J. P. E. Hartmann den største, vort Land hidtil har fostret; et meget stort Antal af hans Melodier er forlængst blevet den danske Kirkemusiks Eje, saasom: »Blomstre som en Rosengaard«, »Til Himlene rækker din Miskundhed, Gud«, »Mindes vi en fuldtro Ven«, »Jert Hus skal I bygge«, »Stor er Du, Gud« o. m. a.

Endelig har Hartmann komponeret en Rigdom af Musik i større Former, bl. a. Musik til mange af Oehlenschlägers Tragødi- og til de herlige Balletter »Valkyrien« og »Thrymskvinden«; kraftfulde Korværker som det geniale »Vølvens Spaadom«, yndefulde Klaverstykker og den henrivende lille Folkevisopera »Liden Kirsten«. Ialt naaede han at faa skabt henimod et Par Hundrede Værker, af hvilke mange vil leve, saalænge der endnu er noget, der hedder dansk Musik. —

I det ydre formede Livet sig uden større Begivenheder for Hartmann, men en stor Sorg havde han, da han 1851 maatte

følge sin første Hustru, den rigtbegavede *Emma Zinn*, som under Navnet *Fr. Palmer* komponerede og udsendte flere smukke Sange, til Jorden. Hans Liv henrandt i stadig Virksomhed for de Musikomraader, han paa forskellige Maader var knyttet til, og som Kunstner og Menneske var han elsket af alle. Sin særlige Fanevagt havde han i de danske Studenter, til hvis Sangforening han var knyttet gennem flere Menneskealdre, og det er med Rette sagt, at der næppe kan paapeges nogen Personlighed, som har haft en større og mere forædlende Indflydelse end han baade paa hele Standen og hver enkelt, han kom i Berøring med. Den muntre, frie Ungdom elskede han, og han følte sig lykkelig, naar selv i hans høje Alderdom de unge sluttede Kreds om ham og sang deres friske Sange for ham. I det hele taget vilde Hartmann nødig give efter for Alderens Tryk. Paa hans 90aarige Fødselsdag sagde hans Læge til ham, at nu skulde han opgive sin Gerning som Lærer paa Musikkonservatoriet (Musikskolen) eller Organisttjenesten, men den gamle Professor og Æresdoktor svarede ufortrøden: »Nej, det vil jeg ikke, for saa dør jeg!«

Endnu fem Aar var det ham forundt at leve, og da han døde, 10. Marts 1900, føltes det, som overgik der Landet en national Sorg, og hans Jordefærd blev ved sin Storslaaethed et Vidnesbyrd om den Højagtelse og Kærlighed, han havde vundet sig i alle Samfundslag.

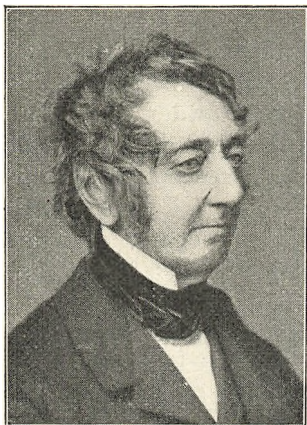
Gerhardt Lynge.

Litteratur: Angul Hammerich: J. P. E. Hartmann. — Carl Thrane: Fire danske Komponister. — Anna Erslev: Dansk Tonekunst.

— — — — —

CARSTEN HAUCH

(1790—1872)

JOHANNES CARSTEN HAUCH
er født den 12. Maj 1790 i Frederikshald i Norge. Hans Fader var Amtmand deroppe; han var af et varmbloedigt, noget iltert Gemyt og en stor Modsætning til sin blide stilfærdige norske Kone. Hun var en Søster til den senere bekendte Statsraad Carsten Tank, der ejede Gaarden »Rød«, og hvem hendes yngste Søn var opkaldt efter. Da Carsten Hauch kun var et Par Aar gammel, flyttede han til Bergen, hvor hans Fader var ble-

vet Stiftamtmand. Hans tidligste Erindringer er fra denne By, hvor han opdroges i stor Ensomhed, thi hans Forældre frygtede meget for, at deres Børn skulde fordærves af slette Kammerater, og de holdt dem da i klosterlig Afsondrethed.

Børnene mødte kun liden Venlighed i deres Hjem. I de Dage vilde man i alt Fald i bureaukratiske Kredse have anset et kammeratligt Forhold imellem Forældre og Børn for en stor Usømmelighed. Man talte om at »optugte«, ikke at »opdrage« sine Børn, og man var bange for, at Venlighed skulde gøre dem ulydige eller fordringsfulde. Børnene maatte i Amtmandens Hus sige De til deres Forældre, og man holdt nøje over, at de til enhver Tid viste dem underdanig Ærbødighed.

Amtmandens Hustru var imidlertid et varmtfølende Menneske, der holdt meget af sine Børn. Men hun skjulte det, saa

godt hun formaaede, for dem, at det ikke skulde svække den strenge Optugtelse.

Da Carsten Hauch var 8 Aar gammel, blev han sendt hjemmefra for at gaa i Skole hos Præsten Niels Hertzberg i Malmanger Præstegaard ved Hardanger Fjord. Den storslaaede Natur ved den dybe norske Fjord blev hans Hjemegn. Han kom ganske vist ikke til at bo der i en lang Aarrække; men det var netop de Aar, hvor Sindet finder sit Hjemsted. Og i hele sin lange Liv længtes han stadig tilbage hertil, og det forekom ham tit i hans Drømme, at han atter gik inellem de høje Fjælde og saa Søfuglene, der kom strygende ind over Fjorden, og hørte deres hæse Skrig.

Niels Hertzberg var en meget alsidig Mand, saa alsidig, at han ikke rigtig kunde give sig Stunder til ret længe at gaa frem i een Retning, og han gav sig ikke Stunder til at føre nogen Sag igennem til Gavns. Han syntes lige dygtig til alle Fag og havde uhyre let ved alt, hvad han tog sig paa. Hans Interesse skiftede da stadig; han kastede sig i kort Tid med glubende Flid over et enkelt Fag; men naar han havde naaet mere end almindelig Dygtighed deri, slap han det for at jage efter noget andet.

Da Hauch omtrent et halvt Aarhundrede senere var Professor i Kiel, hændte det, at een af hans Sønner kom hjem fra Skolen med lutter Ug for en hel Uge. I Stedet for at blive glad og stolt derover udbrød Hauch bekymret: »Jeg har altid erfaret, at de, der er saa dygtige til al Ting, duer ikke rigtig til noget enkelt.« Han tænkte da formodentlig paa Niels Hertzberg, der med lidt snævrere Begrænsning af sine Evner maaske kunde være blevet en langt mere fremragende og betydelig Mand.

Blandt de Ting, som hans let omskiftelige Interesse kastede sig over, var ogsaa Sport. Han opdrog de to Dreng, Carsten Hauch og hans noget ældre Broder, til at være flinke og modige Idrætsmænd. Og især øvede han dem i Længdesvømning, og de svømmede da lange Ture ud over Fjorden.

I 1802 døde Carsten Hauchs Moder, og hans Fader følte sig nu ensom og ulykkelig i Bergen. Han søgte da bort derfra og blev allerede i Sommeren 1803 ved Kongens »særdeles Naade« udnævnt til Stiftamtmand paa Sjælland. Den ældste Søn blev

netop det Aar Student, og ved Adskillelsen imellem Danmark og Norge fulgte han sit Fødeland. Men Carsten Hauch maatte flytte med Faderen og blev sat i en københavnsk Latinskole.

Modsætningen imellem Skolelivet med dets Lektielæsning og Kammeratvrøvl og det fri Naturliv i en af Norges skønneste Egne var saa stor, saa det ofte syntes ham som to vidt adskilte Afsnit, der intet som helst havde at gøre med hinanden. Han havde set det, som ingen af Kammeraterne, ja, ikke engang Lærerne havde Anelse om. Og han følte sig fremmed iblandt de andre Drengene som en Udlænding, der var ført langt bort fra sit Fædreland. Men han vandt snart deres Respekt ved sit hensynsløse Mod. Man kunde let drive ham til den mest halsbrækkende Forvovenhed, blot man ytrede Tvivl om hans Mod. Han var en glimrende Svømmer, og ude ved Langebro styrtede han sig paa Hovedet fra Mersæt paa en Brig ned i det dybe Vand. Skønt han havde Følelsen af, at han kunde sprænge sig selv ved Springet, gentog han det dog, hver Gang en ny Tilskuer viste sig paa Broen.

Saa kom 1807 med Englændernes Overfald paa København. Hauch, der endnu kun var Skoledreng, gik op paa Universitetet og bad om at faa Plads i Studenterkorpset. Det blev imidlertid afslaaet, og han meldte sig da som frivillig til Livjægerne. Og her var han med i Kampen, lige til Byen overgav sig.

Den tredie Nat havde Løjtnanten spurgt, om nogen vilde melde sig til en farlig Ekspedition, og Hauch var straks traadt frem foran Geledet. Han fik da et Par ældre Kammerater med, og sammen med dem gik han helt ud under de engelske Linier for at udforske, om der var Tegn til, at Fjenden vilde storme Fæstningen. Kuglerne baade fra Belejrerne og Byens Kanoner fløj hen over Hovederne paa dem, og de saa glødende Granater som et pragtfuldt Fyrværkeri regne ned over den ulykkelige By.

Næste Dag overgav den sig, og Hauch maatte atter sidde paa Skolebænken. Snart var det for ham, som hans Deltagelse i Krigen kun var et besynderligt Eventyr, han havde læst.

Aaret efter blev han Student, og han tog nu efter Faderens Ønske fat paa det juridiske Studium. Men hans Interesse drog sig snart i en hel anden Retning. Han havde hørt en Forelæsning af H. C. Ørsted, og den havde fængslet ham saa stærkt,

at han nu kastede sig over Studiet af Fysik og lod Retsvidenskaben ligge. Og Ørsteds Tale om Aanden i Naturen bragte Hauch i Berøring med Romantikken. Han kastede sig over Læsningen af Oehlschlägers Digtning, og han blev snart hans varmeste Beundrer. Og han læste ikke blot de tyske Romantikere, men ogsaa Shakespeare, og undertiden forekom det ham da, som han gennemlevede de Tragedier, der ganske fyldte hans Sind. Det stod da for ham, som om det største Kald, noget Menneske kunde faa, var saadan at kaste Lys over Menneskesjælen med dens Forvildelser og Kampe.

I denne Tid gjorde han Oehlschlägers personlige Bekendtskab. Den store Digter skulde en Aften læse op for en udvalgt Kreds, og her var Hauch kommet med. Naar da Oehlschläger løftede Øjnene fra Manuskriptet, han læste op af, blev han opmærksom paa en ung mørkhaaret Mand, der med tindrende Øjne fulgte med. Bagefter fandt Digteren Lejlighed til at hilse paa ham, og han indbød ham da til at besøge sig.

Faa Dage efter mødte han ham paa Gaden. Han skraaede over til det Fortov, hvor Hauch gik, og gentog sin Indbydelse. »Saadanne unge Mennesker, der har en saa levende Følelse for Poesi, vil jeg gerne omgaas,« sagde han.

Saa kom Hauch i Oehlschlägers Hjem, og snart blev han en stadig Gæst der, eller snarere ingen Gæst, men næsten som et Medlem af Familien. Han beundrede Oehlschläger grænseløst, og han følte sig stærkt knyttet til hans varmhjertede, udmærkede Hustru. Da Striden med Baggesen i disse Aar var paa sit højeste, kastede han sig med stor Uforfærdethed, men vel ogsaa med megen Blindhed ind i den.

Men under alt dette fremmedes hans Studeringer ikke. Og Oehlschläger syntes ikke rigtig at tro paa hans Digterevne, hvad han havde haabet. Et Par dramatiske Forsøg overbeviste ham ikke derom. Og han raadede ham da indstændigt til, mens Tid var, at sørge for at uddanne sig til en Livsstilling, der kunde tilfredsstille ham. Han mindede om, at der ogsaa gaves en Slags passive Digtere, hvis aabne Sind gjorde dem til Sangbund for, hvad de mere aktive havde at bringe.

Saa besluttede Hauch at bryde af. Han brændte alle de Digte, han havde skrevet, og lovede sig selv for Fremtiden

ganske at forsvare al Digteridræt. Og nu kastede han sig med heftig Flid over Studiet af Zoologi.

En Sommeraften i 1816, da han sammen med en Ven gik langs Frederiksholms Kanal, hørte de et Rædselsskrig som fra et Menneske i Livsfare. Han ilede ud ad Langebro til, hvor en stor Mængde Mennesker havde samlet sig. Det var en ung Kvinde, der havde styrtet sig ud i Vandet. Han kunde se hende ligge og kæmpe dernede, men ingen af de mange turde forsøge at frelse hende. Hauch betænkte sig ikke længe, han kastede sin Hat og Frakke og sprang ud, og efter en haard Kamp, hvorunder hun vilde drage ham med ned, fik han hende foran sig og førte hende ind imod Bolværket. For denne Bedrift fik han Redningsmedaljen.

Han tog Eksamen i Zoologi og rejste sydpaa med offentlig Understøttelse. Efter at have opholdt sig en Vinter i Paris, drog han til Nizza for at anstille Undersøgelser over Middelhavets Bløddyr. Han samlede sig en smuk Samling, fik den pakket i Kasser og sendt afsted til det zoologiske Museum i København. Men Skibet, der skulde bringe den til Danmark, gik under i det biscayiske Hav.

Han maatte da til at begynde forfra, men han kom ikke ret langt, da der ramte ham en stor Ulykke.

Paa en Køretur væltede han og forvred den ene Fod, og den vilde ikke komme sig igen. Han mente selv, at han ved Uforsigtighed havde paadraget sig en Arsenikforgiftning, og at den nu angreb den daarlige Fod. Men Ondet var nok af varigere Art, han havde faaet Tuberkulose i Fodleddet.

Og nu blev han, der bestandig havde været en dristig Idrætsmand, Dagen igennem bundet til sin Sygestol. Hans urolige Blod gjorde ham det utaaleligt, hans hele Arbejde blev afbrudt derved, og Fremtiden syntes ham mørk og tung. Han kunde ikke uden store Smerter støtte paa Foden.

Næste Sommer søgte han op til et Alpebad, og her maatte han sidde i den skønneste Egn uden at kunne være med til en eneste af alle de herlige Udflugter, som de andre Gæster stadig talte om. Ondet blev værre og værre. Han rejste tilbage til Italien og kom igennem flere af Norditaliens skønneste Byer uden at faa noget af den Skønhed at se, som mange Folk drages til fra alle Evropas Lande. Om Vinteren var han i

Genua, og næste Sommer tog han til Øen Ischia ved Neapel med et svagt Haab om, at de kraftige Bade der skulde give ham det tabte Helbred tilbage. Da han om Efteraaret opholdt sig i Neapel, fik han at vide, at Lægen ikke saa anden Udvej end en Amputation. Tanken forfærdede Hauch, og han syntes, det var da bedre at dø. Livet havde tabt al Værdi for ham.

Endelig oprandt Dagen, da Operationen skulde finde Sted. Lægerne kendte ikke Brugen af bedøvende Midler, og ved fuld Bevidsthed maatte han gennemgaa en Operation, der varede flere Timer.

Blodtabet var saa stort, at de i flere Dage frygtede for hans Liv, men omsider sejrede hans kraftige Natur. Men Tanken om at slæbe sig som Krøbling gennem et langt Liv var ham saa forfærdelig, at han fuldførte et Forsæt, han tidligere havde fattet. Han skød en Pistol af mod sit Hjerte, men Kuglen gled til Side og blev skaaret ud af Ryggen.

Dette syntes ham som en Guds Dom. Han havde villet løbe fra sin Post, men var bleven sendt tilbage igen.

»Vi agter ej din Kummer, vi agter ej din Ve,

hvad Frugt din Sorg har baaret, det vil vi ene se,«
saadan lader han i et Digt de evige Stjerner sige til Mennesket, der staar og ser op imod dem.

»Din Kummer skal forsvinde lig Skum under Strand,
kun hvad i Sorgen modnes, derpaa det kommer an.«

I hans Sind voksede den Tro, der blev hans Livs Overbevisning, at der er en Gud, der styrer Livet og har en Hensigt med hvert enkelt Menneske.

Og medens han laa de lange søvnløse Nætter, vendte Poesien som en Trøster tilbage til ham. Og han følte, at det, han nu skrev, havde en ganske anden Kraft og Klang end hans Ungdoms Digte.

Da han nogenledes havde lært at gaa med sin kunstige Fod, vendte han hjem til Danmark. Han dvælede paa Hjemvejen en Tid i Rom, hvor han for de danske Kunstnere oplæste de Digtninge »*Hamadryaden*« og »*Bajazet*«, som han havde skrevet. Og han føjede her et tredie Værk til, Sorgespillet »*Tiberius*«.

Da han var kommet tilbage til Danmark, fik han Ansættelse som Lærer ved Sorø Akademi. Og han giftede sig da

med den purunge Renna Juul, et klogt og retlinet Menneske med et skarpt Blik for alt, hvad der var fejgt og smaaligt.

Men det varede mange Aar, inden Hauch vandt synderlig Anerkendelse for sin Digtning. Det var de lette Vaudevillers Tid, og hans tunge Arbejder havde meget lidt Forbindelse med Tidens Smag for det muntre og gratiøse. Kritikken var ham imod, særlig efter at han for at forsvare Oehlenschläger havde kastet sig ind i en bitter Strid med den langt overlegne J. L. Heiberg.

Hauch karakteriserer sig selv som Efteraarets Digter:

»Men jeg blev henvist
til den dunkle Egn,
i Skyggen af den sildige Høst,
hvor jeg lytted til Jordens Stemme.
naar den sukker ved Midnat
over sine visnede Børn ... «

Der er imidlertid hos ham en varm Frihedsfølelse og en Harme imod Vold og Uret, der giver ham en Særstilling i dansk romantisk Litteratur. Det forekom ham da ofte, som Folk i langt højere Grad savnede den ædle Indignation end den letvakte Begejstring.

Han blev som i »*En polsk Familie*« de undertryktes Talsmand. Eller han behandlede *Marsk Stig-Sagnet* i en Tragedie med langt større Kraft end nogen af vore andre Digtere havde gjort det. Den dybe Medfølelse med det knuste Menneskeliv og den flammende Harme over Voldsdaaden har givet dette Arbejde stor Værdi.

Til andre Tider skildrer han den ensomme, der kæmper sig tappert frem imod Strømmen. Her er *Guldmageren*, der jages Verden over, og *Robert Fulton*, Dampskibets Opfinder, der maa døje Haan og Foragt, mens han følger det Kald, som han synes at være sendt til Jorden for at fuldføre. Og der er de stærkt romantiske Arbejder som »*Slottet ved Rhinen*« og »*Søstrene paa Kinnekullen*«.

Men som lyrisk Digter finder han det kraftigste Udtryk for, hvad han har at bringe. Og mange af de Digte, der er spredt rundt i hans Romaner, hører til de skønneste, vor Litteratur ejer.

I 1846 blev Hauch udnævnt til Professor i Kiel, der dengang var under Danmark. Men da Oprøret i 1848 brød ud, maatte han flygte med sin Familie til København. Efter Oehlenschlägers Død 1850 fik han dennes Plads som Professor ved Universitetet.

Hauchs sene Udvikling og haarde Kampe holdt hans Liv i Vækst til det sidste. Og endnu som gammel Mand, over 70 Aar, vandt han en smuk Sejr med sin Digtning »*Valdemar Atterdag*«.

I Aaret 1871 fik han en stærk Længsel efter at gense Italien. Han drog da derved med sin Hustru. Og i Begyndelsen af 1872 døde han i Rom. Han hilste Døden som en Befrier, thi han frygtede mest af alt at komme til at overleve sig selv og gaa aandelig i Staa, saa han blev baade sig selv og andre til Byrde.

Hauch er aldrig bleven den store Mængdes Mand; men de faa, der har faaet hans alvorlige, menneskelige Digtning kær, har skattet ham meget højt. Og hans ypperste Digte vil længe bevare hans Navn.

Helge Hostrup.

Litteratur: C. Hauch: »Minder fra min Barndom og min Ungdom« og »Minder fra min første Udenlandsrejse«. — Georg Brandes: »Danske Digtere«. — F. Rønning »Johannes Carsten Hauch. En Levnedsskildring med et Udvalg af hans Digte«.

LUDVIG HOLBERG

(1684—1754)

I Fiolstræde i København lige over for Universitetsbiblioteket staar en stor Kastanie og breder sin skyggefulde Krone ud over Gaden. Den staar ved en gammel Professorbolig som Minde om en af Danmarks berømte Sønner. I Muren under Træet er der indsat en Plade med en Indskrift, som siger os, at paa dette Sted boede *Ludvig Holberg* som Professor fra 1740 til sin Død 1754. Træet skal han selv have plantet. Man bliver uvilkaarlig grebet af en underlig Stemning,

naar man en varm Sommerdag staar under Kastaniens Skygge og tænker paa hans Ord: »Jeg lader mig nøje med at plante Træer, paa det at jeg skal synes at gøre noget i Verden.« Som om han kunde nære Tvivl om sit Arbejdes Værd, han, som har skænket os de udødelige Komedier og vundet Hædersnavnet »den danske Litteraturs Fader!«

Ludvig Holberg blev født i Bergen den 3. December 1684 som den yngste af 10 Søskende. — Hans *Fader* hed Chresten Nielsen og havde taget Tilnavnet Holberg, vistnok efter sin Fødegård. Han var af norsk Bondeslægt, men var noget af en Eventyrer, der i sine unge Dage havde fartet rundt i Europa, været i maltesisk og venetiansk Krigstjeneste og af »Curiosité« vandret paa sin Fod gennem hele Italien. Han var

blevet Kaptajn og ved sin Hjemkomst — trods sin borgerlige Fødsel — ansat i den norske Hær, hvor han avancerede til Oberstløjtnant — Holbergs *Moder* hed Karen Lem og var af norsk Embedsmandsslægt. Hendes Fader var Lektor i Teologi ved Latinskolen i Bergen, og hendes Moder var Datter af Bergens Biskop, Ludvig Munthe, som Holberg er opkaldt efter. Hun var sparsommelig og holdt Hjemmet sammen, da hendes Mand døde et Aars Tid efter Ludvigs Fødsel. Hun døde selv, da Ludvig var 10 Aar gammel.

Tidlig var Ludvig Holberg blevet sat i *Skole*. Han siger, at hans Forældre (hans Moder) ræsonnerede som saa: »Lad ham brav øves i det tyske, det danske læres af sig selv!« og derfor var han kommet i en tysk Skole. Inden Moderens Død var han dog kommet i Latinskolen i Bergen. Men hendes Død forandrede Forholdene.

Da han var Officerssøn, fik han Gage som Korporal og blev sat i Huset hos en Præst i Gudbrandsdalen for at blive opdraget til Officer. Hans store Lyst til at læse gjorde imidlertid, at han efter et Par Aars Forløb kom tilbage til Bergen, hvor han kom til at bo hos sin Morbroder og gaa i Latinskolen. 1702 blev han Student ved Københavns Universitet; men han blev kun ganske kort Tid der. Han maatte paa Grund af Pengemangel tage Plads som Huslærer hos Præsten i Voss og tilbragte der et Aar med at »piske Børn og omvende Bønder«. Derefter tog han paa et Aars Tid teologisk Embedseksamen i København og fik saa Plads som Huslærer hos Lektor Smidt i Bergen.

Bergen er altsaa hans Barndoms og tidligste Ungdoms By, og den spiller en stor Rolle for hans Udvikling. Han kalder den »en Noæ Ark«, fordi Folk fra alle Europas Lande mødtes i den. Den var paa den Tid den største Handelsby i Norden. Der var Fart over Livet der. Alle, baade Mænd og Kvinder, var optaget af Forretninger. Holberg har skildret det i »*Bergens Beskrivelse*«. Man kunde der se selv fornemme Borgere rulle deres Tønder paa Bryggen eller hisse deres Varer op i Pakhusene, og man maatte ikke tage det ilde op, om man hilste en Mand paa Gaden uden at faa Genhilsen. Kvinderne var lige saa drevne i Handel som de dygtigste Købmænd; man kunde se dem »hele Dagen staa i deres Kramboder og der

gøre samme Tjeneste som Krambodsvende andre Steder.« En af Borgerne, Jacob Andersen, er, efter den Ros han faar, Holbergs Ideal af et Menneske. Han hadede Ørkesløshed og taalte ikke at se en Mand staa ledig paa Gaden, men gav ham straks noget at bestille hos sig selv, hvis han ikke havde andet at gøre. — De hanseatiske »Pebersvende« satte ogsaa deres Præg paa Byen. De havde nemlig deres egen Bydel og dannede deres eget Samfund med egen Styrelse og egne Skikke. Ofte opstod der Skærmydsler mellem dem og Latinskoledrengene; det kunde blive til hele Slag, hvor Borgerne i Byen gav deres Sønner gode Raad om, hvordan de bedst kunde komme de andre til Livs og faa givet dem de fleste Klø. — I det hele taget formede Ungdommens Liv sig frit og lystigt i Bergen.

Det er dette frie, muntre Ungdomsliv, dette rastløse, arbejdsomme Forretningsliv, som præger Holberg. Han har selv, skønt han var en lille, spinkel, lidt sygelig Fyr, det samme Ungdomsmod, den samme Lyst paa Livet, som han fandt hos Ungdommen i Bergen.

Han var nu 20 Aar, teologisk Kandidat og Huslærer hos Lektor Smidt. I ham havde han en Mand, som kunde hjælpe ham opad paa Embedsstigen; men det smagte ham ikke at klatre paa den Stige. Han havde arvet Faderens Eventyrlyst, og den var blevet udviklet gennem Omgivelserne og gennem Læsning i Lektor Smidts Dagbøger fra de Rejser, denne havde foretaget i sin Ungdom. Til sidst blev denne Lyst saa stærk, at han, resolut som han var, solgte sine Ejendele og med 60 Rdl. i Lommen tog af Sted med et Skib til *Holland*.

Fra sine Rejser fortæller han mange morsomme Træk. I *Holland* saa han *Amsterdam*, og da han blev syg, tog han til de varme Bade i *Aachen*. Paa Rejsen derover mærkede han, at hans Rejsefæller talte om ham, og da de en Dag gjorde Holdt, kaldte en af dem, en Præst, paa ham og spurgte: »Hvor løb du, min Dreng, af Skole!« Han forstod da, at hans ungdommelige Udseende havde faaet dem til at tro, at han var en bortløben Skoledreng. Han gav sig imidlertid til at skælde Præsten ud paa Latin saa grundigt, at denne udrød: »Jeg beder Herren mange Gange om Forladelse, jeg hører, at De er Teolog!« Forøvrigt gik hans Rejse meget daarligt, hans Penge slap op, og han forsøgte at stikke af fra Gæstgiverstedet

uden at betale; men han blev taget af Værten og maatte af med sine allersidste Penge, saa at han maatte gaa paa sin Fod tilbage til Amsterdam, hvor han langt om længe fandt en Skipper, som tog ham med til *Christianssand*. Der slog han sig ned som Sproglærer.

I det Aar, han er der, tjener han saa mange Penge, at han kan betale sin Gæld. Han er ellers i denne Tid noget af en Jean de France eller en Erasmus Montanus. Han morer sig med at bevise, at Kvinderne ikke er Mennesker — paa samme Maade som Erasmus beviser, at hans Moder er en Sten —; men da han mærker, at han faar alle imod sig ved dette, slaar han om og anerkender deres Menneskerettighed. — Han var den eneste der i Byen, som gav Undervisning i Fransk, og han indrømmer selv, at han var daarlig til det. Nu skete det, at en falleret hollandsk Købmand nedsatte sig i Byen som Lærer i dette Sprog. Holberg bliver ærgerlig over dette og opfordrer ham til en Disput paa Fransk i Nærværelse af deres Elever. Det blev en frygtelig Forestilling, siger han senere, det franske Sprog var næppe nogensinde blevet saadan mishandlet; thi Købmanden skød med hollandsk-franske Pile, Holberg med norsk-franske. Man kommer ved dette til at tænke paa Scenen i »Erasmus Montanus«, hvor Erasmus og Per Degn disputerer med hinanden, mens Bjergets Beboere er de »kritiske« Tilhørere.

Han drager saa igen af Sted, denne Gang til *England*, hvor han i 2 Aar studerer sin Yndlingsvidenskab Historie ved Universitetet i Oxford, mens han lever af at give Undervisning i Sprog og Musik. Ogsaa der maa han døje Skoser for sin Lidenhed. Engang tændte han paa en Café i London sin Pibe. Han hørte da en ældre Borger ved Nabobordet udbryde: »Naa, Drengen vil ogsaa ryge Tobak!«

Han studerer imidlertid ikke blot i Bøgerne paa denne Rejse, Menneskene giver han sig ogsaa af med, og Englænderne var praktiske og fornuftige Folk, som der var noget at lære af. I England var man blevet klar over, at Videnskab maa bygges paa de virkelige Forhold og ikke paa uvirkelige Spekulationer, som man endnu gjorde det paa Fastlandet. Disputereøvelser, som udgjorde en stor Del af Studenternes Uddannelse ved Fastlandsuniversiteterne, ansaa Englænderne for Hanekampe, som

kunde være en god Underholdning, men heller ikke andet (jvnf. Potu i »Niels Klim«). De satte i alt det hjemlige over det fremmede, de studerede deres Modersmaal og brugte det i Stedet for Latin. Disse og mange andre Forhold lærer han da at se anderledes paa, end han var vant til her hjemme fra.

Da han saa kommer hjem, faar han Friplads paa Borchs Kollegium, hvor han fortsætter sine historiske Studier og derved vækker Kongens Opmærksomhed, saa han bliver udnævnt til Professor ekstraordinarius, og han faar Lovning paa at faa et Professorat, naar der bliver et ledigt. Samtidig faar han et Stipendium, saa han kan rejse udenlands igen (1714—16).

Denne Gang drager han over Holland til *Paris*, hvor han studerer i Bibliotekerne i halvandet Aar. Derfra naar han videre gennem Frankrig til Marseille, for en stor Del til Fods, tager med Skib til *Rom*, hvor han er en Vinter, spadserer derfra gennem Italien over Alperne til Paris og Amsterdam, hvor han kommer af med den Feber, som havde plaget ham paa hele Rejsen, ved at spille Violin en hel Nat igennem sammen med sine Venner der. Ogsaa paa denne Rejse har han mange Oplevelser, som han fortæller om i sin Levnedsskildring. »*Breve til en fornem Herre*«. — I Rom laver han selv sin Mad og bor Dør om Dør med en Trup italienske Skuespillere. I Paris lægger han Mærke til, at de franske Studenter ikke er saa flittige til at besøge Bibliotekerne som de engelske. Kun i Mazarin-Biblioteket træffer han dem; der staar de opstillet i Flok før Aabningstiden for at komme ind; thi den, der kommer først, faar *Bayles Leksikon* at læse. Dette Værk søgte de alle. Ogsaa Holberg tilegnede sig dets Tanker, og han bevarer hele sit Liv stor Respekt for Bayle. Den Tanke, som er den bærende i dette Værk, er den, at Forstanden skal prøve alt det overleverede og maa forkaste alt det, som ikke kan forenes med Fornuftens Grundsætninger. Vi forstaar da, at Holbergs medfødte kritiske Sans udvikles ved Læsning af dette Værk. Ellers har Frankrig-Italien Rejsen vist størst Betydning for ham derved, at han paa den lærer at udtrykke sig i det ejendommelige, muntre og vittige *Sprog*, som er krydret med smaa Historier, saa det bliver en Fornøjelse at læse, hvad han skriver. Derved skaber han en *Læsekreds*, et Publikum

uden for de lærdes Kreds, noget, der var saa godt som ukendt herhjemme før den Tid.

Disse Rejser har da stor Betydning for Holbergs Virksomhed og derigennem for Danmark. Det er det moderne europæiske Aandsliv, han bringer her hjem.

1717 fik Holberg Ansættelse som *Professor* i Metafysik. Han skulde saa lede Studenternes Øvelser i Disputerekunsten. Med den Ringeagt, han nærede for disse Øvelser, forstaaer vi, at Situationen kunde forekomme ham komisk. Digterevnen bryder da igennem hos ham; »der paakom mig i Hast en poetisk Raptus,« siger han, og Resultatet deraf blev først »Peder Paars, saa Komedierne og »Niels Klim«.

1719—20 udgav han »*Peder Paars*«. Det er et komisk Heltedigt, som i Formen er en Efterligning af de gamle latinske og græske Heltedigte. Guder og Gudinder griber ind i Peder Paarses, den velfornemme Kræmmers, Skæbne, da han rejser fra Kalundborg til Aars for at besøge sin Fæstemø Dorothea, og bevirker, at han strander paa Anholt. I Skildringer af Anholt og dens Beboere giver Holberg en Skildring af det danske Samfund paa den Tid med dets Spidsborgerlighed, tomme Lærdom og gruelige Overtro. Anholt bliver et Danmark i det smaa, hvor alle de daarlige Sider ved Nationens Forhold drages stærkt frem og bliver gjort til Genstand for Latter og Spot fra Holbergs Side paa en saadan Maade, at Læserne maatte le med. Naar det saa gik op for dem, at det var deres egne Forhold, de lo af, saa forandrede de sig lidt efter lidt. — Paa den Maade brugte Holberg Latteren til at opdrage sit Folk. — »Peder Paars« vakte dog Forbitrelse hos nogle. Anholt's Ejer, Frederik Rostgaard, en lærd og indflydelsesrig Mand, mente, den var en Haan mod Beboerne af Øen. Han havde ikke forstaaet Holberg; senere lærte han at sætte Pris paa hans Virksomhed. Professor Hans Gram følte sig forarget paa Universitetets Vegne. Begge to vilde have Holberg straffet og Bogen brændt af Bøddelen. Kong Frederik IV morede sig imidlertid over den, og baade Holberg og »Peder Paars« slap for Straf.

23. Septbr. 1722 blev »Den danske Skueplads«, det første danske *Teater*, aabnet i København. Indtil da havde Menigmand maattet nøjes med de daarlige Komedier, som udenland-

ske Skuespillertrupper fremførte — »tyske Komedier« af den Slags, som Holberg gør Løjer med i »Ulysses von Itacia«. Ved Hoffet blev der kun spillet italienske og franske Skuespil. Nu hændte det, at en fransk Skuespillertrup blev opløst, og en af Skuespillerne fik den Idé ved Hjælp af Studenter og andre Danske at opføre Skuespil paa Dansk. Han fik blandt andre Rostgaard interesseret for Planen, og Teatret blev oprettet. Man henvendte sig til Holberg om Stykker at spille, og i Løbet af kort Tid gav han Skuespillerne 5 Komedier, skrevne i den franske Komediedigter Molières Stil. Ved den anden Forestilling paa Teatret blev et af disse Stykker, »Den politiske Kandestøber«, opført, og efterhaanden kom den ene efter den anden af Holbergs Komedier — i Løbet af 3 Aar leverede han nogle og tyve — frem paa denne Scene, hvis største Betydning er, at den har givet Anledning til, at disse Komedier blev skrevet.

Nogle af de mest kendte af dem er følgende: »*Den politiske Kandestøber*«, som er en Satire over Borgernes Lyst til at give sig af med Politik uden at have ringeste Forstand derpaa; »*Erasmus Montanus*«, hvor Holberg viser, at den lærde Dannelse paa den Tid var ganske værdiløs og ubrugelig i Livet; »*Jacob von Thyboe*«, som giver en Skildring af Officerernes Lyst til at prale, men for øvrigt ogsaa af den lærde Stands Tilbøjelighed i samme Retning; »*Barselstuen*«, der giver en satirisk Skildring af den besværlige Selskabelighed i Tiden; der er i den adskillige morsomme Kvindetyper; »*Jean de France*«, hvor han satiriserer over de meningsløse Udenlandsrejser, som »bedre Folks Børn« foretog paa den Tid. De lærte paa dem, fordi de var for unge og umodne, kun Skyggesiderne af det rige Liv i Udlandet, og de lærte at se ned paa alt, hvad der er dansk; derfor kom de hjem som Narre, uden virkeligt Udbytte af deres Rejser; »*Jeppe paa Bjerget*«, hvor han giver et Billede af Bondens sørgelige Tilstand paa den Tid. Jeppe er den mest levende af de holbergske Skikkelser og i det hele en af Verdenslitteraturens ypperste Figurer. Han morer baade gamle og unge; men han er ikke udelukkende komisk. Over denne fordrukne Bonde, som hundsdes og bedrages af sine Omgivelser, er der et straalende Liv; han er i Besiddelse af et saa sprudlende Vid, at vi, trods hans Fornedrelse, faar dyl

Medfølelse og Sympati for ham. I andre af Komedierne, som »Henrik og Pernille« og »Abracadabra« er det blot Lystigheden, det kommer an paa at skildre, de er uden Satire mod noget bestemt Forhold.

Vi ser da, at Holberg i Komedierne som i »Peder Paars« lader Latteren spille over sin Samtid, og han gør det ikke blot for at more Folk. Han er den store Folkeopdrager, han regner sine Komedier til sine moralske Arbejder, det vil sige, han vil opdrage sit Folk ved at stille de daarligere Sider af Samfundslivet i et komisk Lys, saa man kommer til at le af det. I den Henseende er deres Betydning for det sociale Liv i Danmark uvurderlig. Han havde imidlertid ogsaa den Hensigt med Komedierne — som med hele sit Arbejde — at han vilde »polere Sproget«, saa det kunde blive brugt som Meddelelsesmiddel mellem Digtere og Videnskabsmænd, der havde noget at lære Folket, og Menigmand, som trængte til Oplysning. I den Henseende spiller Komedierne ogsaa en betydelig Rolle.

Holberg blev 1730 udnævnt til Professor i Historie, og i Kristian VI's Regeringstid beskæftiger han sig med *historiske Arbejder*. Hans Hovedværk her er »*Danmarks Riges Historie*«, hvor han meget interessant fortæller sit Lands og Folks Historie fra de ældste Tider til hans egen Tid. Ogsaa her lægger han Vægten paa det opdragende, idet han mere fortæller Kulturhistorie end Krigshistorie.

I dette Tidsrum skriver han dog et satirisk Værk, nemlig »*Niels Klims underjordiske Rejse*«. Det er en opdigtet Rejsebeskrivelse, som han skrev paa Latin og udgav i Leipzig 1741. Han lader der en norsk Student, Niels Klim, komme ind i Jordens Indre, hvor han opdager et helt Planetsystem som det, hvoraf Jorden er en Del, og oplever en Mængde Eventyr. Holberg satiriserer her over de europæiske Landes Samfundsordning og Folkenes Sæder og Skikke. De to bedste Stykker deri er Skildringerne af Potu og Martinia, som er tegnet over England og Frankrig.

Man faar i denne Bog ogsaa meget at vide om Holbergs Syn paa Stat og Religion. Den bedste Besked om, hvordan Holberg var som Menneske, hvilke Meninger han havde om de forskellige Livsforhold, faar vi dog i »*Epistler*« og »*Mo-*

ratske Tanker« fra den sidste halve Snes Aar af hans Liv. Det er smaa, dels alvorlige, dels vittige, udmærket skrevne Afhandlinger om alle mulige Emner, som nærmest kan sammenlignes med vore Dages Tidsskrift- eller Dagbladsartikler.

Holbergs Liv, efter at han var blevet Professor, forløb meget roligt. Da han 1735 blev Universitetets Kvæstor (Regnskabsfører), frasagde han sig Lærervirksomheden og levede helt for Videnskab og Digtning. — Han var hele sit Liv sygelig, og da hans Sygdom var af en saadan Art, at han ikke taalte megen Mad, levede han meget sparsommeligt og tarveligt. Han var ugift, og da han var en dygtig Forretningsmand, der selv solgte sine Bøger, fik han efterhaanden samlet en Formue, og den anbragte han i Jordegods i Sorøegnen. Da han saa besluttede at skænke sit Gods til det genoprettede Sorø Akademi, blev det gjort til et Baroni, og Holberg blev Baron.

Hans Syn paa Mennesker og Menneskelivet er pessimistisk og tungsindigt. Et Sted kalder han Mennesket »et Dyr, som man kan ikke definere«, og Menneskelivet skildrer han som en Tragedie, der begynder og ender med Graad. Tungsinde kom ofte over ham selv; saa søgte han at drive det bort ved at læse lystige Skrifter eller ved selv at skrive Skæmt. De lystigste Ting har han ofte skrevet i den mest nedslaaede Sindsstemning, siger han.

Han døde stille og roligt, næsten ubemærket, Natten mellem den 27. og 28. Februar 1754.

Holbergs Betydning for dansk Aandsliv og Kultur er umaadelig stor. Hans Komedier er en nødvendig Bestanddel af vor Dannelselse, med dem skabte han det danske Teater; han er vor første store verdslige Digter, den første, som skriver Historie og Moralfilosofi paa Dansk for det danske Folk. Han er den første, som er Talsmand for den Grundbetragtning af Menneskers indbyrdes Stilling, at enhver skal gælde for, hvad han er værd, og at alle, for saa vidt de har Værdi i Samfundet, er ligeberettigede.

Han er altsaa paa alle Maader den store Folkeopdrager i Danmark. Derfor kan vi gøre Digterens Ord til vore og med Sandhed sige:

Saa længe som Bøgen ved Sorø slaar Rod,
skal leve vor Holbergs Minde!

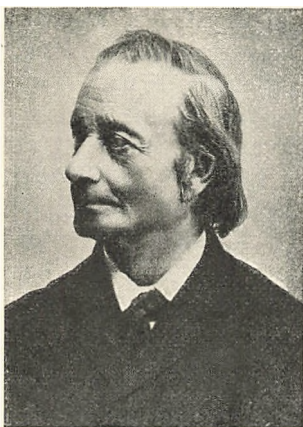
Hans Hansen.

Litteratur: J. A. Scheibe: Holbergs Levned. Georg Brandes: Ludvig Holberg. V. Olsvig: Holbergs unge Dage. N. M. Petersen: Bidrag til den danske Litteraturs Historie. P. Hansen: Illustreret dansk Litteraturhistorie.

- - - - -

C. HOSTRUP

(1818—1892)

JENS CHRISTIAN HOSTRUP er født i København den 20. Maj 1818. Hans Fader Peder Hostrup var ansat under Magistraten og avancerede til sidst op til at blive Justermester, saa at han stod i Spidsen for det saakaldte Justerkammer, hvor Maale- og Vejerenskaber prøvedes og godkendtes. Han var en stilfærdig, meget musikalsk Mand med stor Kærlighed til Naturen. I 1813 blev han gift med en ung Enke, Lene Johanne Inge-mann, født Irgens. Hun havde en

kort Tid været gift med en Broder til Digteren Ingemann, men saa var hendes Mand død af Brystsyege, og nu sad hun tilbage med en lille Søn. Hun var en lille, væver Kone med et sprudlende Humør og en levende Sans for alt komisk.

Det var en jævn Smaaborgerfamilie, der ikke stillede store Fordringer, men klarede sig med det, de havde. Peder Hostrups Kærlighed til den fri Natur holdt dem i Udkanten af Byen i Nærheden af Volden. Og den bevirkede, at de kom til at skifte Lejlighed meget tit. Ved Foraarsflyttedagen pakkede de deres tarvelige Indbo sammen og flyttede saa paa Landet, hvor nu Vesterbrokvarteret dækker Jorden med tunge Husrækker. Dengang bredte der sig aabne Marker omkring, og Frederiksberg og Valby laa som et Par smaa Landsbyer langt uden for Hovedstaden.

I 1828 og 29 boede de om Sommeren i Valby. Om Efteraaret maatte de saa have en ny Lejlighed inde i København.

Der var fire Børn, tre Piger og en Dreng, foruden Madam Hostrups Søn af første Ægteskab, Edvard Ingemann.

Børnene havde arvet Faderens Sans for Musik og Moderens lyse Humør. Engang om Sommeren foretog de en Skovtur ud i Dyrehaven, hvor Peder Hostrup paa Embeds Vegne skulde aflægge et Besøg paa Raavaddams Fabrik. Det var en Tur, de længe i Forvejen glædede sig til, og i den lyse Sommeraften sang de den ene Sang efter den anden. Sangen og Glæden ved Naturen passede saa godt sammen.

I Efteraaret 1830 døde Peder Hostrup af Brystsyge. Det var et meget haardt Slag for den lille Familie, der nu blev fattig. Og havde ikke Edvard Ingemann faaet sig en Plads som Handelskommis, saa han kunde hjælpe sin Moder og sine Søsken- de, saa havde Madam Hostrup næppe været i Stand til at holde Familien samlet. Men de kom da igennem og Edvard fik endogsaa Raad til at hjælpe sin lille Broder ind i Metropol- itanskolen. Her fra førte han snart en hel Kreds af sine Kammerater ind i Hjemmet, blandt dem kan som de be- kendteste nævnes den senere Biskop Fog og den senere Skue- spiller Chr. Mantzius.

Her i Madam Hostrups Hjem legede de, og de fik Lov til at sætte Huset paa den anden Ende. Der var een Leg, de især dyrkede, det var Ordsprogsleg, og den blev til hele smaa Ko- medier, som de opfandt i Øjeblikket, og hvor de øvede deres Skuespillerevner. Siden hen blev det til, at de ved disse Sam- menkomster spillede en lille Komædie. Og undertiden lavede da Christian Hostrup Komædien selv. Et Par af hans første Smaastykker, »*Den tredie*« og »*Den gamle Elsker*«, er skrevet til disse Stueopførelser i Madam Hostrups eller Mantzius' Hjem.

Da C. Hostrup i 1837 var bleven Student, valgte han det teologiske Studium. Han deltog imidlertid ikke i noget For- eningsliv med Kammeraterne, det havde han ikke Raad til. Først da Ploug dannede sin Forening, Akademikum, kom Ho- strup med. Og efter Frederik den Sjettes Død i 1839 blev den et Hjemsted for den national-liberale Agitation. Her vandt han sig snart et Navn som Visedigter, og nogle af de Sange, som

han dengang, som purt ungt Menneske, skrev, synges endnu med Begejstring af Studenterne. Han skrev ogsaa enkelte Lejlighedskomedier.

Det var dog først, da han i 1843 var bleven teologisk Kandidat, at han rigtig brød igennem som dramatisk Digter.

Han havde dengang Fribolig paa Regensen, og hele Vinteren 1842—43 havde han læst flittig til Eksamen. Men saa skulde der i Foraaret være et stort skandinavisk Møde i Upsala, og der blev Hostrup inviteret med af Festkomiteen. Det var noget af et Forsøg, der her skulde gøres, det var det første skandinaviske Studentermøde, og Hostrup syntes ikke, han kunde sige Nej til at være med her. Saa udsatte han Eksamen og rejste med. Og det blev et uforglemmeligt Møde for alle Deltagerne, netop fordi det var et første Forsøg, og de midt under Rejsen blev bange for, at det ikke skulde lykkes. Da de kom op til Stockholm, var der adskillige, der begyndte at frygte for, at dette var en tankeløs Ungdomsstreg. Hvis nu Svenskerne slet ikke delte deres Ønske om nærmere Forbindelse mellem de nordiske Folk, hvis de modtog dem med kold Høflighed, saa var det hele en skrækkelig flov Historie. Og saa var det bedre at betragte det som en Ferieur til Stockholm og saa være tilfreds med det. Men Ploug holdt fast paa, at nu skulde det prøves. Og saa blev Modtagelsen saa straalende og hjertelig, at den langt overgik de allerdristigste Forventninger. »Har du et Næb at synge med, saa har du nu faaet noget at synge om,« raabte den noget ældre Student Frederik Barfod til Hostrup, da han gik forbi.

Det var uhyre vanskeligt efter disse stemningsrige Dage at tage fat paa Eksamensslidet igen. Der var saa meget, man havde Lyst at snakke om. Og Hostrup maatte gøre flere for-gæves Forsøg, før det lykkedes ham at lukke sin Dør og vende alle sine Tanker imod den kedsommelige Eksamen.

»Han sidde skal i Baasen kvalm —
det gaar vel ej uden Sukken —
og tygge Drøv paa gammel Halm,
der smager en Kende muggen.«

Men endelig naaede han Maalet, og den 2. November 1843 fik han sin Embedseksamen med en god første Karakter.

Han fik nu at vide, hvad der var sket, mens han sad indelukket i sin Celle. Den gamle konservative Studenterforening havde overgivet sig paa Naade og Unaade til Plougs liberale Flok. Naar de havde saadan noget at byde paa som det skandinaviske Møde, saa var det umuligt at konkurrere med dem. De konservative bad blot om for Fremtiden at faa Lov at være med. Og nu rykkede Plougs Studenter ind og tog Styret i den gamle Forening.

Ved den Lejlighed skulde der holdes en Fest, og nu kom Mantzius og foreslog Hostrup, at han skulde skrive en Komædie til Sammenslutningsfesten. Han gik straks ind paa det og tog samme Dag fat paa »*Genboerne*«. Alt som han skrev den, begyndte Indstuderingen af den, saa Studenter-Dilettanterne havde aldrig set tredie Akt, da de begyndte Prøven paa første og anden Akt. Den 20. Februar 1844 blev Stykket spillet paa Hofteatret, som de havde lejet. Og det gjorde umaadelig Lykke. Aldrig nogensinde var en Studenterkomædie herhjemme lønnet med en saadan Jubel. Forestillingen maatte gentages den ene Gang efter den anden. Og nu viste det sig, hvilken Opmærksomhed den havde vakt. Folk strømmede til, og Litteraturens Stormænd sad imellem Publikum. Her var Oehlenschläger og Heiberg og Fru Heiberg, H. C. Andersen og Christian Winther.

Om Foraaret tog Hostrup Plads som Huslærer paa Herregaarden Kokkedal i Nærheden af Rungsted. Og her paabegyndte han »*Eventyr paa Fodrejsen*«, men lagde atter Arbejdet til Side og skrev saa næste Vinter den lille Vaudeville »*Intrigerne*«. I Sommeren 1845 var der et nyt skandinavisk Møde, denne Gang i København. Og Tilslutningen hertil var langt større end i Upsala, her var ogsaa Nordmændene med. Her blev talt ypperligt fra dansk Side af Grundtvig, Orla Lehmann og Monrad. Men det der greb Hostrup allermest, var den Følelse af folkeligt Fællesskab, man mødte paa Gader og Stræder. Det var, som om hele Folket følte det samme, og de fremmede Gæster var ikke blot Studenternes, men det danske Folks kære Gæster.

Faa Dage efter var Hostrup til aristokratisk Selskab paa Kokkedal. Og han fandt her Flokken saa aandsforladt, at Modsætningen til den Kreds, han lige var kommet fra, sprang

ham pinligt i Møde. De havde talt med saa dum og haanlig Overlegenhed om det nationale Spørgsmaal, at Hostrup ivrigt havde taget til Genmæle. Og da han kom op paa sit Værelse, følte han det, som om han havde været i slet Selskab. Og han gik op og ned ad Gulvet uden at kunne bekvemme sig til at gaa i Seng. Det var altsaa den fine Dannelse, der kunde være saa aandløs og overfladisk, at dens Indehaver kunde staa paa samme aandelige Trin som Samfundets mest forsømte Stedbørn. Den lod sig ypperlig forene med fuldkommen Uop-lukthed og Sløvhed.

Her to forskellige Verdener repræsenteret staa.
 der er den fine Portion, og den anden der,
 begge Filistre halvt slumrende gennem Livet gaa.
 begge kun bejle til det, der er uden Værd. —

Samme Aften fik han den første Ide til en Komædie om den »fine Dannelse«. Under Eventyrets Billedsprog skulde den vise ikke blot denne Dannelses Tomhed, men ogsaa dens uhyre Overfladiskhed, som er Fernis, Glansen fra en Tryllering. Det blev til »*En Spurv i Tranedans*«, der i Foraaret 1846 opførtes af Studenter og ligesom »Genboerne« gjorde mægtig Lykke.

Hostrup optog nu igen Arbejdet paa »Eventyr paa Fodrejsen«. Og i Efteraaret 1847 indsendte han dette Stykke til det kongelige Teater. Det blev imidlertid ikke opført, før Krigen i 1848 var i fuld Gang. Men trods det, at Folk var saa stærkt optaget af Begivenhederne fra Krigen og næsten ikke kunde tale om andet, gjorde Stykket overordentlig Lykke. Dets danske Sommeraftenstemning gjorde det snart til en af de mest yndede af Hostrups Komædier. Saaledes havde han da holdt sit Indtog paa det danske Nationalteater.

Selv meldte han sig som Frivillig til Krigen, og han gik en Tid paa Befalingsmandsskole. Men der havde meldt sig langt flere, end de kunde bruge, og blandt dem, der traadte tilbage, var Hostrup. Der var kommet noget særligt til, der fik ham til at ønske at blive hjemme. Han havde i mange Aar været forlovet med en Søster til Mantzius, hun var nu blevet saa haardt angrebet af Brystsyge, at hans Moder, der vel havde Grund til at kende og frygte den Sygdom, var meget ængstelig for

hende. Og en Aften betroede hun Hostrup sin Frygt. Saa blev han hjemme for at pleje den syge, og da hun inderlig ønskede det, holdt de Bryllup. Hun var da saa syg, at hun slet ikke kunde være oppe. Og et Par Maaneder efter døde hun.

Han levede hele Vinteren meget stille og ensomt, men hen paa Foraaret gik han i Teatret igen. Og her præsenterede Oehenschläger ham for Digteren Hauch, der havde været Professor i Kiel og var fordrevet derfra ved Oprøret. Hauch bad ham nu om at komme og besøge sig paa Frederiksberg Slot, hvor han havde faaet Bolig. Saa kom Hostrup i det Hauch'ske Hus, og snart blev han en stadig Gæst der.

Madam Hostrups Hjem var et hyggeligt og morsomt Hjem, hvor man udmærket forstod at faa Tiden til at glide let med Sang og Leg. Hauchs Hjem var et Samtalehjem, hvor Diskussionen var en aandelig Virksomhed. Og det var nok især hans kloge Kone, der prægede det. Der var tre unge Døtre, der havde taget i Arv Faderens ildfulde Højsind og Moderens absolutte Sandhedskærlighed. Og med deres Ungdom kastede de Glans over Hjemmet.

I de følgende Aar skrev Hostrup en Række gode Skuespil, f. Eks. »Tordenvejr«, »Mester og Lærling« og mindre Stykker som »Soldaterløjer« og »Feriegæsterne«. Men Tanken om at samle sig om en mere personlig Virksomhed og blive Præst voksede sig stærk i ham, skønt det slet ikke var let for ham at opgive sin Digtvirksomhed, der havde optaget ham saa stærkt. Men han vidste, at han kunde ikke begge Dele, og saa besluttede han sig til at vende Ryggen til Digtningen og sætte al sin Kraft ind paa at blive Præst.

»Ej Sangen mer fra hans Læbe lød,
bort Tryllesynet var faret,
men Livet aabned sit rige Skød,
og alle Himle sig klared.«

Han var blevet forlovet med Hauchs næstældste Datter, Elisabeth, og da de i Juni Maaned 1855 havde holdt Bryllup, spejdede han efter et Sted, hvor han kunde begynde et Arbejde som Præst. Det betød kun lidt for ham, at der var langt

mere Ære og Berømmelse, ogsaa langt bedre økonomiske Kaar i hans tidligere Beskæftigelse.

I Begyndelsen af 1856 kaldtes han til Præst i Silkeborg, og herovre i en af Jyllands skønneste Egne sad han i syv Aar, mens der voksede en Menighed op omkring ham, saa han følte, at han havde faaet en virkelig Gerning at gøre. Han længtes imidlertid efter Nordsjælland, og i 1863 blev han efter Frederik den Syvendes Ønske kaldet til Hillerød. Her oplevede han det tunge Aar 1864 med Sønderjyllands Tab. Og det blev ham da klart, at nu var det danske Folks Eje blevet som en Husmandslod, hvor man ikke havde Raad til at have udyrket Jord liggende. Nu gjaldt det at kalde de slumrende Evner frem i Folket.

Hostrup blev saa Folketaler, og snart blev han Højskolebevægelsens og Folkeoplysningens Forsanger. Han skrev Sange som: »*Frem Bondemand, frem*«, »*Høje Nord*«, »*Det, som lyser over Vangen*«.

Og hans Præstegaard i Hillerød blev et Midtpunkt for den grundtvigske Vækelse i Nordsjælland. En Del af Omegnens Bønder løste Sognebaand til ham, og i den pragtfulde Slotskirke samlede han en levende Menighed. Og han fik stiftet en Højskole i Annekssognet, hvor han i flere Aar holdt stadige Foredrag.

I Slutningen af Halvfjerdserne blev hans Helbred stærkt vaklende, og i 1881, da han havde været Præst i 25 Aar, fik han et apoplektisk Anfald, hvorved han næsten helt mistede Synet paa det ene Øje. Han maatte da tage sin Afsked og flyttede ind til sin Fødeby, og bosatte sig ude paa en af Frederiksbergs Villaveje.

I den sidste Tid i Hillerød havde Hostrup skrevet Skuespillet »*Eva*«, der var meget forskelligt fra hans Ungdomsarbejder, men ikke mindre sikkert i Karakterskildringen. Det blev første Gang opført paa det kongelige Teater et halvt Aar, før han maatte tage sin Afsked som Præst, og nu da han fik god Tid, dukkede Tanken om ny Lystspil frem. Han arbejdede noget langsomt og tit afbrudt af Sygdom, men han naaede dog at faa fuldført endnu to Helaftenstykker, »*Karens Garde*« og »*Under Snefog*«, der begge blev godt modtaget af Publikum.

Desuden fortsatte han sin Præstegerning under ganske frie Former. Falkenstjerne havde bygget en Højskole ude paa Chr. Winthersvej paa Frederiksberg. Det var et Forsøg paa at bringe Folkehøjskolen ind til københavnske Arbejdere. Og i dens Gymnastikhus prædikede Hostrup hver Maaned, og han samlede her atter en Menighed om sin Forkyndelse.

Han deltog med megen Varme i Venstres Kamp imod Provisorismen og skrev under den, da Striden havde naaet sin største Voldsomhed, det smukke Digt »*I Farens Stund*«. I 1887 lod han sig endogsaa opstille i Københavns tredie Kreds. Men han blev ikke valgt, hvad han da heller ikke havde ventet. Naar han halvblind og kun med halv Arbejdskraft kastede sig ind i den politiske Strid, var det, fordi han fandt Striden saa alvorlig, at ingen havde Lov til at holde sig frygtsom tilbage, naar der kaldtes paa ham. Han maatte i den Anledning døje megen Vrede og grove Angreb fra tidligere Venner, der nu var gaaet med Højre. Og han fik en stor Mængde plumpe, anonyme Breve ind ad sin Dør. Men den Slags ænsede han ikke. Han fulgte uden Hensyn til Per eller Povl den Vej, som han var overbevist om, var den rette.

En Del af hans gode Højskolesange stammer dog ogsaa fra disse hans sidste Aar. Der var Sange, der nu er kendt i ethvert Forsamlingshus Landet over, som: »*Vi fik ej under Tidernes Tryk*« og »*Der, hvor vi stred og sang*«.

I 1890 mistede han Synet paa det andet Øje. Og han kunde nu slet ikke læse og kun skrive ved Hjælp af et Apparat, en indstillelig Lineal, som han fulgte med Blyanten.

Det sidste Folkemøde, han var til, var i September 1892, da han indviede en Højskole i Ry. Han havde hertil skrevet en Sang, »*Den trænger ud til hvert et Sted*«. Og han holdt to Foredrag ved Mødet med sin gamle Varme og Lune.

Men her efter gik det hurtigt ned ad Bakke med hans Helbred. Og to Maaneder senere, en mørk Novemberdag, døde han i sit Hjem paa Frederiksberg.

Hostrup var som ingen anden Ungdommens Sanger. Og han bevarede Ungdommens Glæde ved Livet og dens lyse Tro paa det til sin Død. Han var fast af Overbevisning og en uforfærdet Stridsmand for, hvad der stod for ham som Ret.

Hans Julesalme om Julebudet slutter med de Ord:

»Favn kun trøstig, hvad Gud har givet,
løft dit Hoved og tak for Livet.«

Helge Hostrup.

Litteratur: C. Hostrup: »Erindringer fra min Barndom og Ungdom« og »Senere Livserindringer«, udgivne af Elisabeth Hostrup. »Breve fra og til C. Hostrup«, udgivne af Elisabeth Hostrup. Helge Hostrup: »Jens Christian Hostrup«.

HENRIK IBSEN

(1828—1906)

FORAN Nationalteatret i Christiania staar to Statuer af Bjørnson og Ibsen. Bjørnson ser ud, som stod han paa en Talerstol og saa ud over en vældig Folkeskare. Det har aabenbart været Kunstnerens Tanke, at en Efterslægt skulde have Bjørnson for Øje som den store Folkehøvding. Paa den anden Side af Indgangsdøren staar Ibsen, ensom, i sine egne Tanker. Det er Billeder af et stærkt udadventt Liv og et, der er indadventt. En Handlingens Mand, en Folkevækker og

en Tankens Mand, der vender hele sit Sind imod det indre, personlige Liv, saa forskellige som en konkav og en konveks Linse, spredende Lyset ud til alle Sider eller samlende det i et Brændpunkt. Under Bjørnsons Statue kunde der gerne have staaet disse Linier:

Jeg kæmper helt foruden Had,
det, som jeg elsker gør mig glad,
skønt varm og vred tillige.

Og under Ibsens:

At digte, — det er at holde
Dommedag over sig selv.

Henrik Ibsen er født den 20. Marts 1828 i Skien. Hans Slægt gav ham ikke den Samhørighed med det norske Folk, som Bjørnsons gav ham. Der var baade dansk, tysk og skotsk

Blod i den. Der var i hans Sind noget, som voldte, at han ikke ret kunde føle Naturfællesskab med den Befolkning, han var født ind i. Faderen var en velstaaende Købmand, hvis hvasse Tunge Borgerne i Byen havde al mulig Respekt for. Moderen var en sky Natur, der trak sig ind i sig selv.

Da Henrik Ibsen var otte Aar, maatte hans Fader erklære sig fallit. Og af hele deres Velstand blev der kun tilbage en vanrøgtet og forfalden lille Landejendom i Nærheden af Byen. Her søgte nu Familien ud og levede i stor Tarvelighed og Ensomhed; hele den Omgangskreds, der i de gode Dage havde aabnet sig for dem, kendte dem nu næppe mere. De Aar, der sætter Spor, som aldrig siden udslettes, var for Henrik Ibsen dem, da han levede som Fallentens Søn uden Venner eller Kammerater i en Ensomhed, der lærte ham at sysselsætte sig selv, men samtidig isolerede ham fra den øvrige Verden.

Ensomhedsfølelsen bliver en Bestanddel af ham selv, den følger ham Livet igennem. Og ikke engang hans Ungdomstid kan faa ham til at føle, at han hører til imellem andre. Han er bestemt til at staa udenfor.

Enten gaar du som en Gæst
invitert til Livets Fest,
eller og som en Tilskuer,
gennemblødt af Nattens Vind,
stirrer du fra Gaden ind
mod de straalende Vinduer.

Saadan skriver han i et af sine Ungdomsdigte. I sin senere Barndom er han optaget at læse, kolorere og lave Tryllekunster. Han kan ikke engang lege med sine Søskende, kun gøre Tryllekunster for dem eller tegne og male en Mængde forskelligartede Personer, klippe dem ud af Pap og stille dem op i Grupper. En Tid tænker han i Stilhed paa at blive Kunstner. Men hans Fader har ingen Midler til at hjælpe. Saa snart han kan, maa han ud og tjene sit Brød. Saa bliver han sendt som Apotekerlærling til Grimstad.

Det er en meget lille By, han nu faar Ophold i. Der var dengang kun 800 Indbyggere. Og selvfølgelig kendte de alle hinanden. Og de vidste ogsaa god Besked om den sære unge Fyr paa Apoteket. Især efter Februarrevolutionen i 1848 be-

skæftiger Borgerskabet sig med hans farlige og samfundsnedbrydende Anskuelse. Han har allerede en Tid givet sig af med at skrive Digte. Nu skriver han en Bog, og til Helt vælger han en Revolutionsmand, hvis Værk mislykkes. Det er ikke den, der har Vinden med, han kan digte om. Det er den, der lider Nederlag.

Dette hans første Skuespil, »*Catilina*«, fandt sig naturligvis kun faa Læsere, men det fandt dog enkelte, der anede, at her traadte en ny Digter ind i norsk Litteratur. Ibsen kunde hverken faa noget Teater til at spille det eller nogen Boghandler til at udsende det. Men en Læser, der havde faaet Lejlighed til at se det i Manuskript, bekostede Udgivelsen. Der blev i alt kun solgt ca. 30 Eksemplarer. Resten maatte Ibsen og hans Ven sælge til Indpakkingspapir.

Ibsen havde imidlertid forberedt sig til Studentereksamen. Den stod for den Tids Ungdom som en Port, der førte ind til Aandens Riger og Lande. Og den, der vilde være Digter, maatte igennem denne Port. Ibsen havde faaet skaffet de nødvendige Penge til Veje, og nu rejste han ind til Kristiania for at afslutte sin Læsning og faa Eksamen.

Han kom ind paa Heltbergs Kursus, og her kom han til at sidde paa Skolebænk sammen med Vinje og Bjørnson. Hans Venkab med Bjørnson skriver sig vel allerede fra denne Tid. Men det blev rigtignok et Venkab i Bølgegang. Det svinger imellem Beundring og den mest tilintetgørende Kritik. Snart er Bjørnson for Ibsen det fødte Geni, Haakon i Kongsemnerne, der har faaet Kongstanken, snart er han en oppustet Vindmager. Han drages og stødes tilbage af Bjørnsons Varme og sikre Sejrstro.

Men det er ikke blot Bjørnson, han vender sin Kritik imod. Det er først og fremmest sig selv.

Han havde med megen Møje knebet sig igennem til Eksamen. Og han havde faaet et Stykke, »*Kæmpehøjen*«, opført paa Kristiania Teater. Nu fik han en Opfordring fra det nyoprettede Bergens Teater, hvor de savnede en Sceneinstruktør. Ibsen blev ansat som »Teaterdigter« og Instruktør for fem Aar. Det var kun en lille Stilling med beskeden Løn, og han var næppe endnu fuldt moden til at bestride den til sin egen Tilfredshed. Han skulde nu skrive et nyt Teaterstykke om Aaret. Og han

forsøgte sig i forskellige Retninger. En Del af det lykkedes ikke ret for ham, og under Følelsen deraf voksede hans Selvkritik. Han tvivlede om sig selv, tvivlede om sine Evner, tvivlede om sin Berettigelse til at være Digter. Skønt han ogsaa skrev Skuespil af virkelig Værdi som »*Fru Inger til Østråt*«, kunde han ikke slippe ud af Tvivlen. Og skønt han med »*Gildet paa Solhaug*« gjorde vældig Lykke og maatte frem for aabent Tæppe og tage imod Publikums Hyldest, saa kunde han ikke ryste Mistilliden og Selvkritikken af. Han glemte stadig sine Sejre over sine Nederlag og var langt mere tilbøjelig til at tro paa Dadel end paa Ros.

Da han i 1858 forlod Bergen og rejste tilbage til Kristiania, havde han skrevet Begyndelsen af »*Hærmændene paa Helgeland*«. Om Efteraaret indleverede han det til Kristiania Teater. Det blev antaget, men Opførelsen stadig udsat. Den Heibergske Retning raadede ikke blot i København, men ogsaa i Kristiania. Og for den var Ibsens Stykke altfor realistisk. Først i 1861 gik Hærmændene ind i Kristiania Teaters Repertoire.

Ibsen havde her frembragt et meget betydeligt Digterværk; men Mindet om Tvivlens Tid laa endnu som et Tryk over hans Sind. Han maatte skrive sig ud af det. Det blev »*Kongs-emnerne*«. Dette Ibsens Mesterværk fra Ungdomsaarene blev paabegyndt og atter lagt til Side, medens han fuldførte »*Kærlighedens Komædie*«. Først da Tvivlens Tid var en helt tilbagelagt Periode i hans Liv, kunde han ret skrive sig fri af den. Der gælder sikkert her, hvad han i et Privatbrev*) skriver om »Brand«: »Det var mig en Nødvendighed gennem digteriske Former at frigøre mig for noget, som jeg i mit Indre var færdig med.«

Blev Hærmændene mødt med ringe Forstaaelse, saa vakte »*Kærlighedens Komædie*« en Storm af Forbitrelse. I Anledning af »*Hærmændene*« skrev Kritikken: »Hr. Ibsen er som dramatisk Forfatter en stor Ubetydelighed«. Og da Ibsen senere søgte et Rejsestipendium, udtalte en af Universitetets Professorer, at den Person, som havde skrevet »*Kærlighedens Komædie*«, skulde have Stokkeprygl i Stedet for Stipendium.

Ibsen følte sig vistnok som Regel udenfor den politiske

*) Brev til Forfatterinden af »*Brands Døtre*«, den senere Fru Laura Kieler.

Strid. »Jeg gaar ikke med til at flytte Brikker,« siger han. Men eet Spørgsmaal havde hans varmeste Interesse. Det var det skandinaviske. Og da i 1864 baade Norge og Sverrig holdt sig forsigtigt tilbage, følte han det som en Pine, der virkede langt voldsommere paa hans Sind end al personlig Modgang. Og han skrev da sit skønne Digt »En Broder i Nød«.

Nu flokker sig om Tyras Borg, —	De Ord, der flød, som om de kom
kan hænde sidste Gang, —	fra Hjertet lige hid,
et Folk i Nød, et Folk i Sorg	de var da kun en Fraseflom;
med Flaget halvt paa Stang.	og nu er Tørkens Tid!
Forladt, forladt paa Farens Dag,	Det Træ, som Blomstringsløfter gav
forladt i Stridens Stund!	i Festens Solskinsvæld,
Var saadan ment det Nævetag,	det staar af Stormen kvistet af
der loved godt for Nordens Sag	som Kors paa Nordens Ungdoms Grav,
i Axelstad og Lund?	den første Alvorskvæld.

Han maatte ud af de trykkende Forhold hjemme. Og den 2. April 1864 rystede han Støvet af sine Fødder. Han drog sydpaa igennem Tyskland til Italien og til den gamle Verdensstad Rom. Han maatte se at faa Livet derhjemme paa Afstand.

Da dernede i Sollandet Indtrykkene fra det Norge, han havde forladt, samlede sig, blev det til to mærkelige og storslaaede Dramaer: »Brand« og »Per Gynt«. Slægtens Usselhed syntes ham dens Mangel paa Personlighed.

Gaa blot omkring i dette Land
og hør dig for hos alle Mand,
og du vil se, enhver har lært
sig til at blive lidt af hvert —
han er en Brøk i stort og smaat,
en Brøk i ondt, en Brøk i godt;
men værst det er, — hver Brøkens Del
slaar Brøkens hele Rest ihjel.

Mens Brand imidlertid selv er Udtryk for den Vilje, som Ibsen savner i Folket, saa er Per Gynt Slapheden og Karakterløsheden selv. Han er den jammerlige Fantast, der digter sig bort fra ethvert Ansvar.

Det var kun overmaade lidt, Ibsen hidtil havde tjent ved sine Digtværker. For »Kærlighedens Komædie« havde han i alt faaet 400 Kr. og for flere af de andre Stykker næppe

det halve. Nu sendte han »Brand« ind til Gyldendalske Boghandels Chef Fr. Hegel. Det blev det økonomiske Vendepunkt i hans Liv. Han gik i Rom »som en fattig Djævel«. Det kneb for ham at skaffe det nødvendige til Kone og Barn. Og saa paa een Gang store Honorarer for det ene Oplag efter det andet, Ære og Berømmelse og en betrygget Fremtid efter et halvt Livs Modgang og Næringssorger.

I 1868 drog han mod Nord. Han bosatte sig nu i Dresden, mens han udarbejdede et Nutids-Skuespil, der fik Navnet »*De unges Forbund*«. Kritikken derhjemme troede imidlertid at finde selve Bjørnson portræteret i Stykket, og det blev pebet ud paa Kristiania Teater. Paa den Tid var Henrik Ibsen indbudt af Khædiven af Ægypten til at overvære Suezkanalens Aabning.

Damperne drog
forbi Obeliskens.
Paa Hjemmets Sprog
traf mig Nyhedens Hvisken:
det Digtspejl, jeg pudser
for mandlige Tøjler,
var hjemme smudset
af Stænk af Fløjter.

Giftfluen stak;
det gav Mindelser vamle —
Stjerne, hav Tak, —
mit Hjem er det gamle!

Efter Krigen i 1870—71, hvis Følger skuffede ham dybt, tog han fat paa sit store Drama »*Kejser og Galilæer*«. I 1874 aflagde han et Besøg i Norge, og nu blev han hædret med Fester og Fanetog og Hyldest fra alle Sider. I 1875 var der skandinavisk Studentermøde i Upsala. Det forekom Ibsen, at Skandinavismen efter at være død i 1864 nu gik som et Spøgelse igen. Nu holdt de alle de gamle Taler om igen og sang de gamle Sange, som om intet var hændet. Han sendte sin Hilsen til Mødet:

Genfærd af afdøde Tider og Mænd
gaar i vor Yndlingskare igen.

Af Frasernes Taager og Festernes Røgelse
formes et Verdenshistoriens Spøgelse.

Samme Aar udsendte han sit Rimbrev om Liget i Lasten. Evropas Damppaket stævner ud over Havet. Tilsyneladende er alt, som det skal være, Maskinen gør sin Pligt, Stagsejlet holder Skibet støt, der er rumt Farvand, Kaptajnen er udmærket, og der holdes fortræffelig Udkig. Alle Betingelser for en sorgløs Sejlads er til Stede. Men Passagererne mangler Haab og Mod; Mænd og Kvinder gaar med sløve Øjne, de »ruger, grubler, lytter i Forlugarer og Pragtkahytter.« Han staar selv om Natten paa Dækket, fra Kahytterne strømmer en kvalmfuld Hede ud. Og der ligger Passagererne i en Halvsøvn uden sund Fred og Hvile.

Da traf et Ord hist nedefra mit Øre;
 det traf mig, der jeg lænet sad mod Masten.
 Een sagde højt og, som det synes, midt
 imellem usund Søvn og Mareridt:
 Jeg tror, vi sejler med et Lig i Lasten.

Det er afdøde Levninger af Fortidens Anskuelse og Tanker, som vi slæber med. Han ser det ikke, som om Slægtens Modløshed skyldes dens manglende Forstaaelse af de religiøse Livsværdier. Tværtimod synes det ham vel snarere, som gamle religiøse Tvangsforestillinger er en væsentlig Del af Liget, vi fører med i Lasten.

I 1877 udsendte han »*Samfundets Støtter*« og to Aar efter »*Et Dukkehjem*«. Den bidske Eneboer havde pludselig taget Førerskabet indenfor den moderne Problemdigtning. Den ensomme Mand rykkede nu ud i Spidsen for en Hær. Selv boede han i fjærn Utilnærmelighed i München langt udenfor Døningerne. Men i sine Bøger var han ude i Ildlinien, han var foran i den hidsige Kamp, der førtes baade i Danmark og i Norge. Han var blevet det moderne Gennembruds første Mand.

»*Et Dukkehjem*« bliver et Indlæg i Kvindesagen. Med eet Slag bringer det Spørgsmaalet ind i Diskussionen, mens det for det store Publikum før har hørt hjemme i nogle Sværmeres og Fantasters snævre Kreds. Stykket var en Oprørstale til Kvinderne. Og Ibsen stillede for dem det samme Maal som for Manden: det at blive en Personlighed, et selvstændigt Menneske. Naar der fra anden Side hævdedes, at Kvinderne først

og fremmest skulde være Hustruer og Mødre, saa foreslog Ibsen, at de først og fremmest skulde være Mennesker.

Men Samfundet havde holdt dem i Umyndighed. Nora, der leger med sine Børn, som hun før legede med sine Dukker, er egentlig aldrig bleven voksen. Hun er Mandens Legetøj, hans Egern og Sanglærke, som Børnene er hendes. Da saa Alvoren kommer, ser hun sit Liv som tomt og spildt, og saa bryder hun ud af Ægteskabet, forlader Mand og Børn for at faa Rede paa sig selv.

Dette Stykke vakte en Storm af Modsigelse. Der rejste sig en hel Litteratur imod det. Og i private Selskaber delte man sig i Partier for eller imod Noras Færd. Fra den ene Side fandt man, at det var et Ord i rette Tid, fra den anden mødte man op med, at Ægteskabet maatte ikke brydes, hvad Gud havde sammenføjet, maatte Mennesker ikke adskille. Nora skulde bære det Kors, der var lagt paa hende.

Ibsen forsøgte at svare paa Angrebene, men han kasserede stadig sine Svar. Endelig kom Svaret som et nyt Skuespil, »Gengangere«. Her er en ung Kone kommen ind i et elendigt Ægteskab. Hun flygter forfærdet fra det til Præsten, der møder hende med hele den officielle Moral: Hvad Gud har sammenføjet, skal intet Menneske adskille. Han tvinger hende tilbage i Ulykken, og hun føder da en Søn, der fra Fødselen bærer Følgerne af Faderens udsvævende Liv. I Skuespillet ser vi ham som en ung Mand, hvem Fædreearven fører ud i haabløst Vanvid. Hele Stykket er som et dybt moralsk Spørgsmaal: Handlede den Kvinde ret, da hun fulgte den officielle Moral og gik tilbage til et saadant Ægteskab og fødte en Søn, der var indviet til den største menneskelige Elendighed?

Havde der staaet Storm om »Et Dukkehjem«, saa rejste der sig et Skrig af Forbitrelse mod »Gengangere«. Teatrene lukkedes for dette Stykke. Det var modbydelige Hospitalshistorier, raabte man. Hvad skulde det gavne at bringe saadan noget frem? Det var, som vilde man lugte til de stinkende Kloaker, der som hæslige Floder gemte sig under Gaderne.

Men for Ungdommen var det et manende Raab, man ikke turde lukke Ørerne for. Det var vor Tids Tragedie, Dommen over det Samfund, vi alle stod med Medansvar for.

Selv følte Ibsen det, som en Stenregn havde suset om ham.

Og hans næste Stykke blev »*En Folkefjende*«. Her har Badelægen opdaget, at det Bad, som Byen har en væsentlig Indtægt af, er forgiftet. Og i naiv Glæde over at frelse Mennesker fra al den Raaddenskab offentliggør han sin Opdagelse. Men nu rejser hele den lille By sig imod ham. De ser deres Interesser alvorligt truede ved hans Afsløringer. Han erklæres for en Folkefjende, han stenes ud af Samfundet, og tilsidst staar han i sit Hus, hvor alle Ruderne er knuste, som den, der er smidt ud af Borgerskabet.

Da Ibsen her fremstillede Sandhedsforkynderen, laante han nogle Træk af Bjørnson til sit Billede. Og det stormende Folkemøde i Stykket, hvor man med en norsk Lur søgte at overdøve Doktors Ord, havde sit Forbillede i et Møde, Bjørnson havde været med i.

Men ret længe kunde Ibsen ikke være Partifører. Da han havde skubbet Bjørnson ind paa sin Plads, vaagnede Kritikken. Han begyndte at se paa dette Sandhedsvidne, og jo længere han betragtede ham, desto bitrere blev hans Dom. Den ærlige Idealist Dr. Stockmann i »*En Folkefjende*« bliver til den forskruede Reformator Gregers Werle i »*Vildanden*«, som udkom 1884 og er et af Ibsens mærkeligste Arbejder. Hele den idealistiske Sandhedskamp bliver dum og latterlig. Det er, som om Ibsen anker sin egen Virksomhed til Doms og forkaster det hele. Men idet Ibsen dømte sig selv, slog han til hele den Skare, der havde fulgt ham. Han slog Fanen ud af Hænderne paa den moderne Hær af Sandhedens Riddere. »Ja, det er godt gjort,« sagde Bjørnson bittert. »Ibsen bider Tænderne sammen og slaar, og saa rammer han præcis, hvor han vil.« Bjørnson var selv blandt de Idealister, som Ibsen i sin bitre Selvhæen havde slaaget til.

Fra den Tid blev Ibsen atter den ensomme Mand. Og hans Skuespil blev mere og mere Studerekammerets Spekulationer, der fjernede sig stadig længere og længere fra det virkelige Liv. Han sad der og sleb sine sære Udtryk og udformede med stort Mesterskab sine tænkte Skikkelser.

Allerede i »*Rosmersholm*« er det stiliserede og snørklede ved at brede sig paa Livets Bekostning. I »*Fruen fra Havet*«, »*Hedda Gabler*« og »*Bygmester Solness*« bliver Maneren saa iøjnefaldende, at der maa al Henrik Ibsens Autoritet til for

at holde dem klar af det parodiske. Det Mesterskab, hvormed de er skrevne, stillede dem imidlertid meget højt i Samtidens Øjne. Og Kritikken, der før havde været saa overlegen, blev nu Ibsens ærbødigste Tjener.

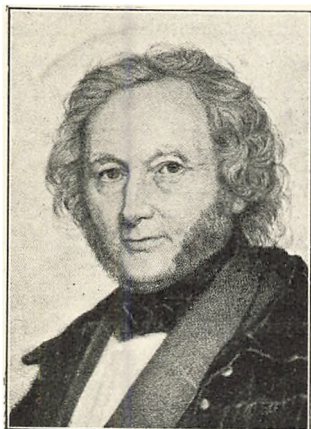
De sidste Aar tilbragte Ibsen i Kristiania. Her skrev han »Bygmester Solness«, »Lille Eyolf« og »John Gabriel Borkman«. Endelig kom i 1899 hans sidste Drama »Naar vi døde vaagner«. I Ibsens senere Aar var han bleven den kanoniserede Digter. Det betragtedes som en Begivenhed, naar en ny Bog kom fra hans Haand. Og alle Aviser havde travlt med at forklare og kommentere den. Ingen anden skandinavisk Digter har øvet saa stor Indflydelse vidt omkring. Hans Skuespil oversattes paa mange Sprog og opførtes rundt i Evropas store Byer. Og hans Tanker diskuteredes i de store Kulturlande. Han døde i Kristiania 1906.

Helge Hostrup.

Litteratur: Henrik Jæger: Henrik Ibsen 1828—1888. Henrik Jæger: Illustreret norsk Litteraturhistorie, Bind II. — G. Brandes: »Henrik Ibsen«. — A. Schack: »Udviklingsgangen i Henrik Ibsens Digtning«. — J. B. Halvorsen: Artikel i Norsk Forf. Lexikon. Biografiske Oplysninger til de enkelte Bind i Henrik Ibsens samlede Værker.

BERNHARD SEVERIN INGEMANN

(1789—1862)

DE danske Præstegaarde har givet et stort Bidrag til dansk Aandslivs Udvikling. Mange Digtere og andre af Aandslivets Stormænd i Danmark er født i en Præstegaard og har levet deres Barndomsliv der i et godt Hjem under jævne og sunde Forhold og i nær Forbindelse med jævne Folk, og det har haft stor Betydning for dem og deres Gerning. — En af disse Digtere er *Bernhard Severin Ingemann*, som fødtes i Thorkildstrup paa Falster den 28. Maj i det Aar, da den store franske Revolution udbrød.

Hans Fader var Præst og Provst der, en alvorlig kristelig Mand og velanset blandt sine Kolleger. Hans Hustru var mild og blid. Ingemann har i sin »Levnedsbog« givet et yndefuldt Billede af hende — som af sit Barndomsliv i det hele taget. Som den yngste af 8 Søskende har han vist været hendes særlige Yndling, de to holdt i særlig Grad sammen. Hjemmet var gudfrygtigt, men der var intet Hængelovet, Tonen var munter, der kom ofte Gæster, og saa morede man sig med Sang og Dans. I det hele taget formede Ingemanns Barndomsliv sig lyst og fornøjeligt. Der var ogsaa meget for en Dreng med aabne Sanser at være optaget af i Præstegaarden. Der var stort Landbrug med mange Tjenestefolk og med Heste, Køer, Høns og Duer. De var alle hans Venner, haade Mennesker og Husdyr. Men ogsaa Spurven og Svalen. Stæren og Storke.

som han senere synger saa smukt om, var hans gode Venner fra Barndommen af. Bien syntes han var saadan en flittig og god lille Skabning, indtil han, engang han vilde se nøjere paa en, blev stukket af den; Sneglen »med Hus paa Ryg« beundrede han. Naar Nabopræstens Sønner, der var jævnaldrende med ham og hans 2 Aar ældre Broder, kom paa Besøg, gik Legen med Liv og Lyst i den store Have. Ogsaa Almuens Liv lærte han at kende. Karlens Nytaarsskydning, Fastelavnsmandags Risen op, Paaskefest med farvede Æg og forgyldte Paaskelam, Maj Maanedes Sommer-i-By-Fest, som han flere Steder i sine Romaner giver Billede af, alt dette levede han sig ind i og glædede sig ved i Barndomstiden. Ogsaa Glæden i Høststens og Kornhøstens Tid, der sluttede med det lystige Høstgilde, oplevede han. Fra Julens Højtid huskede han — ikke Juletræet, det kendte man endnu ikke i Danmark — men Julefesten i Kirken med Faderens inderlige Prædiken og Julekagerne i Hjemmet. Jo, der var meget, der optog den lille Dreng i de landlige Omgivelser.

Men det idylliske Liv hørte brat op. Den sidste Dag i 1799 døde hans Fader, og snart maatte hans Moder rykke ud af det dejlige Hjem. Hun rejste til Slagelse, hvor den yngste Søn kunde komme til at gaa i Latinskolen. Af Ingemanns Skildring af Skolelivet der forstaar vi, at det var en slem Overgang for ham. Lille, fin og spinkel af Skabning som han var, kom han nu i Skolen ind i en Flok større og mindre Dreng, som morede sig paa en meget grov Maade. De begyndte straks at gøre Nar ad ham, kaldte ham Jomfrudreng og fordrejede hans Navn. Det varede en Tid, før han fandt sig til Rette i dette Samfund uden Styre. Først naar »Hørerne« kom, blev der nogenlunde Ro, som dog stadig afbrødes af de talrige Eksekutioner, naar en Elev, som ikke kunde opremse Lektien, fik en Omgang af Riset eller Ferlen. I Fjerde-Lektien blev der dog kun sjældent Ro, der begyndte den Komædie, som udspillede af de to eneste Elever i Klassen og Hørerens, og som Ingemann har skildret saa levende, at man forstaar, at han var en meget opmærksom Tilskuer til den. — Tredie-Lektie, som Ingemann gik i, og Fjerde-Lektie undervistes i samme Rum, kun adskilt ved en Flisegang. — Men ellers var Skoletiden ikke morsom for ham. Han havde sat sig for at ville undgaa at faa Prygl

for Lektierne, det gav ham et stort Arbejde. Mangen Gang stod han med en af de rædsomme Lærebøger for sig i Dagligstuevinduet, saa ud paa Naturen udenfor og ønskede sig bort fra det hele. Men han holdt ud og tog 1806 Studentereksamen.

Aaret efter, Danmarks Ulykkesaar med Københavns Bombardement og Flaadens Tab, var han med til at forsvare København. Den sidste Bombardementsaften kom han hjem fra Volden. Træt og udaset stavrede han op ad Trappen til det Hus, hvor han boede. En Matrosdreng, som gik forbi, raabte da til ham: »Huset er gaaet ud, min Herrel« Da først blev han opmærksom paa, at Huset var skudt i Grus; med det var alle hans Ejendele brændt, deriblandt hans første Digte. — Til denne Ulykke føjedes en ny, hans Moder døde af Brystsyge. Han selv følte sig angrebet af samme Sygdom og mente i flere Aar, at han snart skulde følge hende. Dette satte sit Præg paa hans Digte fra disse Aar. Han følte det, som om »hans Sjæl svævede mellem to Verdener,« han havde ikke rigtig hjemme paa Jorden og længtes stadig bort til det hinsidige. Det virkelige, jordiske Liv spiller en meget ringe Rolle i hans Ungdomsdigtning. Han tager ofte Emner og Personer fra Eventyrenes Verden og lader sin Fantasi spille med dem uden Hensyn til Virkeligheden. Men man holdt netop af en saadan Uvirkelighedens Digtning i den Tid. Det var, som om Virkeligheden: Krigen med England, Ødelæggelsen af Handelen, Statsbankerotten 1813 og Norges Tab 1814 var alt for streng; man glædede sig, naar man en Gang imellem kunde søge bort fra den til andre Egne, og det kunde man i Ingemanns sværmeriske og drømmeriske Eventyr- og Fantasidegtning. Derfor blev han Tidens Yndlingsdigter, hans Digte blev læst og rost, og hans Skuespil gjorde overordentlig Lykke. Han satte helt Oehlen-schläger i Skygge.

Der er ikke meget af denne Digtning, som har Værdi, kun ganske enkelte Digte kendes og læses i vore Dage, saaledes »Vift stolt paa Kodans Bølge« og »Marsk Stigs Døtre«. Sin væsentligste Betydning har den, ved at vi gennem den kan lære Ingemanns Sind og Tanker at kende. Vi ser da, at nogle af de Tanker, som han har udtrykt i den, findes igen i hans senere Digtning, f. Eks. at i den Kamp mellem ondt og godt, som Livet er, vinder den gode over alt det onde ved barnlig

Fromhed og Renhed i Liv og Tanke. Dette havde Grundtvig lagt Mærke til i et Par af hans Værker. Han forstod deraf, at Ingemann gerne vilde stille sin Kunst i det godes Tjeneste. Og da J. L. Heiberg gjorde Nar af Ingemanns Digtning i disse Aar, forsvarede Grundtvig ham meget kraftigt i en lille Pennefejde med Heiberg. Det livslange Venskab mellem Ingemann og Grundtvig var begyndt. — En anden vandt han ogsaa ved sin Ungdomsdigtning, nemlig sin tilkommende Hustru, Lucie Mandix. Medens han boede paa Walkendorfs Kollegium, i det Værelse som før ham Ewald og Grundtvig havde beboet, boede hun og hendes Fader i Genbohuset. Der havde Ingemann set hende. Hun var lidt sygelig og sværmerisk som han, levede ogsaa i en ideal Fantasiverden, som hun havde skabt sig selv. Det mærkes i hendes Yndlingsbeskæftigelse, som var at male, — i de unge Dage Blomstermalerier, senere Alterbilleder. Disse Malerier var idealiserede Fremstillinger, alt for langt fra Virkeligheden til at være Kunstværker. Saa længe hun var ung, holdt hun af at klæde sig i blegrødt; da hun blev ældre, bar hun skjult paa Halsen et blegrødt Tørklæde, som skulde minde hende om hendes Ungdom.

Imidlertid kom Ingemann med kongelig Understøttelse ud paa sin eneste store Rejse. 1818 drog han ud over Tyskland, Frankrig og Schweiz til Italien. Noget stort Udbytte gav hans Rejse ham ikke. Dog kan man i den Digtning, der kom fra hans Haand lige efter Hjemkomsten, mærke, at han havde oplevet noget virkeligt; der findes friske Træk af Hverdagslivet i denne Digtning. I et Lystspil »Magnetismen i Barberstuen« giver han et lille satirisk Billede af Livet, saadan som Holberg havde gjort det i sine Komedier. Og snart tager han fat paa sin historiske Digtverksamhed.

I 1822 blev Ingemann Lærer ved Sorø Akademi. Samme Aar blev han gift med Lucie Mandix, som blev ham en god Hustru, der gjorde Hjemmet og Livet hyggeligt for ham i det barnløse Ægteskab. Fra den Tid hørte Ingemann og Sorø sammen. Der skrev han de historiske Romaner, Morgen- og Aftensangene og de øvrige Værker, som stedse vil bevare hans Navn i Danmark.

Da Ingemann 1819 kom hjem fra sin Udenlandsrejse, havde Grundtvig sendt ham sin Oversættelse af Saksens Danmarkshistorie. I et Digt, som fulgte med, bad han ham om at gøre

Heltene levende og klæde dem paa som rigtige Mennesker. Det var den første Opfordring, Ingemann fik til at skrive historiske Romaner. — En anden Opfordring laa der i Walter Scotts Romaner fra Englands Middelalder, f. Eks. Ivanhoe, som udsendes i disse Aar. Ingemann havde nok Lyst til at prøve noget lignende paa Dansk. — Og endelig kom det afgørende: han kom til at bo i Sorø med de mange historiske Minder i By og Egn. Der laa endnu Absalons Kirke og andre Rester af Klosteret, fuld af Minder. Der var Pedersborg, Slaglille, Fjenneslev og »udi Ringsted hviler Dronning Dagmar« og alle Valdemarerne. Alle disse Minder talte til ham om Danmarks Storhedstid, om Ulykkestiden, som fulgte, og Rejsningen igen. Personerne fik Liv for ham. »De bevægede sig tilsidst saa levende omkring mig som gamle Venner og Bekendte . . . Jeg maatte male dem,« fortalte han senere. Nu traadte de i Stedet for de fantastiske Eventyrskikkelser, og der fremstod en Række Billeder af Folkehelte, som vakte Fædrelandskærlighed, Drift til at udføre noget godt for Folket og Sans for Danmarks Historie i det hele. Det blev »Ingemanns Romaner«, den første, »Valdemar den Store og hans Mænd«, og den sidste, »Dronning Margrethe«, paa Vers, de andre, »Valdemar Sejr«, »Erik Menveds Barndom«, »Kong Erik og de fredløse«, »Prins Otto af Danmark«, paa Prosa. — Det meste af Stoffet til Romanerne hentede Ingemann fra en stor Danmarks Historie, skrevet i Slutningen af det 18. Aarh. af Historikeren Suhm. Saksøversættelsen kunde han jo kun benytte til »Valdemar den Store«. Men den Kilde, som gav ham det bedste, var Folkeviserne, de Viser fra Middelalderen, som handler om netop de historiske Personer, han her fremstillede. Fra dem fik han de farverige, poetiske Folkelivsbilleder, de ædle Riddere og skønne Fruer og Jomfruer; men ogsaa Opfattelsen af Personer og Forhold i Middelalderen, f. Eks. Dronning Dagmar eller Marsk Stig, fandt han der. Han betragtede i det hele taget Folkeviserne som rigtig Historie, hvad senere Tiders Studier har vist at de ikke er. De er netop Digte, poetiske Fremstillinger af Personer og Forhold i Tiden, saadan som Digteren har set og opfattet dem. Derfor er det ogsaa Brugen af disse Viser, der gør Romanerne til de betydelige Digtværker, de er. — Man maa jo sige, at de Billeder, Ingemanns Romaner giver os af Middelalderen, ikke

er historisk korrekte, men det er smukke Billeder, han opruller for os; bedst er de, hvor han kan lade sin Fantasi spille og ikke bindes af Historiens bestemte Fordringer, f. Eks. Karl af Rise eller Drost Peder, eller hvor han kan lade Folkevisens milde, blide Stemning helt raade som i Skildringen af Dronning Dagmar. I mange Tilfælde maa man tilgive Ingemann hans Mangel paa historisk Korrekthed, man vidste ikke bedre Besked dengang. Romanerne vakte Interessen for Studiet af Danmarks Middelalders Historie, saa at man nu ved meget bedre Besked om dette Emne end dengang. De Indvendinger, Samtidens Kritikere gjorde, afviste Ingemann, idet han hævdede, at Romanerne ikke skulde betragtes som Lærebøger i Historie, men som Digterværker. Og det havde han Ret i. De er endnu værd at læse. Handlingen i dem er fint slynget, og de mange spændende Situationer er udmalede, saa man ser dem for sig. I Sammenligning med vore Dages letlæselige Litteratur for Børn og unge er Fortællemaaden noget omstændelig. Man maa vente noget, inden man kommer til den næste spændende Situation. Ingemann vil nemlig ikke blot fortælle en spændende Historie. Den spændende Fortælling er et Middel, han bruger til at naa det Maal, som er en Hjertesag for ham, at vække Kærligheden til Fædrelandet, begejstre sit Folk for dets Fortid for derved at give Lyst til at arbejde for det i Nutiden. Det synger han ud i Indledningsdigtet til »Valdemar den Store«:

. . . »Det var, som Danmarks Tid var omme,
 som skulde Gudherrens Dom nu komme,
 og Folk og Rige og Navn forgaa.
 — Slig op af Graven, du Slægt, som døde!
 Forkynd dit Fald, og afmal din Brøde!
 Advar os for Udslettelsens Dom,
 og vis os, hvorfra din Frelse kom!

— — — —

Og blunder atter i Blødheds Drømme
 mit Fødeland ved de dybe Strømme,
 hvad heller raser i blinde Lyst
 forvildet Slægt mod sit eget Bryst,
 da ryster Sjælen, og vækker Aanden,
 og styrker Hjertet, og ruster Haanden

til dansk og stor og til herlig Id,
til Danmarks Frelse i Nødens Tid.«

thi — siger han i Slutningen af samme Digt —

»hvad Danmark var, kan det atter blive,
endnu er Fædrenes Aand i Live.«

I Aarene 1824—36 havde han været optaget af dette store Arbejde. 1837 udsendte han en Digtsamling med Titlen: »Holger Danske«. Han lader heri den gamle danske Nationalhelt synge om sit Livs Bedrifter og sin Livside. Det bliver derved en Slags Afslutning paa Romanerne. »Holger Danske« er en Levendegørelse af den danske Folkeaand; de Egenskaber, som Ingemann anser for særlig danske, tillægger han ham og lader ham synge om dem, f. Eks. i »I alle de Riger og Lande«. Mange af Digtene i »Holger Danske« er blevet Folkesange, især fordi vor store Tonekunstner N. V. Gade har sat Melodi til dem.

Samtidig med at Ingemann skrev sine Romaner, havde han digtet sine Morgen- og Aftensange. Ligesom Romanerne vokse-
de ud af Stedet, hvor Ingemann virkede, groede disse Sange ud af selve Gerningen som Lærer ved Akademiet. De er skrevet til Brug ved Morgen- og Aftensangen der. De fleste af dem er blevet til i 1830'erne. Det er unødvendigt at nævne dem, vi kender dem, vi har sunget dem hjemme og i Skolen og kan de fleste af dem udenad. De har ved hele den Tone, som gaar igennem dem, givet Ingemann Navnet Børnenes Salmedigter. Det er Ingemanns Barneliv hjemme i Thorkildstrup, som spejler sig i disse smaa Sange. Naturen er den smilende falsterske Natur. Guds Forhold til Menneskene, store og smaa, er som en god Faders Forhold til sine Børn. Han vil hjælpe, naar de er i Nød, og vogte og bevare dem. Jorden er dejlig, over den gaar Lysets Engel, jager Nattens Skygger bort og spreder Glansen fra Guds Himmel ud over den, og Fuglene synger Guds Pris. Gud er nær ved de smaa og barnlige, Fugl og Blomst, men Menneskenes Børn har han allermest kær. Han har selv været Barn, Menneske; derfor forstaar han os saa godt. Han har i hver Barnesjæl lagt en Kærne, som skal vokse op til en Blomst, der skal bære evig Frugt. Saadan er Menneskelivet og dets Kaar. en naturlig Udvikling af Evner og Kræfter under Guds

milde styrende Haand. Derfor kan vi ogsaa trygt lægge os ind til ham og bede ham blive hos os, naar Mørket vælger af Nattens Sluser ud. Det Slot, der staar i Vesterled, tækket med gyldne Skjolde, er Guds Slot, hvor vi skal mødes med ham i Herlighed. — Morgenlys og Morgensol, Glæde over Dagen, som kommer, og over Livet af Guds Naade og i Guds Lys — Aftenstilhed og Aftenfred, Rø og Fred ved veludført Gerning, Fred i Fortrøstning til Guds styrende Haand — det er Ingemanns Verden i disse Sange, som er sunget ind i vor Sjæl gennem Weyses dejlige Melodier. — Morgen- og Aftensange blev udgivet i 1837 og 1839. —

I Aarene derefter indtil 1849 var Ingemann Direktør for Akademiet. Det gav ham meget at bestille, og Digtningen fik Lov til at hvile. Men da han saa blev fri for dette Arbejde, tog han fat igen. I enkelte Digtninge fra denne Tid tager han — ligesom de fleste af Tidens Digtere — Afstand fra den liberale Bevægelse, som kom frem i 1830erne og 40erne og skabte Grundloven 1849. — Han bliver med Tiden sundere. Vi har set, hvordan Romanerne og Sangene vokser ud af hans Gerning og Omgivelser, og i den følgende Tid naar han til at give Billeder af sin Samtids daglige Liv paa Land og i By. Hans vigtigste Værker fra denne Tid er »Kresten Bloks Ungdomstreger« og »Landsbybørnene«. I den første giver han en Række muntre Billeder af jævne Folks Liv i en lille Købstad. I den sidste skildrer han en Bondedrengs Kunstnerbane og hans Kamp mod de Fristelser, som møder ham paa hans Vej i Livet. Paa Grund af sit ærlige og ufordærvede Sind vinder han Sejr over alt det onde. — Grundtanken fra Ungdomsdigtningen gaar igen i dette Ingemanns sidste store digteriske Arbejde og viser Enheden i hans Digtning og Livsanskuelse.

Efter Oehlenschlägers Død i 1850 stod Ingemann som Danmarks største Digter. Da han fyldte 70 Aar, modtog han mange Beviser paa den Yndest, han nød hos hele det danske Folk. En Flok unge Piger overrakte ham paa Fødselsdagen et Guldhorn, prydet med Billeder fra hans Romaner. Ingemann takkede i et smukt Digt for al den Hyldest, der blev ham til Del.

I sine sidste Aar arbejdede han med »Levnedsbogen«, hvoraf han dog kun fik Barndomstiden færdig.

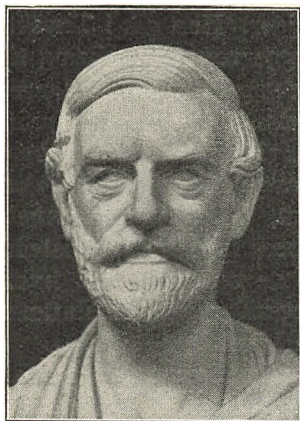
Den 24. Febr. 1862 døde han stille i sit Hjem, det smukke lille Hus i Akademiets Have, hvor han havde levet sit Liv. Han ligger begravet i den lille Have, der hørte til hans Bolig. Hans Hustru overlevede ham i 6 Aar.

Hans Hansen.

Litteratur: F. Rønning: B. S. Ingemanns Liv og Digtning. — Ingemanns Digte i Udvalg ved F. Rønning. — Ingemanns Levnedsbog (Dansklærerforen.s Udg.) — Grundtvig og Ingemann, Brevveksling, udg. af S. Grundtvig. — Nørregaard: Ingemanns Digterstilling og Digterværd. — Schwanenflügel: Ingemanns Liv og Digtning.

J. C. JACOBSEN

(1811—1887)

DER var trange Tider i Danmark, da Jacob Christian Jacobsen blev født den 2. September 1811. Krigen med England havde ødelagt Landets Handel, og Statsbankerotten 1813 stod for Døren. Den materielle Udvikling gik langsomt, og mange Industrigrene stod paa et lavt Trin. Dette gjaldt bl. a. Ølindustrien. Det Øl, der dengang blev brygget herhjemme, var af en meget ringe Kvalitet. I 1812 blev der skrevet: »Der er næppe en eneste Brygger eller Bryggersvend,

som har Kundskab eller Begreb om de Regler, efter hvilke et ordentligt og godt Bryggeri bør bestyres.« Bryggerierne var som oftest ikke selv Bryggere, men lod Lejebryggere eller Bryggerisvende forestaa Bryggerierne.

J. C. Jacobsens Fader var en Bondesøn fra Nørkær i Vendsyssel. Han kunde have faaet sin Fædrenegaard; men der var Drift i ham, og Trangen til at se sig om i Verden og lære noget nyt fik ham til i Aaret 1800 at drage til København. Her arbejdede han først som Gaardskarl paa Kongens Bryghus, tjente sig op til Bryggersvend og blev Lejebrygger, og da han ved Flid og Nøjsomhed havde faaet samlet de tilstrækkelige Penge, kunde han i 1826 købe sig en Gaard i Knabrostræde og en tilstødende Bryggerigaard i Brolæggerstræde. Samtidig fik han Borgerskab som Brygger. .

Den gamle Christen Jacobsen var en klog, praktisk og foretagsom Mand, der paa alle Omraader søgte at følge med Tiden. Han lagde sig efter Fysik og Kemi, hørte Forelæsninger paa Polyteknisk Lærestalt og var den første til at indføre f. Eks. Termometret i de danske Bryggerier.

Hans eneste Søn, Jacob Christian Jacobsen, var en ualminde- lig begavet Dreng, der 6 Aar gammel kom i Skole i det Biserupske Institut. Hans Karakterbog fra Prøverne i de første Skoleaar indeholder næsten udelukkende ug og ug⁺; men Skolegangen sluttede allerede ved Konfirmationen, da hans Fader ønskede, han skulde oplæres til at overtage Bryggeriet. Han blev gjort fortrolig med alle Slags Arbejder. Han gik i Træsko og vaskede Øltønder og kørte med Bryggervognen omkring til Byens Øltappere. Men han gik samtidig paa Polyteknisk Lærestalt for at faa en teoretisk Uddannelse. Sin knappe Fritid benyttede han til paa egen Haand at udvide sine Kundskaber, saa han kunde klare sig overfor de unge Akademikere, der samledes i hans Forældres gæstfri Hjem. I Begyndelsen kneb det nok for ham at overvinde sin Skyhed; men snart dristede han sig til at disputere med dem, og de opdagede da, hvor meget der boede i den beskedne »Bryggerifyr«, og de sluttede Venskab med ham, et Venskab for hele Livet.

Allerede i 1835 døde Christen Jacobsen, og Sønnen, som endnu ikke var myndig, maatte paatage sig Driften af Bryggeriet. Han vidste godt, at Bryggerikunsten stod paa et meget højere Trin i andre Lande, og var klar over, at en Reform af den danske Ølindustri var nødvendig. Det er fortalt mange Gange, hvordan han i sin Moders Vaskekedel gjorde Forsøg paa at brygge »bayersk Øl«. Men han indsaar klart, at han maatte til Udlandet for at lære det rigtige. Han besøgte flere Gange Hamborg, og to Gange rejste han til München, hvorfra det lykkedes ham at bringe to Potter af den rigtige Gær hjem, gemt i en Blikdaase, der var skjult i hans Hattefederal, og hver Gang Diligencen gjorde Holdt undervejs, ved Nat som ved Dag, overgød han Gæren med koldt Vand for at holde den sval.

I Maj 1846 averteredes hans bayerske Øl til Salg for første Gang, og forskellige Ølhandlere kunde nu sælge Øl fra »Hr. Jacobsens Kælder under Volden« — her havde de militære Autoriteter tilladt ham at indrette Lagerkældere for 6 Skilling

Halvflasken. Paa et af de ældste Udsalg skal man have averteret med følgende Indskrift:

»Drik, Landsmand, Øl,
det læger, styrker, nærer,
mens Kaffepuns og Vin
din Levekraft fortærer!

Det var nemlig Jacobsens Hensigt at afskaffe Brændevinsdrikkeriet ved at gøre Øllet saa godt, at alle vilde foretrække Øl for Brændevin.

I 1844 døde hans Moder, og han blev Ejer af Bryggeriet og 11000 Rdlr. Han besluttede da at anlægge et tidssvarende Bryggeri. Han købte en stor Grund paa Valby Bakke, hvor han kunde indrette tilstrækkelig dybe Kældere, laante saa 45000 Rdlr. og byggede Bryggeriet »Carlsberg« — opkaldt efter hans lille Søn, den senere Brygger Carl Jacobsen. — Det nye Bryggeri blev taget i Brug den 10. November 1847.

Vandforsyningen voldte store Bryderier. Brøndene løb tomme, der maatte bores paany Gang efter Gang, og der maatte anskaffes to Dampmaskiner til at pumpe Vand op til Bryggeriet, den Gang noget nyt i Industrien.

Udvidelser og Forbedringer fulgte Slag i Slag. Produktionen steg, Lagerkælderne udvidedes; men endda kneb det at tilfredsstille Efterspørgselen, for Jacobsen vaagede strengt over, at hans Øl altid skulde være lagret tilstrækkeligt længe; han vilde kun sælge den fuldkomne Vare. I Udlandet blev man da ogsaa klar over, at Carlsberg var et Mønsterbryggeri. Paa Verdensudstillingen i Wien 1873 vakte det dampkogte Flaskeøl Opsigt ved at vise sig holdbart efter Troperejser. Men Bryggeriet var anlagt med stor Forudseenhed; der kunde udvides paa alle Maader. 1847 udgjorde Bryggeriet 3 ha, nu er det et Areal paa over 23 ha.

J. C. Jacobsen var først og fremmest Brygger; men han var en meget alsidig Mand. Han var altid paa Færde, og hans efterhaanden storstilede Virksomhed førte ham ind paa mange forskellige Omraader: Bygningskunst, Maskinlære, Kemi, Fysik, Biologi; han kunde selv sige, hvorledes Tingene skulde udføres, ofte bedre end Arkitekter, Konstruktører, Haandværks-

mester og Gartnere o. a., som han skulde arbejde sammen med. Han hørte til Borgervæbningen, blev Løjtnant og 1848 Kaptajn, og han gik op i sit Arbejde der som i sit private. Han studerede Krigskunst og kendte vore egne Krige og Napoleons Felttog paa Fingrene, og til det sidste var »Kaptajnen« den Titel, han foretrak for alle andre.

I 1839 ægtede han en ung Pige, Laura Holst, der blev ham en udmærket Hustru. Hun havde hørt med til Ungdomskredsen i hans Forældres Hjem og forstod at gøre sit Hjem, først i den gamle Bryggerigaard, senere i den skønne Hovedbygning paa Carlsberg, til et Samlingssted for en stor Kreds af Landets bedste Mænd.

Jacobsen var frisindet og en ivrig Deltager i den skandinaviske Bevægelse. 1843 var han med til at stifte »Det skandinaviske Selskab«. Samme Aar blev han valgt ind i Borgerrepræsentationen, hvor han kom til at spille en Rolle i alle tekniske Sager, f. Eks. Anlæg af Gas- og Vandværker. Fra 1854—58 var han Folketingsmand og kæmpede varmt for kommunalt Selvstyre og for en national Politik. Da han var misfornøjet med nogle Love, der blev vedtaget 1858, traadte han ud af Rigsdagen, men kom ind igen 1861 og var Landstingsmand en halv Snes Aar.

1867 blev Bryggeriet hærget af en stor Brand; men efter et utrolig energisk Arbejde stod det genrejst i September s. A. som et Mønster paa en brandfri Bygning, og fra den Tid er der jævnlig foretaget Udvidelser paa Carlsberg.

Hvert Aar foretog Jacobsen Udenlandsrejser, og paa sine Rejser søgte han at lære alt, der kunde blive til Gavn for hans Virksomhed og hans Land. Han vidste især, at praktisk Uddannelse ikke er nok; der fordres tillige en grundig videnskabelig Indsigt. Det var jo en saadan, han skyldte sit Held. Han indrettede derfor i 1871 et mindre Laboratorium og udvidede det i 1875 til en videnskabelig Anstalt, som skulde fortsættes og støttes af »Carlsbergfondet«, som han stiftede i 1876, og hvortil han skænkede først en Million Kroner og senere endnu een til Fremme for Studiet af de forskellige Naturvidenskaber samt Matematik, Filosofi, Historie og Sprogvidenskab. Dette Fond oprettede han den Dag, da Monumentet for H. C. Ørsted — tilvejebragt især ved hans Bidrag — blev afsløret. Han

skriver selv: »I levende Erkendelse af, hvor meget jeg skylder H. C. Ørsteds Lære og vækkende Indflydelse.« Ledelsen af dette Fond forbeholdt han ikke sig selv, men lagde den ind under Videnskabernes Selskab.

Det faldt af sig selv, at Jacobsen maatte føle den største Beundring for den geniale franske Videnskabsmand Louis Pasteur, som i sine »Studier over Øllet« 1876 behandlede de mystiske Gærfænomener, der spiller en saa afgørende Rolle i Bryggeprocessen, og paaviser, at Ølgæren er usynlige Svampe, og at man kan holde Gæren omtrent ren. Jacobsen betragtede ham som en absolut Autoritet og lod hans Buste opstille i Laboratoriet. Da saa Forstanderen for Carlsberg Laboratoriums fysiologiske Afdeling, Professor Emil Chr. Hansen, naede endnu videre og kunde fremstille absolut ren Gær, forholdt Jacobsen sig i Begyndelsen skeptisk, indtil fortsatte Undersøgelser overbeviste ham. Der blev nu foretaget en omfangsrig Prøve, og for første Gang i Verden blev der paa Carlsberg d. 12. November 1883 anvendt rendyrket Gær som Paasætningsgær i et Bryggeri. Emil Chr. Hansen blev nu et Verdensnavn, men uløseligt knyttet til J. C. Jacobsen og Carlsberg.

Der foreligger talrige Breve fra Jacobsens Rejser. Gennem dem lærer man hans mangfoldige Interesser at kende. Allerede under hans første Besøg i Paris 1855 gjorde Slottet i Versailles et uforglemmeligt Indtryk paa ham. Han forstod, hvad et saadant historisk Slot med dets Galerier og Mindesmærker, dets Parkanlæg og Springvande betød til Belysning af et Folks Historie. Og da han gensaa det i 1865, efter at Krigen i 1864 og Tabet af Sønderjylland havde fyldt ham med dyb Sorg, gik hans Tanker til Frederiksborg Slot. Som ung havde han besøgt Gripsholm i Sverige, og dette Slot havde siden staaet som et Forbillede for ham. Da han Aaret før sin Død atter besøgte det, skrev han: »Her, hvor den Tanke først opstod hos mig, at et saadant national-historisk Museum som dette kunde og burde Frederiksborg maaske en Gang i Tiden blive for Danmark.«

Efter Frederiksborg Slots Brand i 1859 havde han ydet sit Bidrag til den Nationalindsamling, der muliggjorde dets Genrejsning. Men Midlerne var ikke tilstrækkelige til at fuldføre det indre, og i 1878 stiftede Jacobsen da det nationalhistoriske Museum, »som skulde bevare de gamle Minder og befæste og

vække Kærligheden til Fædrelandet.« Og han sikrede dets Op-
retholdelse og Udvidelse ved en særlig Afdeling under Carls-
bergfondet.

Ogsaa hans egen By nød godt af hans Rundhaandethed og af hans Indtryk og Fremsyn. Han var Medlem af Komiteen for den nye botaniske Haves Anlæg; han udførte selv Tegningerne til Væksthusene og skød af egne Midler til, hvad der manglede for at faa dem opført. Det er ikke muligt at nævne alt, hvad han udførte eller skænkede; især maa hans Kærlighed til Sønderjylland, og hvad han gjorde for Sønderjyderne, ikke glemmes. Han ønskede at være sin By »en nyttig Borger og sit Land en hengiven Søn.« Anerkendelsen udeblev heller ikke. Kong Christian d. IX bragte ham sin personlige Tak og lod hans Buste hugge i Marmor og opstille i Frederiksborg-Museet. Hans Medborgere sendte ham en Takadresse, og Københavns Universitet udnævnte ham til Æresdoktor 1879.

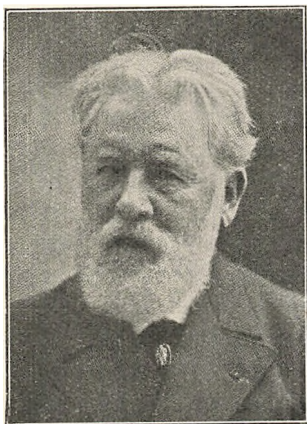
Han døde paa en Rejse i Rom d. 30. April 1887. Længe forinden havde han nedskrevet sine testamentariske Bestemmelser. Med sin Hustrus og sin Søns Samtykke indsatte han Carlsbergfondet til Arving af alt sit Gods og af selve Bryggeriet. Herved er det Fond, som han stiftede »til Gavn for Videnskaben og til Ære for Fædrelandet,« blevet en Rigdomskilde, der støtter dansk Videnskabelighed og Kultur paa en enestaaende Maade. Endvidere havde han bestemt, at hans Hustru skulde have Brugsretten over Hovedbygningen paa Carlsberg, saa længe hun levede. Efter hendes Død skulde den overgaa til Æresbolig for en Videnskabsmand, udvalgt af Carlsbergfondets Bestyrelse.

I Anledning af Hundredaarsdagen for J. C. Jacobsens Fødsel, udgav Carlsbergfondet et Mindeskrift, der tegner Billedet af »en dansk Industrislægt gennem hundrede Aar«. Heri hedder det bl. a.: »Industrien fik lidt efter lidt banebrydende Dyrkere, og imellem dem vokser den i 1811 fødte J. C. Jacobsen op som en myndig Foregangsmand, som en Arbejdets Mand, der altid var et Hoved højere end Gerningen. Hvilken rig Udvikling naaede han ikke at se i vort Samfund til Sammenlig-
ning med den fattige Tid, i hvilken han var født.«

V. Brunckhorst.

CARL JACOBSEN

(1842—1914)

»HJÆLP dig selv, saa hjælper Vorherre dig,« det var J. C. Jacobsens Valgsprog, og det blev ogsaa hans Søns. Ikke alene dette, men mange andre Fyndord havde han ladet sætte paa Murene i Ny Carlsberg Glyptotek, og de vidner om, hvad det var for en Mand, der fyldte Salene inden for disse Mure med Oldtids-Mesterværker og vore Dages bedste Kunst.

Carl Jacobsen, der var Brygger J. C. Jacobsens og Hustrus eneste Barn, blev født i Brolæggerstræde den 2. Marts 1842. Da Familien i 1854 flyttede her fra ud i den ny Bygning paa Carlsberg, sagde hans Fader til ham: »Jeg har bygget dette Hus, ikke for at faa en prægtig Bygning at bo i, men for at gøre noget smukt.«

Det blev en lang Skolevej, Carl Jacobsen nu fik til Borgerdydskolen paa Christianshavn, hvor han var en flink og elskværdig Elev; han havde en udmærket Hukommelse, som han bevarede Livet igennem, og da han arbejdede støt, fik han en smuk første Karakter, da han i 1861 dimitteredes som Student. Hans Fader havde altid beklaget, at han selv ikke havde faaet akademisk Uddannelse, og af hans Breve kan man se, med hvilken Omhu baade han og hans Hustru vaagede over Sønnens Opdragelse og søgte at aabne hans Øjne for alt, hvad der er stort og skønt. Faderen tog sig ogsaa meget af hans ydre Optræden og legemlige Færdigheder.

Carl Jacobsen voksede op i et Hjem omgivet af Antiken og Thorvaldsens Kunst, og fra sin tidlige Barndom var han kommet saa ofte paa Thorvaldsens Museum, at han kendte hvert enkelt Kunstværk ud og ind. Han havde en egen Modtagelighed for denne Kunst, der lagde Grunden til hans Syn paa al anden Kunst.

Da han var blevet Student, kom han paa Polyteknisk Lærestanstalt. Det fulgte af sig selv, at han skulde være Brygger; men hans Fader ønskede, at han skulde have en videnskabelig Uddannelse, førend han tog fat paa den praktiske Bryggergerning, og lod ham studere Fysik og Kemi, navnlig den organiske Kemi.

Saa kom Studenteraarene med Livet i Studenterforeningen og det indholdsrige Liv i Hjemmet. Her kom mange af Landets betydeligste Mænd og Kvinder, og munter Ungdom fyldte Salene paa Carlsberg. Forældrene havde en sjælden Evne til at knytte unge Venner til Hjemmet, hvor der var Oplæsning, Musik og Dans, og hvor det var en Oplevelse at være Gæst.

Efter nogle Aars Studier paa Polyteknisk Lærestanstalt rejste Carl Jacobsen til Udlandet for at arbejde videre. Han besøgte først franske og tyske Bryggerier og var derefter to Aar i England og Skotland for at studere Brygning af engelske Øl-sorter. Til at begynde med var han bange for, at den megen Praksis skulde virke hæmmende paa de videnskabelige Studier; men hans Faders højre Haand, Direktør Kogsbølle, beroliger ham med, »at det ikke er nok at være proppet med Teori.« Netop ved at arbejde rundt om i Europas talrige Bryggerier fik han ualmindelig Indsigt i sit Fag.

Samtidig med saaledes at dygtiggøre sig som Brygger naaede han at uddanne sig paa andre Omraader, han gik paa Museer, i Teater og paa Koncerter; men aldrig gik det ud over hans Arbejde i Bryggerierne.

Hver Ugedag skrev Fader og Søn til hinanden, disse Breve viser, hvilken udmærket Læremester Carl Jacobsen havde i sin Fader, og med hvilken Glæde Sønnen beretter om sine nye Erfaringer, der vækker Faderens Begejstring.

Han opholdt sig fem Fjerdingaar i Edinburgh, hvor han blev en hyppig Gæst hos danske Familier, ikke mindst hos

Købmand C. Stegmann, hvis unge Datter, Ottilia, senere skulde blive hans Hustru.

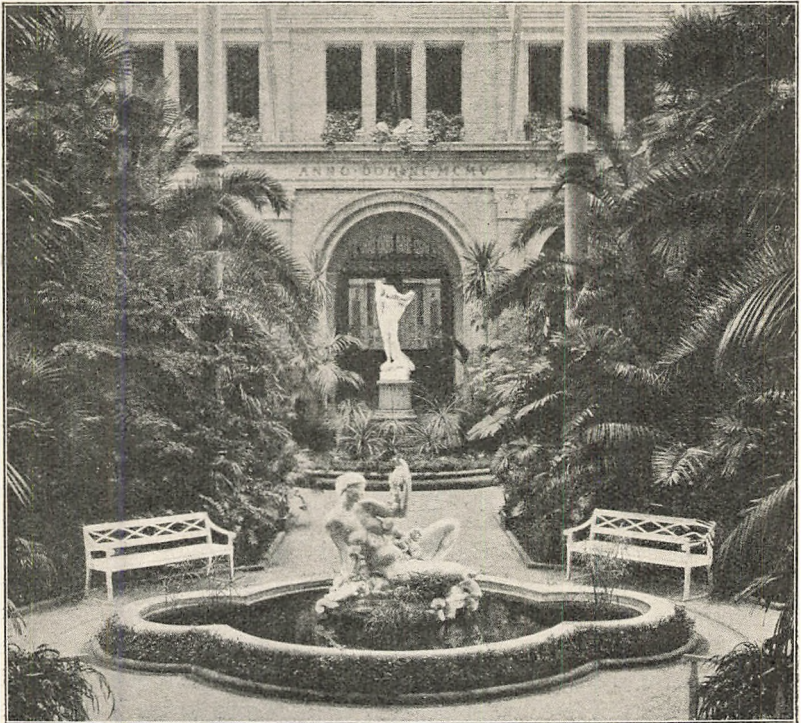
Vel forberedt til sit Kald kom han i 1870 tilbage til København og fik nu sit eget Bryggeri, Anneksbryggeriet, i Leje af sin Fader. Det blev bygget og indrettet efter alle de nyeste videnskabelige og tekniske Metoder og var beregnet paa engelsk Ølbrygning; men det var kun Porterens, som slog an her hjemme. Der kunde dog ogsaa brygges bajersk Øl, som hurtigt fik en rivende Afsætning. Carl Jacobsen var langt mere Forretningsmand end Faderen, for hvem det først og fremmest kom an paa, at Øllet blev af første Sort, og da han ikke vilde tillade, at Bryggeriet blev udvidet, satte han Sønnen, som vilde ind paa nye Baner, i Stand til at bygge sit eget Bryggeri, et kæmpemæssigt Anlæg, der blev større end Faderens og et af de største i Europa. Fra 1882 blev det kaldt »Ny Carlsberg«.

I 1874 havde Carl Jacobsen ægtet Ottilia Stegmann, om hvem han siger: »Min bedste Hjælp havde jeg i min Hustru.« Til deres første Hjem i Anneksbryggeriet havde han købt nogle Billedhuggerarbejder, ikke for at anlægge en Samling, men for at smykke Hjemmet. Da han saa i 1880 flyttede over i den gamle Bakkegaard i Valby, hvor Stuerne var lave og Gulvene skrøbelige, besluttede han at bygge en Vinterhave, »hvor Statuer kunde staa mellem grønne Træer«; men han maatte opgive sin Plan for at faa Plads til en Frise af Jerichau og byggede i Stedet for en Sal, som blev indviet ved en Familiefest, og paa Gæsternes Opfordring besluttede Carl Jacobsen og hans Hustru at gøre deres Samling offentlig tilgængelig. Den 5. November 1882 blev »Glyptoteket« for første Gang aabnet for Almenheden.

Glyptotek er et græsk Ord, det betegner en Bygning, som rummer Skulptur, i Lighed med Bibliotek — Bogsamling og Pinakotek — Malerisamling. Det var Kong Ludvig d. I af Bajern, som første Gang brugte dette Ord, da han i 1830 kaldte sit berømte Museum i München Glyptotek.

Da Christiansborg Slot i 1884 brændte, gik de fleste af Nationalgalleriets Billedhuggerarbejder til Grunde, Carl og Ottilia Jacobsen besluttede nu at tilbyde deres Samling som en Gave til Fædrelandet paa Betingelse af, at Byen København

gav Grunden til en Bygning, og at Stat og Kommune hver gav en halv Million Kr. til Opførelsen. Tiderne var dog ikke gunstige, og først i 1889 kunde Gavebrevet undertegnes. Jacob-

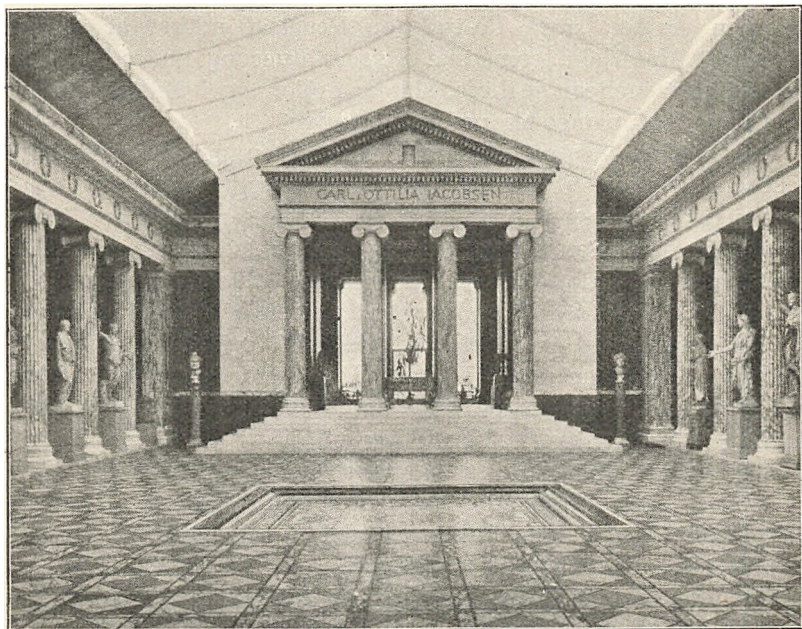

Vinterhaven i Glyptoteket.

sen skænkede da yderligere 250.000 Kr. til Udsmykningen. Professor Dahlerup blev Bygmester, og d. 1. Maj 1897 kunde Indvielsen finde Sted.

I Løbet af alle disse Aar var Samlingerne i Valby vokset, saa at det stadig havde været nødvendigt at føje Sal til Sal. Mange Arbejder af Bissen og Jerichau, moderne fransk Skulptur og et stort Antal Antiker havde efterhaanden fundet Vej til Ny Carlsberg. Det blev de to første Afdelinger, som rykkede ind i den ny Bygning tilligemed en lille Malerisamling;

Antikerne var der ikke Plads til. Carl og Otilia Jacobsen udstedte da et nyt Gavebrev, hvori de skænkede alle deres Kunstværker til Fædrelandet paa Betingelse af, at Stat og Kommune atter traadte til hver med 500.000 Kr.; desuden skulde Byen give Grunden til en ny Bygning. Carl Jacobsen og hans Hustru bidrog endvidere med en Million Kroner.

Festsalen i Glyptoteket.

Forslaget blev vedtaget, Professor Kampmann blev valgt til Arkitekt, og Byggeriet kunde begynde.

Samtidig kunde Carl Jacobsen virkeliggøre sin gamle Plan om en Vinterhave; ved Midler fra det af ham og hans Hustru i 1902 stiftede Ny Carlsbergfond lod han Professor Dahlerup opføre en stor Kuppelbygning med Vinterhave, Loggier og en Indgangsbygning, der forbinder det ældre Glyptotek med det ny. Denne Vinterhave er noget ganske enestaaende og giver Glyptoteket dets ejendommelige Karakter. Da

det viste sig, at de forhaandenværende Midler ikke strakte til til Bygningens Fuldførelse, henvendte Jacobsen sig til sin Moder, og hun var storsindet nok til at gaa ind paa hans Forslag om at udbetale en Del af hans Arv, og med stor Energi satte hun igennem, at der af hendes baandlagte Formue blev frigjort de nødvendige Summer.

Indvielsen af den ny Bygning fandt Sted d. 27. Juni 1906. Kernen er den store Festsal, en Pragtsal udført af særlig kostbart Materiale; romerske Kejserstatuer og andre Antiker er opstillet mellem de høje, slanke Søjler, og i Midten er det berømte Europamosaik nedlagt i Gulvet.

Glyptoteket var nu et sluttet Hele; men det var ikke Jacobsens Mening, at det hermed var fuldendt, han købte stadig nye Kunstværker og foretog Udvidelser, og efter hans Død har hans Søn, Brygger Helge Jacobsen, som Formand i Bestyrelsen, fulgt de gamle Traditioner. Samlingerne vokser stadigt, og Glyptoteket er blevet et verdensberømt Museum.

Jacobsen besad en utrolig Arbejdskraft og beholdt sin fortrinlige Hukommelse til sin Død. Han færdedes overalt i sine Bryggerier, i Glyptoteket vilde han selv være med til at opstille hvert Kunstværk, han skrev udførlige Kataloger og videnskabelige Afhandlinger, og hans Viden var grundig. Han var en meget selvstændig Natur og holdt ikke af at møde Modstand. Undertiden kunde Udtalelser falde skarpt, og han stødte ofte sammen med Enkeltmand og Autoriteter, naar der forhandlede om Modtagelsen af de talrige Gaver, hvormed han vilde smykke sin By — Byen med de skønne Taarne, som han kaldte den. Selv satte han Spir paa Nikolaj Taarn, og han var opfyldt af bitter Sorg, da det blev nægtet ham at sætte Spir paa Frue Kirke.

Den største Gave Carl og Otilia Jacobsen skænkede deres Fædreland var »Ny Carlsbergfondet«, der blev stiftet den 20. Januar 1902. Dets Opgave er at støtte Kunst i Danmark, ligesom det ældre »Carlsbergfond« støtter Videnskab. Stifterne af disse to Fønd, Fader og Søn, har hver for sig paa den mest storslaaede Maade vist i Gerning, at »sit Fædreland skylder man alt.«

Den 11. Januar 1914 døde Carl Jacobsen, næsten 72 Aar gammel, hans Hustru var allerede død i 1903. De hviler i

Slægtens Gravkammer i Krypten under Jesuskirken, den Kirke, som Jacobsen havde bygget i Valby efter oldkristeligt Forbillede med et Klokketaarn ved Siden, som kan ses viden om.

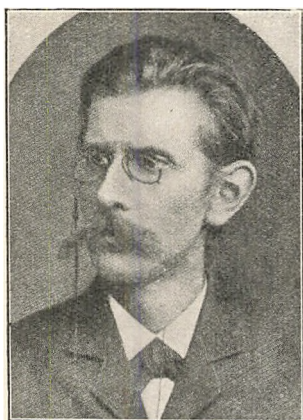
Hans Minde hædredes ved en Fest i Raadhushallen, hvor Byens Borgere samledes for at hylde den Mand, hvis Maal og Virken havde været at forskønne sin By og gavne sit Land.

V. Brunckhorst.

Litteratur: 1811—1911. J. C. Jacobsen. Et Mindeskript af C. Nyrop. Udgivet af Carlsbergfondet. Kbh. 1911. Johannes Steenstrup: Carl Jacobsen og hans Fader. Kbh. 1921. Carl Jacobsen: Paa Carlsberg: »Mit Hjem«. Kbh. 1911. Johannes Steenstrup: Carl Jacobsens Liv og Gerning. Udg. af Ny Carlsbergfondet. Kbh. 1922. Carl Jacobsen: Ny Carlsberg Glyptoteks Tilblivelse. Kbh. 1906. Ny Carlsbergfondet og dets Virksomhed 1902—27. (Et Jubilæumsskrift) Kbh. 1927.

JENS PETER JACOBSEN

(1847—1885)

GEORG BRANDES' vækkende Gerning i Begyndelsen af 1870'erne havde til Formaal at føre vor Litteratur bort fra Drømmenes Verden til Virkelighedens Land. Derfor havde han peget paa Tidens store Spørgsmaal som Genstand for Digtning. Naar Forfatterne vilde skildre de demokratiske Tanker, de religiøse Brydninger, Bourgeoisiets Bornertthed osv., saa blev de jo tvungne til at gøre Virkelighedsstudier. Paa den ene Side bragte disse Litteraturen ud af den Dvaletilstand,

hvori den befandt sig, men paa den anden Side tog de ofte Magten fra Kunstneren, saa han blev Agitator. Han holdt ikke sine Personer ude fra sig selv, men gjorde dem til Talerør for sine egne Partianskuelser. Det skadede adskillige Værker i æstetisk Henseende.

I. P. Jacobsen blev aldrig Agitator. Han forblev den fornemme, harmoniske Digter, i hvis Værker hver Enkelthed er underordnet Hensynet til den kunstneriske Helhed.

Han levede sin Barndom i en lille Provinsby, hvor Begivenhederne var faa og smaa. Han maatte selv opsøge Eventyret, det vil sige, at han maatte give sig sin Fantasi i Vold og lade den skabe det store og mærkelige af det smaa og dagligdags. Han levede meget i Drømme, var »Romantiker«, og langsomt og smerteligt maatte han arbejde sig ud af Drømmene, ud af

det gamle og ind i det ny. Hans Forfatterskab præges dybt og inderligt af denne Kamp.

Jens Peter Jacobsen blev født den 7. April 1847 i Thisted. Dengang var Byen Thy's Hovedstad og Centrum for Landsdelens Omsætning. Der var ingen Jernbaner, og der var god Jordbund for foretagsomme Købmænd, som forstod at skaffe Varer fra det fremmede og afhænde de hjemlige Produkter. Digteren var Søn af en Mand, der havde faret til Søs og derefter paabegyndt en lille Forretning, som hurtigt blev anselig. Fra en lille Sidegade flyttedes den ned til Havnen i en af de rigtig store, gammeldags Købmandsgaarde med mange Pakhuse. Faderen var en driftig, praktisk Mand, der, som man siger, stod med begge Ben paa Jorden. Han havde kun ringe Sans for Poesi og Kunst. Heller ikke Videnskabens Betydning havde han Forstaaelse af. Han har sikkert med Bekymring set Sønnen, da denne blev voksen, vakle mellem Poesi og Videnskab i Stedet for at vælge et solidt Brødstudium. Moderen derimod har haft adskillige Forudsætninger for at kunne følge sin geniale Søn. I hendes Slægt var der digteriske Anlæg, og hun ejede baade Fantasi og Følsomhed.

Den store Købmandsgaard laa som sagt ved Havnen, dens Lofte, Stalde og Pakrum blev Drengens og hans Legekammeraters eventyrlige Legeplads, og blev man træt af at tumle indendørs, havde man kun et Par Skridt til Stranden, hvor Muslingeskaller, Tang og hvad der nu ellers findes paa en Strandbred, blev Genstand for ivrigt og barnligt Studium og anvendt i Legene.

Som Elev i Thisted Realskole, hvor han blev indmeldt 1856, gjorde han sig gældende ved sit indtagende Væsen og gode Humør, men hørte ingeniende til de fremmeligste Drengene. Her som senere i Livet blev det enkelte Fag, der interesserede ham. Naturfagene, særlig Botanik og Kemi, er hans Yndlingsfag. Han er en udmærket Iagttager, og han gennembotaniserer Egnen og faar et primitivt kemisk Laboratorium indrettet paa et Loft. Som Tiden gaar, bliver Botanik mere og mere hans Hovedinteresse. Han kaster sig over Faget med megen Energi, efter at han, ikke uden Møje, er bleven Student paa et københavnsk Kursus.

Student blev han 1868. Han er allerede da optaget af Tan-

ken om at blive Digter, men kan ikke finde sin Form. Han driver sine botaniske Studier desto ivrigere. Han betages af den store engelske Naturfilosof Darwins Teorier. Jacobsen havde den Gang opgivet sin Barndoms Tro og følte Tomheden meget stærkt. Darwins Lære skænker ham en Erstatning, idet den for ham bringer Løsning paa mange Gaader. Darwin lærer, at Mennesket har udviklet sig af lavere Former til at blive de organiske Formers højeste Repræsentant. J. P. Jacobsen skriver herom: »Om nu ogsaa denne Synsmaade ved første Øjekast ser ud som den raaeste Materialisme, som en hensynsløs Krænkelse af Menneskets Majestæt, mon den saa dog ikke ved nøjere Betragtning skulde vise sig at være sundere og ædlere end de dunkle Drømme om Adam og Eva i Edens aldrig fundne Have, saa vist som den dybere set er langt idealere, idet den peger mod Fuldkommengørelsen og forjætter en stadig Tilvækst i Intelligens.« Man fatter af disse Ord, hvor dybt den vordende Digter er grebet, og hvorledes hans Menneskelighed gennem den nye Lære bliver ham dyrebare. Darwinismen bliver hans nye Religion, og han svigter den ikke. Han skriver Afhandlinger om den og begynder at oversætte Darwins Hovedværker. Samtidigt dyrker han stadig sin Botanik. Ofte fører hans Studier ham paa Ture, hvor han maa døje haarde Strabadser, vandre i Moser i timevis o. s. v. Det har sikkert ikke været heldigt for hans Helbred, der snart skulde berede ham og hans Venner de alvorligste Bekymringer. Han opnaar Universitetets højeste Pris for en Afhandling om et botanisk Emne; men samtidig læser han megen Skønlitteratur. Blandt danske Forfattere faar særlig H. C. Andersen Betydning for ham. Digterdrømmene slipper ikke deres Tag i ham. Han søgte meget den litterære Ungdoms Selskab og blev fra første Færd en begejstret Tilhænger af Georg Brandes. Efterhaanden finder han sin egen ejendommelige Stil og vover sig frem i et Tidsskrift med en Novelle »*Mogens*« (1872).

Den kom som et Bud fra et skønt Land, man ikke vidste, hvor laa, skrev en Kritiker om den. Den vakte alle Kenderes Opmærksomhed, thi den var overraskende ny baade med Hensyn til Idé og Udførelse. Den skildrer, hvorledes en barnlig Drømmer vækkes af Virkeligheden og ser alle sine Illusioner briste, medens Tomheden breder sig i hans Sind, men

han fatter Tillid igen til Livet, da han først har erkendt Tilværelsens virkelige Vilkaar.

Jacobsen havde lyttet til Brandes' Raad, der manede de unge Digtere til at være kræsne i deres Ordvalg, og han havde lagt sig Raadet paa Sinde. Han anvendte Ord, der særtegnede og malede, der gav Stemning og Fylde. Han kunde undertiden blive sær og kunstlet i sit Sprog, men enhver Indvending maa forstumme, naar man tænker paa, hvad han betød og betyder som Sprogfornyer. Det er ikke saaledes at forstaa, at han har dannet Skole. Dertil er han for ejendommelig; men hans Eksempel har virket som en indtrængende Opfordring til vore Forfattere om at skabe sig en personlig Stil, om at forlade den litterære Stils udtraadte Landeveje og søge nye og ikke tidligere betraadte Stier.

Jacobsen planlagde straks en ny Bog. Denne Gang skulde det være en historisk Roman. Han begynder at arbejde paa »*Fru Marie Grubbe*«.

Imidlertid faar han Midler til en Udenlandsrejse, og i Juni 1873 drager han afsted til Tyskland og Italien. Arbejdet med »*Marie Grubbe*« stilles i Bero. Han er en meget ivrig Turist, er paa Færde fra Morgen til Aften for at studere Kunst i Museer og Samlinger og strejfe om i Byerne og Landskaberne. Rejsen afbrydes paa en sørgelig Maade, da han en Morgen spytter Blod. Han beslutter at tage hjem, og han vil hjem i alleregentligste Forstand, til Thisted, til Faderens og Moderens store Hus, der havde været Skueplads for hans Barndoms Lege og Drømme. Dette Hjem havde altid været ham dyrebart. Hans Breve aander stedse en varm Taknemmelighed mod Forældrene og Kærlighed til hans Søkende, og fra nu af, da hans Liv bliver en Kamp med den snigende Sygdom, gaar hans Længsler stadigt mod Barndomshjemmet. Det er det Sted, hvor han føler sig tryggest.

Arbejdet paa »*Marie Grubbe*« blev genoptaget. Det skred meget langsomt fremad, men endelig 1876 ved Juletid udkom Romanen.

Han var gaaet med en Videnskabsmands Orden til Forstudierne. Han havde tilbragt lang Tid paa Bibliotekerne og studeret Kilderne til Tidens Historie og dens Sprog. Sine litterære Forbilleder har han søgt i den franske Naturalisme. Han vil

ikke idealisere sine Skikkelser, men fremstille dem, som de er, og forklare dem ud fra Tiden, Slægten og Skæbnens Tilskikkelser. Han fortæller ikke meget om dem, men lader dem afsløre sig selv gennem deres Optræden i de forskellige Situationer og gennem deres Tale. Han stræber efter at lade dem tale Tidens Sprog.

»Marie Grubbe« vakte megen Opmærksomhed, og Jacobsens Stilling blandt de betydeligste af den ny Retnings, Realismens, Digtere var fastslaaet.

Han begynder straks at arbejde med en ny Bog, der denne Gang skal handle om et moderne Emne. Ogsaa med den gaar det langsomt. Sygdommen volder mange Afbræk, han maa blandt andet en Rejse til Syden, men den blev da færdig, og 1880 udkom »Niels Lyhne«, Bogen om »en daarlig Fritænker«, der tilhører den Slægt, der var gammel, da Digteren var ung. Romanens Hovedperson er ikke J. P. Jacobsen selv, men Minderne fra Digterens Barndom og hans Forhold til Faderen og Moderen har præget adskillige af Værkets Sider, og Niels Lyhne gennemgaar samme Udvikling som Forfatteren: Fra Fantasiliv til Virkelighed. Stilens Særhed er mere udpræget her end i »Marie Grubbe«, og Scenerne ejer ikke det Liv og den Fylde som i den historiske Roman, men hans Viden om Menneskesjælen og hans Livsvisdom i det hele er myndigere og mere dybtgaaende her end i hans tidligere Bog, ja, end i nogen dansk Roman overhovedet.

J. P. Jacobsen har baade skrevet Digte og Noveller. Flere af disse mindre Arbejder er almenkendte. Der er Digte som »*Det bødes der for*«, som er Udtryk for en smertelig Erkendelse, eller som »*Arabesk*«, der viser ham som en fin Iagttager af Kvinders Sjæleliv. Der er Noveller som »*Der burde have været Roser*«, et Stemningsbillede fra en Rejse, eller »*To Verdener*«, Fortvivlelsens og Ubekymrhedens Verdener, eller »*Fru Fønss*«, hans sidste fuldførte Arbejde, hans vemodige, rørende Farvel til Verden og Vennerne. Fru Fønss, der vil eje Lykken en Gang i sit Liv, og som ikke kan tro, at Livet er lutter Tarvelighed og Pligt, gifter sig trods sine Børns Bønner og Vrede med den Mand, hun i sin Ungdom havde elsket. Hun opnaar Lykken, men dør ikke længe efter. Paa Døds-

lejet skriver hun et Brev til sine Børn, der har fordømt hendes Ægteskab og afbrudt enhver Forbindelse med hende.

Brevet er vel noget af det skønneste. dansk Prosa kan fremvise. Det lyder saaledes:

»Kære Børn!« skrev hun, »at I vil læse dette Brev, det ved jeg, thi det vil ikke naa Eder, før jeg er død. Vær ikke bange, der er ingen Bebrejdelser gemt i disse Linjer, kunde jeg kun faa dem til at rumme Kærlighed nok!

Hvor Mennesker elske, Tage og Ellinor, lille Ellinor, der maa den altid ydmyge sig, som elsker mest, og derfor kommer jeg til Jer endnu engang, som jeg i Tankerne vil komme til Jer hver Time paa Dagen, saalænge jeg kan det. Den, der skal dø, kære Børn, er saa fattig; jeg er saa fattig, for hele den dejlige Verden, som nu i saa mange Aar har været mit rige, velsignede Hjem, den skal tages fra mig, min Stol skal staa tom, Døren skal lukkes for mig, og jeg skal aldrig sætte min Fod der mere. Derfor ser jeg paa det med den Bøn i mit Øje, at det skal holde af mig, derfor kommer jeg og beder Jer elske mig med hele den Kærlighed, I en Gang gav mig, for husk paa, at det at mindes, det er al den Del i Menneskenes Verden, der fra nu af vil være min. Blot at mindes, slet ikke mer.

Jeg har aldrig tvivlet om Eders Kærlighed, jeg vidste jo saa godt, at det var Eders store Kærlighed, der voldte Eders Vrede; havde I elsket mig mindre, havde I ogsaa roligere ladet mig gaa. Og derfor vil jeg sige til Jer: at om det en Dag skulde hænde, at en sorgnedbøjet Mand kom til Eders Dør for at tale med Jer om mig, tale om mig for sin Trøsts Skyld, saa skal I huske, at som han er der ingen, der har elsket mig, og at al den Lykke, der kan straale fra et Menneskes Hjerte, er gaaet fra ham til mig. Og snart i den sidste store Time vil han holde mig i Haanden, naar Mørket kommer, og hans Ord vil være de sidste, jeg hører

Farvel, jeg siger det her, men det er ikke det Farvel, som er det sidste til Jer, det vil jeg sige saa sent, jeg tør, og der skal være al min Kærlighed deri, og Længsler fra saa mange, mange Aar, og Minder fra den Gang, at I var smaa og tusind Ønsker og tusind Tak. Farvel Tage, Farvel Ellinor! Farvel saa længe til det sidste Farvel!

Eders Moder.«

Dette Brev vidner som meget andet af, hvad Jacobsen har skrevet, om hvor meget Dødstanken beskæftigede ham.

Han kæmpede tappert mod Sygdommen, men nu og da indsaa han sikkert Kampens Haabløshed. Om Sommeren 1884

rejste han til Thisted. Det blev hans sidste Rejse. Det gik stadig ned ad Bakke med Helbredet, og en Dag i April 1885 døde han. Paa Thisted Kirkegaard findes hans Grav.

J. P. Jacobsen naaede ikke at fuldføre ret meget af det, han drømte om at øve; men hans Digtergerning hører alligevel til det betydningsfuldeste i dansk Litteratur; thi hans kunstneriske Evner er straalende, hans Personlighed fin og harmonisk og hans Kendskab til Menneskesjælen overordentlig.

Emil Fog.

Litteratur: J. P. Jacobsen: Breve fra ---, med et Forord udg. af E. Brandes. 2. Udg. Kbh. 1899. Georg Christensen: J. P. Jacobsen. Kbh. 1910. (Mennesker IV). Anna Linck: J. P. Jacobsen. Kbh. 1911. Georg Brandes: Det moderne Gjennembruds Mænd. 2. Udg. 1891 S. 146—211.

JENS JESSEN

(1854--1906)

I AARHUNDREDER har Sønderjylland værnet det danske Sprog og den danske Kulturs Sydgrænse. De tyske Kulturstrømme brødes mod dette Bolværk, bag hvilket vi andre levede i Læ. Denne udsatte Kampstilling har hærdet den sønderjyske Folkekarakter og skabt den Fasthed og de store Linier, som vi i Kongeriget har haft vanskeligere ved at bevare. Navnlig mod Vest, hvor Naturen er barskere og tungere, mærkes det stejle og stride Folkesind, i Modsætning

til Østlandets venligere Natur og livligere og smidigere Tankesæt.

Jens Jessen er fra Vestlandet, født 5. Februar 1854 i Toghale, en Landsby mellem Tønder og Højer, hvor hans Fader var Lærer. Begge Forældrene var levende dansksindede, men iøvrigt meget forskellige. Faderen var en indsigtfuld, meget selvstændigt tænkende Mand, der nøgternt og skarpt bedømte den politiske Udvikling i Slesvig. Moderen var en langt blidere og følsommere Natur; fra hende har Sønnen den dybe Inderlighed, der klinger som en dæmpet, tungsindig Undertone gennem hans Liv og Virksomhed, ogsaa senere, da han stod forrest i Kamplinien mod Tyskheden. Fra den praktisk forstandsklare Fader arvede han den retliniede, uforfærdede Helhedsopfattelse, der forbød ham at gaa paa Akkord med nogen Uret. Hans Evner var rigere og hans Forstand klarere end

Faderens, og hans Virksomhed faldt under langt større Forhold; men hele Grundlaget for det Retsstandpunkt, han altid forfægtede, har han fra sit Hjem.

Opvakt og lærelysten, som han var, udvikledes han tidligt i aandelig Henseende, dels ved Samtaler med sin Fader, dels ved Læsning. Han læste ikke alene Oehlschläger og Inge-mann, hvad saa mange danske Drengene gjorde, men han gennempløjede de gamle Aargange af »Dannevirke«, en dansk Avis, der udkom i Haderslev længe før 1864 og saaledes gav udførlige Oplysninger om den Tids politiske Stridigheder. Denne Læsning, som hans Fader saa skævt til, og som derfor ofte foregik i Kulde og Halvmørke, udviklede hans politiske og historiske Sans og blev den egentlige Indvielse til hans senere Livsgerning. Han vilde gerne have haft Lov til at studere; men hans Fader, der var Lærer, ønskede, at Sønnen ogsaa skulde være Lærer, og indmeldte ham i 1871 paa Tønder Seminariums danske Afdeling. Efter en treaarig Seminarieuddannelse var han et Par Aar Lærer ved en privat Skole i Broager, derefter Huslærer i Tønder, foretog i Aarene 1879—80 en Studierejse til Paris og Göttingen, tog Mellemskolelærereksamen i Slutningen af 1880 og blev i Begyndelsen af 1881 ansat som Lærer ved en privat Realskole i Haderslev. Da imidlertid Bestyreren kort efter fik Præstekald i Danmark og traf Aftale med Jessen om at overtage Ledelsen af Skolen, nægtede Skolemyndighederne ham Tilladelse dertil med den Begrundelse, at han manglede Eksamen som Skolestyrer. Det hjalp ikke, at Jessen uden de slesvigske Myndigheders Viden tog denne Eksamen i Kassel og fremlagde sit Eksamensbevis for Skolekollegiet og Kultusministeriet; baade Kollegiet og Ministeriet fastholdt Forbudet, men nu med den Begrundelse, at Jessen ikke kunde antages at »ville lede Ungdommens Opdragelse i fædrelandsk (d. v. s. tysk) Aand«. Derved var intet at gøre; Jessen maatte opgive sin Skolevirksomhed og overtog 1. Juli 1882 Redaktionen, kort efter ogsaa Udgivelsen af »Flensborg Avis« efter Gustav Johannsen.

Allerede meget tidligt var Jessens hele Livssyn og Livsmaal fast udformet, og da Tyskerne drev ham bort fra Skolen over i Journalistiken, anede de ikke, at de dermed gav deres farligste og uforsonligste Modstander et langt skarpere Vaaben

end det, de berøvede ham. Dansk var hver Tanke og Følelse fra hans tidligste Barndom; endnu før han kom hjemmefra, havde han lært at hade Slesvigholstenerne, og hans Oplevelser i Haderslev gjorde ikke hans Følelser for Preusserne blidere; omfattende og grundige historiske og politiske Kundskaber havde han med utrættelig Flid samlet paa Seminariet, paa sine Studierejser og ved selvstændig Læsning; allerede paa Seminariet havde hans Indsigt og Slagfærdighed beredt hans tysksindede Historielærer adskillige Ærgrelser. Som Lærer manglede han Taalmodighed og Ro, og han havde næppe nogen dyb Interesse for Barneskolens mangfoldige Smaating; men hans rige Kundskabsfyldte, hans klare Fremstillingsform og hans dybe, varme Følelse gjorde ham som Bladleder til en fremragende Folkeopdrager.

I det overvejende dansksindede, men tysktalende Flensborg udkom i Tiden før 1864 en dansksindet Avis paa Tysk, men i 1869 begyndte Gustav Johannsen sammen med tre andre Mænd fra Flensborg Udgivelsen af »Flensborg Avis« paa Dansk. Bladets Stilling var vanskelig og Oplaget ikke stort, i lang Tid havde det kun 800 Holdere. Da Gustav Johannsen i 1881 ganske uventet havde erobret 2. Rigsdagsvalgekreds, blev det ham umuligt at faa Tid til at lede Bladet, og han bad indtrængende Jessen om at overtage Redaktionen. Jessen var ingen ny Mand i Journalistik; han havde i mange Aar skrevet Artikler i »Flensborg Avis«, og Gustav Johannsen vidste godt, hvad han gjorde, da han henvendte sig netop til ham. I de 24 Aar, Jessen ledede Bladet, steg Tallet paa Abonnementerne fra 800 til 9300, og »Flensborg Avis« kom hurtigt baade i den danske og tyske Bevidsthed til at staa som Sønderjyllands betydeligste Presseorgan.

Jessens politiske Program var i Hovedtrækkene udformede, længe før han blev Redaktør. Grundlaget for hele hans Virksomhed i den sønderjyske Danskheds Tjeneste er Sønderjyllands Samhørighed med Danmark og Kravet om Genforening med det gamle Fædreland, et Krav, der hviler paa en tredobbelte Ret: den sønderjyske Befolkning er dansk, den har altid hørt til Danmark, og Pragfredens § 5 gav et højtideligt Løfte om Genforening. Da Tyskland og Østrig i 1878 enedes om at ophæve § 5, bestred Jessen bestemt deres Ret dertil, og hæv-

dede stadig Pragfredens Løfteparagraf som Grundlag for Genforeningskravet. Andre Sønderjyder har været betænkelige ved denne Opfattelse, fordi de var bange for, at den energiske Fremhævelse af Maalet skulde drage Opmærksomheden bort fra Midlerne, det praktiske Arbejde, der nødvendigvis maatte gøres for at bevare Danskheden frisk og stærk. Det taalmodige daglige Slid med Organisationsarbejdets utallige Enkeltheder laa ikke rigtig for Jessens Natur, og han stillede sig noget tvivlende overfor Muligheden af at opnaa betydelige Resultater ved imødekommende Forhandling med de tyske Myndigheder. Han fastholdt de store, rene Liniers Politik; deri saa han Forudsætningen og Grundbetingelsen for Udholdenhed i den Kamp, som skulde føres, og som efter 1878 tegnede til at blive langvarig. Utvivlsomt har hans alvorsfuldt manende Stemme virket samlende og styrkende, og hans Blads stigende Anseelse og Indflydelse gaar Haand i Haand med det energiske og maalbevidste Organisationsarbejde, som tog Fart i Slutningen af 80erne, og som han ikke unddrog sin loyale Støtte.

Jessen havde ikke redigeret »Flensborg Avis« ret mange Dage, før Tyskerne lagde Mærke til Bladets skarpere Tone og mere uforbeholdne Kritik. Denne ændrede Holdning medførte idelige Sammenstød med Myndighederne og en stor Mængde Sagsanlæg og Domfældelser. Store Summer er i Tidens Løb betalt i Bøder, og Jessen har tilbragt ialt over 4 Aar i tyske Fængsler. Den første Anklage af Betydning paadrog han sig ved at fremhæve det grundlovsstridige i Myndighedernes Holdning overfor hans Lærervirksomhed i Haderslev. De anførte Oplysningers Rigtighed var hævede over enhver Tvivl, og de enkelte Udtalelsers Fornærmelighed kunde ikke paavises, men Retten fandt Artiklernes Tone strafbar og idømte ham en Bøde paa 300 Mark, og da han i en Omtale af Dommen anførte de Udtalelser, han var bleven dømt for, og nævnede Navnene paa Skolekollegiets Medlemmer, blev han paany anklaget og dømt for gentagen Fornærmelse. Denne Gang lød Dommen paa 6 Maaneders Fængsel. Med sin ubøjelige Retfærdighedssans kom han til at fornærme slesvig-holstenske Officerer fra 1848, Prinsregenten i Brunsvig, den tyske Rigskansler og selve det tyske Retsvæsen, og Straffene udeblev ikke. En Del af disse evindelige Processer og Fængselsstraffe, der tog hans

Tid, undergravede hans Helbred og greb forstyrrende ind i Bladets Ledelse, kunde en forsigtigere og smidigere Mand end Jessen have undgaaet. Jessen kunde ikke; stejl og haard stod han overfor sine Modstanderes ofte smaalige Forfølgelse.

Hans Syn paa Pressens Betydning og Journalistens Virksomhed er præget af hans ophøjede Idealisme. Der er ingen Grænser for de Fordringer, han stiller til sig selv og sit Blad: Sprogets Renhed, Stilens Klarhed, Tankens friske Liv, dybe Følelser og levende Sanddrthed, alt dette skal gøre hans Blad til det lysende Midtpunkt for Sønderjyllands levende Danskhed. Og faa har som han forstaaet at virkeliggøre disse store Idealer. Jessens Stil er ikke overlæst med stærke Farver, aandrige Talefigurer eller pyntelige Snirkler af nogen Art; en og anden kongerigsk Hovedstadsjournalist har tumlet Sproget med større Rutine og Elegance. Men Jessen, der helt ude paa det danske Sprogomraades yderste Rand, i en tysktalende Grænseby, skrev sit Blad for en dansk Landbo- og Købstadbefolkning, under tysk Fremmedherredømme, forstod til Fuldkommenhed sit særlige Kald: nænsomt og kærligt vaager han over Modersmaalets Renhed, jævnt og naturligt former det sig under hans Pen, og hans Ord bæres altid oppe af hans dybe, rige Følelser, hans urokkelige Overbevisning og hans faste Tro paa den Sags Ret, han kæmper for. Naar de gamle Artikler fra »Flensborg Avis« endnu, saa mange Aar efter, læses med Glæde af enhver Dansk, da er det, fordi der sad en Kunstner i Bladets Redaktørstol.

I Almindelighed er gamle Avisartikler ulæselige, fordi de holder sig paa Overfladen af Døgnets Agitation og derfor mangler Dybde og Udsyn. Jessen nøjes ikke med Døgnets Slagord og fladtraadte Tanker; han trænger ned under Overfladen, griber Tingene i deres dybe Sammenhæng, opfører en helstøbt Tankebygning, hvor Leddene sammenføjes solidt og kunstfærdigt, og det hele præges og farves af hans Sinds stærke og skiftende Stemninger. Se f. Eks. hans bekendte Artikel af 27. November 1895 i Anledning af, at Bladet »Hejmdal« i Aabenraa var blevet dømt til en Bøde for »grov Uorden« fordi det havde brugt Navnet »Sønderjylland«. Stilfærdigt, men ubarmhertigt rammende spotter Jessen over de tyske Dommeres historiske Uvidenhed, det juridisk urimelige

i, at Brugen af Landsdelens gamle Navn straffes som Gadeuorden, hvad selv Berlins Overborgmester i en juridisk Haandbog har misbilliget. »Sønderjylland« er ikke længere det officielle Navn, men Navnet Tyskland er heller ikke officielt (det hedder nu »det tyske Rige«), ergo maa det være forbudt og strafbart at synge »Deutschland, Deutschland über alles«. Hvilket Navn skal da bruges i Stedet for »Sønderjylland«? »Hertugdømmet« Slesvig er uheldigt, da Landet jo ikke er noget Hertugdømme, den Forestilling fik Bismarck grundigt udryddet; »Regeringsdistriktet« Slesvig egner sig heller ikke, da det ogsaa omfatter Holsten. Og Navnet Slesvig bruges mest om Byen Slesvig og leder i daglig Tale Tanken hen paa det Galehus, der ligger i denne By, »at komme til Slesvig« betyder »at sættes i Daarekisten«. Tyskerne vil berøve Landet dets Navn, ligesom de er godt paa Veje til at berøve Folket dets Sprog. »Maaske synes Tyskerne, at et maalløst Folk og et navnløst Land kan passe godt sammen.« Bag Ironiens rolige Overflade mærker man Jessens dirrende Harme og dybe Sorg, som i Artiklens Slutning former sig til en glødende Kærlighedserklæring til hans gamle Fædreland: »Men der gives et Navn, som ikke er forbudt endnu, det er vort gamle Fædrelands dejlige Navn *Danmark*. Skal vor egen lille Landsdel være navnløs, saa kan vi endnu nævne Navnet paa vort Moderland. Hvilket Land har en mere fast og fuld og fager Klang end Navnet Danmark. Saa være det herefter tifold velsignet, vor Sjæl skal klynge sig til det, vor Tunge skal prise det, ja Ordet Danmark skal gemmes i vort Hjerte som en kostelig Perle.«

Den Slags Udbrud forekommer vistnok ikke ofte i almindelig Journalistik; heller ikke mange vilde skrive i en Mindeartikel over en afdød Politiker, hvad Jessen skrev ved Junggreens Død (1886): »Sønderjyllands Engel med det florovundne Dannebrog i Haanden sænker sit Hoved og græder.« Der er en klassisk Højhed over Jessens Tanker, saa vel som over hans Ord, derfor klinger hans højtidelige Udtryk ikke falsk.

Døgnpolitik og taktiske Manøvrer interesserede Jessen mindre. Hans bedste Artikler behandler Emner, der peger ned mod historiske, politiske eller moralske Understrømme. I

saadanne Tilfælde taler han med Værdighed og Myndighed; dybsindigt og forstaaende stiller han Spørgsmaalet i den rette Belysning og blotter skaanselsløst Modpartens Intriger og Hyklery. Kostelig ved sit snærtende Vid er hans Behandling af den slesvig-holstenske Udstilling i Kiel (1896), hvor han foreslaar, at der ved Siden af »Hertug Frederiks Tronfølgerrettigheder« udstilles Hertug Christians Arveafkald fra 1852 og de preussiske Kronjuristers Dom fra 1866; som Motto for hele Udstillingen foreslaar han de plattyske Ord, hvormed Bismarck overfør sine slesvig-holstenske Gæster 1895 betegnede den egentlige Grund til den tyske Erobringskrig 1864; »dat möt wi hebben« (»det maa vi ha',« d. v. s. Kielerhavn til tysk Flaadebasis). Den Tale, Bismarck ved denne Lejlighed holdt, havde Jessen i sin Tid gjort til Genstand for en sønderknusende Artikel.

Da en af Sønderjyllands betroede Mænd, Landdagsmand Hans Lassen, døde 1896, viste det sig, at han havde bedraget den Bank, han ledede, for $\frac{1}{4}$ Million Mark. Herom skrev Jessen en af sine mest gribende Artikler. Intet Forsøg paa at bortforklare Sorgen og Skammen, ingen onde Ord om den afdøde, ingen Bestræbelser for at stille sig i Positur med et »Hvad sagde jeg?«; modigt og ydmygt tager han mod Ulykken, der rammer alle og maa bæres af alle uden Hensyn til Personer og Partier. »Vi højer os under Slaget, men vi lader os ikke knække.«

I Historien vil Jessen altid mindes som Redaktøren af »Flensborg Avis«, skønt han de sidste Aar af sit Liv beklædte Sønderjydernes højeste Tillidspost. Da Gustav Johannsen døde i Slutningen af 1901, blev Jessen straks udpeget som hans Efterfølger og valgt til Rigsdagsmand (8. Marts 1902). Som Redaktør var hans Gerning af blivende Værdi, det var hverken hans Landsmænd eller han selv blind for; om han som Medlem af den tyske Rigsdag kunde gøre nævneværdig Gavn, var han langt mindre sikker paa. Han nærede ingen overdrevne Forestillinger om den Indflydelse, som en enlig Repræsentant for en lille ildeset Minoritet kunde øve paa Rigsdagens Beslutninger. Personligt vindende Egenskaber besad han ikke i samme Grad som sin populære Forgænger, han foragtede Mellemstandpunkter og tiltroede sig ingen fremragende Forhandlingsevne.

Det gik dog langt bedre, end han havde ventet. De faa Gange han fik Lejlighed til at deltage i Forhandlingerne, vakte hans Sagkundskab og frygtløse Vederheftighed almindelig Opmærksomhed, og han vandt Agtelse og Sympati hos mange af sine Kolleger. Det kom særlig tydeligt frem i den Varme, hvormed Medlemmer af næsten alle Partier tog sig af hans Sag, da Amtsretten i Flensborg i 1904 havde foretaget en grundlovsstridig Husundersøgelse paa hans Redaktionskontor. »Nordmarken«, som Sønderjylland hedder i det tyske Regeringssprog, er kun en lille Del af det tyske Rige, og dets Anliggender staar naturligvis ikke ofte paa Rigsdagens Dagsorden; det vigtige Optantspørgsmaal blev først ordnet af Jessens Efterfølger; den nye tyske Foreningslov kom ogsaa først til Forhandling efter Jessens Død. Men han fik nogle Gange Lejlighed til paa en dygtig og virkningsfuld Maade at paa-tale tyske Misforstaaelser og tyske Misgreb i Sønderjylland. I sin sidste Tale i Rigsdagen (24. Marts 1906) beklagede han sig over, at Tyskerne ustraffet haanede alt, hvad der var dansk, men ubarmhertigt straffede selv ganske uskyldige danske Sange. Som Eksempler paa strafbare Sange citerede han paa Dansk nogle Linier af Brorson og Oehlenschläger. Efter Talen sagde han med et Smil til sine Venner: »Det er nok første Gang, der har lydt Dansk i den tyske Rigsdag.«

Jessens Helbred havde aldrig været helt godt, hans Barnheds stjaalne Læsning i kolde Rum og hans senere lange Fængselsophold havde ikke gjort det bedre. Nu ebbede Kræfterne ud. I Sommeren 1906 lod han sig indlægge paa en Klinik i København, blev opereret for Galdesten, men døde kort efter, 22. Juli. Hans Lig blev svøbt i det danske Flag, og efter hans eget Ønske blev han i Stilhed ført til Flensborg og i Stilhed begravet i denne By, hvor han havde udført sit Livsværk. Der er noget tragisk i, at den Mand, der med større Lidenskab, større Kraft og større Dygtighed end nogen anden Sønderjyde har holdt Genforeningshaabet oppe i Befolkningen, ikke selv skulde naa ind i det forjættede Land. Ved Verdenskrigens Slutning vilde han jo, hvis han havde levet, ikke have naaet Støvets Aar. Han sled sig op i Kampen, og det kan med større Ret siges om ham end om nogen anden Sønderjyde, hvad der staar paa hans Grav: Tro til Døden. Den

danske Sag har haft mange betydelige Forkæmpere; adskillige af dem besad Egenskaber, som Jessen manglede; afholdt og populær i disse Ords almindelige Betydning var han ikke. Men Respekt aftvang han baade Kampfæller og de Modstandere, der kunde give sig Tid til en rolig Bedømmelse. Ved Siden af sin Forgænger og store Modsætning, den brede, gemyttlige, slagfærdige, populære Flensborger, Gustav Johannsen, vil den slanke, alvorlige, tilbageholdne, lidt ensomme Vesterbo Jens Jessen i Historien komme til at staa som Sønderjyllands største Personlighed i Slutningen af det 19. Aarhundrede. Der er noget storladent høvdingestærkt over hans ranke, stolte Skikkelse, som Vald. Rørdam har fundet ypperlige Udtryk for i et Mindedigt fra 1906:

Der er styrtet en Eg i den stormslagne Lund:
 der er Vej, hvor den vældige stod.
 Der er tomt, der er tyst; og vi standser en Stund
 med et Suk ved den oprevne Rod.

Det var Høvdinge-Fald. Slig en Lod har han haft
 og fortjent. Lad en Træl søge Hvil!
 Som en Staalbue sprang denne kampslidte Kraft
 under Sang af den susende Pil.

Der er klogere Mænd, der har Døren paa Klem.
 Han foragted et haltende Haab.
 Han var skabt som et Sværd og gik skærende frem
 med sit hvasse Retfærdigheds-Raab.

Den stormruskede Eg, den susende Pil fra den bristende Bue, det skærende Sværd, det er netop de Billeder, der maa dukke op i et Digtersind ved en Karakteristik af Redaktør Jessen.

J. K. Larsen.

Litteratur: Jessen: Valgtaler 1902. Redaktør Jessens Artikler i Udvalg ved M. Jessen f. Fibiger. Kbhvn. 1907. Vilh. la Cour: Redaktør J. Jessen. («Mennesker» 1. Serie Nr. 10). M. Mackeprang: Nordslesvig 1864—1909. Kbhvn. 1910.

GUSTAV JOHANNSEN

(1840—1901)

GUSTAV JOHANNSENS Slægt stammer fra Landsbyen Skæggerød i Angel, hvor hans Farfar var Lærer i 51 Aar. Han udgav 1802 en Samling historisk-biografiske Skildringer af ældre og nyere Salmedigtere (paa Tysk og i Subskription). Han var kendt som Matematiker og Medlem af Selskabet til Udbredelse af de matematiske Videnskaber i Hamburg.

Hans Søn af andet Ægteskab, Burchardt Friedrich Johannsen, Gustavs Far, skulde have været Præst. Men hans Far døde, da Burchardt fyldte 16 Aar, og denne maatte nu sørge for sig selv, da der var 4 yngre Søskende.

Han maatte opgive det kostbare Studium og besluttede at blive Lærer. I 4 Aar virkede han som Hjælpelærer i Slesvig By og kom i 1825 til Lille-Reide, en Landsby i Dannevirkeegnen. Her giftede han sig i 1830 med Bondefoged Jöns' Datter Anna Catharina. De fik 3 Sønner, og da Gustav, som var den yngste, blev født 1840, boede Forældrene i Gundeby ved Slien.

Da Drengen var 9 Maaneder, blev hans Far forflyttet til Sylvested (Silberstedt), midt mellem Husum og Slesvig. Her voksede Gustav op. Han var et smukt og livligt Barn og vandt sig Venner baade blandt store og smaa. De voksne holdt af ham, fordi han var venlig og godt begavet og altid tjenstvillig, og hans Legekammerater beundrede ham, fordi

han var livlig og kæk og en stor Spilopmager, og selv de ældre lod ham gerne føre an i al Slags Leg. Han var en god Kammerat og altid ridderlig mod Pigebørnene. Drengen voksede op i et Hjem, der nok skulde præge ham. Hans Far var Lærer med Liv og Sjæl, men tillige livlig interesseret i alle Tidens Spørgsmaal. Da der blev Røre i den slesvigske Stænderforsamling, holdt han Stændertidende sammen med Bønderne og læste om Aftenen Talerne højt for dem i Skolestuen. Gustavs Mor, der var ualmindelig begavet og af et livligt Temperament — Drengens glade Sind var en Arv efter hende — delte fuldt ud sin Mands politiske Interesser. Skønt Hjemmesproget var Plattysk, talte Faderen ofte Højtysk med Sønerne. Men Sindet var dansk baade hos ham og hans Hustru. Under Trearskrigen blev det danske Lærerpår ofte forulæmpet af Slesvig-Holstenerne, og Gustav saa med afmægtig Harm, at Soldaterne trak hans Mor i Haaret og spyttede paa hende, mens hans Far efter mange Overtalelser var flygtet til en fjerntboende Slægtning, fordi man vilde arrestere ham. Det var da intet Under, at Drengen blev dansk og aldrig kunde glemme Slesvigholstenernes Opførsel i hans Hjem.

Da Sognet hørte ind under de blandede Sprogdistrikter, skulde der efter Fredsslutningen ogsaa undervises paa Dansk i Skolen, og Gustav var blandt Konfirmanderne ved den første danske Konfirmation i Træaa Kirke. Han vilde være Lærer som hans Farfar og Far og begge hans Brødre og begyndte som Underlærer hos Degnen i Træaa, hvor han ofte kom i Pastor Brasens Hjem og her lærte at bevæge sig mere frit end hans jævnaldrende blandt Landsbybørnene.

Johannsen har ogsaa virket som Underlærer i Flensborg og i Adelby. I 1859 kom han paa Tønder Seminarium og tog i 1861 Lærereksamen i København. Han fik straks Embede i Langballe i Grumtofte Sogn i Angel og giftede sig i Januar 1862 med Margaretha Kühl, en Storbondedatter fra Træaa. Aleth Hansen, den senere danske Minister, var hans Provst og forlangte af den unge Lærer, at han i denne plattysk talende Egn kun maatte tale Højtysk med Folk, der enten ikke kunde eller ikke vilde tale Dansk. Johannsen gennemførte det, og de tysksindede Beboere saa først med onde Øjne paa den unge Lærer, men da de lærte ham nærmere at kende og

saa, at deres Børn elskede ham, kom de til at synes om ham. Med ungdommelig Iver tog han fat og oprettede af eget Initiativ en Aftenskole, hvor han underviste de voksne i Dansk, og efterhaanden besøgte den af ikke faa unge Bønder. Forundring og Glæde vakte det i Landsbyen, da Johannsen arrangerede en Skoleskovtur til Sønderborg, hvorhen man sejlede med Dannebrog i Stævnen. Det var lykkelige Dage for det unge Lærerpår.

Saa kom Krigen i 1864, og det fredelige Liv var forbi for aldrig mere at vende tilbage. Da Gustav Johannsen efter Fredsslutningen ikke vilde aflægge Troskabsed til Kongen af Preussen, mistede han sit Embede. Det havde været en streng Tid, mens Krigen stod paa, og meget ondt havde de to unge Mennesker døjet, nu tog de sig en lille Ferie hos Gustav Johannsens ældste Broder Thomas, der var Lærer paa Lolland. Men de vilde ikke blive i Danmark, skønt der blev tilbudt Johannsen et udmærket Embede. Sønderjylland drog dem begge to, og de forstod, at det var dér, de maatte lægge deres Arbejde.

I Efteraaret 1864 bosatte de sig i Flensborg og maatte i nogen Tid leve af den Medgift, Fru Johannsen havde faaet. I 1865 oprettede Gustav Johannsen en lille Privatskole for Drenge, men den blev imidlertid snart forbudt. Saa fik han Timer ved Holdts danske Realskole. Men da han i 1867 havde agiteret meget stærkt for Ahlmanns Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling i Berlin, fik Holdt Ordre til at afskedige sin unge Lærer, ellers vilde hans Skole blive lukket.

Atter stod Johannsen uden Erhverv, men endnu var der lidt af Medgiften i Behold, og desuden havde han allerede faaet mange Venner i Flensborg. De hjalp ham til en dansk Boghandel, som dog aldrig kom til at betale sig for ham. Han havde ligesom i sin Tid hans Far i Sylvested i saa høj Grad vundet Folks Tillid, at de kom til ham baade i offentlige og private Anliggender. Han blev Borgerrepræsentant, Kirkeværges i St. Marie Sogn og Formand eller Bestyrelsesmedlem i alle de danske Foreninger. Til disse Hver kunde han ikke sige nej, da Foreningerne i Flensborg alle havde dobbelt Betydning, fordi de samlede de danske Borgere. Hans Tid var altid meget optaget.

De Danske i Flensborg havde i flere Aar haft deres eget

Organ, som var udkommet paa Tysk under Navn af »Flensburger Zeitung«. Da dette Blad var gaaet over paa tyske Hænder, begyndte Bogtrykker Thillerup i 1869 at udgive et nyt Blad: »Flensburger Anzeiger«. Gustav Johannsen og et Par andre Danske i Flensborg overtog dette Blad og lod det fra Oktober samme Aar udgaa paa Dansk med Gustav Johannsen som Udgiver. Det døbttes »Flensborg Avis« og bestaar endnu. Han blev dog ikke straks Redaktør, men fra 1870 til 82 redigerede han det med et Par mindre Afbrydelser selv. Ogsaa hans Redaktørvirksomhed hæmmedes stærkt af hans mange Tillidshverv. Desuden maatte han to Gange vandre i Fængsel og een Gang udstaa en Fæstningsarrest paa tre Maaneder. Ogsaa mange Pengebøder maatte han udrede. I disse Aar steg Gustav Johannsens Anseelse i Flensborg ganske ualmindeligt. Baade Danske og Tyske holdt af ham og respekterede ham, ja, hans danske Bysbørn elskede ham og satte en stor Ære i at være Ven med ham. I 1875 oprettedes Sparekassen for Flensborg og Omegn, og Gustav Johannsen blev valgt ind i dens Bestyrelse. Fra 1891 var han dens Formand og siden til sin Død dens Direktør. Da Byen i 1881 fik sin Sporvej, blev han den første Sporvejsdirektør. Han havde en mægtig Arbejdsevne, og ved Siden af sit borgerlige Erhverv var han utrættelig i Arbejdet for Danskhedens Sag.

Ved Valgene til Rigsdag og Landdag bar han Broderparten af Agitationsarbejdet baade i Byen og dens Omegn. Overalt kaldte man paa ham, og i Flensborg selv var han den ledende og førende i Nationalitetskampen. Selv de langt ældre lod sig føre af ham, og altid kom Initiativet fra ham, og det var ham, der sørgede for, at Tankerne førte til Handling. Den vidunderlige Evne at vinde sig Venner overalt fulgte ham gennem hele Livet og under alle Forhold. Han var frejdig og sund og altid i godt Humør. Veltalende som faa var han uundværlig i de danske Foreninger, hvor hans Taler paahørtes i dybeste Stilhed og med spændt Opmærksomhed. Hans kraftige og dog saa bøjelige Røst kunde fylde selv den største Sal. Man har kaldt ham Flensborgs ukronede Konge, og det er ingen Overdrivelse. Paa Byens Hovedgade kunde han godt gaa med Hatten i Haanden, saa mange var der, der hilste paa ham.

Da Nordslesvigs Rigsdagsmand H. A. Krüger, døde, over-

talte man Gustav Johannsen til at lade sig opstille i anden slesvigske Kreds. Det var i 1881 — i en for Danskerne forknýt Tid — kort efter Ophævelsen af § 5 og de derefter følgende mange Udvandringer. Redaktør Jessen har betegnet Gustav Johannsens Valgsejr som den glædeligste Begivenhed for Danskheden efter 1867. Den gav de Danske Mod og lod atter Haabets Flamme blusse op i deres Bryst.

Rigsdagsarbejdet og de lange Ophold i Berlin nødte Gustav Johannsen til at opgive sit Blad, og i 1882 overtog den unge Redaktør Jessen Redaktionen af Flensborg Avis, i 1883 købte han Bladet. Men allerede ved næste Valg faldt Gustav Johannsen for den tyske Kandidat, skønt Flensborg gjorde sit Yderste for at faa ham genvalgt. Han stod nu i to Aar saa at sige udenfor de aktive Politikers Kreds, og da han i samme Tid i Løbet af et Aar mistede en voksen Søn og en lille Datter, kom der en ukendt Alvor over ham, og hans Venner saa med Sorg, at hans glade Smil sjældnere og sjældnere oplyste hans Ansigt. Det var i de Aar en stille Sorg for Gustav Johannsen at se Byen glide fra sig. De Arbejdere, der før havde været trofaste Danske, gik lidt efter lidt over til Socialismen, og han kunde forudse, at det danske Stemmetal i Flensborg vilde synke med rivende Hast.

Saa døde Junggreen i 1886, og Nordslesvigerne valgte Gustav Johannsen til Rigsdagsmand for den sikre første slesvigske Kreds. I 1888 valgte han tillige til Landdagsmand, og disse to Mandater indehavde han til sin Død. Som Parlamentariker var han taktfuld, snild og behændig. Han talte flydende Tysk og forstod altid at fængsle Medlemmernes Opmærksomhed. Ofte vandt hans Taler baade i Rigsdag og Landdag stærkt Bifald hos de frisindede Partier. Under hele sin Virksomhed holdt han paa § 5's stadige Betydning, selv om Preusserne havde ophævet den. Og aldrig talte han uklogt eller uforsigtigt. Blandt sine Kolleger i Berlin var han meget anset og afholdt, og man beundrede hans Slagfærdighed og Mod og hans Humor.

Men Flensborg By gled mere og mere ud af Danskernes Hænder. Man savnede Gustav Johannsens utrættelige Arbejde og æggende Mod, og ingen dansk Fører har siden kunnet fylde hans Plads i Byen med de tre Sprog. Noget betød det

vel ogsaa, at Flensborgerne regnede ham for en af deres egne. han var jo kun 25 Aar, da han begyndte sin Virksomhed i Byen. De havde Tillid til ham, ubegrænset Tillid, og aldrig har nogen Mand, dansk eller tysk, naaet Gustav Johannsens Popularitet.

Fra 1886 laa hans Arbejdsfelt i Nordslesvig, og for at komme sine Vælgere paa nært Hold begyndte han at holde Vælgermøder rundt i Landet. Ved disse Møder virkede hans ualmindelige Veltalenhed mægtigt paa Sindene. Der var et Liv over Møderne, hvor Sangen bruste gennem Salen, som var noget ganske nyt i Nordslesvig.

Gustav Johannsen var en Folketaler som faa, og hans Taler var altid improviserede. Han saa ud over Forsamlingen og prøvede sig frem, til han forstod, hvad det var, netop disse Mænd trængte til at høre. Et opfanget Ord, en særlig Situation, en Hændelse paa Vejen til Mødet eller Synet af et karakteristisk Ansigt kunde være nok for ham som Grundlag for en Tale, der rev alle med; og hans høje, kraftige Skikkelse, hans milde Øjne og Solskinssmil indgød Tillid og gav hans Ord Relief. Men dér hørte mere til at være Rigsdagsmand i Nordslesvig. De preussiske Love maatte han kende ud og ind, at han aldrig begik en Fejl, selv en Formfejl, der kunde blive skæbnesvanger. Møderne skulde anmeldes rettidigt og til rette Vedkommende, og Tilladelsen til deres Afholdelse maatte altid være ved Haanden, om Gendarmen skulde vise sig og forlange at se den. Og sine Vælgere skulde han kende og forstaa, hvad de helst vilde høre. Kom de til ham om Raad, maatte han kunne give dem uden lang Betænkning. De modløse skulde styrkes, de vaklende støttes, og de bedrøvede trøstes. Thi Tiderne blev onde, og mange var lige ved at bukke under for det haarde Tryk.

I 1880 havde man stiftet »Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig«, og denne Forening var det første Tegn paa en Organisation af de danske Nordslesvigere.

I 1883 havde Preusserne fundet paa, at de unge Mænd, der var udvandrede til Danmark efter 1870, ikke maatte vende hjem, ikke engang paa Besøg, uden først at have indhentet Regeringens Tilladelse. Og denne Tilladelse blev for det meste nægtet. Saa fandt Myndighederne paa noget endnu værre. Alle

i Slesvig og Holsten boende danske Statsborgere vilde blive udviste af Tyskland, saa snart de naaede den værnepligtige Alder og ikke meldte sig til Optagelse i Stamrullen.

Dette førte til en Udvandring i stor Stil. I Januar 1882 havde Gustav Johannsen i Rigsdagen faaet Lejlighed til under en Debat om en Udvandringslov at udtale sig om Grunden til Udvandringen i Nordslesvig. Men Statsministeren havde svaret ham, at der maatte tages kraftigt fat, naar man vilde naa det Maal, som maatte naas. »at hele Nordslesvig til Kongeaaen følte sig tysk.« I de kommende Aar udvistes mange danske Undersaatter, de danske Redaktører idømtes strenge Straffe, danske Sange blev forbudt, danske Privatskoler lukkede o. s. v.

Som Svar paa al denne Haardhed stiftedes i Juli 1888 »Vælgerforeningen«. Og saa kom i December samme Aar det berygtede Sprogskript, hvorefter der fra 1. April 1889 blev indført tysk Undervisning med Undtagelse af 4 Timers ugentlig dansk Religionsundervisning i alle nordslesvigske Skoler.

Som Modtræk stiftedes i November 1892 »Nordslesvigsk Skoleforening«, der hjælper ubemidlede Forældres Børn til Ophold paa danske Efterskoler og Højskoler. Men Vælgermøderne var en Torn i Øjet paa Preusserne, og de forsøgte paa mange Maader at forhindre dem. Det blev mere og mere vanskeligt at faa en Sal til Afholdelsen af Møderne, og der indtraadte en midlertidig Standsning. Men Nordslesvigerne fandt paa Raad. De byggede deres egne Forsamlingshuse, og siden den Tid har de kun en ganske enkelt Gang ved ulovlige Overgreb fra Myndighedernes Side været husvilde. Nordslesvigerne var nu godt organiserede, og da de altid holdt sig paa Lovens Grund, var det vanskeligt at komme dem til Livs.

Men der kom for Alvor onde Tider, da von Köller blev Overpræsident i Provinsen Schleswig Holstein i 1897. Han begyndte i Oktober 1898 den saakaldte Tjenestekarlekrig. Da han indsaa, at han ikke paa anden Maade kunde ramme de danske Bønder, udviste han deres Tyende, Karle og Piger fra Kongeriget. Det førte til Mangel paa Arbejdskraft paa Gaardene, og det var det, von Köller vilde, fordi han derved økonomisk kunde ramme de velstaaende danske Bønder.

Det gik dog ikke alene ud over unge og ugifte danske Tje-

nestefolk. Fra Bjerndrup i Steppinge Sogn udvistes en gammel Arbejdsmand paa 72 Aar, hvis Husbond havde lovet ham et Hjem paa hans gamle Dage. Fra Tyrstrup udvistes en Arbejderfamilie med 24 Timers Varsel. Paa 4 Vogne førtes Mand, Hustru og Børn med alt deres Bohave over Grænsen. I flere Timer holdt de ved Toldstedet Frederikshøj uden at vide, hvor de skulde finde Husly. Saa aabnede Fattiggaarden sig for dem.

Da disse Masseudvisninger ikke syntes at skræmme Sønderjyderne saa stærkt, som von Köller havde ventet, og Manglen paa Arbejdskraft ogsaa ramte de tyske Gaardmænd, begyndte Udvisningen af Optanterne. (Optant kaldtes en Beboer i Sønderjylland, der efter 1864 erklærede at ville vedblive at være dansk Undersaat). Ganske uden Grund udvistes Mænd og Kvinder, ja, syge og sengeliggende gamle Folk joges ud af Landet. For enkelte angav man en Grund, som da f. Eks. Nicolai Christensen fra Dybbøl udvistes i 1898. Hans Far havde været Optant, men var død midt i 80erne. Hans Mor var senere ved nyt Giftermaal blevet preussisk Undersaat. Tyve Aar gammel meldte Nicolai Christensen sig til Session og indgav samtidig den foreskrevne Naturalisationsbegæring, idet han henviste til sin Mors og sine Søskendes Undersaatsforhold. Som Svar fik han en Udvisningsordre under Henvisning til — hans Stedfars danske Sindelag. Om mange lige-saa barbariske Udvisninger kan man læse i Hanssen-Nørremøllers Bog om Køllerpolitiken. Men selv om denne Politik ramte haardt mange Steder, og en Mængde Mennesker maatte forlade Landet, tabte Nordslesvigerne ikke Modet. I Februar 1899 rejste Gustav Johannsen i den tyske Rigsdag en Debat, hvor han under stor Opmærksomhed fremdrog nogle af de mest graverende Tilfælde.

Han havde lige overstaaet en længere Sygdom og var endnu til Tider ret svag. Men Sagens Alvor gav ham Kraft. Debat-ten blev voldsom, den gik igennem tre Møder, og i de Dage var hele Europas Blikke vendt mod Nordslesvig. Gustav Johannsen betragtede selv denne Debat som en Sejr, fordi den fordømte von Köllers Politik. Den blev hans sidste parlamentariske Handling. I 1901 følte han sig ikke helt vel, og d. 25. Oktober døde han pludselig i sit Hjem i Flensborg, midt i sit Arbejde.

Hans Død følte som en stor Sorg i hele Nordslesvig og i Danmark, allermest dog i hans Hjem, som han med sin stærke Personlighed havde præget, og hvor han havde været Solen og Lyset. I Nordslesvigernes Hjerter vil hans Minde bevares, og hans Gerning vil aldrig glemmes.

Martha Ottosen.

Litteratur: H. P. Hanssen-Nørremølle: Köllerpolitiken, Særtryk af sønderjyske Aarbøger. P. Lauritsen: Gustav Johannsen. Franz von Jessen: Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie. Sønderjyske Aarbøger 1902. 1ste og 2det Halvbind. Franz von Jessen: Mennesker jeg mødte.

SØREN KIERKEGAARD

(1813—1855)

I Midten af forrige Aarhundrede saas jævnlig paa Københavns Gader en ejendommelig Skikkelse: spinkel bygget, noget duknakket vandrede han af Sted, hilsende til højre og venstre, standsende nu og da for at tale nogle Ord til en eller anden. En spøgefuld Bemærkning eller et venligt Ord havde han gerne paa Læben, navnlig naar han mærkede, at den, han talte til, kunde trænge til en Opmuntring. Denne Mand, som alle kendte, baade Børn og voksne, var *Søren Kierkegaard*.

Han havde et svagt Helbred og opholdt sig gerne flere Timer om Dagen i fri Luft, undertiden paa lange Køreture i Københavns Omegn. Somme Tider kørte han baade Nat og Dag, til Lyngby og Dyrehaven, til Hørsholm eller Fredensborg, og Køreturen skulde foregaa hurtigt. Naar saa Vognen holdt f. Eks. i Fredensborg, skyndte Kusken sig ind i Gæstgivergaarden og sagde blot: »Magisteren!« Alle vidste, hvad det betød, og alt kom i Bevægelse. Søren Kierkegaard traadte ind og sagde kun: »God Morgen!« Saa blev der dækket Bord, og naar der var spist, tog Søren Kierkegaard to Rigsdaler frem og sagde: »Hør, min lille Pige, du er nok saa god at betale det altsammen.« Og hjem gik det saa i samme Fart.

Saa livlig og munter han var paa saadanne Ture, saa inde-sluttet og utilnærmelig var han i sit Hjem. Han kunde kun

daarligt finde sig i at modtage Besøg og nægtede sig ofte hjemme for at være i Fred. I sin store elegante Lejlighed, hvor en Række Værelser om Vinteren var opvarmede og oplyste, gik han alene frem og tilbage. I hvert Værelse var Pen, Blæk og Papir, saa at han, hvor han standsede, hurtigt kunde finde disse Sager og nedskrive sine Tanker. Tænkning var hans Lyst og Lidenskab, paa een Gang hans Glæde og hans Lidelse. De Værker, han skabte her i sin Ensomhed, er præget af en saa sjælden Tankeklarhed, Dybsindighed og Inderlighed, at han staar for os som Danmarks største Tænger.

Søren Kierkegaard er født i København d. 5. Maj 1813. Hans Fader, *Michael Kierkegaard*, var Handelsmand. »Hosekræmmer« blev han kaldt, og han havde ved sin Handel tjent en Formue. Det var altsaa i et velhavende Hjem, Søren Kierkegaard tilbragte sin Barndomstid; men lyst og lykkeligt var det ikke. Hans Fader var meget tungsindig, og skønt der ikke blev talt om det, mærkede Sønnen, at der var noget, der pinte Faderen. Længe efter har Søren Kierkegaard selv skrevet om dette: »Det var en Fader og en Søn. Begge var meget aandeligt begavede, begge vittige, især Faderen. Enhver, der kendte deres Hus og kom der, fandt vist, at det var meget underholdende. I Almindelighed disputerede de kun sammen og underholdt hinanden som to gode Hoveder, uden at være Fader og Søn. En sjælden Gang, naar Faderen saa paa Sønnen og saa, at han var meget bekymret, da stod han stille foran ham og sagde: Stakkels Barn, du gaar i en stille Fortvivlelse. Men han spurgte ham aldrig nærmere, ak! og det kunde han ikke; thi han gik ogsaa selv i en stille Fortvivlelse. Ellers blev der aldrig vekslet to Ord om den Ting. Men Faderen og Sønnen var maaske to af de tungsindigste Mennesker, der har levet i Mands Minde.«

Vistnok kort før sin Død har Faderen betroet sin Søn, hvad der pinte ham. Som Dreng havde Faderen gaaet og vogtet Kvæg i Vestjylland; fattig og ulykkelig, forpint af Sult og Ensomhed var han engang gaaet op paa en Lyngbakke og havde forbandet Gud, der lod ham leve i en saadan elendig Tilværelse. Men aldrig kunde han siden glemme, hvad der da var sket, og han var fuldt og fast overtydet om, at Guds

Straf var over ham og hans Slægt, fordi han havde begaaet en saa forfærdelig Gerning.

Faderens Tungsind fulgte Sønnen gennem hele hans Liv. Men ogsaa paa anden Maade har Barndomstidens Oplevelser haft den største Betydning for Søren Kierkegaard. Naar Faderen undertiden nægtede ham at gaa en Tur, tog han ham i Stedet for ved Haanden og »gik Tur med ham« hjemme i Stuerne. Saa fortalte han, hvad de saa paa Turen, om Mennesker, de mødte, om Butikker og Køretøjer, og det var udmalet saa levende, at Søren saa det lige saa tydeligt, som om det havde været Virkelighed. Denne Evne og Lyst til at fantasere, til at digte, fik Søren Kierkegaard i en endnu højere Grad end sin Fader.

Tungsindet blev som en Lænke, der bandt til et bestemt Punkt, Fantasien satte ham i Bevægelse omkring dette Punkt, men dertil kom, at Søren Kierkegaard viste sig i Besiddelse af en vidunderlig Evne til at bruge det danske Sprog; han blev en Sprogkunstner, som ikke har sin Lige i dansk Litteratur.

Da han var 17 Aar gammel, blev han Student og tog derefter fat paa at studere Teologi. Det faldt af sig selv, at han skulde være Præst. Han tog sin Embedseksamen, da han var 27 Aar gammel; da havde Faderen allerede været død i 2 Aar, og Søren Kierkegaard blev aldrig Præst. Med nogle Aars Mellemrum indtraf to Begivenheder, der fuldstændig ændrede hans Planer.

Samme Aar, som han tog sin Eksamen, blev han forlovet med en ganske ung Pige, *Regine Olsen*. Hun var livsglad og munter, men hans Tungsind var for dybt, til at hun kunde forandre det til det bedre. Han var selv fuldstændig klar over sin Tilstand og mente om sig selv, at hvis han havde levet i Middelalderen, var han vel gaaet i Kloster. Men først under Samværet med sin Forlovede gik det op for ham, hvilken Forskel der kunde være mellem Mennesker. »Just hendes umiddelbare, ungdommelige Lykke sat ved Siden af mit rædsomme Tungsind og i et saadant Forhold maatte lære mig at forstaa mig selv; thi hvor tungsindig jeg var, havde jeg aldrig anet før; jeg havde egentlig ingen Maalestok for, hvor lykkeligt et Menneske kan være.«

Kun et Aars Tid varede denne Forbindelse; saa hævede

Søren Kierkegaard Forlovelsen. Han gjorde, hvad han kunde, for at hele Skylden skulde falde paa ham; han lagde Vægt paa, at Folk skulde tro, at han havde været haard og uvenlig mod hende, for at hun kunde staa som den forurettede. Og Folk troede det. I Virkeligheden brød han med hende, fordi han var vis paa, at hun ellers vilde blive ulykkelig. Men hele dette Forhold, og de Lidelser han derved gennemgik, det blev som Olie, der hældes paa Gløder: hans Digterevne brød frem som en Flamme, og i Løbet af 3—4 Aar skabte han en Række stor-slaaede Værker. —

Det mest berømte af disse er »*Enten — Eller*«. Selve denne Titel er jo pirrende: thi hvad er det, der skal vælges mellem — hvorfor et enten — eller? Svaret herpaa er, at nogle Mennesker vælger at nyde Øjeblikket og dets Lyst og Glæde, mens andre vælger det stadige Arbejde, den stadige Kamp med Haab om Sejr. Og dette er altsaa Valget, som ethvert Menneske staar over for: *enten* tage Livet som en Række Øjeblikke, der skal nydes hver for sig, *eller* søge at skabe Sammenhæng og Orden i sit Liv. Lignende Tanker kommer frem og uddybes og udvides yderligere i »*Stadier paa Livets Vej*« og »*Gentagelsen*«. De »*Stadier*«, han taler om, er ikke forskellige Perioder i et Menneskes Liv, men netop forskellige Livsopfattelser, som der maa træffes et Valg imellem. Og hvad han mener med »*Gentagelsen*«, har han skildret med en saadan Sprogkunst, at det virker som et sandt Digterværk.

»Den, der blot vil haabe, han er fej; den, der blot vil erindre, han er vellystig; men den, der vil Gentagelsen, han er en Mand, og jo fyndigere han har vidst at gøre sig den klar, desto dybere Menneske er han. Men den, der ikke fatter, at Livet er en Gentagelse, og at dette er Livets Skønhed, han har dømt sig selv og fortjener ikke bedre end, hvad der og vil hænde ham, at omkomme; thi Haabet er en vinkende Frugt, der ikke mætter, Erindringen er en kummerlig Tærepeng, der ikke mætter; men Gentagelsen er det daglige Brød, der mætter med Velsignelse. Naar man har omsejlet Tilværelsen, da skal det vise sig, om man har Mod til at forstaa, at Livet er en Gentagelse, og Lyst til at glæde sig til denne. Ja, hvis der ingen Gentagelser var, hvad var ogsaa Livet?«

En lang Række Skrifter kom saa hurtigt efter hinanden, at

det næsten er ufatteligt, at et Menneske kunde frembringe dem. »Enten — Eller«, der synes at være flere Aars Arbejde, er skrevet paa elleve Maaneder. Rækken afsluttedes foreløbig med »*Uvidenskabelig Efterskrift*«, hvori han blandt andet gør opmærksom paa, at Livets Opgaver ligger forude, medens vi kommer til Forstaaelse ved at se tilbage. Vi forstaar baglæns, siger han; men vi lever forlæns! Dette Værk danner efter Søren Kierkegaards egen Mening et Vendepunkt i hele hans Virksomhed, heri stiller han Spørgsmaalet i al sin Skarphed: hvorledes bliver jeg Kristen? Og han svarer, at det kun kan ske ved, at ens Natur forandres, og at det enkelte Menneske selv træder i Forbindelse med Gud og faar sit virkelige Liv i ham. Hvor megen Vægt Søren Kierkegaard lægger paa den enkeltes eget Forhold til Gud, ser man af en Ytring, som han fremkommer med i et andet af sine Skrifter: »En Hedning, der beder i *Inderlighed* til en Afgud, beder i Virkeligheden til den sande Gud, medens den, der *kun udvortes* beder til den sande Gud, i Virkeligheden beder til en Afgud.«

En Mærkelighed ved de her nævnte Skrifter var, at de ikke udkom under Søren Kierkegaards eget Navn, men under et paataget Navn, et Pseudonym. I »Enten — Eller« kalder han sig Victor Eremita, i »Stadierne« Hilarius Bogbinder, i »Gentagelsen« Constantin Constantius, i »Uvidenskabelig Efterskrift« Johannes Climacus, o. s. v. Undertiden digter han en Begyndelse, hvori han lader Bogen være gamle Papirer, der er fundne i et Skrivebord, eller Hefter, der har ligget i et Jernskrin, som er fisket op fra Bunden af en Sø, hvorefter Søren Kierkegaard kun er »Udgiver«. Han gør dette, for at ingen skal tro, at Bøgerne skal indeholde Bekendelser, og for at han desto friere kan søge Sandheden og fremstille Sandheden. Men for at ingen skal være i Tvivl om, hvem Forfatteren var, saa meddelte han det selv offentlig ved Slutningen af Rækken. Skrifterne vakte megen Opsigt og megen Beundring, selv om de ikke blev helt forstaaet. Søren Kierkegaard mente selv, at han lagde liden Vægt paa, hvad hans Samtid mente om ham; thi beundrer den en forgangen Storhed, saa korsfæster den en samtidig. »Verden bliver altid ens, og det, den ikke kan taale, er Samtidighed med det store. — Jeg kan ikke forstaae hvorledes sligt kan saa meget beskæftige et Geni. Nej, f. Eks.

at haabe engang at træffe sammen med Sokrates for at konferere med ham i den skønne Samtale — og saa blæse baade med Samtid og Eftertid.« Men der kom snart en Tid, hvor Søren Kierkegaard skulde erkende, at Samtidens Dom ikke kunde være ham ligegyldig.

Paa den Tid blev der udgivet et Vittighedsblad »Corsaren«, og Udgifveren var *M. A. Goldschmidt*. I dette Blad blev forskellige af Datidens kendte Personer behandlede og latterliggjorte; men Søren Kierkegaard var hidtil gaaet Ram forbi, ja, han var endog blevet nævnt som »Enten — Eller«s udødelige Forfatter. Det ærgrede Søren Kierkegaard, at dette Blad, som han foragtede, »gjorde ham udødelig«, og i hans efterladte Papirer finder man en »Bøn til Corsaren« om at blive fri for den Udødelighed, ja, i 1846 skrev han endog en Artikel i Dagbladet »Fædrelandet«, hvori han krævede at blive behandlet som de andre: »Det er i Virkeligheden haardt for en stakkels Forfatter,« siger han, »at staa saaledes udpeget i dansk Litteratur, at han er den eneste, som ikke udskældes der.«

Corsaren lod sig ikke det sige uden at bide fra sig; der kom en Række hvasse Angreb, hvori der blev gjort Nar af Søren Kierkegaard og hans Skrifter. Han blev aftegnet og karrikeret i Bladet, krumrygget og med ulige lange Bukseben. Bladet taler om, hvor mærkeligt det er, at Søren Kierkegaard hverken vil roses eller dadles — uden af Biskop Mynster. Et Sted hedder det: »Der er Øjeblikke, hvori ens Tanke forvirres, og man synes, at Nicolaus Copernicus var en Nar, da han paastod, at Jorden drejede sig om Solen; tværtimod drejer Himlen, Solen, Planeterne, Jorden, Europa, København sig om Søren Kierkegaard, der staar tavs i Midten og ikke engang tager Hatten af for den beviste Ære.«

Disse Angreb og Billeder pinte Søren Kierkegaard meget; han forestillede sig levende, hvorledes alle Mennesker rundt omkring sad og morede sig over »Corsaren«s Vittigheder paa hans Bekostning. »Corsaren« — siger han — »hvilken oprørende Grusomhed, ja, thi hvad er dog selv det at brændes ved en sagte Ild, eller at radbrækkes, eller som i andre Lande, indsmurt med Honning at kastes for Insekter — hvad er det dog i Sammenligning med den Grusomhed: at grines hjell!« Og han synes, at Goldschmidt er værre end Judas; Goldschmidt

har nemlig beholdt de Penge, som »Corsaren« indbragte, medens Judas »gav Pengene igen.«

Lidelsen satte paany Søren Kierkegaards Sind i den heftigste Bevægelse, og dette gav sig Udslag i en Række nye Skrifter. Han opgav fuldstændig Tanken om at blive Præst, men samlede sig om en skriftlig Forkyndelse af Kristendommens Idealer; det gjaldt om helt igennem at følge i Kristi Fodspor. Samtidig følte han sig overbevist om, at alt, hvad han tidligere havde skrevet, stod i dyb, indre Sammenhæng med, hvad han nu skrev, og at hans hele Virksomhed havde dette religiøse Formaal — noget, som hans Læsere kan have vanskeligt ved at indrømme. —

I tre Aar tav Søren Kierkegaard stille. Da kom den Begivenhed, som drev ham frem til den sidste Kamp. Det var efterhaanden blevet hans Overbevisning, at der ikke mere fandtes sand Kristendom; Mildheden havde udryddet den og gjort Menneskene til en forkælet og blødagtig Slægt. Men »det strengeste skal høres; man skal ikke have Lov til aldeles at slaa en Streg over det og ignorere det; det skal høres, for at man kan ydmyge sig derunder . . . « Og han mente, at *Biskop Mynster* begik en stor Fejl ved rentud at fortie det strenge i Kristendommen.

I Begyndelsen af Aaret 1854 døde Biskop Mynster, og i en Sørgetale, som *H. L. Martensen* holdt over ham, kaldte han den afdøde »et Sandhedsvidne, et af de rette Sandhedsvidner, et Led af den hellige Kæde af Sandhedsvidner, der strækker sig gennem Tiderne fra Apostlenes Dage.« Dette oprørte Søren Kierkegaard paa det heftigste, og han nedskrev en Protest, som han dog foreløbig lagde til Side for ikke at skade Martensen, der selv ventede at blive Mynsters Efterfølger. Tre Fjerdingaar efter, da Martensen virkelig var blevet Biskop, lod Søren Kierkegaard sin Protest trykke i Dagbladet »Fædrelandet«. Den bærer Overskriften: »Var Biskop Mynster et »Sandhedsvidne«, et af de »rette Sandhedsvidner« — er dette Sandhed?« Han svarer benægtende; thi, siger han: »et Sandhedsvidne, det er en Mand, der i Armod vidner for Sandhed. — i Armod, i Ringhed og Fornedrelse, saa miskendt, forhadet, afskyet, saa bespottet, forhaanet, udgrint — det daglige Brød har han maaske ikke altid haft, saa fattig var han; men For-

følgelsens daglige Brød fik han rigeligt hver Dag, det er en Mand, der bliver hudflettet, mishandlet, slæbt fra det ene Fængsel til det andet, og saa til sidst korsfæstet eller hals-hugget eller brændt eller stegt paa en Rist, hans afsjælede Legeme af Rakkeren henslængt paa et afsides Sted ubegravet — saaledes begravet et Sandhedsvidnel«

Denne Protest gav Anledning først til et skarpt Svar fra Martensen, derpaa et nyt Angreb fra Søren Kierkegaard, og Striden fortsattes i Bladet med stadig større Skarphed, og saaledes, at Søren Kierkegaard fordyber sig mere og mere i den Tanke, at Kristendommen, som den forkyndes i det nye Testamente, egentlig ikke mere er til. Fra Bladartikler gik han over til at fremstille sine Tanker i en Række smaa Hefter, som han kaldte »Øjeblikket«, og som ved deres voldsomme Angreb paa Kirken vakte Bevægelse viden om. »Kirken skal bort« — siger han — »der er ikke andet for; thi den ligger Kristendommen ihjel.« Han spørger, om Kristendommen egentlig nogensinde er kommen ind i Verden. Og i hvert Fald er det ikke Millionernes Sag med Lethed at blive Kristne: »Du menige Mand! Jeg dølger det ikke for dig, at efter mine Begreber er det at være Kristen noget saa uendelig højt, at der bestandig kun er enkelte, som naaar det: dog er det muligt for alle.«

»Øjeblikket« udkom i ni Hefter; det tiende laa parat; men Søren Kierkegaard naaede ikke at faa det frem. En Dag blev han syg paa Gaden, faldt om og blev ført til Frederiks Hospital, hvor han laa i 6 Uger. Han var sikker paa, at han skulde dø, men følte sig som den, der har kæmpet ærligt og sagt, hvad der skulde siges. Han døde 11. November 1855. Over hans Grav paa Assistents Kierkegaard staar der — efter hans eget Ønske — et Vers af Brorson:

Det er en liden Tid, saa har jeg vunden,
saa er den hele Strid med et forsvunden,
saa kan jeg hvile mig i Rosensale
og uafladelig min Jesum tale.

— Striden var forbi; men Værket blev staaende. Og prøver vi i Søren Kierkegaards Værk at finde den Tanke, som mere end nogen anden var særegen for ham, saa er det den,

at *det er det enkelte Menneske, det kommer an paa*. Han levede i en bevæget Tid, da Folket krævede og fik Del i Statens Styrelse; men dette interesserede ham ikke stort, fordi han selv levede mere i Tankens Verden. Og naar han udtalte sig, da var det ikke til Gunst for »Folkefrihed«; han var bange for, at »Mængden« skulde faa Herredømmet. »Mængden er Usandheden,« sagde han, og han mente dermed, at naar Mennesker gaar i Flok, saa handler de uden Ansvarsfølelse, de bliver som en Sildestime, hvor den ene blot følger efter den anden og dækker sig bag de andre. »At vinde en Mængde er ingen Kunst, dertil behøves blot Usandhed og lidt Kendskab til menneskelige Lidenskaber. Men intet Sandhedsvidne tør indlade sig med Mængden; hans Gerning er det at indlade sig med alle, men bestandig enkeltvis, tale med hver især paa Gader og Stræder. . . . for at splitte ad, at dog en og anden enkelt maa gaa hjem fra Forsamlingen og blive den enkelte.« Søren Kierkegaards Ideal var da netop det at tale til den enkelte, som Sokrates gjorde det i sin Tid paa Athens Gader. Hvad der skal naas i Livet, skal den enkelte selv naa, kun hans egen Tanke, hans eget Arbejde, har Værdi for ham. Og af den Grund ønsker Søren Kierkegaard heller ingen Tilhængere; han var bange for de mange, der snakker efter, uden at vide, hvad de snakker om. »Jeg brugte næsten Halvdelen af min Kraft til at modarbejde mig selv, jeg vilde ingen Tilhængere have.«

Saa var han da ogsaa en ensom Mand, der i sin Ensomhed kæmpede med sine Tanker. Han havde en Fornemmelse af, at han af og til blev »sat ned i det mørke Hul,« hvor han krøb om i Kval og Smerte uden at se nogen Udvej. »Da vaagner pludselig en Tanke i min Sjæl saa levende, som om jeg aldrig havde haft den før. . . . Derpaa maa jeg lige som give mit Ord paa, at jeg vil forfølge den Tanke til det yderste; jeg sætter mit Liv i Pant, og nu er jeg spændt i Selerne. Standse kan jeg ikke, og Kræfterne holder ud. Da bliver jeg færdig, og nu begynder alt forfra.«

At tænke — det var for Søren Kierkegaard ikke Tidsfordriv, men en nødvendig Livskamp: »Lig hin Prinsesse i 1001 Nat frelste jeg Livet ved at fortælle.« Men netop, fordi det for ham gjaldt Livet, saa mærker man ogsaa Livet selv bevæge sig i hans Tanker. Livet i dets Glæde og Alvor, mest i det sidste.

Han har faaet sit Ønske opfyldt: han fik ingen »Tilhængere«, og Mængden forstaar ham ikke. Men »hin Enkelte«, som han ønskede at tale til, fandt han og finder han stadig, og gennem disse enkelte lever hans Tanker videre og har — ikke blot i Danmark, men ogsaa i andre Lande — faaet voksende Betydning.

Andreas Hanssen.

Litteratur: H. Høffding: Søren Kierkegaard som Filosof. Georg Brandes: Søren Kierkegaard, en kritisk Fremstilling i Grundrids. Carl Koch: Søren Kierkegaard. P. A. Rosenberg: Søren Kierkegaard. »Mit Forhold til hende, af Søren Kierkegaards efterladte Papirer«, ved Henriette Lund.

SELMA LAGERLÖF

FRA *Värmland* har Sverige modtaget meget. Denne Landsdel, som har været et af Midtpunkterne for den svenske Jernværksdrift, har skænket Verden driftige Udnytttere af dette Jern. Vi behøver her kun at nævne de to Brødre *John Ericsson*, som byggede et af de første Lokomotiver, som opfandt Skibsskruen, og som ved sin »*Monitor*« ikke blot gav en Vending i den nordamerikanske Borgerkrig, men i hele Verdens Søkrigshistorie, og Friherre *Niels Ericsson*, en af

Grundlæggerne af det vældige svenske Jernbanenet. Gaar vi til Aandslivet, saa straalere Slægten *Geijer* (med Sidelinien af *Geijerstam*) med en egen Glans, og ved Siden af *E. G. Geijer* var *Anders Fryxell*, »Professoren« i Sunne Provstegaard, sin Tids kendteste Historieskriver. Fra den samme Fryksdal som han og Selma Lagerlöf udgik en af de berømteste nulevende svenske Sprogmand, *Adolf Noreen*; og fra Digtningens Verden kan endnu nævnes Mestersangere som *Tegnér* og *Fröding*.

Her i *Värmland*, hvor Skoven og Vandet former sig til de herligste Landskaber, har Slægten *Lagerlöf* haft sit Hjem, siden en Præstesøn for over to Hundrede Aar siden antog dette Familienavn. Og her er *Selma Lagerlöf* født paa »den lille Herregaard« *Mårbacka*, lige ved »den lange Sø« *Fryken*, den 29de November 1858. Hun voksede op i et lykkeligt, men ikke særlig velstaaende Hjem, omgivet af de herligste Natur-omgivelser og af alt det brogede Liv, som dengang endnu

mere end i vor Tid fandtes paa en Gaard, hvor man næsten selv tilvirker alle sine Fornødenheder.

Selv kom hun dog ikke til at tage videre Del i alt dette Arbejde. Hun var svagelig allerede som lille Barn, og derfor fik hun Lov mere end de andre at raade sig selv. Hun fik mere Tid til at læse og tænke og digte. Et Par Rejser til Stockholm med længere Ophold blev ogsaa en Følge af hendes Svagelighed, og disse Ophold i Hovedstaden med deres Teaterbesøg gav hendes Lyst til Læsning og Digtning endnu mere Næring. Hendes Vers gjorde Lykke i Hjemmet og Omgangskredsen, men hun manglede et Grundlag af Viden, som hun ikke godt kunde skaffe sig hjemme. Da dette blev hende klart, og hun samtidig blev enig med sig selv om, at hun vilde prøve paa at skaffe sig et Udkomme, bestemte hun sig til at læse til Lærerindeeksamen ved det højere Lærerindeseminarium i Stockholm. Familien var ikke videre stemt for denne Plan, men hun satte den igennem, og i 1885 tog hun sin Eksamen.

Värmland var ikke blot Jernværkslandet, det er ogsaa et Eventyrland, hvor Sagnet gror frodigt i Borgestuernes Luft, og hvor Eventyrskikkelser færdes lyslevende omkring. I hvert Fald i det Slægtled, der gik forud for Selma Lagerlöf, havde der været adskillige mærkelige Mennesker, som man stadig fortalte om paa Gaardene, og ikke saa faa af disse havde hørt til hendes egen Slægt. Saa længe hun gik hjemme, havde hun vel ikke regnet dette for noget særligt; men i Stockholm gik det pludseligt op for hende, en Dag som hun gik hen ad Gaden fra Seminariet til sin Bolig, at de Mennesker fra Fortællingerne der hjemme jo egentlig var lige saa vidunderlige som de, der blev fortalt om i Digtningen. Og fra den Tid af følte hun det, som om disse Skikkelser krævede at faa nyt Liv i Digtning, og at hun skulde fortælle om dem. Men selv om hun følte det saadan, saa kunde der ikke være Tid til at digte, mens hun læste til Eksamen, og da den var overstaaet, kom hun i Arbejde som Lærerinde i Landskrona, hvor der var nok at gøre med at undervise, med at sætte sig ind i de helt ny Forhold, og med at lære den ny Verden at kende, som hun nu havde saa let Adgang til i København.

Men Värmlandsskikkelserne vilde ikke slippe hende. Hver Gang hun var hjemme paa Besøg, mødte de hende lyslevende

paa ny i hendes Faders og de andres Fortællinger. Hun prøvede Gang paa Gang at skrive noget af det ned, men det vilde ikke lykkes, hverken paa Vers eller paa Prosa. Til sidst opgav hun at skrive en Bog og begyndte at skrive løs blot for sin egen Fornøjelse, og hvad hun skrev, gemte hun i sin Skuffe, da hun ikke syntes, det lignede nogenting. Da kom det Øjeblik, som fik hendes Trang til Digtning drevet til det yderste; Familien blev nødt til at sælge hendes Barndomshjem, Mårbacka. Hun rejste hjem for sidste Gang for at tage Afsked med de kære Steder; men da hun kom tilbage derfra, *maatte* hun prøve paa at skrive alle de gamle Historier, om det saa kun blev for hende selv og hendes Skrivebordsskuffe.

Det skulde nu ikke blive for Skrivebordsskuffen, hun kom til at skrive. Et Ugeblad i Stockholm udsatte en Pris for den bedste Fortælling, der egnede sig til at optages i Bladet. Selma Lagerlöf besluttede at gøre et Forsøg for at faa at vide, om der var noget som helst ved det, hun havde skrevet op. Hun valgte nogle af de Stykker, der var færdige, og nogle andre, som hun havde begyndt at forme, og i Sommerferien 1890, mens hun var paa Besøg hos en Søster, fik hun dem gjort færdige og afsendt til Stockholm. Hun nærrede grumme lidt Haab om at faa noget ud af det, men det blev hende, der fik Prisen, og da hun kom til Stockholm for at tale med Tidsskriftets Udgifter, tilbød denne at udgive hendes Bog, naar den engang blev færdig, og en gammel Veninde, Baronesse Adlerssparre, skaffede Udvej, saa hun kunde tage fri fra Skolen og for Alvor faa Tid til at digte.

Sidst paa Sommeren 1891 udkom Bogen. Den hed »*Gösta Berlings Saga*« og var en Genfortælling af det, hun kendte hjemme fra, men fortalt paa hendes egen Maade, med et Liv og en Varme, der vandt Bogen mange Venner, ikke mindst her i Danmark, hvor den straks udkom i Oversættelse.

Nu var Selma Lagerlöf sikker paa, at det var hendes Livskald at være Digter, men i nogle Aar endnu blev hun ved at virke som Lærerinde; hun skrev en lille Historie nu og da og samlede dem saa til et nyt Bind, men det var først fire Aar senere, at hun bestemte sig til helt at kaste sig over Digtningen. Kong *Oscar II*, som var en af dem, der havde glædet sig over hendes Bøger, skaffede hende Hjælp til en Udenlands-

rejse til Italien, og efter Hjemkomsten fra denne Rejse skrev hun sin anden store Bog: »*Antikrists Mirakler*«, som er henlagt til Italien og Sicilien. Senere har hun rejst meget, hun har været i Ægypten og Jødeland og benyttet sine Indtryk og Minder derfra til sin største Bog: »*Jerusalem*«. Hun har været i de fleste Lande i Europa, men mest har hun dog færdedes i sit eget Land, og fra forskellige Egne i Sverige har hun ogsaa hentet Stoffet til de fleste af sine Bøger.

Der er en af disse Bøger, der maa have en nærmere Omtale, og det er »*Niels Holgersens vidunderlige Rejse gennem Sverige*.«

Det var Overlæreren i en af de svenske Fabriksbyer, som kom paa den dristige Tanke at bede Sveriges ypperste Forfattere om at skrive en ny svensk Læsebog for Folkeskolen. Gennem en fælles Veninde henvendte han sig til Selma Lagerlöf med Forespørgsel, om hun vilde være med. Hun betænkte sig lidt, fordi hun syntes, det var saa stort et Ansvar at paatage sig, men gik saa med Glæde ind paa det, dog paa den Betingelse, at hun vilde være ene om at skrive sin Del, der skulde handle om Sveriges Natur og Dyreliv. Det blev saa Bogen om Niels Holgersen.

Den behøver man vel ikke at fortælle om, da den jo ogsaa er blevet læst af mangfoldige danske Børn og voksne; men vi skal dog nævne nogle Kapitler, der viser, hvordan Forfatterinden har forstaaet at lægge Børnene det paa Hjerte, der fylder hende selv.

Saadan et Kapitel er det om den gamle Kone og den gamle Ko. Der har jo ogsaa her fra Landet været mange, der har søgt Lykken ovre i det store, rige Amerika; men Udvandrerstømmen har dog været stærkere endnu fra Sverige, og der er Egne, hvor Gaard ved Gaard staar øde, fordi Slægterne er vandrede ud. Paa denne Maade bliver Landet fattigere og giver mindre Næring til sine Indbyggere. Her fortæller nu Selma Lagerlöf om saadan en Gaard, hvor Barn efter Barn er vandret bort, saa til sidst kun den gamle Kone sidder ganske alene tilbage. Besætningen er død ud, Jorden er blevet vanrøgtet, fordi hun ikke har kunnet bære over sit Hjerte at holde fremmede Tjenestefolk, nu da hun ingen har af sine egne til sin Hjælp. Se saa Modsætningen mellem den forfaldne Gaard

og de tomme Udhuse paa den ene Side og Stuen, hvor den gamle ligger som Lig, paa den anden. Der inde er fuldt af alle de Ting, som vi ogsaa her hjemme kender fra Amerikanerforældres Hjem, amerikanske Gyngestole, Plydses Bordtæpper, Stager med snoede Lys, og paa Væggene Billeder af alvorlige, sortklædte Mænd med hvidklædte Koner og Smaapiger, alle de Ting, som passer saa lidt ind i Omgivelserne, og som slet ikke kan udfylde det Savn, Børnene har efterladt i Hjemmet.

Et andet er det om de to smaa Børn, lille Mads og Aase Gaasepige, der har set deres Moder og Søskende dø af en Sygdom, som er kommet ind i Huset med en døende Taterkvinde. Saa er deres Fader i Fortvivlelse flygtet bort fra Hjemmet, og de to maa klare sig selv. De drager til den Del af Landet, hvor det er lettest at begaa sig, til Skaane, og de skaber sig der virkelig en Stilling blandt de skaanske Landmænd. Men da de paa et Foredragsmøde faar Klarhed over, hvad det er for en Sygdom, der har hærget deres Hjem, og at den ikke skyldes en hemmelighedsfuld Forbandelse, men kan bekæmpes ved Renlighed og frisk Luft, saa drager de to smaa ud for at op-søge deres Fader og bringe ham Trøst, og paa deres lange Vandring fra Skaane til det yderste Nordland bliver de Trøstere og Hjælpere i en Mængde Hjem, hvor den samme frygtelige Sygdom, Tuberkulosen, har krævet og stadig kræver sine Ofre.

Et tredje er det med Ravnens Fortælling af Sagn fra Härjedalen, om den landflygtige, som ikke kunde være hjemme og ikke vilde være udenlands og saa fandt sig et nyt Hjem i Ødemarken ved Grænsen; om Manden, der hverken kunde faa sig til at lade den gamle Finnekvinde gaa i Ulvene eller selv havde Lyst til at blive til Ulveføde, men fandt en tredje Udvej til at overvinde de to ypperlige Mestere i Smedekunsten. Af to onde Ting, siger alle disse Sagn, skal man ikke vælge den mindst onde; der gives altid en tredje Udvej.

Man kunde blive ved, der er jo saa mange vidunderlige Billeder, men de taaler ikke godt at forkortes, de maa helst læses i deres Helhed. Og man kunde jo ogsaa i Selma Lagerlöfs andre Bøger blive ved at nævne den ene Ting efter den anden, ikke mindst de mange fine Legender, som hun har genfortalt saadan, at man kan mærke, hendes Bedstemoders Fortælle-

gaver ikke er gaaet ud af Slægten. Men det vilde aldrig tage Ende, da der er saa mange.

Vi maa slutte med lidt mere om Selma Lagerlöf selv.

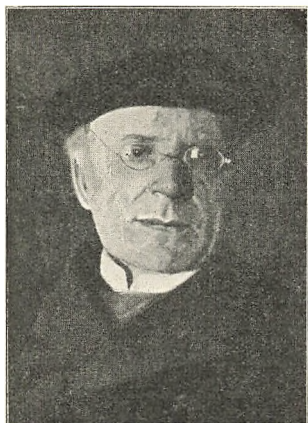
I 1908 havde hun tjent saa mange Penge ved sine Bøger, at hun havde Raad at gøre sig selv en stor Glæde. Det var hendes Barndomshjem, der havde hjulpet hende til at skrive den første Bog, og da hun skulde skrive »Niels Holgersen«, maatte hun igen dertil for at faa rigtig fat, saa ondt det end gjorde hende at rejse derhen, nu da det var i fremmedes Eje. Nu købte hun Husene og lidt Jord og begyndte at sætte det i Stand til et Hjem for hendes gamle Moder og hende selv, og da hun i 1910 fik den store Nobel-Pris, købte hun hele Ejendommen, som hun nu selv driver. Hun har ogsaa opnaact andre Æresbevisninger, hun er blevet udnævnt til Æresdoktor ved Upsala Universitet, og hun er den første Kvinde, der er blevet optaget i det svenske Akademi. Men hvor fornem og rig hun er blevet, saa er det større endnu, at hun har spredt Glæde til saa mange, baade store og smaa, hjemme i sit Fædreland og langt ud i Verden, ja, i England har en rig Dame endogsaa ladet »Niels Holgersen« trykke med Blindeskrift, for at ogsaa de blinde Børn skal have Glæde af den.

Marius Kristensen.

Litteratur: Helene Lassen: Selma Lagerlöf og hendes Digtning. Kristiania 1905. Marius Kristensen: Selma Lagerlöf (Folkets Førere, 3. Aarg. 1917). Højskolebladets Julenummer 1918. V. Olander: Handbok till Nils Holgerssons Resa. Stk. 1918.

JONAS LIE

(1833—1908).

NORGE har i det 19de Aarhundrede fostret tre store Digtere, som er blevet kendt og læst langt ud over Norges og Nordens Grænser: *Ibsen, Bjørnson og Lie*. Af dem er igen Ibsen den, der har naaet videst Verdensry, men den, som er læst mest og elsket af flest baade her i Norden og i andre europæiske Lande, er sikkert Lie. Hans Fortællinger er oversatte paa de fleste europæiske Sprog, ja endog paa et saa fjernt Sprog som Japansk. De er lette at læse og saa fængslende, at den, der

har læst een, gerne læser flere. Jonas Lie fortæller altid om Norge og norske Hjem, men hans Skildringer har Almengyldighed, og hans Bøger har Bud til alle. Hans Forstaaelse af Mennesker og menneskelige Livsskæbner er saa dyb, hans Kunst saa mesterlig, at man lærer at forstaa og holde af de Mennesker, man møder i hans Bøger, som om man selv havde kendt dem og været sammen med dem.

Jonas Lie vilde dog ikke blot skrive underholdende Fortællinger; han var — som Ibsen og Bjørnson — Reformator og Banebryder for nye Tanker paa Samfundslivets og Familielivets Omraade. Han saa klart, hvad der var forkert og gammeldags i Hjemmets Liv, i Ægteskabet, i Forholdet mellem Forældre og Børn, i Samfundslivet, og skildrede det akkurat som han saa det, men med saa stor Kærlighed til de Mennesker, der led under Fejlene og Skævhederne, at Læseren maatte

bringes til Eftertanke og føle med dem. Nu er vel efterhaanden meget forandret i de Forhold, Lies Bøger handler om — og han har sin Del af Æren derfor, — men hans Fortællinger vil altid blive staaende og finde Læsere som de Mesterværker. de er.

Jonas Lies egen Livshistorie er ogsaa værd at kende. Han var ikke blot en stor Digter, men ogsaa et ypperligt og hjertevarmt Menneske, en retlinet og trofast Mand, der med Energi holdt sit Maal fast, og dertil en udpræget Hjemmets Mand i Liv som i Digtning. Foran Udgaven af sine »Samlede Værker« skrev han:

Hav Tak, hav Tak, I stærke Hjem!
I gav den Kraft, som bar mig frem —

Han skrev ud af sin stærke Kærlighed til Hjemmet og sin Tro paa dets uendelige store Betydning for Samfundet, og med Hjemmene for Øje. Hans eget, næsten halvtredsindstyveaarige Samliv med sin Hustru, Thomasine, staar for alle Tider, ved inderlig og dyb gensidig Forstaaelse, ved Samarbejde, ved godt Kammeratskab, som det ideale Ægteskab.

Jonas Lie, der blev født 1833, stammer — ligesom Bjørnson — fra norske Bønder. Da han var en lille Dreng, blev hans Far Byfoged i Tromsø, hvor han saa kom til at leve den største Del af sin Barndom, hvad der blev af stor Betydning for ham; Naturen der højt oppe mod Nord er jo mærkelig og storlaaet. Ogsaa Farfaderen og Oldefaderen havde været Jurister, klare og solide Hoveder, praktiske og nøgterne Forstandsmennesker. Jonas Lies Fader var bekendt som en fremragende Jurist og en retsindig Dommer, yderst samvittighedsfuld. »Han stod undertiden op i Skjorten om Vinternatten af Angst, naar han troede, en Husmand havde lidt Uret, og sendte Ekspres mange Mil bort,« fortæller Sønnen, »og eftergav enkelte Aar lige saa meget i Sportler, som han nu har i Pension.« Denne Smvittighedsfuldhed gik igen hos Sønnen. Moderen, der skal have været af Finneslægt, var udrustet med den Fantasi, som Faderen manglede; hun var poetisk anlagt, digterisk begavet og syslede gerne med Litteratur og fremmede Sprog.

Jonas Lie havde arvet noget fra dem begge. Han har selv talt om den underlige Dobbeltthed, han følte i sig: Sansen for

Virkeligheden og det praktiske Liv og saa paa den anden Side en levende, fint mærkende Fantasi, en Tilbøjelighed til Drøm og Evne til at se bag det virkelige. Begge Sider af hans Natur gør sig gældende i hans Digtning.

Naar den lille Jonas skulde i Skole om Morgen, kneb det altid at komme tidsnok, skønt han gik tidligt hjemmefra; der var saa meget mærkeligt at se paa Vejen, som satte hans Fantasi i Bevægelse, saa han rent glemte sig bort. Det var ikke let at holde ham til Skole og Lektier. Om Eftermiddagen begynde først ret Livet for ham. Sammen med Brødrene færdedes han ved Havnen, i Smedjen, om Bord paa Russerskibene, i Leg og drabelige Slagsmaal med andre Drengene, og Barnepigen havde ikke nogen let Opgave, naar hun skulde hente dem hjem til Lektier og Aftensmad; tit gik Jagten over Skure og Tage, inden hun fik fat i dem.

Barndomsaarene heroppe gav ogsaa Jonas Lie Naturindtryk, som laa dybt og fast i hans Sind og senere udformedes i hans Digtning. Han siger om den Natur, hvori han voksede op: »Nordland har et endeløst, stengraat Øde som i Urtiden, før Menneskene byggede, men midt i dette ogsaa sine endeløse Naturrigdomme. Det har en Sol og en Sommerherlighed, hvis Dag ikke er kun tolv Timer, men varer uafbrudt Dag og Nat i tre Maaneder, da man mængstedes maa gaa med Maske for Myggesværmen. Og som Modsætning en Nat med Mørke og Rædsel, som varer i ni. Det er Jetteforhold . . . det er med andre Ord Forhold mere for Fantasien, Eventyret end for den jævne Forstand og den sikre, stille Virken.« Dette Eventyrland med de vældige Modsætninger i Naturen, den fantastiske Rigdom af Fugle og Fisk, det vidunderlige Farvespil af Sommerens Blomsterpragt, gav netop Næring for hans Fantasi og Drømmesind.

Det stemmede godt med Drengens Tilbøjelighed, da Faderen besluttede at tage ham ud af Skolen for at lade ham uddanne til Søofficer. Han havde jo slugt Coopers og Marryats Romaner og drømte om at blive Helt og udføre store Bedrifter. Han blev sendt til Søofficersskolen i Frederiksværn ved Christianiafjord. Men denne Plan maatte atter opgives, fordi han var nærsynet. Han kom saa til Bergens Latinskole og skulde se at blive Student derfra. Men det gik ikke godt med

Læsningen, og saa blev han sendt paa et Kursus i Christiania for at blive privat forberedt. Der kom han til at gaa sammen med Bjørnson, og gennem ham lærte han den lidt ældre Ibsen at kende. I den Kreds af unge Mænd, hvortil de hørte — Ole Bull og Edvard Grieg var ogsaa med i den — blev der baade talt og drømt og digtet meget om Norge og Norges Fremtid; det var den nationale Rejsnings Tid baade i Politik og Litteratur.

Efter Studentereksamen valgte Jonas Lie at blive Jurist som sine Forfædre. Han havde selv en Følelse af, at just den tørre Jura vilde være en gavnlig Modvægt mod det fantastiske og virkelighedsfjerne i hans Natur. Men han grublede dog stadig paa »at finde en Bro over til Digtningens og Litteraturens Land« fra Juraen, siger han. Han skrev Digte af og til. Let faldt det ham ikke at læse. Da der engang rigtig skulde tages fat, besluttede han at staa op og begynde hver Morgen Kl. 4. Han gjorde Aftale med Vægteren om, at han paa sin Runde skulde trække i en Snor, som Lie, naar han gik i Seng, havde bundet om sit Haandled og lagt ud gennem Vinduet.

Det var ikke blot Digtningen, der drog ham. I disse Aar skrev han ogsaa i Bladene og var saa lovende en Journalist, at f. Eks. Bjørnson ofte opmuntrede ham til at lade alt andet fare og blive Bladmand og Politiker. I norsk Politik var det Forholdet til Sverrig, der var det brændende Spørgsmaal, men ogsaa Lies Artikler om europæisk Politik begyndte at gøre hans Navn kendt i Norge. Han førte dog sit juridiske Studium igennem. Efter først at have faaet 2den Karakter, gik han op et halvt Aar efter og blev Kandidat med Laud.

Da var han allerede forlovet med sin Kusine Thomasine Lie. Hun var — mere end han selv — sikker paa, at han helt burde blive Forfatter, og hun haabede stadig paa, at hun skulde faa ham den Vej. Det var derfor en stor Skuffelse for hende, at han tog Ansættelse som Fuldmægtig hos en Overretssagfører i Kongsvinger. Der satte de saa Bo som nygifte 1860.

Der var kommet Bane til Kongsvinger. Man ventede nu et mægtigt Opsving for Byen og drømte store Drømme om Udbyttet af de vældige Skove. Jonas Lie drømte med. Det va-

rede heller ikke længe, før han fik sin egen Sagførerforretning og kom ind i de store Skovhandler og Spekulationer. Penge kunde han rejse som Repræsentant for to Kristiania-banker. »Virkeligheden og jeg var hidtil aldrig kommet overens,« siger han selv, »men jeg forsøgte dengang at indbilde Virkeligheden, at jeg havde Hoved ogsaa paa dens Felt.« Hans Fantasi var dog nok ikke uden Lod og Del i hans Sagfører-virksomhed i Kongsvinger. Det stod i Grunden for ham som Maalet at tjene sig en Formue, saa han senere helt kunde gaa over til Litteraturen. Han var meget søgt som Sagfører, Folk syntes om ham, ikke blot fordi han var dygtig og samvittighedsfuld — han stod undertiden op om Natten og bestilte Skyds, fordi han var bange for, at han i en Sag havde forsømt noget — men ogsaa fordi han altid saa lyst paa Tingene og kunde give dem Tro paa en lykkelig Udgang af deres Sag, kunde finde Udvej, hvor andre ikke kunde. Atter hans Fantasi!

I disse Aar flommede Livet højt i Kongsvinger og paa Gaardene omkring. Der holdtes Baller og Selskaber, Slædefarterne gik klingrende gennem Skovene, der spilledes højt ved Kortbordene. Og Lies Hjem var et af de førende i Selskabslivet. Fra Kongsvingeraarene har han hentet Stof til adskillige af sine Fortællinger.

Men det endte galt. Skovene svarede ikke til Forventningerne. En stor Fallit drog andre med sig, og Lie, der selv sad med store Kautionsforpligtelser, saa sig en skønne Dag ruineret, gældbunden for Livstid. Hans Gæld beløb sig til omtr. 1 Million Kr.

Da Thomasine fik det at vide, tog hun det ret roligt og frejdigt. Han tænkte selv, at de maatte udvandre til Amerika; men hun holdt paa, at Skammen og Skaden jo var lige stor, enten de var der eller hjemme — og nu var hun vis paa, at han var reddet for Digtingen! Nu var der ingen anden Vej at gaa.

Det var med tungt Hjerte og med ængsteligt Sind, at Jonas Lie i 1868 drog med Hustru og Børn til Kristiania.

I et Digt, han skrev dengang: »*Farvel til Glommedalen*«, hedder det:

Men det du lærte mig, før vi skilles,
 du fagre Glømmal din Fremtidsmagt:
at for at sejre skal ikkun villes,
 kun roligt villes og uforsagt.
 Det er den store og stærke Lære.
 som dine Bygder nu trænger til,
 at Arbejd kan over Armod bære
 og vinde alt, — har du Viljens Ild!
 Det er den store og stærke Tale,
 som Glommen holder for sine Dale.

Baade for ham og Kongsvinger gjaldt det nu om at begynde forfra og paa fastere Grund. Det, som Jonas Lie nu vilde, var intet mindre end at *betale sin Gæld ved at digte*, og den Plan fastholdt han, skønt han var 37 Aar, før han begyndte. Der kom Tider, hvor han indsaa, at det var imod al Fornuft. men han tvivlede ikke om, at han dog var inde paa den rigtige Vej. I et Brev til Bjørnson skrev han engang: »Jeg forstaar, at jeg ikke selv kan betale min Gæld, og tror derfor, at Vorherre netop kan gøre det en vakker Dag, naar jeg bare efter mine Evner gaar min egen Vej.« Og han naaede virkelig nogle Aar før sin Død at komme ud af sin Gæld!

I Kristiania søgte han straks Arbejde for at tjene til Livets Ophold, dels ved at skrive Artikler i Blade, dels ved at undervise, og drev endnu lidt Sagførervirksomhed; men to Aar efter kom hans første Fortælling, der med eet Slag gjorde ham bekendt som Digter. Det var »*Den Fremsynte eller Billeder fra Nordland*«, som udkom i 3 Oplag i Løbet af et halvt Aar. Stoffet og Stemningen havde han længe gaaet med — det var Barndomserindringerne! — da han en Vintereftermiddag paa Vejen hjem fra Skøjtebanen fik Idéen til denne Bog. I en trist Gade saa han et Vindue, »som stirrede saa ensomt ned fra en Husmur.« Det var nok til at sætte hans Fantasi i Bevægelse: han tænkte sig, at der inde boede vist en ulykkelig, ensom Mand — maaske en Nordlænding, der var havnet her i Kristiania, var kommet fra det vidunderlige, storslaaede Eventyrland til den tomme, prosaiske Byes triste Gader. Paa Modsætningen mellem de to Verdener, saaledes som Jonas Lie selv kendte og følte den, er Fortællingen digtet. Og saa formedes Hovedpersonen, den synske David Holst, hvis Livs-

historie Lie digtede paa Barndomsindtryk fra Nordland og ud af noget i sin egen Natur, og hvis tragiske Kærlighedshistorie bliver en Lovsang over den unge og stærke Kærligheds Ret. Her havde Lie straks grebet et Stof, som var helt nyt og forunderligt — omtrent som da St. St. Blicher i Danmark indførte Heden i Poesien.

Allerede med denne Bog begyndte det ejendommelige Samarbejde mellem Jonas Lie og hans Hustru. Om det har han selv udtalt: »Det bedste og mest vellykkede, jeg har skrevet, er blevet til under hendes Haand og Indflydelse.« Det digteriske Stof, Ideen, var naturligvis altid hans, og han skabte Personerne og gjorde dem levende; men hun øvede Kritikken og foretog Rettelser, og undertiden hjalp hun ham med at slynge Handlingens Traad. Da han havde skrevet »Den Fremsynte«, bortskar hun resolut — omtrent det halve! Nordlandsstemningerne og Naturskildringen havde bredt sig for stærkt.

Derefter fik Lie Rejsestipendium, først til en Nordlandsrejse, og dernæst et større til et Ophold i Italien. Nu var det hans Beslutning helt at holde sig borte fra Politik og Bladvirksomhed — skønt det kostede ham stor Overvindelse; nu skulde Maalet holdes fast. Han arbejdede jo paa langt Sigt; før han var ude af Gælden, syntes han ikke, han kunde se Folk frit i Øjnene, og det var for ham, som han læste Anklage og Bebrejdelser i andres Blik.

Han brød op med Hustru og fire Børn og drog til Rom. Skønt han fik Stipendiet fornyet og fik Forskud fra sin Forlægger, F. Hegel i København, var det dog kun ved Hustruens energiske og kloge Husførelse, at de kunde slaa sig igennem dernede: hun lavede selv Mad og holdt ingen Pige; hun forstod, at her fik han den Arbejdsro, han trængte til, og her var der Udviklingsmuligheder for ham. De blev borte i tre Aar, og fra Italien sendte Lie to nye Bøger hjem. »*Tremasteren Fremtiden*« var en Fortælling fra Nordland, hvor han ligesom aflagde Regnskab for, at Stipendiet var brugt samvittighedsfuldt. Den hører ikke til hans ypperste Bøger, men der findes i den interessante Skildringer af Natur og Befolkning, af Sejlads og Fiskeri, af Finlappernes Liv og Kultur. Den anden Bog, »*Lodsen og hans Hustru*«, den første af hans »Sjø-

fortællinger«, blev især ypperlig og betød en ny Sejr for ham. Ligesom han i sin Tid var kommet i Gang med »Den Frem-synte« ved at se et ensomt Vindue paa en Husmur i Vinter-skumringen, var det en ubetydelig tilfældig Oplevelse, der gav ham Ideen til denne Bog. Han havde engang i Arendal set en Lods med et mørkt, mistroisk Blik, en Mand, der syntes præget af Skuffelse og Bitterhed. Hvad kunde der være i Vejen med ham? Hvad havde han mon oplevet? Thomasine hjalp med at finde ud af dette. De gjorde op i store Træk, hvad denne Mand kunde have gennemgaaet, og saa udarbejdede Lie Figuren. Det blev til Fortællingen om Lodsen Salve Christiansen og hans Hustru Elisabeth, et Ægteskabs Historie, som holder Læserens Interesse fangen fra først til sidst. Han er mørk og mistænksom af Sind; hun har som ung Pige været nær ved at svigte ham for en Marineløjtnants Skyld, og det kan han ikke glemme. Der er Skygger over deres Ægteskab og Storme, men hun redder det dog ved sin Klogskab og sin Selvstændighed; gennem mange Aars Skuffelser og Nederlag kæmper hun sig frem til sin Mands fulde Tillid. »Ægteskabet er et Forhold, som skal uddybes hele Livet igennem,« siger Lie et andet Sted. Det er det vigtigste af alle menneskelige Forhold, men ogsaa det vanskeligste. Det stiftes ofte paa falsk Grundlag, og sjælden kommer Mand og Hustru begge til at staa paa een Gang som fri og selvstændige Væsener og dog i fuld Harmoni, udfyldende hinanden. Fortællingen om Lodsen og hans Hustru ender lyst og harmonisk.

Derefter levede Jonas Lie og hans Hustru nogle Aar hjemme i Kristiania. Men de Bøger, han i den Tid udsendte, gjorde ingen rigtig Lykke. Han havde i dem forladt sit gamle Felt: Søen og dels hentet sine Emner fra Italien, dels forsøgt at give Indlæg i den Strid mellem nyt og gammelt i Literatur og Kunst, som i 70erne stod paa i Danmark og Norge. Det var, som var han i Nedgang. Det pinte hans samvittighedsfulde Sind saa meget mere, som han nu fik Digtergage af Staten og altsaa maatte være særlig forpligtet til at yde noget godt! Han led ogsaa under den politiske Strid. Han vilde jo staa helt udenfor, var hverken Højremand eller Venstre-mand, men denne Stilling var vanskelig at hævde under de smaa Forhold derhjemme. Som Ibsen — og undertiden Bjørn-

son — fandt han det saa trangt og smaat i Norge. Og Gælden tyngede. Kongen, Oskar d. II, som satte stor Pris paa Jonas Lie, tilbød engang at betale den for ham; men han blev hurtig enig med sin Hustru om, at de maatte sige nej, thi Hjælpen vilde gøre Lie afhængig og binde ham politisk.

De rejste atter ud — og det blev for at have Ophold udenlands i 27 Aar. Først efter den Tid var Gælden afviklet, og de kunde med Ro tænke paa at bo i Norge for bestandig. I alle disse Aar boede de mest i Paris, men om Sommeren gerne i en lille By i Salzburgeralperne.

Med sine to følgende Bøger, begge »Sjøfortællinger«, erobrede Lie atter sit Publikum; nu var han igen sig selv! »Rutland« var en frisk og hyggelig og morsom Bog. Den skildrer Skipper Christensen og hans Kone og deres Liv ombord i den gamle Skude »Rutland«, og man kommer til at prøve Søen i al Slags Vejr med dem. Rent trolddomsagtig viser Jonas Lies Kunst sig i 2den Kapitel, hvor vi gør den første Tur med i en forrygende Storm paa Norges Vestkyst, man er nær ved at holde sig fast ved Stolen, naar man læser det. Ogsaa den næste Fortælling »Gaa paa« gjorde stor Lykke. Titlen siger præcis, hvad Bogen handler om. Den giver ypperlige Skildringer af Livet ved Kysten, af Sildefangst og Sømandsliv, men først og fremmest skildrer den, hvordan en ung og stærk Vilje bryder ud af gammel Slendrian og Stilstand og baner sig Vej.

Fra nu af er der ikke Standsning eller Nedgang i Lies Forfatterskab. Nu følte han sig sikker og fortrøstningsfuld, og i en lang Aarrække udsendte han hvert Aar hen mod Jul en ny Bog, som altid blev modtaget med Glæde og Forventning.

I 1880'erne kommer der et nyt Afsnit i Lies Udvikling: han bliver *Realist* og begynder at behandle *Samfundsspørgsmaal* i sine Bøger. Tidligere havde han — Romantiker og Drømmer som han var fra Barndommen — ikke rigtig kunnet give det nye i Litteraturen sin Tilslutning; men nu vil han netop, at Digteren skal fremsætte nye Tanker, skal reformere. Det er hans følgende Bøger, der bliver oversat og kendt i fremmede Lande.

Den første i Rækken er »*Livsslaven*«. Ideen til den skyldes igen en lille Oplevelse. Lie og hans Hustru havde i Kristiania

boet paa Wedels Plads i et Hus, hvor Familien i Kælderen havde et Plejebarn, en lille Dreng, der ofte blev mishandlet i al »Retfærdighed«. De havde ofte set hans blege, forskræmte Ansigt, og tilsidst maatte de, sammen med andre, tage sig af ham og sørge for ham. Saa er det, Lie begynder at spørge: hvordan er han kommet der, og hvorfor? Og hvordan mon det nu siden kan gaa denne stakkels Dreng? . . . »Livsslaven« fortæller os Nikolais Historie, fra han er spæd, og til vi sidste Gang træffer ham blandt de andre Fanger paa Fæstningen. Han er uægte Barn, født af en Pige paa Landet, der kommer til Kristiania og lader sig fæste som Amme i den rige Konsuls Hus. Over Livet i det fine Hjem og de to smukke Børn dér, glemmer hun snart sin egen lille grove og grimme Dreng, som er sat i Pleje hos fremmede Folk, der vanrøgter og mishandler ham. Han vokser op som Skumpelskud. Moderen ser han ikke mere noget til. Der er gode Kræfter i ham, og han har — trods alt — en redelig Vilje til at naa frem og blive til noget, bliver ogsaa forlovet med en Datter af sine Plejeforældre. Men netop da han har kæmpet sig frem gennem Fattigdom og Miskendelse og er bleven Mestersvend, saa han kan tænke paa selv at sætte Bo, dukker Moderen op og falder ham til Byrde — hun er afskediget af sit Herskab. Hun, som altid har forsømt ham og bedraget ham saavel for Moderkærligheden som for Modermælken, forlanger nu, at han skal hjælpe hende. Og han hjælper hende. Men da saa hans Kæreste er ved at blive narret fra ham af Konsulens Søn, der som lille fik alt det, *han* skulde have haft, da gør han Mordattentat paa den rige Laban. Og saa bliver han grebet og dømt til livsvarigt Straffearbejde. Vi kommer til at holde af Nikolai og forstaar, hvor uretfærdigt Livet har taget paa ham. Det er her Samfundet, der har Uret overfor Forbryderen.

Senere skrev Lie en anden Bog om et Menneske, der levede paa Skyggesiden af Tilværelsen: »*Majsa Jons*«, Historien om en fattig Sypige i Kristiania. Det er ikke nogen Udfordring til Samfundet som »Livsslaven«, men en Fortælling om, hvor stor menneskelig Værdi der kan findes hos et saadant overset og foragtet Væsen, der med ærlig, udholdende Vilje kæmper sig frem for at hævde sig sin fattige Plads i Livet. Vi kommer til at beundre den flittige, retskafne Sypige paa hen-

des Gang fra Hjem til Hjem i den store By, og igennem det, hun hører og er Vidne til, mens hun sidder og syer Dagen lang, faar vi de fine, rige Hjem at se — ikke fra den Side, de vender udad mod Selskabslivet og Offentligheden, men fra Vrangen.

Som Kvindesagens Forkæmper optræder Lie i de to skønne og interessante Fortællinger »*Familjen paa Gilje*« og »*Kommandørens Døtre*«, som viser, hvordan Kvinderne ofte lider Uret, fordi Husligheden slider dem op, eller fordi en tyrannisk Ægtemand eller en velmenende, men streng og snæversynet Fader holder dem nede, hindrer dem i at udvikle deres personlige Liv og følge deres egen aandelige Trang, saa de ikke kan naa at blive Mandens jævnbyrdige og leve Livet fuldtud. »*Familjen paa Gilje*«, som giver Billeder fra en Kaptajns-gaard ude paa Landet i 1840erne, gjorde især Lykke, fordi saa mange af de ældre deri livagtigt fandt deres egen Barndom og Ungdom skildret og syntes, at de igen oplevede længst forsvundne Tider.

Og saa kom »*Niobe*«, en stærk og gribende Bog om Forældre og Børn, Ægteskabsromanerne »*Et Samliv*« og »*Naar Sol gaar ned*«, Familieromanen »*En Malstrøm*« og mange flere. En af Jonas Lies mest virkningsfulde Bøger fra hans senere Aar var »*Naar Jerntæppet falder*«. Her har han fundet en hel ny Form og stiller sine Personer og deres Skæbner i ny Belysning. Vi gør Turen over Atlanterhavet om Bord paa en moderne Udvandrerdamper. Efterhaanden samles vor Opmærksomhed om nogle af Passagererne, hvis Forhold og Livshistorie vi kommer ind i gennem de skiftende Situationer, der drager forbi os, og de Stumper af Samtaler vi hører, alt mens vi lever Livet med Døgnet rundt i denne lille Stat paa 1300 Mennesker. Det er som en Række Romaner i Udkast eller Omrids. Til daglig Brug lever de fleste Mennesker jo, som om Døden ikke var. Nu lader Lie alle disse Mennesker med deres Planer og Forhaabninger, deres Bekymringer og Smerte, deres Tvivl, deres Brøde pludselig staa overfor Visheden om, at der er Fare — Skibet skal gaa under om en halv Time. Da viser de sig alle i deres sande Skikkelse; det bedste i dem — eller det sletteste kommer frem; meget gaar anderledes, end det vilde gaa, hvis de havde Dagliglivets Grund under sig.

Efter 15 Aars Udlændighed kom Jonas Lie og hans Hustru en Sommer hjem til Norge paa Besøg. Han stod endnu i sin Kraft som Forfatter; han havde faaet meget gjort, men han havde endnu meget at sige. Og hun stod lige trofast og stærk ved hans Side. I et morsomt og smukt Digt: »*Mønstring*«, som han havde skrevet nogle Aar i Forvejen, ser Lie tilbage paa alle de Kvinder, han i sit Liv har mødt — Kvindeskikkelserne betyder jo altid meget i Lies Digtning — og paa deres forskellige Skæbner. Nogle gik tidligt bort, men mange af dem, der er naaet op i Aarene, er gaaet tilbage, har sat det bedste fra deres Ungdom over Styr. Men nogle har reddet deres Ungdomssind gennem Aarene.

Og en af dem, som sejred
og frelste slig en Vaar,
hun var igennem Vejret
min Ven fra unge Aar!

Lie modtoges nu som en af Landets største. Allerede mange Aar før havde man begyndt at opkalde Skibe efter ham, hvad han betragtede som en »god Kritik«. Da han nu om Efteraaret, efter Sommeren ved Kristianssand, opholdt sig nogle Dage i Kristiania, blev han fejret med en stor Fest, og en Aften kom der et mægtigt Fakkeltog af Arbejdere til Hotel Grand, hvor han boede, for at hylde Sømændenes og Nikolajs og Majsa Jons Digter.

Men han drog atter bort. Endnu var Gælden ikke afviklet. Han drog atter til Paris, og det var først i 1906, at han besluttede for bestandig at slaa sig ned i Norge. Han lod bygge et Hus ved Frederiksværn — hvor han som Dreng en Tid havde været paa Søofficersskolen — og der flyttede Lie og Fru Lie ind ved Sommertid. Men allerede om Efteraaret det følgende Aar døde hun. Han overlevede hende ikke længe. Hvileløs og utrøstelig drog han i sin sidste Tid fra Sted til Sted — mest opholdt han sig hos sine Børn — indtil han døde i sin ældste Søns Hjem i Juli 1908. Han blev bisat under store Højtideligheder i Trefoldighedskirken i Kristiania paa Statens Bekostning og derefter begravet ved Hustruens Side i Frederiksværn »ret ud mod Havbrynet«. *H. Bæk.*

Litteratur: Arne Garborg: Jonas Lie. Kristiania 1893. Jonas Lies Oplevelser, fortalt af Erik Lie. 1908.

VILHELM NICOLAI MARSTRAND

(1810—1873)

KUNSTEN kommer til os ad mange Veje, og er det den ægte Kunst, skal vi af fuldeste Hjerte byde den Velkommen. Snart kommer den til os som et Digterværk i en Bog, vi læser, eller som et Skuespil oppe paa Scenen, snart som Musik — maaske et storladent Tonedigt, maaske en simpel, men fængslende Melodi, der kalder paa vore Følelser og bliver i vort Øre. Eller ogsaa bruger Kunsten Arkitekten, Billedhuggeren eller Maleren til at skabe Værker, der gennem

Beskuelsen taler til os og beriger vor Sjæl. Det er om en Kunstner af sidstnævnte Slags, en Maler, der her skal fortæles.

I Aaret 1810 levede der i København to ikke helt almindelige Mennesker, Mekanikeren Nicolai Jacob Marstrand, der var fra Østerdalen i Norge, og hans Hustru Petra Othilia, der var en Datter af den ansete Provst Troels Smith og Søster til den endnu mere bekendte og dygtige Præst, Peter Daniel Smith. Marstrand var en højt begavet Mand, fuld af Liv og Virksomhedstrang. Han havde uddannet sig her og i Udlandet, lavet Maskiner og Instrumenter, og da han bl. a. konstruerede en Dejgæltmaskine, blev han Bager i stor Stil, men fortsatte med sin mangesidede store Virksomhed, der blev højt paaskønnet fra Statens Side, hvorfor han ogsaa blev udnævnt til Kommerceraad.

Det Marstrandske Hus var »stort«, d. v. s. det var det gæst-

fri Samlingssted for mange betydelige og interessante Mennesker, og man kan sige, at den lille Dreng, der Juleaften 1810 kom til Verden der i Huset, lige fra Vuggen havde rig Lejlighed til at iagttage denne Verdens brogede Mangfoldighed.

Vilhelm Nicolai Marstrand skulde være Student og blev derfor Discipel i Metropolitanskolen, men han fik allerede Lov til at forlade den i 1826. Skolen var ikke noget for ham, i hvert Fald havde han vist Evner og Anlæg, der førte ad andre Veje. Fra de tidligste Barneaar var Billeder hans Lyst, og han er kun femten Aar, da han komponerer Udkast til store Gruppebilleder med Mængder af Skikkelser. Nu fik han Maleren Eckersberg til Lærer og gennemgik derefter Akademiets Skoler, og det har sikkert været haarde Aar, der ofte har gjort ham bekymret. Det var Kunstner, han vilde være, hans Hjerne tumlede med en Uendelighed af Ting, han vilde skabe — og nu sad han her Aar efter Aar og gengav møjsommeligt Akademiets Gibsornamenter og forskellige Modelfigurer. Der var ikke Tale om at slippe, Tekniken — den gamle vedtagne Arbejdsmaade — maatte han tilegne sig, og var det end svært for en utaalmodig Sjæl, gav det en Sikkerhed og en Færdighed, som han senere har været vel tjent med.

Da Marstrand først træder frem, er det som den, der bringer noget nyt. Det var ham en Glæde at studere Folkelivet, der paa den Tid var langt mere broget end i vore Dage, da Beklædningsmagasiner, kommunale Indretninger, Aviser og mere i samme Retning bestandig gør os mere ensartede i vort Udseende og vor Maade at være paa. Der er et udpræget satirisk Lune hos Marstrand, og det spøgefulde i Satiren kommer i Begyndelsen ikke op paa Siden af det skarpe i hans Spot. Derfor var der ogsaa mange, der i ham saa den engelske Samfundsrevser, Maleren Hogarth, omplantet paa dansk Grund.

Dette var imidlertid ikke Marstrands Maal. Snarere har det vel været en Forberedelse for ham til det store, han higede efter i Historiemaleriet. Der er meget i hans Breve, der tyder paa, at han havde sat sig et højt Maal, og at han vilde sætte alt ind paa at kunne naa det.

Selvfølgelig maatte han ud i Verden for at se den store Kunst, sammenligne det hjemlige og tillærte med det, man bød ham andre Steder, og Oplevelserne kom saa rigt og fyldigt ind over ham, at han mange Gange overvældedes deraf. I 1837 skriver han fra Rom i et Brev til sin gamle Lærer Eckersberg: »Jeg har alt set meget, næsten for meget, thi man overfyldes af Ideer, og det ene fortrænger det andet, uden at Sjælen faar Tid til at bearbejde dem. Fantasien bliver derved uvirksom, og hvad min angaar, har den først nu rømmet de af de gamle Beboere opfyldte Værelser, og de ny, der flytter ind, rumsterer saa frygteligt, inden de finder deres Plads, at jeg naturligvis er ganske uskikket til at faa et ordentligt Syn paa Tingene og komme til rigtig Besindelse om, hvad jeg egentlig først skal tage fat paa. Her er jeg alt over en Maaned og gør intet.«

Det er saa naturligt, at han udtrykker sig saaledes. Der er Strid og Forvirring i hans Sjæl, og han øjner ingen Udvej. Denne kom imidlertid af sig selv, da han levede sig ind i Forholdene og kunde faa Afklaring af sit Stof, og vi ser nu, hvorledes alt det, han har modtaget og oplevet, udmøntes af ham i Kunstens rene Guld, og det i en rig Overflødighed, der viser hans Aands mægtige Storhed. For Marstrand blev Italien Landet frem for alle Lande paa Jorden, der oplodes hans Øjne for, hvad Skønhed er, men han er som Bien, der ude i det brogede Blomsterflor under den høje Himmel samler sød Honning ind og bringer den hjem til den trange, mørke Kube. Danmark blev ikke glemt, men høstede derimod Fordel af det altsammen, og selv om han i unge, overmodige og lykkestaalende Breve fra Rom kunde henkaste den Slags Bemærkninger som: »Hils alle — ligesaa det ganske pæne Land Danmark med de bekendte Bøgelunde — bare Kartoflerne maa blive gode i Aar!«, saa elskede han alligevel sin Hjemstavn, og da han i 1873 skriver til sin Søn, der er ude i det fremmede: »Nu glæder jeg mig til, at Du helst vil vende hjem igen og her anvende den indsamlede Erfaring, tjene dit Fædreland og leve i Samvirken med, hvad der er dygtigt og godt her,« saa har en af hans Biografer, Carl Bruun, Ret i at sige, at de Ord kan anvendes paa ham selv.

Vil vi se paa Marstrands nationale Betydning, da slaar det

os straks, at der er et aandeligt Slægtskab mellem ham og vor store Samfundsrevser Ludvig Holberg. Da han malede sit Medlemsbillede til Akademiet, lød Opgaven paa at fremstille en »Scene af det danske Folkeliv«, og Marstrand besvarede den ved at indsende det nu saa berømte Billede af Holbergs Erasmus Montanus, hvor den opblæste Student beviser, at den enfoldige og indbildske Per Degn er en Hane.

Erasmus Montanus.

En direkte Besvarelse af Opgaven var det jo ikke, da Scenerne i Erasmus Montanus er opdigtede, men Akademiet antog Besvarelsen og optog enstemmigt Marstrand som Medlem.

Lad os betragte dette Billede, der nu har sin Plads i Statens Museum for Kunst, og vi vil da se, det fortæller saa uhyre meget baade med Hensyn til Menneskeskildringen og den Ramme, hvori disse Mennesker fremtræder.

Hovedpersonen er Bondesønnen, den opblæste Student, der nu i Hjemmet lader sit Lys skinne paa det herligste. Per Degn, der til daglig er Landsbyens ubestridte Autoritet, bliver gennemhaanet paa det ynkeligste af Rasmus Berg — om Forladelse: af den høj lærde Erasmus Montanus. Endnu har

Degnen ikke helt tabt Fatningen, men hans Blik udtrykker dog, at Stillingen er farlig, og at det kan blive svært at vise den gabmuede Fyr til rette. Længst til højre sidder Ridefogden, der ganske vist ikke kan følge den Bevisførelse, der præsenteres, men Fingrene paa ham klør efter at lade Pisen tale sit overbevisende Sprog til den »Monsør«. Bag Bordet er Forældrene; Moderen vil borttørre sine Taarer; thi hun græder af lutter Beundring og Ængstelse for den kære Dreng, og Faderen er heller ikke helt tryk ved Situationen. Noget helt andet er det med den yngre Broder Jakob henne ved Ovn, for ham er det hele evige Løjer, og han under den selvglade Degn alt det, der siges til ham. Al Opmærksomheden samler sig om Erasmus og hans heftige Tale, det ser man ogsaa i Biligurerne i den halvaabne Dør, i Ridefogdens Hund, der lyttende rejser Hovedet, og hos Hanen, der har fundet en særdeles heldig Plads paa Laaget af Erasmus' Kuffert. Kun Katten er ligeglad. Den benytter sig af den almindelige Op-tagethed til at springe op paa Ovn for at hilse paa Flødebøtten.

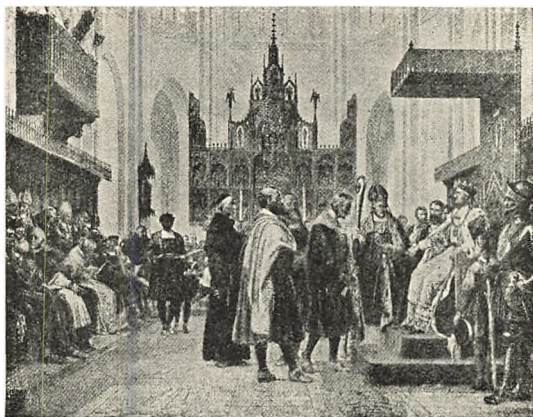
Ser man paa selve Stuen, da faar man at vide, hvorledes der kunde se ud hos velhavende Bønder paa Holbergs Tid. Bag Husfaderen ser man det skønt udskaarne »Vraaskab«, hvori han gemmer sine Sølvbægre og vigtige Dokumenter, i Vinduet med de blyindfattede Ruder har Skeerne deres Plads, og hen under Loftet strækker sig de brede Hylde, der bærer Mælkefadene. Under Mælkehylden er »Tinrækken«, d. v. s. den Hylde, hvor Tintallerkener og Fade er anbragte, og lige ved Siden af Himmelsengen er Bilæggerovnen, der har sin Indfyring ude i Køkkenet og er prydet med Kongens og Dronningens Billeder. Det er ikke en Lysekrone, der hænger over Bordet, men en saakaldt »Uro«, et let og spinkelt Apparat, der drejer rundt for den mindste Luftstrømning.

Vil man nævne karakteristiske Eksempler paa Marstrands Kunst, da ved man knap, hvor man skal begynde eller ende, thi der er saa uhyre meget fortrinligt.

Inden den første Rejse havde han malet Billeder som »En Kilderejse«, »En Flyttedagsscene«, »Beskænkede, der forlader Kælderen« o. s. v., der alle er prægede af en Virkelighedsstræben, der herhjemme var noget ganske nyt. Saa kommer de

fra Italien hjemsendte Billeder »Fængselsscene i Rom«, »Scene af det neapolitanske Folkeliv«, »Romerske Borgere forsamlede til Lystighed i et Osteri« og »Oktoberfesten i Rom«, hvilket sidste herhjemme fik Udstillingsmedaljen. Man blev ganske betaget af al den Herlighed i Farver og Linier, der var paa de Marstrandske Lærreder, og Billederne er saa emnefyldte, som kun en stor og fantasirig Kunstner kan skabe dem.

Efter den første Italiensrejse kom der blandt mange andre Billeder de holbergske »Per Degn synger for en Snaps«, »Den politiske Kandestøber« og »Det lykkelige Skibbrud«. Men det er først, da han anden Gang er i Italien, at han »finder sig selv«, og bliver den af alle anerkendte Mester. Nu maler han sine Figurer i Legemsstørrelse som i det pragtfulde Billede »Piger, der byder den indtrædende Velkommen«, og Resultatet af en Rejse op til Dalarnne bliver det store, festlige »Søndag ved Siljansøen«. Gennem Portrætmaleriet, som Marstrand derefter slog ind paa i større Udstrækning end før, naar han endelig til Historiemaleriet, der kom til at betyde Højdepunktet af hans Kunst. Den, der een Gang har set de to store Væg billeder, han udførte i Christian den Fjerdes Kapel i Roskilde, vil aldrig glemme dem. Det ene forestiller Kongens Dom over Adelsmanden Christopher Rosenkrantz, og det andet — der jo er kendt af hver Dansk gennem utallige Reproduktioner — viser Christian den Fjerde om Bord paa Trefoldigheden i Slaget paa Kolberger Heide. Hovedværket blandt hans Historiemalerier findes

imidlertid i Festsalen i Universitetet i København og forestiller Universitetets Indstiftelse i Frue Kirke den 1. Juni 1479. Den Højhed, der er over den fremstillede Begivenhed, maa paavirke enhver Beskuer, og dertil kommer saa Bille-

dets øvrige Fortrin, baade med Hensyn til Gengivelsen af de forskellige Menneskeskikkelser og selve Maleriets Teknik.

Billedet har over sig et monumentalt Præg, der giver Beskueren det rette alvorlige Indtryk af den højtidelige Handling. Denne foregaar i Frue Kirkes Højkor, hvor man til højre ser den myndige, kraftige Konge paa et ophøjet Sæde med Tronhimmel over. Biskoppen med Krumstaven i Haanden er Ros-

kildebispens og ikke Rigets Ærkebisp fra Lund, thi Københavns voksende Betydning havde gjort, at man havde valgt denne By til Universitetets Sæde fremfor den kirkelige Hovedstad. Det er det nye Universitets Lærere, der her modtager deres højtidelige Indsættelse, og den lidt bøjede og forlæste Skikkelse, der just har modtaget det kongelige Brev, er vel den lærde Peder Albertsøn, der var bleven sendt til Udlandet for at hente fremragende Lærerkrafter herhjem. Uden om denne Midtergruppe ser man en Række af Rigets gode Mænd, baade gejstlige og verdslige; og hos dem alle afspejles Øjeblikkets historiske Betydning.

Blandt Marstrands mange fortrinlige Stemnings- og Situa-

tionsbilleder indtager »Besøget« en fremtrædende Plads ved sin skønne Inderlighed, og Billedets Personer taler saa tydeligt til Beskueren, at Forklaring er ganske unødvendig. Der er ingen, der tror om de to Kvinder, at det er deres Haandarbejde, der i Virkeligheden har deres Tanker, og man maa smile ad den unge Søofficer, der nok saa venligt holder Barnets Hænder, men hvis Blik er ufravendt rettet mod »store Søster«.

Marstrand blev Genstand for megen Udmærkelse, men den Slags betød kun saa lidt i hans Øjne. Som Professor og Direktør ved Kunstakademiet var han baade myndig og dygtig. hans Venner satte ham højt, og i Hjemmet var han en kærlig Ægteemand og Fader. Hans Hustrus Død i 1867 var et frygteligt Slag for ham, og han forvandt det aldrig. Hans Helbred var allerede daarligt, nu stødte mere til, og den 25. Marts 1873 blev hans Dødsdag.

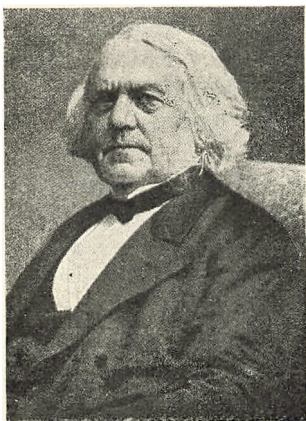
Ser man tilbage over Marstrands Liv, da er der kun eet Ord, der betegner det: lykkeligt. Store Evner og et rent Hjerte besad han, Kunsten elskede og tjente han, som dens Dyrkere bør elske og tjene den, og saa længe hans Mesterværker taler til os med deres skønne Farver og Linier, deres dybe Alvor og friske Skæmt, vil der være et taknemmeligt Folk, der i ham ser op til en af de store i Landet.

Peter Holm.

Litteratur: Ralfenberg: Vilhelm Marstrand. Breve og Uddrag af Breve fra denne Kunstner. Kbh. 1880. — Karl Madsen: Vilhelm Marstrand. Kbh. 1905.

DITLEV GOTHARD MONRAD

(1811—1887)

LAD mig først nævne Mærkedage-
ne i denne højtbegavede Mands
Levnedsløb.

Han er født i København 24. No-
vember 1811, blev tidlig hjemløs og
kom i Huset hos en Slægtning i
Præstø. Student blev han 1830, gen-
nemlevede i sin Ungdom en religiøs
Krise, blev teologisk Kandidat 1836
med Udmærkelse, et Par Aar efter
tog han Magistergraden i østerland-
ske Sprog, og en Professorpost stod
for ham som Fremtidsgerningen.
Med offentlig Understøttelse drog

han 1838 til Paris for at studere, men kom i Efteraaret 1839
hjem bl. a. for at besøge sin Fæstemø, Emilie Natalie Lütt-
hans, senere skulde han fortsætte Studierne i Kairo. Men en
anden Vej aabnede sig for ham.

Ved Frederik VI's Død i December 1839 droges han ind i
det offentlige Liv, snart blev han en af det liberale Partis
Førere, var en kort Tid Redaktør af »Fædrelandet«, senere af
Ugebladet »Dansk Folkeblad«, skrev om politiske og økono-
miske Spørgsmaal, dygtiggjorde sig selv til at blive Politiker
og spredte gavnlig Oplysning gennem sin Bladvirksomhed.
1846 blev han Præst paa Lolland, men ved den ny Tids Gen-
nembrud i 1848 kaldtes han til Kultusminister i Martsmini-
steriet; han skrev Hovedudkastet til 5. Juni Grundloven og
traadte klogt og kraftigt frem til Forsvar for det Grundlag.

han havde lagt: den almindelige Valgret. Efter sin Afgang som Minister i 1848 blev han 1849 Biskop over Lolland-Falsters Stift; samme Aar valgtes han til Folketingsmand for Nykøbingkredsen paa Falster, hans fremragende Evner som praktisk arbejdende Politiker skød ham i Forgrunden paa Rigsdagen og gjorde ham i afgørende Tider til selvskreven Fører for Ministeriet Ørsteds Modstandere. 1854 fik han sin Afsked som Biskop af politiske Grunde. En kort Tid var han Skoledirektør, ham skyldes især den omfattende Skolelovgivning omkring Halvtredsernes Midte. 1859 blev han Kultusminister i Ministeriet Hall, gik af sammen med de øvrige Ministre nogle Maaneder efter; 1860 bad Kongen ham danne et nyt Ministerium, men han veg for Hall og blev Kultus- og Indenrigsminister i dennes Ministerium og udførte navnlig som Indenrigsminister et Arbejde ud over det sædvanlige, indtil han i 1861 maatte afgive dette til Lehmann.

Og paa Aarets sidste Dag 1863 blev det Ministerium dannet, som han gav Navn, »Millionen« kaldte Folkevittigheden det, ét Ettal med seks Nuller bagefter, Monrad var nemlig den eneste fremragende Politiker i Ministeriet. Og det ulykkelige Krigsaar kom. Nederlag føjede sig til Nederlag, vi tabte. og det vældige Arbejde, Spændingen og Sorgen bøjede Monrad i Knæ, mismodig og uden at kunne frikende sig selv for at have Del i Ulykken i 1864 forlod han 1865 sit Fædreland og drog med sin Familie til New Zealand, kom hjem 1869, blev Præst i Brøndbyerne Vest for København og 1871 Biskop over sit gamle Stift, udsendte samme Aar en Prædikensamling, der bringer Bud fra det dybeste i hans Sjæl, skrev en Række politiske Breve, 19 i det hele, og alle vidner de om hans høje politiske Kultur, udgav en Række Bøger af videnskabeligt og opbyggeligt Indhold, blandt dem »*Fra Bønnens Verden*«, som længe vil bevare hans Navn, var igen Folketingsmand, for Middelfart-Kredsen, fra 1882—86, sluttede sig til Venstre, men søgte at faa Folketingets stridende Parter til at samarbejde. 1887 døde han siddende ved sit Skrivebord i Nykøbing Bispegaard.

Saa omskifteligt var hans Liv; Chr. Richardt sang med Rette ved hans Jordefærd:

»Hvilket Liv i Bølgegang
 fra hans første Frihedssang!
 Snart i Magtens gyldne Sal,
 snart i Afmagts Skyggedal!
 Snart til Havs mod Hyttetaget —
 altid dog med Kors i Flaget!«

De, der har kendt Monrad, vil, naar et Billede af hans Personlighed skal tegnes, først sige: det var en mærkelig højt-begavet Mand, en af de største Begavelser, der har levet her-hjemme i det 19. Aarhundrede. I højt forskellige Stillinger lagde han sin Arbejdskraft, og han fyldte vel i dem alle.

Han var lærd Teolog, han var lærd Gransker af de gamle østerlandske Sprog. Han aflagde som Præst et dybt og levende Vidnesbyrd om sin Kristentro. Han havde fremragende Evner som Styrer og Leder, viste det som Biskop i Kirkens Tjeneste, som Minister i Statens Tjeneste. Han havde Evne til at sætte sig ind i økonomiske og sociale Spørgsmaal, i Skole- og Kirkespørgsmaal. Han var noget af en Matematiker, ejede Veltalenhedens Gave, saa hans Ord huskedes. Han søgte ind i Filosofiens Tankeverden, han forsøgte sig som Digter i Poesiens Skønhedsverden, her og der er der i hans Tale og Skrift Glimt af det geniale.

Men med sin rige mangesidige Begavelse forenede han en aldrig trættet Arbejdslyst. Han skrev under sit Billede: »thi at leve er at udvikle sine Kræfter, og Kræfterne udvikles kun ved Arbejde.« I sit Liv fulgte han denne Regel.

I sin Ungdom arbejdede han. Hans Venner var tit bange for, at han skulde sprænge sig ved Læsning, en 16 Timers Arbejdsdag var ikke ukendt for ham, en dyb Forskertrang tvang ham til at tage af Nattens Timer til sin Læsning.

Og da han blev moden Mand, arbejdede han. Aldrig følte han sig gladere, end naar meget Arbejde var lykkedes for ham. Da han i 1860—61 ledede to Ministerier, udfoldede han en Arbejdskraft, som baade Venner og Modstandere maatte beundre. I den korte Rigsdagssamling — fra 1. Oktober 1860 til 1. Februar 1861 — holdt han ikke mindre end 766 Rigsdagstaler, en Række betydningsfulde Love fik han gennemført, og aldrig mærkedes det, at han bøjedes under Byrden.

han syntes gladere, jo mere Arbejde, der blev lagt paa hans Skuldre, og hans Arbejdslidenskab betog ganske Rigsdagen den Vinter.

Vi møder det samme, da han i nogle Aar slog sig ned som Nybygger paa Ny Zeeland.

Han havde købt et stort Stykke Jord ved den lille Sø Karere. Og nu tog han fat med legemligt Arbejde. En af hans Medhjælpere, en lollandsk Landmand, skrev hjem til Danmark: » . . . om Dagen gaar han [Monrad] paa Arbejde med os, han er meget udholdende, og om Aftenen læser han for os (hver Aften et Stykke i det ny Testamente . . .) Naar vi har skudt en And . . . saa hjælper han at pille den, faar man en Strømpe itu, og man ikke rigtig forstaar at behandle den, saa siger han: Kom her, din Klodrian, og lad mig vise dig, hvorledes du skal bære dig ad.«

Og han vandt Styrke og Helse gennem det legemlige Arbejde i fri Luft, og tit og mange Gange kunde de tunge Tanker jages paa Flugt derved.

Og han var et Menneske prøvet i megen Modgang. Hans private Liv bragte ham Sorg, han blev tidlig hjemløs, mistede 1828 sin Moder, hans Fader var sindssyg, og skønt hans Tilstand bedredes noget, bar han det dybeste Tungsinde Mærke til sin Dod i 1863.

Men navnlig Krigen i 1864 bragte Sorg over Monrads Sind. Haarde Anklager lød ham i Møde, mange gav ham Skyld og Ansvar for, hvad der var sket. Og han maatte erkende, at han i afgørende Øjeblikke havde grebet fejl.

Der er et Par Vers i en Salme af Kingo, som han holdt meget af, og som giver et godt Billede af hans Liv:

»Aldrig er jeg uden Vaade,
aldrig dog foruden Naade,
altid har jeg Suk og Vé,
altid kan jeg Jesus se.

Saa er Sorg til Glæde lænket,
saa er Drikken mig iskænket
bedsk og sød i Livets Skaal,
saadan er mit Levned's Maal.

Saadan var hans Liv. Men han erfarede ogsaa, at Sorg er ikke det tungeste, der kan blive sendt et Menneske. Langt, langt værre var det, om der ud af Sorgen skulde vokse Mismod og Livslede. I nogle Optegnelser, der er nedskrevne paa Ny Zeeland, skildrer han den Livslede, han gruer for, men smukt taler han om Sorgen som al Glædes Søster og helt forskellig fra Livslede: »Forveksl ikke Sorg med Livslede,« skriver han, »den livslede vilde glæde sig, om han kunde sørge. Sorgen er Glædens Tvillingsøster, de har samme Moder: Kærligheden. Kun naar du elsker, kan du sørge og glædes. Det er med Misundelse, at den livslede ser et Menneske vride sine Hænder i Fortvivlelse og udgyde Taarer, saa ej engang Natens Søvn standser Graaden. Thi den, der har Kraft til at sørge, har ogsaa Kraft til at glæde sig. Menneskene jager efter Lykken, fordi de haaber dér at finde Glæden, men Glæden kommer aldrig alene, den holder Sorgen i sin Haand. Alt hvad du elsker, volder dig Glæde og volder dig Sorg — saa er nu engang de menneskelige Kaar. Vil du fly Sorgen, saa maa du sky Glæden og skyde Kærligheden fra dig, men da bliver dit Hjerte øde. Livets Kunst bestaar i at have Livets Fylde i Sjælen, men Livets Fylde har Mængder af Glæder og Rigdom af Sorger.«

Det stærkeste Indtryk af Monrads Personlighed faar man ved at følge ham som Præst og Biskop.

Han var ikke kommen let til sin Kristentro. Han maatte i sin Ungdom i nogen Tid opgive at studere Teologi, fordi han havde faaet Tvivl om Kristentroens Sandhed. Men gennem en alvorlig Sygdom og under ærlig Søgen og Længsel efter et bærende Livsgrundlag fandt han tilbage til Kristendommen. Og det Grundlag mistede han saa aldrig sit lange Liv igennem.

Sin længste Gerning i Kirkens Tjeneste havde han som Biskop. Og det kendtes, at der var kommen en aandelig myndig Mand med rig Erfaring til Stiftet. Han kunde vel nu og da være mindre hensynsfuld over for Præster og Lærere, men havde han sagt et haardt Ord, kunde han ogsaa gøre det godt igen. Og tit fik han paa sine Tilsynsrejser Lykke til at aflægge et Vidnesbyrd, som greb alle Tilhørere.

Han var en svoren Modstander af al Dovenskab. At Folk havde smaa Evner, var en Ting for sig, de kunde endda blive

til rig Velsignelse. Men de Kræfter, Gud havde givet et Menneske, skulde det arbejdsomt bruge.

Man har en Række Smaatræk om Monrad, der viser, at han var paa Nakken af dem, der ikke gjorde deres bedste. En Hverdag kom han, fortælles der, paa Visitats i et Sogn, hvor der var en Præst, der havde gode Evner, men han var en Del forsømmelig og lad. Kirketjenesten var forbi, og en bedre Middag var indtaget i Præstegaarden. Og efter Middagen spadserede Biskoppen og Præstefruen en Tur i Haven. Her gik en Mand og arbejdede, men da han fik Øje paa Monrad og Fruen, holdt han op og stod og saa paa dem. Monrad lagde Mærke hertil, og efter en Pavse i Samtalen udbød han pludselig: »Frue, Deres Mand er doven.« Fruen blev forfærdet ved disse Ord, hun tænkte sit, og man kunde se det paa hende. Men Monrad sagde: »Jeg mener selvfølgelig Deres Havemand.« Han forstod, at han — ad en Omvej — havde ramt, hvor han vilde.

Eller et andet Træk. I en Skole var der en meget dygtig Lærer, men streng var han tillige, og tit slog han Børnene. Det vidste Monrad, da han engang kom paa Visitats i Skolen. Han sagde til Børnene: »Der er noget, I har glemt hjemme, Børn, kan I sige mig, hvad det er?« Ingen svarede. »Saa skal jeg sige jer det,« fortsatte Monrad, »det er jeres glade Ansigter.« Læreren forstod sikkert, at den Bemærkning var til ham.

Det er Monrads særlige Indsats i dansk Kirkeliv, at han mere end nogen anden har peget paa Bønnens Betydning og Velsignelse i et kristent Menneskes Liv. Og navnlig kunde han ikke blive træt af at sige, at kristne Mennesker i »Fadervor« har faaet en stor Rigdom. I sin Ungdom havde han kendt dens Velsignelse. Det er Bønnen over alle Bønner. Ej ønsker vi højere Visdom end den bestandig ærligere og inderligere at kunne bede vort Fadervor, og vi ønsker ej at dø med anden Bøn paa vore Læber,« skrev han engang.

Af Fadervors Bønner dvælede han især ved en enkelt, den femte Bøn: »Forlad os vor Skyld, som ogsaa vi forlader vore Skyldnere.« Og det var ikke tilfældigt. Under sin lange og bevægede Virksomhed i Statens Tjeneste havde han faaet mange Uvenner og Fjender, og det forpligtende i Kristendommen samlede sig for ham i disse Ord: Tilgiv disse Mennesker. En

Morgen, nogen Tid før han døde, kom en Datter ind til ham. Hans Ansigt straaede af Glæde, og han sagde: »I Nat har jeg gennemgaaet Rækken af alle dem, som jeg mindes har forset sig imod mig, og jeg har kunnet forvisse mig om, at jeg har tilgivet dem af mit fulde Hjerte, og nu kan jeg trygt stole paa, at min Synd ogsaa vil blive mig forladt.«

Hans Død kom som en mild og smuk Afslutning paa et langt og virksomt Liv. Hans Hjerte var svagt, og han havde faaet at vide, at Døden kunde komme brat. Den sidste Aften, han levede, talte han længe med sin Hustru, der den følgende Dag skulde rejse til sin dødssyge Moder. De talte om Sorgen, der vilde komme, og han bad hende om, naar han var gaaet bort, at mindes den gamle Folkevises Ord: »Hver Gang du er bedrøvet, og din Hu gøres mod, da er min Kiste forinden fyldt med levret Blød. Hver en Gang du dig fryder og er i Hu saa glad, da er min Kiste forinden som røden Rosenblad.« Ved Aftenandagten valgte hans Datter hans Yndlingssalme: »Bryd frem mit Hjertes Trang at lindre,« og med underlig brudt Stemme bekendte han Troen og bad Fadervor, men da han lyste Velsignelsen, havde hans Stemme den gamle, vante Klang.

Næste Morgen fandt hans Datter ham døende ved hans Arbejdsbord, og faa Øjeblikke efter udaandede han. Foran ham laa det ny Testamente.

Paa sine gamle Dage kunde Monrad sige, at han ansaa sig selv for et af Jordens lykkeligste Mennesker, men føjede han til, »at jeg har kunnet bevare Sjælens Fred og Glæde under Livets stærke Bølgegeange, det skylder jeg ene den Herre Kristus.«

Fred. Nørgaard.

Litteratur: P. Vedel: Bidrag til Monrads Biografi (»Tilskueren« 1904—05); D. G. Monrads Deltagelse i Begivenhederne 1864, udg. af Aage Friis; Th. Graa: En biog afisk Skitse (1887). P. Lauritsen: D. G. Monrad (1913); Fred. Nørgaard: D. G. Monrad (1918).

FRIDTHJOF NANSEN

Barndom og første Ungdom.

I en naturskøn Egn, 3 Kilometer Nord for Norges Hovedstad, ligger Gaarden Store-Frøen; her fødtes den 10. Oktober 1861 den berømte Polarforsker Fridthjof Nansen, hvis Slægt nedstammer fra Borgmester Hans Nansen, som nævnes med Hæder i Danmarks Historie.

Børnene paa Store-Frøen blev opdraget i et godt og kærligt Hjem, men de blev ingenlunde forkælede. Tidligt blev de vænnet til Lydighed og Pligttroskab, og de maatte klare sig selv overfor smaa Genvordigheder. Fridthjof var en rask Dreng, der passede sin Skolegang i Kristiania og sine Lektier hjemme, men ellers tumlede sig ude i den fri Natur. Om Sommeren fiskede han og badede i Frognerelven, om Vinteren drev han især Skisporten; og under alt dette blev han en kraftig og haardfør Dreng, der havde let ved at begaa sig i vanskelige Forhold.

Engang, da Fridthjof fiskede i Elven, trak han Fiskekrogen saa hurtigt op, at den fæstede sig fast i hans Underlæbe. Uden at klage lod han Moderen borttage Krogen med en Barberkniv. En anden Gang vilde han skyde Graaspurve med Kanoner. Han ladede en lille rørformet Tingest af Jern med Krudt og satte Tændstikken til. »Kanonens« brasede i Stumper og Stykker, og Drengen fik Krudtladningen i Hovedet. Atter maatte Moderen operere ham i Ansigtet; denne Gang med en Synaal. hvormed hun pillede Krudtkornene af hans Ansigt.

Paa Indianervis skød han Fugle og Smaadyr med Bue og Pile, senere med Bøsse; og ofte drog han sammen med sin Broder paa Jagtekspedition i Nordmarkens Fjælde og Skove. Som Skiløber vandt han stort Ry, men da han vovede at tage hele Husebybakken, gik han paa Hovedet i en Snedrive til Morskab for Kammeraterne. Det æggede ham bare til at øve sig endnu mere, og snart klarede han med Lethed Bakken, ja, kunde endog med et Spring fare ud fra et Fremspring og løbe videre ned ad Snemarkerne.

Da han var 19 Aar gammel, tog han Studentereksamen med første Karakter, og Aaret efter Andeneksamen med Udmærkelse. Ved Valget af Studium blev hans Kærlighed til Naturen og Dyrelivet bestemmende for ham, saa han gjorde Zoologi til sit Studiefag. Han længtes ud mod større Opgaver, og Professor Collett gav ham da det Raad at tage paa Sælfangst med en Ishavsfarer.

Med Sælfangerskibet »Viking« drog han ud paa sin første Ishavstur (1882). I Nærheden af Grønlands Østkyst frøs Skibet fast i en Maanedes Tid, endda i den bedste Fangsttid i Juni Maaned. Ventetiden blev lang og kedelig for Skibets Mandskab, men ikke for Nansen, der benyttede Tiden til zoologiske Studier og dristige Bjørnejagter. Naar han var paa Spor efter en Isbjørn, svømmede han ofte over Vandet i de iskolde Vaager i Stedet for at gaa uden om dem. En af Skibets Mandskab sagde siden om ham: »Han var en Gut efter Bjørn; han var saamænd lige saa meget under Vandet som over Vandet, naar han fløj efter dem.«

Skibet kom endelig løs af Isen, og Turen gik hjem til Norge. For Fridthjof Nansen blev denne Rejse en Indvielse til hans Polarforskning, og hans Tanker gik ofte tilbage til de kolde Egne ved Grønlands Østkyst.

Ved Hjemkomsten skaffede Professor Collett ham en Ansettelse som Konservator ved Bergens Musæum, skønt han dengang knap var 21 Aar gammel. Her syslede han i flere Aar med videnskabelige Undersøgelser, og om Vinteren foretog han store Skiture i Vestlandets Fjældmarker. Det hændte endog, at han løb paa Ski tværs over Norge hjem til Kristiania. Et Aar opholdt han sig i Italien; og da han kom hjem, tog

han Doktorgraden, samtidig med, at han forberedte sig paa en stor Grønlandsfærd.

Tværs over Grønland.

En Dag fik Fridthjof Nansen at høre, at den svenske Polarforsker Nordenskjöld var kommet hjem fra en vellykket Grønlandsekspedition; og pludselig fik han den Idé at foretage en Rejse tværs over Grønlands Indlandsis paa Ski. Folk fraraadede ham at gøre den livsfarlige Rejse, og et Vittighedsblad gjorde Løjer med hans Plan. Da den norske Regering ikke havde Tro til Planen og ikke vilde understøtte ham med Penge til Færden, fik han Tilbud om Pengehjælp fra en dansk Grosserer (A. Gamèl).

Med 5 Mand i Følge, deriblandt Skibskaptajn Otto Sverdrup og to Lapper, Balto og Ravna, drog han i Sommeren 1888 over Skotland til Island. Derfra kom de med et Sælfangerskib til Grønlands Østkyst. Et Stykke fra Land forlod Nansen og hans Folk Skibet og forsøgte i deres to Baade at naa ind til Land; men Drivis og Vandstrømme drev dem sydpaa, og de maatte bjerge sig op paa en stor Isflade med deres Baade, Slæder og Fødevarer, stadig med Udsigt til at blive skyllet »over Bord«. Nansen og hans Mænd opgav ikke Ævret; og da Vejret blev bedre, førte Strømmen dem ind mod Land. I aabent Vand langs Kysten sejlede de nordpaa og gæstede undervejs nogle skikkelige Eskimoer, der var saa svinske, at de aad deres eget Utøj. Baadfarten fortsattes, indtil de d. 10. August landede i Umivik.

Efter nogle Dages Hvil læssede de hele Bagagen paa fire Slæder; og nu gik det opad og fremad over Indlandsisens øde, ujævne Strækninger. Rejsen foregik paa Ski, idet man trak Slæderne efter sig. Først var det galt med Revner og Sprækker i Isen, senere døjede man med stærke Snestorme og frygtelig Nattekulde. Af og til hvilede Mændene og holdt Maaltid i Teltet; og om Natten sov de i lune Soveposer. Drikkevand maatte de skaffe ved at fylde Sne i Flasker og varme dem ved det bare Bryst, indtil Sneen smeltede.

Langsomt gik det fremad til det højeste Punkt, som var 2716 Meter over Havet. Nu skraanede Landet nedad mod Vest, og Farten gik noget lettere, om end der var nok at døje

endda. De to Lapper tabte ofte Taalmodigheden, og Ravna troede aldrig, de kom til den Vestkyst. Naar Vinden var i Øst, spændte de Sejl paa Slæderne og »sejlede« saaledes af Sted ned ad Skraaningerne.

En Eftermiddag lød det jublende Raab fra Føreren: »Land forude«. Dog varede det endnu nogle Dage med at naa Land, fordi Ismasserne var fulde af Revner. Det viste sig, at de var naaet til Sydsiden af Godthaabsfjorden, men Kolonien Godthaab laa ovre paa Nordsiden. Hvordan kom de over Fjorden? Der var ikke andet at gøre end at lave en Baad af Vidjer og Sejldug med Aarer af Bambusrør og Vidjegrene. I den lille skrøbelige »Baad« lykkedes det Nansen og Sverdrup at ro sig over til Godthaab, hvorfra der blev sendt Baad efter deres Kammerater.

For første Gang var Mennesker gaaet tværs over Grønland; og stor var Glæden over at være blandt venlige, gæstfrie Danskere og Eksimoer. Dog var det et Skaar i Glæden, at det sidste Skib til Danmark for dette Aar var afgaaet. Det lykkedes alligevel at faa Bud til Danmark, idet Nansen lejede et Par raske Kajakmænd til at sejle ned til Ivigtut, hvorfra Brev blev sendt med Skibet »Fox« til København. Nu blev Budskabet om Nansens Daad telegraferet ud over Verden, og hans Berømmelse var grundlagt.

Vinteren tilbragte Nansen og hans Mænd i Godthaab, hvor de fik Lejlighed til at studere Eskimoernes Levevis. Næste Foraar (1889) tog de Afsked med Grønland og rejste med Skibet »Hvidbjørnen« til København. Saavel her som senere i Kristiania fik de modige Mænd en festlig Modtagelse.

»Fram« over Polhavet.

Efter Hjemkomsten til Norge forlovede Nansen sig med Kunstnerinden Eva Sars; og der fortælles, at han under Frierieset føjede til: »Men jeg vil til Nordpolen«. Snart efter holdt de Bryllup, og hun fulgte ham paa Foredragsrejser til Tyskland, England og Sverige.

Nansens næste Plan gjaldt Nordpolen. Han vilde foretage en Ekspedition med Skib fra Sibiriens Nordkyst saa nær til Nordpolen som muligt. Han mente nemlig, at en Havstrøm drev Isen fra Øst til Vest, fra Sibirien til henimod Grønland.

Ved at lade et Skib fryse fast i Isen, vilde det antageligt drive med Strømmen hen over Nordpolsegnene. Denne Gang var den norske Regering rede til at bevilge de fornødne Penge til Ekspeditionen.

Nansen lod lave et Skib, der egnede sig til Ishavs fart, og Fru Nansen gav det Navnet »Fram«. Med Lethed samlede han 13 modige Mænd, der turde vove Farten med ham, deriblandt Kaptajn Otto Sverdrup, som skulde være Skibets Fører. Midsommerdag 1893 tog Nansen den tunge Afsked med sin Hustru og sin lille Datter Liv; og under mange gode Ønsker forlod »Fram« Kristiania og sejlede Syd og Vest om Norge.

Med flere smaa Ophold undervejs sejlede »Fram« op i Ishavet omkring Nordkap langs Ruslands og Sibiriens Nordkyst. Under et Ophold tog man 35 Hunde med, som var bestilt i Forvejen.

Nord for Sibirien ud for Lenaflodens Udløb frøs »Fram« fast i Drivisen, og nu begyndte den langsomme Fart sammen med Isens Drift gennem Polhavet. Da Farten varede i flere Maaneder, blev Livet efterhaanden ensformigt om Bord, især da Vinternatten kom, men Mandskabet søgte Afveksling. dels ved Arbejdet med Iagttagelser og Optegnelser angaaende Dyreliv og Vejrforhold, ogsaa Arbejdet med Madlavning og Rengøring, dels ved Læsning, Musik og Bjørnejagt. Julefesten bragte Liv og Bevægelse paa »Fram«, men fremkaldte ogsaa vemodige Minder om dem derhjemme. Den 17. Maj fejredes Norges Grundlovsdag med Fest og Sang. Naar Strømmen engang imellem førte Skibet tilbage, stod Humøret lavt, men det steg, naar det atter førtes med Isens Drift i den rigtige Retning. Selv da den haardeste Vinter skruede Isen sammen om »Fram«, saa det knagede og bragede i det, formaaede den ikke at knuse det stærke Skib, hvis glatte Sider ingen Holdepunkter gav for Isen.

Da Nansen skønnede, at »Fram« ikke vilde drive hen over selve Nordpolen, besluttede han at forlade Skibet sammen med Løjtnant Johansen for at naa frem mod Polen paa Ski. Med Fødevarer, Soveposer, Kajaker og anden Bagage læsset paa to Slæder, forspændte med Hunde, forlod de to Mænd det lune Skib og vovede sig ud paa en livsfarlig Færd. Med stort Besvær arbejdede de sig frem i Dage og Uger nordpaa gennem

ujævne Ismarker med høje Isfjælde. Kulden og Frosten var saa uhyggelig, at de om Aftenen var omgivet af et helt Ispanser, der først tøde, naar de kom i Soveposerne. Da blev Skindklæderne gennemtrukne med Vand for atter næste Dag at fryse til Isklæder. Et frygteligt Slid baade for de to Mænd og for Hundene!

Omsider blev Vanskelighederne saa store, at Nansen og Johansen besluttede at vende tilbage. Da var de kommet frem til lidt over 86. Breddegrad, og ingen havde hidtil været Nordpolen saa nær.

Tilbageturen var ogsaa vanskelig; særlig var det galt med de aabne Vande, som Sommersolen havde dannet af smeltet Is. For at spare paa Føden maatte man efterhaanden slagte Hunde til Føde for de andre Hunde; og da de sidste Trækdyr var slagtet, maatte Mændene slæbe Slæderne alene.

Endelig fandt de Land. Det viste sig at være Øgruppen Franz Josefs Land. Da Vinternatten nærmede sig, lavede de en Jordhytte i en Skrænt, forsynede sig med Bjørne- og Hvalroskød til Vinterforbrug og boede saa i denne Hytte hele den lange Vinter. De bestilte ikke andet end at sove og spise; ja, de drev det endog til at sove 20 Timer i Døgnet. De stive Skindklæder gnavede Kødets af Knoglerne paa dem; deres Haar og Skæg voksede vildt, og de blev aldrig vaskede.

Da Sommeren kom, drog de videre, dels paa Ski over Land og dels i Kajakker over Havet. En Dag, da de var gaaet i Land, opdagede de pludselig, at Kajakkerne drev bort med deres Føde og Redskaber. Nansen gav hurtigt sit Ur til Johansen, sprang i Vandet og svømmede gennem det iskolde Vand ud til de uundværlige Baade og fik dem under yderste Livsfare bjærgtet i Land.

Paa en af de sydligste Øer i Franz Josefs Land opslog de deres Telt, og Nansen gik op paa et Fjæld for at se sig om. Da hørte han til sin største Forbavselse Hundeglam. Han løb hen til Johansen og fortalte ham det; derefter spændte han Skierne paa og for af Sted i den Retning, hvor Lyden kom fra; og nu opdagede han til sin jublende Glæde et Menneske. Snart stod han overfor den engelske Polarforsker Mr. Jackson, der tog med største Venlighed mod Vildmanden, *som han hørte, var Fridthjof Nansen*. Johansen blev hentet; og nu kunde de

to Mænd nyde Behagelighederne i Mr. Jacksons Hytte, hvor de fik god Mad, blev vasket, klippet og kom i rigtige Senge.

Nogle Dage efter kom Jacksons Skib med Forsyninger til hans Ekspedition, og Skibet førte Nansen og Johansen over til Vardø i Norge. Derfra blev telegraferet efter Fru Nansen; og nu gik Beretningen om Polarforskernes Rejse ud over Landene. Endnu vidste Nansen ikke, hvordan det var gaaet med »Fram«, men nogle Dage senere kom der Telegram fra Kap-tajn Sverdrup, at han og hans Fæller lykkelig og vel var kommet til Tromsø. Snart samledes alle Kammeraterne i denne By, hvortil ogsaa Fru Nansen kom; og nu gik Sejladsen hjemad langs Norges Kyst. Denne Tur, med Ophold i flere af Kystbyerne, var et straalende Triumftog for Fridthjof Nansen og hans Ledsagere.

Nansens Ekspedition over Polhavet var lykkedes over al Forventning, og den havde givet rigt videnskabeligt Udbytte. Han havde opdaget og kortlagt nye Øer i Franz Josefs Land og gjort værdifulde Optegnelser om Polhavets Vejrforhold, Havstrømme, Isdannelse, Dyre- og Fugleliv, ligesom han havde gjort geologiske Undersøgelser paa Sibiriens Kyst.

Ved Hjemkomsten til Kristiania den 9. September 1896 fik Polarfarerne den festligste Modtagelse. Fjorden var fuld af Sejlere, og Havnegaderne fulde af begejstrede Mennesker, der vinkede til Velkomst. Krigsskibene og Fæstningen skød Æres-skud med Kanonerne, Hurraraabene drønedede ud over Fjorden, og Hundreder af norske Flag smeldede i Vinden. — Da Nansen med blottet Hoved steg i Land, lød Salmen »Vor Gud han er saa fast en Borg«, og i samme Øjeblik blottede Tusinder af Mennesker Hovederne for ham og hans Kammerater, der nu satte Føden paa Hjemmets Grund efter en daadfuld Udfart.

Som Professor i Kristiania, som Videnskabsmand, som Politiker og Statsmand har Fridthjof Nansen senere gjort sig fortjent af sit Land; og han nævnes med Stolthed af Nordmændene som en Folkehøvding.

Johannes Grønberg.

Litteratur: Jacop B. Bull: Fridthjof Nansen, en Bog for de unge. Fridthjof Nansen: Paa Ski over Grønland. Fridthjof Nansen: »Fram« over Polhavet.

Den store Verdenskrig (1914—1918) bragte Nød og Elendighed over mange Lande i Europa. Det smertede Fridthjof Nansen at tænke paa, at Millioner af Mennesker led ondt. Især ynkedes han over Krigsfangerne, der laa i mægtige Lejre i de krigsførende Lande, hvor de som Regel halvsultede og var plagede af Utøj og smitsomme Sygdomme. Nansen vilde gerne hjælpe, og da Krigen var forbi og Folkenes Forbund oprettet, henvendte han sig til dette og tilbød at staa til Forbundets Raadighed. Han fik straks en stor Opgave at løse. I Sibirien laa 300.000 tyske Fanger, som levede under fortvivlede Forhold og led forfærdelig Nød. Ingen saa Udvej til at faa dem hjem; men Nansen tilbød at ordne Sagen. Han løste Opgaven og fik Fangerne ført hjem, hvorved han frelste Tusinder af Menneskeliv og gav Tusinder af Hustruer deres Ægtefælle og Titusinder af Børn deres Fader tilbage.

I Rusland var Forholdene højst fortvivlede efter Krigen og den store Revolution, og i 1921 udbrød en grufuld Hungersnød i Ukraine og omliggende Distrikter. Rundt i Husene og paa Marker laa døde og døende, og Fortvivlelsen var stor. Men Nansen tog Kampen op med den frygtelige Hungersnød. Han rejste fra Land til Land, talte og skrev om den grufulde Ulykke, der havde ramt de stakkels Mennesker, og indsamlede store Summer Penge til de hungrende. Derved frelste han mange Mennesker fra den visse Død.

Som Paaskønnelse af Nansens Arbejde for Fredens Sag og for de lidende i Rusland og i Lilleasien blev Nobelprisen (122.482 Kr.) overrakt ham Søndagen d. 10. December 1922 ved en smuk Højtidelighed i Oslo, hvor Kong Haakon, Kronprins Olav og mange af Norges mest ansete Mænd og Kvinder var til Stede. Professor Nansen takkede dybt bevæget og erklærede, at han stillede hele Beløbet »til Raadighed for det store Barmhertighedsværks Fremme« — Genrejsningsarbejdet i de krigshærgede Lande.

Kr. Svane.

ADAM OEHLenschLÄGER

(1779—1850)

ADAM GOTTLOB OEHLenschLÄGER er født den 14. November 1779 paa Vesterbro, som dengang endnu laa udenfor København. Hans Fader, som stammede fra Holsten, var Slotsforvalter paa Frederiksberg Slot. Hans Moder var Københavnerinde. Af Natur var de forskellige; han sund og ligevægtig, hun stille og følsom, i sine sidste Aar endog meget tungsindig, til Tider sindssyg. Det var dels Sorgen over et Barn, hun havde mistet, dels religiøse Grublerier, der for-

mørkede hendes Sind. »Vemodens Følelse og en dyb Alvor fik jeg fra min Moder,« siger Oehlenschläger i sine »Erindringer«, »fra min Fader Sundhed og Munterhed. Indbildningskraft og Ild havde de begge, han mer for det lystige, det tragiske fik jeg i Arvelod fra min Moder.

Som Barn levede Oehlenschläger under lykkelige, sunde Forhold. Om Sommeren tumlede han sig frit i Frederiksberg Have og Søndermarken, en herlig Legeplads for den livlige Dreng. Om Vinteren kørte han i Slæde ned ad Frederiksberg Bakke eller legede med sin Søster, Sophie, i Slottets smukke Sale, som paa den Aarstid var ubeboede. Hver Sommer var Familien i Reglen een Gang ude i Dyrehaven. Køreturen ad Strandvejen og op gennem Skoven, det lystige Liv paa Dyrehavsbakken, de glade, pyntede Københavnerne, Gøglerteltene, Lirekassemændene, Kirsten Pils Kilde tiltalte i lige Grad Dren-

gens opladte Sind. Senere gav han disse Indtryk digterisk Form i det dejlige »Sanct Hansaften-Spil«.

Endnu da Oehlenschläger var tolv Aar, havde han aldrig kendt til ordentlig Skolegang. Han havde læst en Del paa egen Haand, »Robinson Crusoe«, »Tusind og een Nat«, Holbergs Komedier, Ewalds og Wessels Skrifter. Det var frugtbart Stof for hans Fantasi, og det øgede hans Fortrolighed med Sproget. Men med andre Kundskaber var det kun smaat bevendt. Han traf da sammen med Nordmanden Edvard Storm, der syntes godt om den smukke, opvakte Dreng og skaffede ham en Friplads i Efterslægtsselskabets Skole, for hvilken Storm selv var Forstander.

»Efterslægten« var en af Datidens friskeste Skoler, den svarede omtrent til Nutidens Realskole, og Oehlenschläger havde et godt Udbytte af at gaa i den. Blandt Lærerne var der især to, der fik stor Indflydelse paa ham, Historielæreren Dichmann og Edvard Storm, der underviste i Dansk. Storm havde et Navn som Digter. Hans Vise om »Hr. Sinclair« har sammen med det smukke Minde, Oehlenschläger har sat ham i sine »Erindringer«, bevaret hans Navn fra Forglemmelse.

Da Oehlenschläger i seksten Aars Alderen gik ud af Skolen, var der forskellige Planer oppe for hans Fremtid. Faderen vilde have ham i Købmandslære; men Oehlenschläger mente selv, han havde mest Lyst til Bogen. Han fik da ogsaa Lov til foreløbig at gaa hjemme og tage lidt privat Undervisning. Det skulde føre til Studentereksamen; men det førte ingenting til. Han brugte sin Fritid til Fornøjelser, til at gaa Ture i Omegnen, læse Skønlitteratur og spille Komedie. Det sidste havde han især Lyst til. Allerede som Dreng havde han sammen med sin Søster og andre Kammerater opført Komedier, som han selv digtede. Nu spillede han sammen med ligesindede unge Mennesker, gjorde ofte Lykke, ja blev engang rost stærkt af en kendt Skuespiller. At Oehlenschläger, hos hvem »Sansen og Følelsen for det skønne kvindelige« begyndte at røre sig, samtidig blev forelsket i en ung Pige, der gik til Teatret, tjente ogsaa til at drage ham i den Retning. En skønne Dag bad han sin Fader om Lov til at forsøge sig som virkelig Skuespiller. Skønt Moderen var meget imod det, fik

han Tilladelsen, og det lykkedes ham at blive antaget som Elev ved Teatret.

I to Aar var Oehlenschläger nu Skuespiller. Men han slog ikke igennem, og han blev da klar over, at Teatret ikke var hans egentlige Kald. Alligevel var de to Aar ikke spildte for ham. Han havde erhvervet sig et praktisk Kendskab til Scenen, som kom ham i høj Grad til Gode, da han senere for Alvor begyndte at skrive Skuespil.

Ved Teatret havde Oehlenschlägers Omgangsfæller spøgende kaldt ham »Manden med de skjulte Talenter«, og han var egentlig heller ikke selv i Tvivl om, at han skulde drive det til noget stort i en eller anden Retning — men hvilken, det var et Spørgsmaal, han ikke kunde besvare. Noget skulde han imidlertid have fat paa, og da han havde sluttet et inderligt Venskab med de to langelandske Brødre, A. S. og H. C. Ørsted, et Par alvorlige, overordentlig flittige Studerende, førtes hans letbevægelige Tanker tilbage til Bøgerne. Ørsted'erne hjalp ham til Rette, og i en Alder af 21 Aar tog han Studentereksamen. Da han derefter skulde vælge et bestemt Studium, valgte han Juraen. Men det blev aldrig til stort mere end Valget. De rige Digtere vner, der boede i ham, begyndte endelig at røre paa sig og kræve deres Ret.

Allerede som Dreng havde Oehlenschläger skrevet Vers, og Lysten dertil fulgte ham stadig, uden at han udmærkede sig frem for saa mangen Lejlighedsdigter i Tidens Stil. Han fordybede sig ogsaa med stor Interesse i dansk og tysk Litteratur. De tyske Digtere Jean Paul, Goethe og Schiller gjorde især et mægtigt Indtryk paa ham og bidrog til at føre ham ind paa den Vej, han *maatte* gaa. Tilskyndelser i samme Retning fik han fra sine Omgangskredse. Han kom f. Eks. i Bakkehuset hos Knud Lyhne Rahbek og hans elskelige Hustru Kamma. Rahbek var Digter, men ikke af de største, Kamma havde en fin Forstaaelse af Poesi, og i deres Hjem mødtes de fleste af Tidens Skønaander. Den, der stærkest drog Oehlenschläger til Bakkehuset, var dog Kammas Søster, den syttenaarige Christiane Heger, »en sund og kraftig Pige, med store blaa Øjne, snehvid Hud, Rosenkinder og et askeblondt Haar, saa langt, at naar hun lod det falde ned, kunde hun ganske skjule sig i det.« Oehlenschlägers Kærlighed til

hende gengældtes, og de blev forlovede, hvilket ikke fremskyn-
dede den unge Jurists Studier, men fremkaldte Følelser og
Kræfter, der skulde tjene til at bære hans Digtning frem.

Nu kom Aaret 1801, det mærkelige Aar, da danske Matroser og Bønderkarle paa skrøbelige Blokskibe holdt Englands sejrsvante Flaade Stangen. Det danske Folk blev grebet af national Begejstring, en folkelig Løftelse, der ogsaa betog Oehlenschläger. Han skrev glødende Krigssange og et Skuespil, »Anden April 1801«, hvori han priste de Danskes Mod under Kampen. Endvidere begyndte han at skrive en længere oldnordisk Fortælling »Erik og Roller«. Endnu var han dog bunden af de vedtagne Former, hans Digtning var kun Efterklang af en hendøende Retning indenfor dansk Litteratur.

Sommeren 1802 bragte endelig Frigørelsen, Gennembruddet for Oehlenschläger. Nordmanden Henrik Steffens kom til København efter flere Aars Ophold ved tyske Universiteter. Han var en ildfuld Forkynder af den nye aandelige Retning, der havde brudt sig Vej i Tyskland, af Naturfilosofien og Romantikken. Romantikerne tog kraftigt til Orde mod den gængse Opfattelse af Poesien. Poesi var ikke en smuk og nyttig Biting, et behageligt Tidsfordriv, men det højeste og skønneste i Livet. Emnerne for deres Digtning søgte de ikke i Nutidslivet, som de kaldte forfladiget og materialistisk, de søgte tilbage til Middelalderen og Oldtiden, til Eventyret og Østerlandene, med hvilket Stof deres Fantasi kunde tumle sig frit.

Steffens' Forkyndelse af de nye Ideer vakte stor Opsigt i København og mødte megen Modstand. Men Oehlenschläger blev fuldstændig grebet af den. Han havde en Samtale med Steffens, der varede i seksten Timer. De spiste sammen, gik sammen i Frederiksberg Have og Søndermarken og sad til sidst paa Steffens Værelse. Først Kl. 3 om Natten kom Oehlenschläger i Seng, og efter en kort, urolig Søvn, levende fyldt af de nye Indtryk, rejste han sig og skrev det mærkelige Digt »Guldhornene«. Dette Digt er det første begejstrede Udbrud af Romantikken i Danmark, frisk og betagende som en Foraarsvind efter lang Tids Vinter. Da Oehlenschläger læste Digtet for Steffens, udrød denne overrasket: »Ej, min bedste, De er jo virkelig Digter!«

Oehlenschläger havde truffet Aftale med en Forlægger om

Udgivelsen af et Bind Digte, han havde liggende. Nu kasserede han efter Samraad med Steffens omtrent det hele og satte sig til at skrive en ny Samling. Gennemglødet af de nye Tanker skrev han som i eet Aandedrag den Række herlige Poesier, »*Digte 1803*«, der satte Skel i dansk Digtning. Foruden »*Guldhornene*« indeholder Samlingen en Række Digte af stor Skønhed. Bogens betydeligste Del er dog det dramatiske Digt »*Sanct Hansaften-Spil*«, hvori Oehlenschläger overgivent slaar løs paa det gamle, snusfornuftige, spidsborgerlige og hævder Geniets, Poesiens evigunge Ret i Livet. Om denne Ide er vævet en Ramme af de skønneste, skæreste Naturstemninger, af levende Barndomserindringer fra Dyrehavsbakken. »*Digte 1803*« gav Oehlenschläger Navn blandt danske Digtere. De fleste Læsere følte, hvad Steffens udtrykte ved at sige om den unge Digter: »Jeg forfærdedes næsten, da den ungdommelige friske Kilde strømmede mig voldsomt i Møde.«

Oehlenschläger lagde nu Juraen til Side for bestandig og gav sig Digtningen fuldstændig i Vold. Han havde fundet sig selv. Og han levede nogle lykkelige Ungdomsaar, hvor der ligesom ingen Grænser var for hans Evner. Fra Eddaerne hentede han Stof til det prægtige Digt om Thors Rejse til Jotunheim (»Et Sagn, fuld værd at høre, med gamle Runer staar«) og til »*Vaulundurs Saga*«. En Rejse til Langeland, hvor han besøgte Ørsted'erne, gav ham Stof til »*Langelands-Rejsen*«, en Række friske, ungdommelige Digte. Et østerlandsk Eventyr gav ham Ideen til det dramatiske Digt »*Aladdin eller den forunderlige Lampe*«, maaske den sjældneste Perle, vor Litteratur ejer. Om »*Aladin*« siger Oehlenschläger i sine »*Erindringer*«: »Jeg greb med ungdommelig Ild og Begejstring en af Tusind og een Nats skønneste Fortællinger; og den naturlige Lighed, som dette Eventyr havde med mine Livsforhold, gav maaske det hele noget naivt og eget, som forstærkede Virkningen. Havde jeg ikke selv i den hos mig opdagede Digterevne fundet en forunderlig Lampe, der satte mig i Besiddelse af Alverdens Skatte? Og Fantasien var mig en Ringens Aand, som bragte mig, hvorhen jeg vilde. Min Dannelse havde udviklet sig sent, men temmelig hurtigt, ligesom Aladins, og, ligesom han, havde jeg nylig lært at kende Kærlighed. Min

Moder var død, og da jeg skrev Aladdins Vuggesang paa hans Moders Grav, flød mine Taarer over min egen Moder.«

Oehlenschläger stod nu ikke blot som Banebryder for en ny Retning i dansk Aandsliv, men som Landets betydeligste Digter, og selv om nogle stillede sig skarpt imod det fremstormende nye, berusedes de fleste og overgav sig modstandsløst. Regeringen anerkendte hans Betydning ved at tilstaa ham et Rejsestipendium, og i Begyndelsen af Aaret 1805 drog Oehlenschläger ud paa sin første Udenlandsrejse.

Rejsen gik mod Syd, til den tyske By Halle, hvor Henrik Steffens var ansat ved Universitetet. Hos ham opholdt Oehlenschläger sig en Tid lang, og der skrev han sin første nordiske Tragedie »*Hakon Jarl*«. I denne Tragedie fjernede Digteren sig lidt fra Romantikken. Den er snarere bleven til under Paavirkning af den engelske Digter Shakespeares og den tyske Digter Schillers historiske Dramaer, den staar de sidste nærmest, selv om den i høj Grad er udsprunget af en selvstændig og herlig Digteraand. Endnu den Dag i Dag maa »*Hakon Jarl*« regnes for vort ypperste historiske Drama.

Fra Halle rejste Oehlenschläger til Berlin, derfra til Weimar og Dresden. Han stiftede Bekendtskab med de førende romantiske Digtere og Tænkere i Tyskland; men de snarere frastødte end tiltrak ham, da de som Personligheder ikke var meget betydelige. Ulige dybere Indtryk gjorde Digterkongen Goethe paa ham. Goethe boede i Weimar, og Oehlenschläger opholdt sig der i tre Maaneder under næsten daglig Omgang med Goethe. I Weimar og Dresden skrev Oehlenschläger Tragedien »*Baldur hin Gode*«, der særlig fra Formens Side er et Mesterværk. Den har Ligheder med de gamle græske Skæbnetragedier.

Fra Tyskland gik Rejsen til Paris, hvor Oehlenschläger blev i halvandet Aar. Det var dog ikke saa meget de fremmede Indtryk som hans Digtning, der optog ham. Der var som aabnet for en uudtømmelig Kilde i hans Sind. Foruden mindre Digte, f. Eks. »*De tvende Kirketaarne*«, skrev han her Sørgespillene »*Palnatoke*« og »*Axel og Valborg*«. Den sidste yndefulde Digtning, der handler om trofast Kærlighed, er bygget over en middelalderlig Folkevis. Endelig drog Oehlenschläger til Italien, hvor han i Rom traf sit Bysbarn. Ber-

tel Thorvaldsen. De to unge Mænd, to af Danmarks berømteste Sønner, sluttede et inderligt Venskab med hinanden og var her næsten uadskillelige.

Oehlenschläger havde nu været borte fra Danmark i over fire Aar, og han begyndte at længes efter de hjemlige Forhold. Gennem Tyskland, hvor han for sidste Gang besøgte Goethe, rejste han hjem, blev ansat som Professor i Æstetik ved Københavns Universitet og holdt Bryllup med Christiane Heger.

De rige Løfter, »Digte 1803« havde givet, var i fuldt Maal indfrieede. Som en Aladdin havde Oehlenschläger med Poesiens Tryllelampe rejst de skønneste Slotte, dansk Digtning ejer. Men som Aladdin ved Tankeløshed for en Tid mistede sin Lampe, saaledes gik det ogsaa Digteren. Den stærke Beundring, den ukritiske Hyldest, der fra alle Sider blev ham til Del, gjorde vel sit til at sløve hans Selvkritik. Han skrev en Række Værker, som stod dybt under det, han hidtil havde ydet, ja som langt fra var ham værdige. Dette saa ingen bedre end Jens Baggesen, den kendte Forfatter af »Komiske Fortællinger« og »Labyrinten«. Han var ældre end Oehlenschläger og nød stor Anseelse for sin sikre Smag. For en Del af Misundelse, men dog sikkert lige saa meget for den gode Smags Skyld, begyndte han at angribe Oehlenschlägers uheldige Digtninge i vittige, fint formede Vers. Oehlenschläger svarede ikke selv paa Angrebene og gjorde klogt deri, da han slet ikke ejede Baggesens Evne til at føre en saadan Polemik. Men flere unge, begejstrede Digttere forsvarede ivrigt Mesteren, og der udspandt sig en haardnakket Pennefejde, som med Afbrydelser varede i henved seks Aar. Der er ingen Tvivl om, at Baggesens Kritik saarede Oehlenschläger dybt, han betragtede den som lave, personlige Angreb. Imidlertid ansporede den ham ogsaa i alt Fald een Gang til at spænde sine Kræfter til det yderste. I Sommeren 1814, mens Striden om ham rasede bittert, skrev han det nordiske Digt »Helge«, et mægtigt Vidnesbyrd om hans straalende Geni. Mandigere, skønnere Vers er ikke formet paa det danske Sprog.

»Helge« bragte for en Stund Kritikken til Tavshed. Men Oehlenschlägers følgende Lystspil og Tragedier betegnede et

nyt Tilbageslag, og Baggesen angreb ham paany, mens en Række af unge Skribenter stadig gik i Ilden for Oehlenschläger. Striden blev mere og mere bitter, mere og mere personlig, som da Poul Martin Møller paa en ondskabsfuld, men morsom Maade forvrængede Baggestens rørende Digt »Der var en Tid, da jeg var meget lille«. I Virkeligheden var det en Strid mellem det gamle og det nye, og som Talsmand for den svundne Tid maatte Baggesen nødvendigvis give tabt, i 1820 forlod han mismodig Danmark, og han naaede aldrig tilbage.

Oehlenschläger var nu en Mand i sin bedste Alder, sund og ligevægtig. Hans Ungdoms Værker havde givet ham Navn af Nordens ypperste Digter. Men den Manddomsdigting, hvor Tankedybde og Afklarethed skulde have givet fuld Erstatning for den tidligere ungdommeligt svulmende Begejstring, udeblev. I den lange Række af Tragedier og Digte, Oehlenschläger videre skænkede sit Folk, naaede han aldrig de Højder, hans Ungdoms Ild bar ham op til. Blandt de betydeligste Værker fra hans senere Aar kan nævnes Tragedierne »*Væringerne i Miklagaard*«, »*Dina*«, »*Kjartan og Gudrun*«, Heltedigtet »*Hrolf Krake*«, det oldnordiske Eventyr »*Ørvarodds Saga*« — og selv i de mindre betydende Ting aner man ofte Glimt af den sjældne Digteraand.

Denne frugtbare, noget ujævne Produktion frembød stadig Maal for den skarpsindige Kritiks Pile. Baggesen var død; men en ny Formens Mester, den unge Digter J. L. Heiberg, tog Arven op efter ham i Forholdet til Oehlenschläger. Heibergs Kritik var dog langt mere overlegent saglig end Baggestens, han søgte i vel begrundede Afhandlinger at vise, hvor Digterkongen havde saavel sin Styrke som sin Svaghed, og han byggede, som han siger i et Digt, stærke Volde om Oehlenschlägers faste Borg.

Trods alt var Oehlenschlägers Anseelse i det hele og store urokket. Hans store Betydning for det danske Aandsliv kunde ingen bestride. I Norge og Sverrig havde hans mærkelige Digting ogsaa indledet en ny Tid og udøvet sin betagende Magt over Sindene. Den Beundring, han omfattedes med i Sverrig, gav sig et smukt Udslag, da den svenske Digter Esaias Tegnér i 1829 i Lunds Domkirke satte en Laurbær-

krans paa Oehlenschlägers Hoved og hilste ham som »Skaldernas Adam . . . den nordiske sångarekungen, Tronarfvingen i Diktningens verden, ty tronen är Goethes«. Fire Aar efter hyldede Nordmændene i Kristiania paa en storslaaet Maade den danske Digter. Og sidst, men ikke mindst, bragte det danske Folk ham sin Tak paa hans 70 Aars Fødselsdag ved en Fest paa den kongelige Skydebane. Digtere som Grundtvig, Hauch, H. C. Andersen, Heiberg, Paludan-Müller, Hertz og Holst hyldede deres Mester i Tale og Sang, og Grundtvig overrakte ham en Laurbærkrans fra de danske Kvinder. Kort Tid efter blev Oehlenschläger syg, og den 20. Januar 1850 døde han rolig og stille i sit Hjem. Han blev begravet paa Frederiksberg Kirkegaard.

Med Undtagelse af Holberg har ingen dansk Digter grebet saa afgørende ind i vort Aandsliv som Oehlenschläger. Holberg var Folkeopdrageren, Oehlenschläger den store Folkevækker og Sprogfornyer. Han førte friske Strømninger ind i et Aandsliv, der var ved at forsumpe. Han vakte de nationale Følelser til Live ved at stille Fortidens store Minder levende frem for Folket. Han gav Sproget en Bøjelighed og Velklang, det ikke før havde kendt, og satte sit Præg paa det for lange Tider. Han var Forsangeren i det stærke Kor, der sang det nittende Aarhundrede ind, Skaberen af Guldalder-tiden i den danske Digtningens Historie.

Sigurd Elkjær.

Litteratur: Forskellige Haandbøger i den danske Litteraturs Historie. Oehlenschlägers Erindringer. Kr. Arentzen: Adam Oehlenschläger. Kr. Arentzen: Baggesen og Oehlenschläger. P. L. Møller: Adam O., et Erindringsblad. Villh. Andersen: Adam O., et Livs Poesi. Villh. Andersen: Guldhornene.

HOLGER PETERSEN

(1843—1917)

FOR at forstaa og værdsætte Mennesker og deres Virken maa man søge at finde en Baggrund, paa hvilken de træder klart frem, en Maalestok, som kan bestemme deres Størrelse. Afstamning og Slægt er en selvfølgelig Baggrund, Tiden og Omgivelserne en naturlig Maalestok.

Købmanden Holger Petersen, om hvem der her skal fortælles, var paa Fædrenes Side af Bondeæt. Den af Slægten, som tidligst kendes, er Kongelig Majestæts Bonde*) Peter Sørensen, der i sidste Halvdel af det syttende Aarhundrede levede i Varpelev i Stevns Herred. Dennes Søn gik dog allerede over til Byerhverv og endte som Tolder, Vejer og Maaler ved Bandholm Toldsted, og først gennem Holger Petersens Fader, Ejeren af Gaarden »Laage« i Jylland, vendte Slægten atter, om end for kort Tid, tilbage til Landbruget. Paa Mødrenes Side tilhørte han en anset jødisk Købmandsslægt, og denne hans Afstamning har sikkert været bestemmende baade for hans Karakters Udvikling og for hans Livsbane. Fra Fædreneslægten havde han sin robuste Konstitution, sin Kraft og ikke mindst sin store Kærlighed til Danmarks Jord, gennem Moderen, der af samtidige skildres som et sjældent fint og elskeligt Menneske, var hans Arv: Udholdenhed, Viljestyrke, en udpræget Slægtsfølelse og ikke mindst en medfødt Købmandssans.

*) Fæstebonde paa et Kongehuset tilhørende Gods.

Hans Barndom var langt fra glædefyldt, kun seks Aar gammel mister han sin Fader, og Moderen maatte med en stor Børneflokk forlade den fædrene Gaard og flytte til København. De ældste Børn blev sendt i Kostskole, de mindre blev anbragt hos forskellige Slægtninge, og Holger kom i Huset hos sin Skolebestyrer Carl Maribo og Hustru, som blev hans kærlige og gode Plejeforældre, og for hvem han følte stor Taknemmelighed og Hengivenhed. Som kun tolvaaarig Dreng mister han Moderen, der bukkede under for Sygdom og Sorg. Holger Petersen havde dog trods den mørke Skygge, som hvilede over hans Barndom, et barnligt Sind, som aldrig forlod ham, men det var parret med den Alvor, som Ansvarsfølelse avler. En stærkt idealistisk Dreng var han, opfyldt af Stoltthed over Danmarks Historie, Litteratur og Kunst, fremkaldt ved Læsning og Tankeudveksling med nære Slægtninge og Kammerater.

I 1858 kom han, 15 Aar gammel, i Købmandslære hos sin Morbroder, der drev en gros Forretning med Manufaktur- og Nødvendighedsartikler. At være Lærling eller som det i de Tider kaldtes »Dreng« i en Forretning var sandelig ikke Legeværk. Arbejdstiden var saa lang, at den knapt levede Tid til den for et purungt Menneske nødvendige Nattesøvn. »Drengen« maatte staa paa Pinde for baade Principal, Personale og Kunder, skulde være i uafbrudt Virksomhed og maatte udføre alt det ensformige og mest interesseløse Arbejde, de ældre kastede til ham, som Kødbenet kastes for Hunden. Intet Under da, at den interesserede og ideelt anlagte Yngling ikke følte sig tilfredsstillet ved sin Virksomhed, men droges af ganske andre Interesser. Paa et Dagbogsblad skriver han 17 Aar gammel: »Mit Fædreland er noget af det, jeg elsker højst i Verden, jeg tror, jeg vilde opofre alt for at være det til Nytte, og i Tilfælde af Krig tror jeg, saa snart jeg blev noget ældre, jeg vilde da gaa med. — Jeg vil bestræbe mig for, at jeg i min Tale og Adfærd maa være saa dansk som mulig —«

Trods den altfor knapt tilmaalte Fritid havde Holger Petersen vedligeholdt sin Kærlighed til Læsning og aandelig Uddannelse. Han samlede med en Vennekreds til Oplæsning og Diskussion og færdedes om Søndagen med dem i Mark og Skov. Hans Omgang med jævnaldrende studerende Kamme-

rater og hans stigende Misfornøjelse med sin Livsstilling fødte hos ham en Længsel efter at komme frem i Verden ad andre Veje, og han kastede sig med Iver over Sprogstudier med Studering for Øje.

Da saa den skæbnesvangre Krig i 1864 brød ud, meldte han sig, 19 Aar gammel, som Frivillig og gjorde Feltoget med. Nogle Saar, han paadrog sig, medførte ikke alvorlige Følger for ham. Denne for vort Land saa store Begivenhed blev bestemmende for hans fremtidige Livsbane. I Krigens Kølvand fulgte modløs Slappelse, politisk Uenighed og Forretningsløshed. En Tid tænkte Holger Petersen som saa mange andre paa at udvandre, men dybest inde stod hans Hu til at være med til sit Lands Genopbygning. Et Aars Tid rejste han til England for at knytte Forretningsforbindelser, de æstetiske Interesser var kastet over Bord, og hans ideelle Stræben havde faaet nye og mere praktiske Maal. Sit Lands Handel vilde han være med til at genopbygge.

Begyndelsen var beskeden nok, et Portkammer i den indre By var hans Forretningslokale, en Puf indeholdt Varelageret, henkogte Hummer og Papirflipper — dengang sikkert sjældne og ukendte Varer — og en lille beskeden Notitsbog rummede Bogholderiet; men hans Handelsprincip var, som han senere sagde »aldrig at lade nogen Dag gaa hen, uden at Daglønnen var tjent.« Paa sin 25 Aars Fødselsdag løste han saa Borger-skab som Grosserer i København, Portkamret afløstes af et »rigtigt« Værelse, for kort Tid efter at ombyttes med en større Lejlighed, en »Letsindighed«, Vennerne misbilligende rystede paa Hovedet af; men Heldet fulgte ham, det stod ikke ene, som Fostbrødre havde det en utrættelig Arbejdskraft, stor Dygtighed, en haarfin Retskaffenhed og Paalidelighed. Købmandens bedste Egenskaber.

Det var dog først fra den Stund, Forretningen slog sig ned paa Købmagergade 44, at den ret tog Fart og blev i sin Slags Nordens største. Den begyndte ogsaa der beskedent i en enkelt Etage for senere at brede sig, til den endelig erobrede saa godt som hele det store Hus.

Mange er tilbøjelige til ikke at paaagte, endsige værdsætte det Kæmpearbejde, som ligger bagved en stor Forretnings Tilblivelse. De ser den, som den er; men hvordan den er blevet

til, skænker de ikke mange Tanker, de glemmer, at den ligesom en Bygning først skal fundamenteres, førend Sten paa Sten møjsommeligt og med største Omhu kan føjes sammen, indtil Bygningen endelig staar færdig. Bagved staar Chefen, Bygmesteren, som nøje har gennemtænkt og prøvet hvert Led i Konstruktionen. Enhver betydelig Forretning bliver kun til gennem stadig og jævn Udvikling, saaledes at nye Varesorter først tages op, naar Handelen med de gamle er konsolideret. Det er med Forretninger som med Mennesker, at Fornyetelsen skabes gennem Udviklingen.

Hvilke var nu de Handelsvarer, hvorigennem Holger Petersen skabte sin Millionomsætning? Var det Kaffe, The eller Korn, hvoraf hver solgt Varepost løber op i flere Tusinde Kroner? var det værdifulde Tæpper og Gardiner eller kostbare Klædningsstoffer? Ingenlunde. Hans Handelsvarer benævnes »Korte Varer« og omfatter hele den Legion af Nødvendighedsartikler, det daglige Liv kræver: Baand og Bændler, Knapper og Naale, Besætningsbaand og Blonder, altsammen Smaaating, hvoraf hver enkelt kun koster en Bagatel. Hvor mange af disse Varer, der skal sælges for at skabe en Kæmpeomsætning, hvor stort et Maskineri der skal til, forstaar man let.

Nogle Tal giver et godt Eksempel paa en saadan Forretnings Vækst gennem Tiderne. I 1882 havde den to Pladsagenter, som besøgte Byens Kunder, og 5 Rejsende, der berejste Landet — 35 Aar efter var Pladsagenternes Antal steget til 5, og Forretningen havde 9 Rejsende i Danmark, 5 i Sverige, 2 i Norge og 2 i Finland. I samme Tidsrum steg de bogførte Kunders Antal fra 1300 til 5000, og som et Kuriosum kan nævnes, at Antallet af de Breve, Firmaet aarlig modtog, steg fra 2000 til 75000. Disse Tal fortæller tydeligere end mange Ord om Forretningens mægtige Trivsel.

Man skulde tro, at en saadan Virksomhed, langt den største i sin Slags i Norden, var tilstrækkelig til at beslaglægge sin Hovedleders fulde Kraft, og dog fik Holger Petersen Tid til at varetage mange offentlige Hverv, som hans udprægede Standsfølelse og Fædrelandskærlighed paabød ham, han var utrættelig i Arbejdet for sin Stands Trivsel og dens Ungdoms Uddannelse; han var saaledes Medstifter af »Foreningen til unge

Handelsmænds Uddannelse«, og det skyldes hans Energi, at »Købmandsskolen«, der er for den unge Handelsstand, hvad »Teknisk Skole« er for Haandværkerne, blev rejst. —

I 1895 lod han sig indvælge i Landstinget, hvoraf han var Medlem til sin Død. Det var ikke selve Politikken, som drog ham; han havde ikke, og det vidste han bedst selv, en Politikers særlige Egenskaber. Hans Tale var ganske vist præget af Vederhæftighed, men paa den anden Side manglede den naturlig Lethed, han havde ikke Politikerens Instinkt, Snarraadighed og Bøjelighed, og naar han tog imod Valget, var det sikkert kun for at varetage sin Stånds Interesser paa Tinge, han fik da ogsaa stor og afgørende Indflydelse paa vor Toldlovgivning og besluttede Forhold vedrørende vor Handelsstand.

Holger Petersens udprægede Nationalisme mærkedes maaske stærkest gennem hans Interesse for vort Forsvarsvæsens Ordning, hvorom der stod megen Strid i Slutningen af forrige Aarhundrede, og den fik et kraftigt Udtryk i hans Arbejde for de vestindiske Øers Bevarelse for Danmark, da Spørgsmaalet i Slutningen af 1890-Aarene kom frem. Det var Holger Petersens ukuelige Energi og hans kraftige Agitation, som bragte Vægtskaalen til at tynde ned til den Side, han ønskede, og da Øerne blev bevaret, søgte han paa bedste Maade og med store Ofre af Tid og Penge at udnytte dem til Fordel for vort Land.

At Sønderjydernes Skæbne laa Holger Petersen varmt paa Sinde, er selvsagt, naar man ser hen til hans udpræget nationale Følelse. For dem udførte han et stort og omfattende Arbejde, han var i Forbindelse og i intimt Samarbejde med saa godt som alle varmhjertede Mænd dernede, som utrætteligt gød ny Olie i Danskhedens Lampe, og han skyede ikke betydelige Ofre, naar der var Mulighed for at bevare slesvigsk Jord for danske Mænd. Skade, at hans Livstraad brast inden Genforeningens Stund, ingen vilde føle dybere Glæde ved den end just han. Hans Kærlighed til Danmarks Jord fik ogsaa et stærkt Udslag i hans varme Interesse og Arbejde for Hedesagen, som han tillagde en stor national Betydning. Selv havde han efterhaanden erhvervet betydelige Hedestræknings, som han satte i Kultur, og hvert Fremskridt paa Opdyrkingens og Udnyttelsens Omraade var ham en Kilde til Glæde.

Sin 70aarige Fødselsdag fejrede han ganske ene paa sin Hede-ejendom, Hølundsøgaard, vel noget for at undgaa Festligheder og Æresbevisninger, som han skyede, men dog mest for at dvæle i den Natur, der stod hans Hjerte saa nær. Paa et Blad i Fremmedbogen paa Hølundsøgaard, der oprindeligt havde tilhørt Hedesagens Fader, Oberstløjtnant Enrico Dalgas, skrev han paa denne Dag disse for ham saa karakteristiske Linjer: »Naar jeg med nogen Tilfredshed ser tilbage over de syvti Aar, saa skyldes det i særlig Grad Heden, og hvad den rummer af Opgaver og Fremtidsmuligheder, dem, der sætter mine Tanker og min Fantasi i Bevægelse og faar mig til at ønske, at jeg fremdeles en Tid lang maa forundes at deltage i den Udvikling, der finder Sted paa Heden, og som har skabt mig saa megen Glæde. Derfor mindes jeg i Dag med dyb Taknemmelighed, hvad jeg skylder mine Venner: Oberstløjtnant Dalgas, Skovrider Sørensen og min Broder Læge August Petersen, som har aabnet mine Øjne for, hvad Heden i Hemmelighed gemmer af rig Udvikling. Jeg gad nok være med til at udpønske endnu nogle af »Hedens Hemmeligheder« og se mine Træer blive til Skov.«

Fire Aar endnu blev det Holger Petersen forundt at leve og se sine Træer vokse, saa udsluktes — uden forudgaaende Sygdom — hans virksomme rastløse Liv. Hans af Veneration for det overleverede udsprungne konservative Naturel bevirkede, at han daarligt formaaede at bøje sig for nye Tidens selvfølgelige Krav. Hvor mangen en mere smidig Natur vilde have givet Kampen op som haabløs, der anvendte han unødigt Kraft og Tid. Om de Veje, han gik, kan der tvistes, men ved Værdsettelsen af hans Karakter er det Hovedsagen, at han altid troligt fulgte de Veje, han selv ansaa for de rette. Som en rød Traad gik igennem hans Liv og Virken de tre nær forbundne Egenskaber: Slægts-, Stands- og Nationalfølelse, de var hans Ledemotiver. Arbejdet var ham ikke en Pligt, men en Glæde, og tunge Sorger, som havde kastet mørke Skygger hen over hans Liv, havde lært ham, at Arbejdet er den bedste Lægedom baade for smaa og store Vunder.

Emil B. Sachs.

RASMUS KRISTIAN RASK

(1787—1832)

RASMUS KRISTIAN RASK er født den 22. November 1787 i Landsbyen Brændekilde, en Mils Vej fra Odense. Hans Fader, Niels Hansen Rasch, var Skræder, som hans Fader igen havde været det; men han var ikke en helt almindelig Landsbyskræder. Han var mere belæst end Folk i Almindelighed; man sagde der i Byen, at han havde »Cyprianus«, den hemmelighedsfulde Vidsomsbog, gemt i sit Skab, og at han havde et Menneskeskelet oppe paa Loftet; han var kendt og søgt som »klog Mand« vidt om paa Fyen.

Rasmus var den tredie i Rækken af Faderens Børn i andet Ægteskab; det fortælles, at han, da han kom til Verden, var saa lille, at han kunde ligge i sin Faders Træsko. Skrøbelig af Helbred var han ogsaa i de første Aar, og Faderen var ikke meget glad ved ham; da han mistede to af sine sunde og stærke Børn, skal han have sagt: »Den Gamle tager dem fra mig, der duede noget, men Skiddet lader han mig beholde.«

Niels Rask læste selv med Sønnen og opdagede snart, at han havde Evner langt ud over det almindelige, og han bestemte, at Drengen skulde sættes i Latinskole i Odense, hvor han begyndte sin Skolegang 1801 sammen med og samtidig med en anden fynsk Skrædersøn, hans nære Ven, Elev og Medarbejder, Niels Mathias Petersen.

I Latinskolen blev man ogsaa snart opmærksom paa hans sjældne Evner; han havde faaet fat paa en islandsk Bog og

begyndt at læse den paa egen Haand uden Ordbog eller Grammatik; dette havde til Følge, at han ved Skoleaarets Slutning som Flidspræmie fra Skolen fik overrakt Snorre Sturlesøns Heimskringla, og fra den Tid blev Studiet af det islandske eller oldnordiske Sprog en Hovedinteresse for ham. Allerede i Skoletiden fik han udarbejdet til eget Brug en Grammatik over Sproget og fik begyndt paa en Ordbog.

De seks Aar i Odense har i det hele været meget frugtbare Aar for Rask, sikkert ogsaa lykkelige Aar. Vennen N. M. Petersen skriver derom:

»Til Livets sædvanlige Adspredelser levnedes os hverken Lyst, Tid eller Anledning; vor Vederkvægelse var en Slags regelmæssige Sammenkomster, hvor Samtalen da ofte, hos Rask næsten altid, drejede sig om det gamle Norden; ved disse grundlagdes i vore Sjæle en Kærlighed til Fædrelandet, til gammel nordisk Ærlighed og til trofast Fostbroderlag, som ingen siden har svigtet. Mangen stjerneklar Aften er jeg, sædvanlig ledsaget paa en Del af Vejen af Matematikeren Krejldal, gaaet bort fra denne Kreds i en Henrykkelse og Begejstring for alt, hvad godt, ædelt og stort er, som man kan tænke sig den i et ungdommeligt Hjerte og en tidlig opvakt Fantasi.«

I 1807 kom Rask til Universitetet i København; han fik straks Friplads paa Regensen og blev Aaret efter Medhjælper paa Universitetsbiblioteket; nogen Understøttelse fik han fra Geheimeraad Bülow paa Sanderumgaard; men hjemmefra var der heller ikke mere nogen Hjælp at faa, og hans Kaar var derfor da ogsaa, navnlig i de første Aar, ret trange, dog ingenlunde værre end mangfoldige unges i de første Studieaar i Hovedstaden. Hans Biografer er ret enige om efter N. M. Petersen at røres over, at han, naar han skulde have et Maaltid varm Mad, skulde være nødt til at indtage det i en Kælderbeværtning, hvor han kunde faa det særlig billigt, at han da gik indhyllt i en gammel Kavaj, fordi han skammede sig over sin Fattigdom og ikke vilde, at nogen skulde se ham gaa derned, og at han engang dernede i Kælderen kom til at sidde over for Regensens Portner, der kendte ham, men var hensynsfuld nok til ikke at lade sig mærke dermed.

Sligt er der ikke megen Grund til at røres over. Det vilde

have været værre, om han var bleven hindret i at tilfredsstille sin Trang til at trænge ind i Sprogenes Verden. Men det kan siges straks, at saa lykkeligt kom hans Liv til at forme sig lige til hans Død, at han altid i rigt Maal, i meget rigere Maal, end de fleste Videnskabsdyrkere faar Lejlighed dertil, kunde tilfredsstille sin Forskertrang uden at hindres af et nødvendigt Arbejde for Føden og uden at maatte give Afkald paa de mere kostbare Studieveje. Han nødtes ikke af Fattigdom til at blive i København for at arbejde med det Stof, som fandtes der; han tilbragte over 9 Aar paa Studierejser, og kom langt omkring, »han kom fra *Renens Veje* ned til *Elefantens Leje*,« som Grundtvig siger i sit Digt om ham.

Rasks Universitetsophold i København varede til 1812. Da rejste han til Sverige for med offentlig Understøttelse at drive sine Studier der, og i 1813 rejste han ligeledes med offentlig Understøttelse til Island, hvor han blev i to Aar. Han havde i den Tid gjort en Bog færdig, som vel nok maa kaldes hans største videnskabelige Bedrift. Videnskabernes Selskab havde udsat en Prisopgave: »Med historisk Kritik at undersøge og med passende Eksempler at oplyse, af hvilken Kilde det gamle skandinaviske Sprog sikrest kan udledes — samt nøjagtig at bestemme de Grundsætninger, hvorpaa al Udledning og Sammenligning i disse Tungemaal bør bygges.«

Rask vandt Prisen for Skriftet: »Undersøgelse om det gamle nordiske eller islandske Sprogs Oprindelse,« som han gjorde færdigt, mens han opholdt sig paa Island, og sendte hjem i 1814. Bogen blev dog først trykt i 1818.

Med dette Værk blev Rask en af Grundlæggerne af den Videnskab, der har faaet Navnet *Sammenlignende Sprogvidenskab*. Der var før den Tid drevet Sprogsammenligninger; men det var sket paa ganske uvidenskabelig Maade; man tog efter tilfældige Ligheder, som man opdagede mellem forskellige Sprog; saadanne vil altid kunne findes, da det er de samme Sproglyde, der i det væsentlige benyttes i alle de forskellige Sprog, og Ordene oftest bestaar af ret faa Lyde. Det, der manglede, var System i Sammenstillingen af Ordene og Metode i Undersøgelsen i det hele.

Man kunde f. Eks. indtil Rask's Tid bevise, at Hebraisk var det oprindelige Sprog, og at alle de nulevende Sprog er i Fa-

milie med det. Hebraisk har et Ord *ebn*, der betyder *Sten*. Tysk har *eben*, der ganske vist betyder *jævn*, men ogsaa kan betyde *Slette*, blandt andet *stenet Slette*. Ved at læse Ordet omvendt, faar vi imidlertid *nebe* eller *neve*, der saa stilles sammen med det franske *niveau*; men *nebe* leder Forskerens Tanker hen paa det græske Navn *Niobe*, og hun blev jo forvandlet til *Sten*.

Rask var alt for klarttænkende til at kunne erkende saadanne Galskaber for Videnskab; men han nøjedes ikke med at afvise disse sproglige Spekulationer; han anviste i væsentlige Træk det System, hvorefter Sprogforskeren maatte gaa frem. Lighed mellem Ord i forskellige Sprog er ikke nok til at bevise Slægtskab mellem dem; at f. Eks. næsten alle europæiske Sprog har Ord som *Telegraf* og *Vaselin*, viser ikke det mindste om oprindeligt Slægtskab mellem disse Sprog, da det er nye Ord, som er optaget i alle disse Sprog. Alle Ord i Sproget er ikke lige gode at føre som Vidner; saadanne Ord som de første Talord og Ordene for *jeg* og *du* er af de sikreste og mest betydningsfulde. — Dernæst er Ligheden i Grammatikken et sikrere Tegn end Lighed i Ordforraadet.

Dette er af de Principper for Sproglægtskab og for Sprogforskning, som Rask opstiller i sin Bog, og det er Principper, hvorpaa denne Videnskab endnu bygger. Naar Rask ikke regnes som den sammenlignende Sprogvidenskabs egentlige Grundlægger, kan det noget have sin Grund i, at han skrev paa Dansk, hvorfor hans Bog havde vanskeligere ved at blive kendt i den store Verden; men desuden var der i de fire Aar, da Rask's Værk ventede paa at blive trykt, udkommet en Bog af en tysk Sprogmand *Bopp*, som ogsaa fremsatte Principper for den nye Videnskab, og det er da til Dels et Uheld, at det danske Værk ikke kan blive nævnet som det første.

Rask's Undersøgelse havde ført ham til det Resultat, at vort Sprog er i Slægt med det gamle græske, og at dette maa siges at være Stamsproget for vort og de fleste europæiske Hovedsprog, og han sluttede sit Værk med at sige, at det saa maatte blive de græske lærdes Sag at efterspore Kilden til deres Sprog og dermed Urkilden til vort. Der var Ting, der tydede paa, at denne Kilde maatte søges i Asien, om end ikke i Hebraisk, og efter Hjemkomsten fra Island begyndte han da ogsaa at

omgaas med Tanken om at drage ud for paa Aastedet at undersøge disse lidet kendte Sprog. Rejsepenge blev skaffet til Veje, dels af Universitetet, dels af Geheimeraad Bülow, og Rask begyndte den lange Rejse i 1816.

Den varede i omtrent syv Aar og førte ham over Stockholm, St. Petersborg, Moskva til Persien, hvor han i over to Aar opholdt sig og studerede dels de Sprog, der nu tales i disse Egne, dels de Sprog, der tidligere har været talte der, og hvoraf Sanskrit findes i Optegnelser, der gaar tilbage til Aar 1500 før Kristi Fødsel, og er det ældste af de Sprog, der hører til vor Sprogæt. — Han erhvervede sig en Samling af gamle Haandskrifter i disse Sprog, en Samling, der nu findes i København og hører til de københavnske Bibliotekers største Skatte.

Efter Hjemkomsten fra denne Rejse burde han sikkert have været Professor ved Universitetet; men der var ingen Professorpost i de østerlandske Sprog, og det tog Tid, inden en saadan blev oprettet. Han var i 1814 bleven udnævnt til Underbibliotekar ved Universitetsbiblioteket, og da han nu kom hjem, bevilgedes der ham ekstraordinært 400 Rigsdaler aarlig. 1829 blev han Bibliotekar og var dermed godt stillet i pengelig Henseende. Endelig 1831 blev der oprettet en Professorpost for ham i østerlandske Sprog ved vort Universitet; men da var han syg og nedbrudt, og inden et Aar efter døde han, den 14. November 1832.

Rask er utvivlsomt en af de mest geniale Sprogforskere, der har levet, og han er en af de Videnskabsmænd, der mest har kastet Glans over Danmarks Navn. Hans Storhed laa slet ikke i det, at han kunde *tale* mange Sprog. Biografer har skrevet om ham, at han kunde tale 55 Sprog, og at han bevægede sig i dem med *større Sikkerhed end de indfødte* (!). Selv N. M. Petersen kan skrive om ham, at han »kunde tale Sanskrit med Hinduen og Litausk med Letten,« hvilket stempler sig selv som løs Tale, bl. a. fordi Hinduen ikke forstaar Sanskrit og Letten ikke Litausk.

Det kan gerne være, han har arbejdet med 55 Sprog; men det har ikke været for at tale dem. Det har været for at studere deres Bygning, og denne Bygning kunde han med genialt Blik opfatte, selv om han kun kendte grumme lidt til Sproget.

Naar det har været sagt, at han, blot han kendte Fadervor paa et Sprog, kunde konstruere hele Sprogets grammatiske System, er dette ogsaa en Overdrivelse; men det er en Overdrivelse, der peger meget mere i Retning af det, der var hans ejendommelige Begavelse, end Beretningen om de mange Sprog, han kunde tale.

Hvad han har præsteret af betydelige Værker, staar ikke helt i Forhold til hans Genialitet; navnlig er det mærkeligt, at der fremkom saa lidt efter hans store Rejse. Alle havde ventet, at han, da han kom hjem, skulde have givet betydningsfulde Bidrag til Undersøgelsen af de østerlandske Sprog; men man blev skuffet. I Stedet skrev han Fremstillinger af frisisk, italiensk, spansk, lappisk Sproglære, udgav en stor dansk Retskrivningslære og anvendte i det hele sin Tid til noget, der maatte regnes for Smaatterier i Forhold til det, man ventede af ham.

Vil man finde Grunden dertil, maa man gøre sig klart, at Rask vel med Hensyn til Forskervner var vidunderligt udstyret fra Naturens Haand, men i andre Henseender havde faaet mindre gode Vuggegaver. Han havde et temmelig svagt Legeme, og han havde navnlig ikke noget ligevægtigt eller lykkeligt Sind. Han kunde arbejde med overordentlig Energi en Tid paa det, som optog ham; men saa kunde han helt tabe Lysten og kunde ikke formaa sig selv til at begynde igen, for saa en ydre Anledning kunde sætte ham i Gang paa ny.

Dette uligevægtige Sind gjorde sig til Tider stærkt gældende; det grænsede nær op til Sindssyge, og paa hans asiatiske Rejse optraadte det afgjort i Sygdomsform, som Forfølgelsesvanvid; i mindre kraftig Skikkelse kendte hans Venner det nok fra hans tidligere Tid.

Rask er i den almindelige Bevidsthed kommen til at staa næsten som Typen paa en fædrelandssindet Mand. Det kommer vel navnlig af, at han har sagt de navnkundige Ord: »Sit Fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette.« Han fik i 1825 Tilbud om en Plads som Bibliotekar ved Advokaternes Bogsamling i Edinburg; det var en vellønnet Plads, men han afslog at tage imod den, og det var i den Anledning, han i et Brev brugte de berømte Ord.

Det er mærkeligt nok, at Sætningen er blevet til et bevinget Ord her i Landet; det er i alt Fald ikke, fordi ret mange retter sig efter den, og den indeholder da heller ikke saadan uden videre Sandheden angaaende det rette Forhold mellem den enkelte og hans Fædreland. Men Rask handlede altsaa efter den ved denne Lejlighed, og det gjorde han oftere og paa flere Maader. Han skrev saa at sige alle sine Bøger paa Dansk, skønt han naturligvis nok kunde se, at det kunde have Betydning baade for Videnskaben og for ham selv, om de fremkom paa et Verdenssprog.

Han var stolt af sit Fædreland og vilde gerne bidrage til, at det kunde blive æret og anset; derom er der ingen Tvivl. Men det kan da ogsaa gerne være, at denne Stolthed var den væsentligste Bestanddel af hans Fædrelandskærlighed. Han var i det hele ikke, hvad man kalder et Følelsesmenneske. Han kunde stærkere end ret mange glædes over at komme til Klarhed over et sprogligt Fænomen; hans Sandhedssøgen kunde sætte hans Hjerte i Bevægelse; her kendte han til stærkere Følelser end de fleste, selv end de fleste Videnskabsmænd; men hans Følelsesliv var ikke i samme Grad *rigt*. Det er sikkert rigtigt, som N. M. Petersen siger, at hans »Grundvæsen var Forstand og Klarhed.«

Der paatænkes nu af den danske Stat oprettet et stort Fond til Fremme af internationalt videnskabeligt Arbejde, og det skal bære Navnet: det Rask-Ørstedeske Fond. Dermed har vi erkendt, at vi regner Rask til de største Videnskabsmænd, vort Land har fostret. Der kan vel nok være Uenighed om, hvorvidt de to Navne rager helt op over, hvad vi ellers har at nævne; adskillige vil f. Eks. finde, at Tyge Brahes Navn er lige saa stort. Men det er sikkert nok, at »nævnes de største Navne, da nævner man ogsaa hans.«

I 1842 rejstes der en Mindesten paa hans Grav paa Assistenskirkegaarden i København. Den har fire Indskrifter, skrevne i Sprog, som han særlig havde syslet med:

Arabisk: Sandheden er klar, men det falske er dunkelt. (Arabisk Ordsprog).

Sanskrit: Der gives ingen Ven, som kan lignedes med Virksomhed; hvo der arbejder, synker ikke hen. (Indisk Tankesprog).

Islandsk: Vil du være fuldkommen i Kundskab, da lær alle Tungemaal, men glem ikke dit eget. (Af et gammelt islandsk Skrift: *Kongespejlet*).

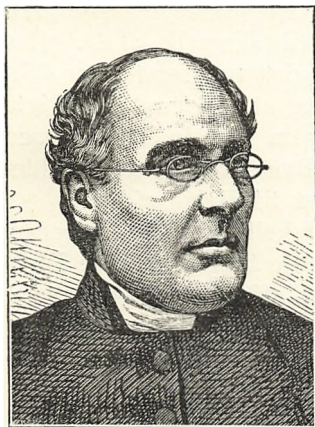
Dansk: Sit Fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette.

J. Byskov.

Litteratur: F. Rønning: Rasmus Kristian Rask, 1887. Samme: Fire fynske Bøndersønner, 1898. (Ved Udvalget for Folkeoplysningens Fremme). Otto Jespersen: Rasmus Rask, 1918. Vilh. Thomsen: Rasmus Kristian Rask, i Letterstedtske Tidsskrift, 1887. N. M. Petersen: Bidrag til Rasmus Kristian Rasks Levned, 1834. Desuden Artikler i Tidsskriftet Dania IV, 1897, og X, 1903, og en Biografi ved Edg. Collin i »Fremragende danske Frimurere«, Kbhvn. 1871.

JOHAN LUDVIG RUNEBERG

(1804—1877)

LANGT den største Del af Finlands Folk taler Finsk, et Sprog, som er vidt forskelligt fra vort; men paa to Steder er en temmelig bred Kyststrimmel fra gammel Tid befolket med Svenskere, som til den Dag i Dag taler deres svenske Sprog, om end med et andet Tonefald end Svenskerne i Sverige. Til disse to Kyststrimler er Runebergs Liv væsentlig knyttet. Den ene af dem strækker sig fra omtrent midt paa Kysten ud mod den botniske Bugt nordpaa, og i den ligger Køb-

stæder som Vasa, Uleåborg og Jakobsstad; den anden naar fra Åland og Åbo Skærgaard øst paa til Kymmeneelven, og her ligger Hovedstaden Helsingfors og Borgå.

Janne Runeberg, som han blev kaldt hjemme, er en Skipperen fra Jakobsstad og født den 5te Februar 1804, da Finland endnu hørte sammen med Sverige. Han oplevede som lille Dreng Krigen mellem Sverige og Rusland og saa ogsaa allerede dengang nogle af de Krigshelte, han senere skulde digte om. Otte Aar gammel kom han i Huset hos en Farbroder i Uleåborg, hvor han dog ikke befandt sig rigtig godt; de var nemlig saa fine paa det, at *Janne* ikke var godt nok, men Drengen blev kaldt *Ludvig*, og naturligvis maatte han saa ogsaa være saa meget artigere, naar han blev saa fint tiltalt. Sine sidste Skoleaar tilbragte han i Vasa, hvor han boede sammen med andre Latinskoledrenge og holdt sig selv med tør Kost og i det hele førte et frisk og lystigt Drengeliv,

uden at han dog forsømte sine Lektier. Her blev han det udprægede Friluftsmenneske, han var, saa længe hans Helbred slog til, og han var med til al Slags Idræt og blev en ualmindelig dygtig Fisker og Fuglefænger. I 1822 kom han som Student til Åbo, hvor Universitetet dengang var, men han maatte som andre fattige Studenter tage Plads som Huslærer, og ved denne Lejlighed lærte han at kende den finske Del af Landet inde ved de mange Søer, ligesom han ogsaa i sin Huslærertid kom til at leve sammen med gamle Officerer og Underofficerer fra Krigens Tid, saaledes som han har skildret det i Indledningsdigtet til »Fænrik Stål«. Her digtede han ogsaa et og andet, men det var først efter Tilbagekomsten til Åbo, at han begyndte at lade enkelte Digte komme frem. Han blev den sidste, som fik Magisterkransen ved Åbo Universitet; kort efter blev Byen hærget af en Ildebrand, og Universitetet blev nu flyttet til Helsingfors.

Runeberg flyttede med. Han fik forskellige smaa Embeder, bl. a. som Docent i Latin. Nu begyndte han at udgive Digt-samlinger, og allerede den første skaffede ham et meget varmt Takkebrev fra den ældre finskfødte Digter Franzén, der levede som Biskop i Sverige. Han giftede sig med *Fredrika Tengström*, som ikke blot var en dygtig Husmoder, men ogsaa blev ham en udmærket Hjælper i hans Bladvirksomhed, da han Aaret efter begyndte at udgive »Morgonbladet«. Efter at han flere Gange havde prøvet paa at faa en bedre lønnet Stilling ved Universitetet, flyttede han i 1837 til Borgå som Lektor (Overlærer) ved den lærde Skole, og i denne Stilling virkede han i 20 Aar. I 1857 tog han sin Afsked og kunde nu udelukkende bruge sin Tid til Digtning og Friluftsliv sammen med sine Sønner. Men allerede fem Aar efter blev han ramt af et Slagtilfælde, som bandt ham til Sygesengen i fjorten lange Aar. I hele denne Tid var hans Hustru hans trofaste Plejerske, hun sørgede ogsaa for, at han dog saa noget til Naturen, idet hun fik sat et Spejl op over Sengen, saa han kunde se Fuglene sætte sig paa Brættet udenfor Vinduet og følge med Trækfuglenes Skiften. Han døde paa Kroksnäs ved Borgå den 6te Maj 1877.

Runebergs Digtning bevæger sig paa ret forskellige Omraader. I sin Ungdom var han stærkt paavirket af slavisk Folkedigtning, og dette mærkes ikke blot i hans »Serbiske

Folkesange og hans Fortælling paa Vers om den russiske Pige *Nadeschda*, men ogsaa i hans andre Digte. En stærk Paavirkning fik han ogsaa fra den nyopdagede finske Folke-digtning (»Kalevala«), som mærkes i en Række Arbejder, saaledes i »Skyens Broder« (i »Fänrik Stål« I). Ogsaa den gamle græske Digtning (Homer og Sørgespildigterne) havde stor Indflydelse paa ham, ligesom Ossians-Sangene har givet stærkt Tilskud til hans oldnordiske Digt »Kung Fjalar«. Men den Del af hans Digtning, der har virket stærkest og er videst kendt, er dog den, der knytter sig til Minderne om den Krig, som skilte Finland fra Sverige.

Det var allerede i Helsingfors-Tiden, at han skrev de første af sine Digte om Krigen, men de fleste stammer dog fra Borgå og mest fra Sommerferien. I 1848 kom første Del af »Fänrik Ståls sägner«, og i 1860 kom anden Del. I disse Digte har Finlands Folk ejet en Skat, som har været en Trøst i trange Tider. Disse Digte er nemlig ikke almindelige Krigsdigte; de har et andet og højere Maal end at prise Kampen og dens Bedrifter. De kom som en højst nødvendig Hjælp til et Folk, der stod Fare for at mistvivle om sin egen Fremtid, kom og fortalte om dette Folk, »som frös och svalt och segrade tillika.«

Det tvedelte Folk i Finland fik samtidig Hjælp fra to Sider. Paa den ene Side byggede Reenwall og Rask en Grundvold under det finske Sprog ved at skaffe det en Sproglære og en Ordbog, medens Z. Topelius den ældre og Elias Lönnrot fremdrog de gamle Sange og lagde Grunden til en folkelig finsk Litteratur. Og paa den anden Side skabte Runeberg og hans Fostersøn, den yngre Z. Topelius, en Finlands Historie i folkelig Form, medens man før kun havde kendt smaa indskudte Kapitler i Sveriges Historie. At de maatte gøre dette Arbejde i deres svenske Modersmaal, fik kun til Følge, at deres Værker, baade Runebergs Digte og Topelius's Romaner, straks blev overførte til den finske Folkedels Sprog, saa de blev kendt, saa langt Bøger naaede, og læstes i hele Landet.

I dette Arbejde for at rejse Landets sunkne Mod har Runeberg med sin »Fänrik Stål« gjort et vægtigt Indskud, maaske det vægtigste af dem alle.

Kampen var jo staaende endnu, som den har været det til den Dag i Dag; endnu stod det samme lille tvedelte Folk over-

for den vældige Kolos, hvor al Magten var samlet paa faa Hænder, og lige saa lidt som Sverige i Krigen havde kunnet støtte det, lige saa lidt kunde det lide paa virksom Hjælp derovrefra i den stille Strid, hvor det nu gjaldt om at hindre den overmægtige russiske Stat i at trænge den nordiske Kultur, den lutheriske Kirkeform og de hjemlige Sprog ud til Fordel for sit eget.

Derfor er der dobbelt Bund i »Fänrik Stål«. Hvert eneste Digt havde Hensyn til det nuværende. Advarslen mod at stole paa de mægtiges Hjælp, som den klinger i »Konungen« og »Fältmarskallen«, var i høj Grad nødvendig endnu. Vel var Kejseren endnu velvillig, men at være afhængig af en Mands Luner, det havde man til Fuldkommenhed prøvet, og man vidste, hvad det betød. Derfor den stærke Fordømmelse af Forræderiet, som man vidste kunde komme igen, naar Særinteresser kom til at betyde mere for de styrende end hele Landets Gavn. Og derfra faar Runeberg Syn for, at det lige saa fuldt kommer an paa, at den ringeste i Rækkerne gør sin Pligt til det yderste, som paa, at de ledende har det rette Blik for, hvad det gælder, og er rede til at gaa med, naar det behøves, om saa deres Stilling i Morgen som Følge deraf skal være syv Gange værre.

Det er jo nemlig næsten endnu mere end Officererne de jævreste Mænd og Kvinder, der er Heltene i disse Digte. Hvem er vel blevet mere berømt end *Sven Duva*, som havde saa smaa Evner til at fatte alskens Lærdom, men som kunde holde ud ved Broen ene Mand, indtil det lykkedes at sende Hjælp og hindre det ødelæggende Flankeangreb? Og hvad kan være mere rørende end den gamle Trænkusk, der lader Snavset samle sig i Kager paa hans Hests Laar, saa længe det gaar tilbage, men er den første paa Pladsen til at pudse og vende, da Flugten endelig forandres til Angreb? Og Modet er ikke mindst hos Marketendersken, der altid sørger for at være saa langt fremme, at de kære Drengene ikke skal savne en Styrketaar, naar de mest trænger til den. Og saa har vi hele Rækken af Underofficerer, Løjtnanter, Oberster og Generaler. Hvor er dens Billeder ikke fast formede, hvert eneste af dem! Man forveksler dem ikke med hinanden. Men om dem alle gælder det, enten de er betydelige eller ubetydelige, at de gør deres Pligt saa godt, som de kan. Thi de ved, at det gælder deres Land, og at blot det, at een svigter, kan give den Revne, som det onde kan trænge ind igennem.

Det kan være, at det *ogsaa* var god Politik, at Runeberg afholdt sig fra alle Angreb paa dem, som havde været og i egentlig Forstand endnu var Fjender, men det var ikke *blot* Politik. Runebergs Fædrelandsdigtning er baaret af Kærlighed til Fædrelandet og ikke af Had til nogetsomhelst undtagen Fejghed og Forræderi. Derfor har han Raad til mellem sine Digte ogsaa at medtage et til Ære for en af Fjenderne, den tapre General Kulneff, som han vist selv mindedes fra sin Barndom; ja maaske havde han selv været et af de finske Børn, der havde trukket Bamsen i Skægget. Hvorfor skulde han ikke give en saadan Mand den Ros, han fortjente! Der var jo ingen Fare for, at man skulde glemme, at Kulneffs Troskab mod *sit* Land var et Eksempel, man selv kunde spejle sig i, og at hans Menneskelighed midt i Krigens værste Rasen ogsaa var noget godt, man kunde lære af.

Som Forsang til denne Række Billeder af finske Mænd og Kvinder staar saa Sangen »Vårt land«, en Fædrelandssang, som i Norden højst har een Lige, Bjørnsons »Ja, vi elsker«. De er begge baarne af de samme varme Fædrelandskærlighed, men medens Bjørnsons væsentlig er historisk, er Runebergs langt mere præget af Naturelskerens Kærlighed til alt det skønne, som aabenbarer sig for den, der med et kærligt Øje tilegner sig hver Enkelthed i det Lands Udseende, som nu engang er hans. Her samles som til et Helhedsbillede alle de mange spredte Smaatræk, der dukker frem rundt omkring i de fortællende Digte. Og da han gav Digtet sin endelige Form, indføjede han de tre Vers, som giver et fortættet Billede af det trofaste finske Folk, i den Naturramme, han i Forvejen havde skabt.

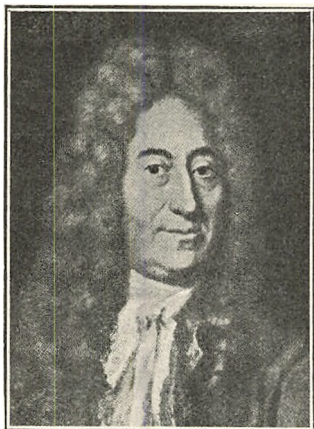
»Fänrik-Stål«-Digtene udmærker sig ved de samme Egen-skaber, som i det hele giver Runebergs Digtning dens særlige Værd: hans glødende Kærlighed til sit Land og Folk, hans Jævnhed og Menneskelighed, der altid lader ham se mere paa Hjertelaget og Troskaben end paa Evnerne og den høje Stilling, og saa hans Mod til at gaa lige løs paa det, han har at sige, uden overflødige Ord eller sindrige Omskrivninger. Ikke mindst derfor har hans Digtning kunnet holde sig frisk gennem Tiderne.

Marius Kristensen.

Litteratur: Werner Söderhjelm: Runeberg I—II. Strömberg: Biografiska anteckningar om Runeberg I—IV. 1880—1901. Dietrichson: Runeberg, ett skaldeporträtt. 1864. Hellen Lindgren: Runeberg. 1904. Berg och Hjertén: Fänrik Ståls sägner. 1913.

OLE RØMER

(1644—1710)

DANMARK har i fordums Tid fostret mange store Videnskabsmænd. Tyge Brahe er den, der straalere med størst Glans i Folkets Bevidsthed, og dog har den, hvis Navn staar over disse Linjer, i mindst lige saa høj Grad Krav paa vor Interesse.

Ole Christensen Rømer var Jyde. Maaske kan noget af det solide og støtte i hans Karakter føres tilbage hertil. Han blev født i Aarhus den 25. September 1644 i en yderst vanskelig Tid. Hans Fødeby var besat

af Svenskerne, der brandskattede Byen paa det værste. Aarene i Forvejen havde imidlertid været gode Aar for Byen, saa der var endnu en Del Velstand mellem Borgerne. Ole Rømers Fader, Christen Olesen Rømer, var en velhavende Købmand, der dog ikke træder stærkt frem i Byens Historie. Hans Moder hed Anne Marie Storm.

Barndomshjemmet gav Ole Rømer den første Interesse for den anvendte Matematik og Naturvidenskaberne. I Latinskolen har han næppe hentet noget i den Retning, og ude i Byen var det aandelige Liv yderst ringe. Der var højst kun Tale om lidt religiøst Liv, men dermed var det nok heller ikke synderlig bevendt. Christian IV maatte i hvert Fald i 1646 udstede Ordre til, at en Mand skulde gaa rundt i Kirkerne under Guds-tjenesten med en lang Kæp og slaa alle dem paa Hovedet, som sov, for derved at holde demaarvaagne til at høre Prædikenen. I Ole Rømers Hjem fandtes en lille matematisk Bogsamling og

nogle nautiske Instrumenter, og det er sandsynligt, at den opvakte Dreng ved at sysle dermed har faaet Interesse for Matematikken og dens Anvendelse paa Havet. Byen stod som Sø-købstad i Forbindelse med fremmede Lande, og ved at færdes ved Havnen kan han yderligere have faaet denne Interesse styrket.

Ole Rømer blev Student i 18-Aars Alderen og kom nu til København for at studere ved Universitetet. Det var den Gang Skik, at enhver Student udpegede en af Professorerne som sin »Privatpræceptor«, en Slags Formynder, der skulde staa Studenten bi med Raad og Daad og vaage over hans Flid og Opførsel. Og Rømer valgte *Rasmus Bartholin*, og dette Valg blev af største Betydning for hans Udvikling, især da Bartholin straks optog ham i sit Hus og gjorde ham til sin Assistent. Bartholin, der havde Matematik og Astronomi blandt sine Lærefag, havde studeret i Italien, Holland og Frankrig og havde til-egnet sig den berømte franske Videnskabsmand *Cartesius'* nye, grundlæggende Ideer, der var ved at give Naturvidenskaberne et mægtigt Stød fremad. Hidtil havde man spekuleret sig til Naturlovene og kom derved ofte ud paa gyngende Grund. Nu lærte Cartesius Naturforskerne at anstille Forsøg og drage Slutninger af de derved vundne Kendsgerninger. Rasmus Bartholin bragte de nye Ideer med sig hjem og udbredte dem blandt sine Elever. Han var selv en dygtig Naturforsker. Han opdagede saaledes Lysets Dobbeltbrydning i den islandske Kalkspat, en Opdagelse, der kom til at spille en Rolle i Lysteoriernes Historie. To Aar efter at Ole Rømer var kommet i Huset hos Bartholin, opdagede denne den store Komet af 1664, og Opdagelsen har sikkert givet Rømer rig Lejlighed til Iagttagelser og Maalinger paa Himlen. I det hele har Rømer hos Bartholin faaet en fortrinlig Indøvelse i Iagttagelser og Beregninger.

I Frankrig var der paa dette Tidspunkt stor Interesse for Udmaaling af Afstandene paa Jordens Overflade. Det havde vist sig, at navnlig Afstandsmaalinger paa Havet ofte var helt forkerte. Saaledes var Vejen over Stillehavet paa den 20. Breddegrad udmaalt 400 Mil for kort. Til Gengæld var Vejen fra den persiske Havbugt til Indien maalt altfor lang. Rømer mistænkte Hollænderne eller maaske snarere Spanierne eller Portugiserne for at have lavet den sidstnævnte Fejl med Vilje for derved at skræmme andre Landes Folk bort fra Handelen paa

Indien. Til Bestemmelsen af Afstanden mellem to Steder paa Jorden iagttog man Jupitermaanernes Formørkelse, der indtraf til forskellige Tider set fra de to Steder, og heraf kunde man da beregne Afstanden. Iagttagelser af Stjernebrugerne brugtes i det hele i udstrakt Maalestok til Bestemmelse af Afstandene paa Jorden. Tyge Brahe havde efterladt en stor Række Himmeliagttagelser, udførte paa Uraniborg. For at kunne benytte disse ønskede de franske Videnskabsmænd nu en nøjagtig Bestemmelse af Uraniborgs geografiske Beliggenhed. I den Anledning kom den franske Abbed *Jean Picard* i 1671 til København. Picard søgte straks til Rasmus Bartholin og blev hos ham kendt med Ole Rømer. Denne fulgte med Picard til Hveen og hjalp ham med Iagttagelserne. Ved disse har Rømer sikkert faaet den første Anelse om, at de Uregelmæssigheder, som iagttoges ved Jupitermaanernes Formørkelser, skyldtes den Omstændighed, at Lyset brugte Tid til at gennemløbe Vejen fra Jupiter til Jorden.

I 1672 fulgte Rømer med Picard til Paris og blev ansat som Assistent ved Observatoriet i denne By. Han blev endvidere optaget som Medlem af det franske Videnskabsakademi og vandt stor Anseelse som Videnskabsdyrker. Det var under Opholdet i Paris, at Rømer i 1675 offentliggjorde sin Opdagelse af Lysets »Tøven« paa dets Fart fra Jupiter til Jorden. Naar Jupiter med sine Maaner var længst borte fra Jorden, indtraf Maanernes Formørkelser nogle Minutter senere, end de efter Beregningen skulde. Rømer drog heraf den dristige Slutning, at Lyset brugte Tid til at gennemløbe Himmelfrummet. Tanken var dristig; thi hidtil havde man betragtet det som en ganske given Sag, at Lyset ikke brugte nogensomhelst Tid til at forplante sig gennem Rummet. Rømers Opdagelse havde derfor svært ved at trænge igennem, men efter at yngre Videnskabsmænd med den berømte *Newton* i Spidsen havde tiltraadt Rømers Opfattelse, banede den sig Vej, og alle senere Tider betragter Rømers Opdagelse som en urokkelig Kendsgerning.

I Paris udfoldede Ole Rømers mekaniske Snille sig i sin fulde Glans. Han konstruerede en hel Række Stjernemaskiner, som viste Himmellegemernes Gang mellem hverandre. Den mest bekendte var en Planetmaskine, som viste Planeternes Gang omkring Solen. Den vakte megen Opmærksomhed, og Kejseren af Kina blev saa begejstret for dette Udslag af europæisk

Kultur, at han tillod Kristendommens Forkyndelse i sit Rige. Til Værket i disse Maskiner konstruerede Rømer Tandhjul efter en Metode, som holdt sig i Brug lige til vore Dage. Sammen med Picard deltog han i Bygningen af de berømte Springvande i Versailles, og en Tid var han Lærer for den franske Kronprins.

Fra Verdensbyen, hvor hans Ry saaledes var steget til en sjælden Højde, vendte han i 1681 tilbage til sit Fædreland og blev Professor ved Universitetet med Astronomi og Matematik som Hovedfag. Kort efter sin Hjemkomst ægtede han Ane Marie Bartholin, en Datter af Rasmus Bartholin, hans fordums Lærer.

Som Astronom bestyrede Ole Rømer Observatoriet paa Rundetaarn. Han havde overtaget det fattigt udstyret, men forsynede det nu med gode Instrumenter. Helt tilfreds med Rundetaarn blev han dog aldrig. Instrumenterne rystede, naar Vogne kørte forbi paa Gaden, og koldt og uhyggeligt var der deroppe, naar Stormen peb omkring Taarnet. Han indrettede sig derfor et Hjemmeobservatorium — »Observatorium domesticum« — i sin Bolig i Kannikestræde. Her opstillede han et af ham selv konstrueret Apparat, med hvilket han kunde iagttage, naar Stjernerne passerede Nord—Sydlinjen paa Himlen. For at kunne iagttage langt nede i Horizonten med dette »Passage«-instrument, lod han hugge en Spalte i Taget paa Genbohuset, som han var Ejer af. Men heller ikke dette Observatorium tilfredsstillede ham helt; derfor byggede han i 1704 et lille Observatorium paa en Høj ved Vridsløsemagle, midtvejs mellem København og Roskilde. Han byggede ikke som Tyge Brahe et Slot med Taarne og Spir, men nøjedes med et lille tarveligt Hus af Træ. Til dette lille Landobservatorium — »Observatorium tusculanum« — konstruerede han et nyt Instrument, et saakaldt Meridianapparat, der var bygget efter saa fortrinlige Ideer, at de tilsvarende Apparater i Nutidens store Observatorier er konstruerede efter Rømers Principper.

Her paa Højen i Vridsløsemagle foretog Rømer og hans Elever en Række Bestemmelser af Stjernernes Plads paa Himlen. Iagttagelserne blev opskrevne, men de fleste af dem gik tabt ved Ildebranden i 1728, da alt, hvad der var i Rundetaarn, hvor Rømers Papirer opbevarede efter hans Død, blev et Rov for Luerne. De iagttagelser, som undgik Ødelæggelsen, fordi

de opbevaredes andel Steds, har vundet et betydeligt Ry i Astronomiens Historie og viser Rømer som en Mester i Iagttagelseskunst.

Observatoriet i Vridsløsemagle forsvandt hurtigt efter Rømers Død; men Observatoriehøjen er bevaret og fortjener at mindes som det Sted, hvor den nyere astronomiske Iagttagelseskunsts Vugge har staaet. —

Det er ikke alene ved sin Opdagelse af Lysets Hastighed, at Rømer har vundet saa stort Ry i Videnskabens Historie; han er tillige den første, der har fremstillet et paalideligt Termometer, idet han benyttede to faste Varmegrader, Vandets Frysepunkt og dets Kogepunkt, ved Inddeling af Termometerskalaen. Det Termometer, som nogle Aar senere blev konstrueret af Fahrenheit og fik Navn efter denne, er i Virkeligheden opfundet af Rømer. Ligesaa er det i vor Tid paavist, at Rømer har fremstillet en Flydevægt af ganske samme Indretning som de Flydevægte, der nu til Dags anvendes til Bestemmelse af Vædskers Vægtfylde. Rømer var ikke meget skrivende, saa at mange af hans Opfindelser kun har været kendte af ham selv og hans Elever og er gaaet i Glemme efter deres Død. —

Det er en bekendt Sag, at Ole Rømer bragte Orden og Enhed i Danmarks Vægt- og Maaleforhold. Danmark drev stor Handel med Korn indenlands og udenlands. Man kan forstaa, hvilken Anledning til Misforstaaelser der maatte være ved denne Handel, naar man hører, at hver Landsdel — i Jylland endogsaa hvert Amt — havde sit eget Kornmaal. Og det var ikke ringe Afvigelser, der fandt Sted. En Korntønde paa Mors holdt 20 Skæpper, men paa Bornholm kun 5. Ole Rømer indførte samme Maal og samme Vægt over hele Landet. Han fastsatte et Alenmaal af en ganske bestemt Længde, og han fik den geniale Idé at knytte Maal og Vægt uløseligt sammen, idet han bestemte, at 1 Kubikfod Vand skulde veje 62 Pund. Det nye Systems Indførelse voldte store Vanskeligheder, men Ole Rømer viste sig som en dygtig Administrator, der forstod at tvinge sin Vilje igennem. Rømers Vægt- og Maalesystem gjaldt i over 200 Aar og blev først afløst i 1907 af Metersystemet. Flere af Rømers originale Vægtlodder og Maalestænger er endnu i Behold og opbevares i den fysiske Samling paa den polytekniske Lærcanstalt i København.

Ogsaa paa Tidsregningens Omraade var Ole Rømer virksom.

Den julianske Kalender blev paa hans Foranledning i 1700 afløst af den gregorianske, og paa mangfoldige andre Omraader — Møntvæsenet, Navigationsvæsenet osv. — var han den ledende ved den Tids Reformer. — Hver Gang et større offentligt Arbejde skulde udføres, nedsatte Kongen en Kommission, og naar teknisk Indsigt var nødvendig, blev Rømer Medlem af Kommissionen. Da Københavns Gader saaledes skulde reguleres, tyede Kongen til Rømer. Gaderne var elendige, Husene gik ud og ind, og Plankeværkerne foran ubebyggede Grunde sprang langt frem paa Gaden. Der var ingen ordentlig Brolægning, og intet gennemført Renholdessystem. En Plan til Gadernes Istandsættelse blev udarbejdet, og uden Tvivl var Rømer her den afgørende. Hovedgaderne blev regulerede, Plankeværkerne trukne tilbage og Brolægningen gjort i Stand. Midt i Gaden blev der lagt en Række brede Sten, bestemt for Fodgængerne; fra disse Sten var der Fald ned mod Rendestenen, som overdækkedes med stærke Trædæksler, saa man kunde køre og ride over dem. Rømer udstedte en Række Forordninger om Husenes Byggemaade; navnlig gav han bestemte Ordre om Anvendelse af Grundmur i Stedet for Bindingsværk i Huse paa de mest befærdede Strøg. Jo mindre imødekommede Husejere viste sig overfor disse nye Bestemmelser, jo kortere Frist gav Rømer dem til at efterkomme Bestemmelserne. Paa den Maade blev alle Hovedfærdselslinjerne i København fornyede. En lille Del af Byens »Strøg« skyldes i særlig Grad Ole Rømer. Der fandtes ikke dengang nogen direkte Forbindelse mellem Vimmelskaftet og Gl. Torv; Færdslen gik om ad Skoubogade og Nørregade. Men efter at en voldsom Ildebrand havde lagt mange Huse i Kvarteret mellem Vimmelskaftet og Brolæggerstræde i Aske, udarbejdede Rømer en ny Gadeplan, som han efter mange Vanskeligheder fik gennemført, og hvorved der skabtes en lige Forbindelse mellem Vimmelskaftet og Gl. Torv. Gaden kom til at hedde Nygade, et Navn, den bærer endnu, skønt den er over 200 Aar gammel.

Reguleringen af Gaderne indenfor Voldene, de saakaldte Voldgader, paahvilede ogsaa Ole Rømer. Alt dette Arbejde udførte han som Kommissionsmedlem, men efter at han i 1705 var bleven Byens Politimester, tog han sig med samme Iver af Vedligeholdelsen og Færdselen paa Gaderne. Rømer var ikke blot en fremragende Videnskabsmand, men tillige en stor Prak-

tiker. Et lille Træk viser det sidste. For at lette den livlige Kørsel, der om Morgenen gik for sig ind ad Byens Porte, lod han Indkørselen gøre trangere end den var i Forvejen, »hvilket omendskønt noget paradoks, dog gør god Effekt«, bemærker Rømer derom. Denne Anordning minder om det nuværende Sporvejssystem paa Raadhuspladsen i København, hvor al Indkørsel af Sporvogne fra Vesterbros Passage sker ad et enkelt Spor. —

Som Ole Rømer anvendtes ved Reguleringen af Københavns Gader, maatte han ogsaa holde for ved Havnens Forbedring, ved Ordningen af Gadebelysningen, Vandforsyningen og Brandvæsenet. Men hans Ingeniørvirksomhed rakte tillige langt udenfor Københavns Volde og omfattede i Virkeligheden det hele Land.

Afgifterne til Staten, som paahvilede Selvejerbønderne og Kronens Fæstere, ydedes i Naturalier, men var for Overskuelighedens Skyld omregnede i Rug og Byg, hvilke Kornsorter i Modsætning til Havre kaldtes »hart Korn«. Afgifterne blev angivne i saa og saa mange Tønder Hartkorn, en Udtryksmaade for Landejendommenes Størrelse efter Godhed, som har holdt sig lige til vore Dage. Afgifterne var imidlertid ulige fordelt, da Beskatningen ikke hvilede paa en almindelig Opmaaling og Værdisættelse af Jorderne, men var sket rent skønsmæssig. Det var derfor et betydeligt Fremskridt, da Christian V paabød en almindelig Opmaaling af alle dyrkede Arealer i Landet som Grundlag for den fremtidige Skyldsætning. I en Række kongelige Forordninger fra 1681—83 fastsattes der nærmere Regler for den nye Matrikulering, og Ole Rømer og Jørgen Dinesen Oxendorph blev sat i Spidsen derfor. Øerne og Jylland blev delt hver for sig i 7 Distrikter. I hvert af disse ansattes der en Ingeniør, 26 Landmaalere, 26 Konduktører og 26 Takseringsmænd. Personalet bestod for en stor Del af Soldater, som var afskedigede efter den skaanske Krig. Opmaalingen strakte sig over nogle Aar og afsluttedes i 1686. Dette Arbejde — »Jordrebningen«, som det undertiden kaldtes — blev højst forskellig bedømt, af nogle hævet til Skyerne, af andre betegnet som elendig Arbejde. Sandheden er vel nok den, at enkelte af det store Personale har været mindre heldige Individier, men som Helhed maa Arbejdet sikkert kaldes godt: thi til Trods for mange Vanskeligheder lykkedes det Rømer

at faa det betydelige Arbejde gennemført i en saadan Form, at Matriklen af 1687 kunde tjene som Grundlag for Landets Beskatning lige indtil 1844 — en Omstændighed, der taler stærkt til Gunst for Arbejdets Godhed, selv om det i sine Enkeltheder frembød mange Svagheder. —

Ogsaa Grundene i København blev opmaalte og vurderede, og Arbejdet udførtes af en Kommission, hvoraf Ole Rømer sikkert var det virksomste Medlem. —

Ved Enevældens mange Bestræbelser efter Centralisering i Statsstyrelsen søgte man ogsaa at skabe større Forbindelse og mere Samkvem mellem de enkelte Landsdele. Hovedlandevejene forbedredes, og Landevejssystemet udvikledes. I Forbindelse hermed stod en Opmaaling af Landevejene. Dette Arbejde forestodes af Ole Rømer, og det synes at have været hans Idé at markere Opmaalingen paa Stedet ved at rejse Milestene ved Vejene. I hvert Fald omtaler en udenlandsk rejsende fra den Tid i sin Rejseberetning Milestenene som noget ejendommeligt for Danmark. Milestenene, som anbragtes paa Hovedvejene over Sjælland og paa Forbindelsesvejen over Fyn til Hertugdømmerne, blev ikke tilhugne, men man udsøgte en Sten af passende Størrelse og Form paa Markerne i Nærheden af Stedet, hvor den skulde rejses. Stenen blev rejst paa en Jordvold, der indhegnedes med et Stengærde. Den hele Ordning faldt saaledes fortrinligt sammen med det omgivende Landskab. Ved en Korsvej i Nyrup Hegn, som den gamle Kongevej fra Helsingør gik igennem, kan man endnu finde en af Jordvoldene; Stenen er forsvundet. En lignende Jordvold er bevaret et Par Mil længere mod Vest paa samme Landevej lige overfor Indgangen til Enkedronning Louises Ejendom »Egelund«, tæt ved Esrom Sø.

I 1705 blev Ole Rømer udnævnt til Politimester i København. I denne Stilling lagde han især stor praktisk Sans for Dagen. Forholdene dengang mindede noget om vore Rationeringsforhold under Verdenskrigen. Politiet skulde saaledes have Tilsyn med Salg af Smør og fersk Kød. I en Indberetning til Kongen skriver Ole Rømer: »For 14 Dage siden var Prisen paa Smør og Kød steget helt højt, saa at Køberne blev utaalmodige og klagede til Politiet, og en Del sælgende misbrugte Lejligheden til at holde deres Varer for dyre. Jeg har stræbt med gode Ord og Trusler at stille alle tilfreds, men Vorherre har

gjort det bedste« (d. v. s. har ladet det regne, saa at Græsset kan gro). Ogsaa Bagerne var genstridige: »Bagerne bliver ikke i Ro for mine Betjente, saa længe deres Brød er daarligt.« Tiggere og Gadestrygersker huserede slemt i Rømers Tid: »Det er snart paa Københavns Gader med Bellere som i vore Søer med Rørene, begge er nogenlunde udryddede, men begge har Rødder nok tilbage og kommer frem en Dag, hvis man ej fortsætter med at hade og udrydde dem.« —

Selv Spøgeri maatte Rømer kæmpe med i sine Politimesterdage. »En fransk Strømpevæver, som bor paa Ulfeldts Plads, tror mod al Rimelighed, skønt han er Calvinist, at hans Hus er befængt med Spøgeri, og eftersom der af den Grund forleden Aften var en stor Sværm gemene Folk omkring Huset, var jeg igaar Morges selv derinde for at undersøge alt, men fandt ikke andet Tegn til Spøgeri end et Par Tagsten itubrudte og løsnede, alt af den Beskaffenhed, at det kan være gjort paa naturlig Maade, enten af hans egne Drengene indenfor eller af hans Genbo udefra. Spøgeriet er vel kun Narreri; men Anstifteren skal blive eftersøgt og straffet.« —

Den 19. September 1710 endte Ole Rømer sit daadrige Liv. Han bukkede under for en smertefuld Sygdom, der havde plaget ham i mange Aar.

Ole Rømer var en stor Videnskabsmand, men i sin Videnskab søgte han at tjene det praktiske Liv eller vel snarere: praktiske Opgaver søgte han at løse ad videnskabelig Vej. Hans Resultater havde et mærkværdigt livskraftigt Indhold. Endnu studerer Astronomerne Stjernehimlen gennem Kikkerter, som er fremstillede efter Ole Rømers Ideer, og indtil for faa Aar siden var hans Vægt- og Maalsystem gyldig i Danmark. Han skabte Gader i København, der endnu viser de samme Linier som i hans Tid, og saadanne Resultater af hans Forskning som Opdagelse af Lysets Hastighed og hans Principper for Varmemaaling har Betydning for alle Tider. —

Ole Rømer var en fremragende og ejendommelig Person, stor som Videnskabsmand og stor som Praktiker. Hans Minde fortjener at holdes i Live af hele det danske Folk.

M. C. Harding.

Litteratur: Kirstine Meyer: Ole Rømer. Fysisk Tidsskrift 1918. — Elis Strømgren: Ole Rømer som Astronom. 1918. — M. C. Harding: Ole Rømer som Ingeniør. 1918.

LUDVIG SCHRØDER

(1836—1908)

I FOLKEHØJSKOLENS Historie indtager *Ludvig Schrøder* en fremragende Plads. Grundtvig fostrede Tanken om en fri Skole for voksen Ungdom, Kold og Schrøder førte Tanken ud i Livet.

Hans fulde Navn var Ludvig Peter Schrøder, og han er født paa Christianssæde Gods paa Lolland 19 Januar 1836. Her var hans Fader, Jens Peter Schrøder, nemlig Skovrider; men i Slægten, som kan følges langt tilbage i Tiden, findes adskillige, som gik den læsende Vej

og udmærkede sig ved Lærdom; hans Moder, Frederikke Louise Hviid, var af lollandsk Bondeæt, men han var kun tre Aar, da hun døde. Hun havde imidlertid taget det Løfte af sin Mand, at i det mindste een af hendes tre Sønner skulde læse til Præst. Og det glemte Faderen ikke. Han havde ikke Midler til Overmaal, men Moderens Ønske vilde han opfylde, og da Ludvig havde et særlig godt Nemme, bestemtes det, at han skulde til Bogen; tolv Aar gl. blev han Elev paa Herlufholms lærde Skole.

Han sled dygtigt med sine Ting, men tit og mange Gange længtes den lille Gut efter sit Hjem, og en stærk Ensomhedsfølelse kunde til visse Tider gribe ham. Men herved lededes han til Gud, i sine unge Aar gennemlevede han en kristelig Vækkelse, og ikke alene levede han selv et Troens Liv, men han følte ogsaa Trang til at vidne om, hvor han havde fundet Livet og Troen.

18 Aar gl. blev han Student, og det var en Selvfølge, at han vilde studere Teologi.

Hans Ungdomsaar blev rige paa indre Oplevelser. Han fandt dyb Glæde i Bøgernes Verden, allerede i de unge Aar elskede han Arbejdet. Og saa havde han den Lykke at finde en fortrolig Vennekreds blandt jævnaldrende Kammerater.

Nogle Teologer dannede en lille Forening, som de kaldte *Lille Theologium*. De samledes gerne paa Ernst Triers Kvistværelse til Læsning, Samtale og Ordskifte. Her er Schröder med. Man har en køn Tegning af Lille Theologicum samlet paa Triers Værelse. Paa Væggen hænger et Billede af Luther, og man ser Ernst Trier staa og læse i Biblen, mens de andre, godt en halv Snes, lytter til; Schröder sidder midt i Selskabet som en Leder af det hele. Og saadan var hans Stilling blandt Vennerne, han havde Førerens vidtskuende Blik. I samme Vennelag træffer vi — foruden Trier — to andre Mænd, der paa smuk Maade indskrev deres Navne i Folkehøjskolens Historie, Jens Nørregaard og Christoffer Bågå. Og her var den unge Historiker Jens Paludan-Müller, af hvem man ventede saa meget, men som fandt Døden ved Sankelmark. Og der var de senere Præster Markus Dam og Ludvig Wagner. Megen Rigdom fandt Schröder i Samværet med disse begavede og livlige unge Mænd.

Og der var Strømning og Bevægelse i det aandelige Liv paa den Tid, han var Student.

Han kom til København 1854, han oplevede som teologisk Student S. Kierkegaards voldsomme Angreb paa den bestaaende Kirkes Kristendom. Mange blev ved dem holdt borte fra Præstevejen, og Schröder kom ogsaa ud i det Uvej, Kierkegaard rejste, men den Sjælekamp, han nylig havde gennemlevet, havde rodfæstet ham i Kristendom, saa den stærkeste Storm ikke kunde rokke ham, og han var for sjælelig sund til, at han henfaldt i livsfjerne Grublerier.

Der var en anden kirkehistorisk Begivenhed, der fik den største Betydning for ham. I 1857 holdtes et stort nordisk Kirkemøde i København, og Schröder var med. Man tør vel sige, at Mødets Hovedbegivenhed var en Tale af Biskoppen over Aalborg Stift, Dr. P. C. Kierkegaard. Den lærde Dr. Rudelback, Sognepræst i Slagelse, holdt Foredrag, og Ordskiftet

efter dette drejede sig især om den grundtvigske Opfattelse af Trosbekendelsen. Kierkegaard, der ikke var mindre lærd end Rudelback, deltog i Forhandlingen og viste i sin Tale, at Grundtvigs kirkelige Syn har Biblens Vidnesbyrd for sig. Han ejede en sjælden Veltalenhed, hans Sjæl levede i Ordene, han sagde, og ikke mindst de unge blev grebet af hans Ords Fylde og Magt. Schrøder har vidnet, at han ved at høre Kierkegaard tale fik et Møde med det levende Ord. Det var ikke Kierkegaards Lærdom, der gjorde det stærkeste Indtryk, men det var Varmen og Troen i hans Ord, der greb. Fra nu af forstod Schrøder, hvilken Magt der er i det levende Ord, det Ord, der er Oplevelse i.

Og snart kom Schrøder ogsaa i Forbindelse med Grundtvig selv. Han søgte til Vartov Kirke, og han hørte en Række Foredrag om Kirkens Historie, som Grundtvig holdt i sit Hjem for en mindre Kreds i Vinteren 1860—61. Disse Timer i Grundtvigs Hjem hører til de rigeste i Schrøders Ungdomsliv. Og lidt efter lidt blev han ogsaa fortrolig med Grundtvigs Skrifter.

Han var bleven teologisk Kandidat med en fin Eksamen, og tit har hans Tanker kredset om en Professorstilling ved Universitetet.

Men hans Livsbane blev en hel anden.

Rødning Højskole var oprettet 1844, og dens Forstander var nu Sofus Høgsbro; han var imidlertid bleven Folketingsmand, og i 1861 blev Schrøder Lærer i Rødning under Forstanderens Fraværelse. I Rødning lagde man især Vægt paa Kundskab, men ovre paa Fyn havde Kold begyndt en Højskole, og for ham var Hovedsagen, at de unge blev vakte til aandeligt Liv. Oplysning maatte komme i anden Række. Det blev Schrøders historiske Gerning, at han forenede de to Højskolestrømninger, forenede den historiske Undervisning med den vækkende Tale om Aandslivet.

I Efteraaret 1862 blev han Forstander for Rødning Højskole og formaaede sin Ungdomsven, H. Nutzhorn, til at blive Lærer ved Skolen. Men inden han begyndte sin Manddomsgerning, holdt han Bryllup med Charlotte Wagner, der blev ham en fortrinlig Medhjælp i hans Højskolevirksomhed.

Deres Ophold i Rødning blev ikke af lang Varighed, Krigen i 1864 og de nye Forhold efter denne standsede Arbejdet.

Men i 1865 begyndte Schrøder, atter fulgt af Nutzhorn, en Højskole i Askov, nær Grænsen og hans gamle Kreds i Rødding. Skolen fandt Plads i Bygninger fra en nedlagt Gaard (endnu staar en enkelt Længe tilbage).

Det var Schrøders Skole. Han styrede den helt efter sit eget Sind. Og han havde Evne til at knytte betydelige Mænd til sig som Lærere.

Selv var han en fortrinlig Lærer og aandfuld Taler. Der var vel andre Højskolemænd, hvis Ords Glød fængede mere end hans. Hans Tale var en stille glidende Strøm, der randt fra dybe Væld. Han havde ikke let ved at samtale med Folk, men naar han holdt Foredrag, kunde de mange Tilhørere hver for sig have Følelsen af, at hans Ord netop var sagt til ham, naar Schrøders Øjne under Talen hvilede paa den enkelte. Ikke mindst gjaldt dette, naar han fortalte de gamle nordiske Myter og anvendte dem paa Menneskelivet. Eller han fortalte om Menneskeslægtens Levnedsløb, saa de unge maatte lytte og forstod den dybe Sammenhæng i Tidernes Vekslen. Han fortalte Grundtvigs Levned, spøgende blev han kaldt »Professor i Grundtvig«, han bragte Grundtvigs Tanker ud til Folkets brede Lag.

Og saa virkede han paa sine Lærlinge ved sin Arbejdsomhed. Hver og en forstod, at den Mand ikke sov sig til noget. Og som han selv elskede at arbejde, holdt han af dem, der vilde bruge deres Kræfter, og han opmuntrede dem til at udrette noget.

Han var en altid vaagen Tjener for den folkelige Oplysning og ønskede, at den skulde naa saa langt ud som muligt. I mange Aar samledes i August Maaned Lærere fra hele Landet til et 14 Dages Samvær paa Askov Højskole, i 1873 begyndte han at holde et flere Dages Efteraarsmøde.

Saa samlede der sig da en stor og stærk Vennekreds om Askov Højskole, der blev Midtpunktet for den folkelige Oplysning i Sydjylland og senere for hele Norden. For Sønderjyderne fik Skolen den største Betydning, mange sydfra blev Elever der, paa Askov Højskole indviedes i 1874 Cornelius Appel til Præst for Frimenigheden i Rødding. Ogsaa en anden kirkelig Begivenhed blev Askov Stedet for: i August Maaned 1881 samledes flere Hundrede Præster og Lægmand af den grundtvigske Retning og udformede i Askovadressen en Række kirkelige Frihedskrav.

Der var Grøde og Vækst i Arbejdet, nye Bygninger rejstes og Elevtallet øgedes. Men i 1878 kom noget nyt til, som gav Askov en endnu mere betydende Stilling.

Grundtvig havde fremsat Tanken om en stor folkelig Højskole i Sorø, og Schrøder havde Evne til at grave, hvor Mesteren havde vist, der var Rigdom at finde. Men han saa, at Sorø-Højskolen laa langt ude i det fjerne, og han fik den Tanke at begynde at virkeliggøre Grundtvigs Plan ved at udvide Højskoleundervisningen i Askov. Med Støtte fra andre Højskolemænd og med pengelig Hjælp fra Højskolens Venner begyndte den udvidede Højskole i 1878, og Schrøder knyttede den unge Videnskabsmand Poul la Cour til Skolen, et lykkeligt Valg, der fik stor Betydning for Askov og for hele Højskolebevægelsen. Højskolens Undervisning blev nu toaarig, saa Elever, der havde Trang til videregaaende Undervisning, kunde fortsætte som andet Aars Elever og øves i Selvarbejde. Nogle Aar efter fik ogsaa unge Kvinder Adgang til Vinterskolens udvidede Undervisning. Nye Lærere ansattes: Paul Bjerge, Jacob Knudsen, Holger Begtrup og senere Jacob Appel og Dr. L. Moltesen. Nye Bygninger rejstes, og Elevtallet øgedes fra Aar til Aar.

Fra alle Nordens Lande søgte Ungdom til Skolen; fra 1865—1915 har ialt 1063 Sønderjyder, 22 Færingere, 336 fra Norge, 129 fra Sverige, 28 fra Finland, 90 fra Island og 65 fra Amerika været Elever paa Skolen, der i det nævnte Tidsrum ialt har haft 13,716 Elever. Nu besøges den aarligt, Sommer og Vinter, af omtr. 450 unge Mænd og Kvinder.

Sjælen i dette store Arbejde var Schrøder. Det er med Rette bleven sagt, at han tidligere i sine Foredrag havde søgt at hjælpe de unge til at leve et rigt Ungdomsliv, men nu, efter Udvidelsen, mere og mere blev optaget af Manddomslivet. Han skrev under sit Billede: »Dag og Daad er Kæmperim,« og hans eget Liv levedes derefter, men det blev hans Maal at dygtiggøre sine Lærlinge til et daadrigt Manddomsliv. Og han var baade stolt og glad paa Folkehøjskolens Vegne, naar dens Elever blev driftige Foregangsmænd i det praktiske Liv. I det store Genrejsningsarbejde efter 1864 har han — ogsaa gennem sine Lærlinge — givet sin Indsats ligesom Tietgen og Dalgas deres. Men han glemte aldrig i sit Skolearbejde, at et Menneske kun bliver sjælelykkelig, naar det forener et Liv i Aandens Verden

med Dygtighed i det faglige Arbejde. Paa en lang Række af Omraader udenfor Skolen frugtbargjorde han sine Evner; han var i mange Aar et virksomt Medlem af Hedeselskabets Bestyrelse, var med i Dansk Skoleforenings Arbejde, fulgte med levende Interesse dansk Folke- og Kristenliv i Syd- og Nordamerika, og Højskolemænd fra alle Nordens Lande søgte til Askov om Raad og Hjælp. Han blev en Førerskikkelse indenfor den nordiske Folkehøjskolebevægelse, den, der var Midtpunktet i de store nordiske Fællesmøder. Han skrev adskillige Bøger, som vidner om stor Flid og megen Læsning, men ikke gav det rette Billede af hans Kraft og Evne, som man kun fik det sande Indtryk af ved at mødes med ham i hans Skolegerning.

Han var selv glad og taknemlig over, at han fik Lov til at udrette saa meget, og ydedes der ham Hæder og Ære, fandt han, at Folkehøjskolen, hvis Tjener han var, hædredes gennem ham.

Da han fyldte 70, fik man ret et levende Indtryk af, hvad han betød for Folkehøjskolen i hele Norden og for mange Selskaber og Foreninger. En Række Deputationer bragte ham Hyldest og Tak. Man forstod, at han ikke alene selv havde arbejdet, men at han ogsaa havde haft en sjælden Evne til at sætte andre i Gang ved at pege paa Opgaver, ved Tilskyndelse og Opmuntring.

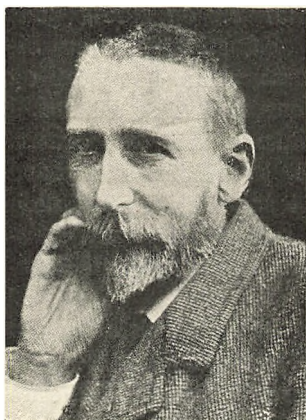
1904 døde hans sjældne Hustru, der havde staaet jævnbyrdig ved hans Side og i stor Stil havde formaaet at gøre Askov Højskole til et Hjem for mange, og et Par Aar efter overlod han Styrelsen af Skolen til sin Svingersøn og Datter, men han vedblev at virke som Lærer ved Skolen. En Februardag 1908 talte han til Skolens Elever om sin beundrede Helt Morten Luther, men da han efter Foredraget kom ind i sin Stue, rammes han af et Slagtilfælde, og et Par Dage efter, Natten mellem d. 7. og 8. Februar, sov han stille hen.

En lang og daadrig Livsgerning var endt.

Fred. Nørgaard.

Litteratur: Holger Begtrup: Ludvig Schrøder (i Nordisk Tidsskrift 1908); samme Forf.: Ludvig Schrøder (i Bogserien »Mennesker«, Kbh. 1913), »Højskolebladet« 1908, Sp. 201—32, 255—68; Askov Folkehøjskole 1865—1915 (Kolding 1916).

JOAKIM SKOVGAARD

er Navnet paa en dansk Kunstner, der indtager en høj Plads ikke blot blandt sine Kunstbrødre, men inden for hele det danske Folk. Gennem en Fremstilling af hans Liv vil det maaske være lettest at forklare hans Betydning.

Joakim Frederik Skovgaard blev født i København den 18. November 1856. Hans Fader Peter Christian Skovgaard var en af de bedste Landskabsmalere, Danmark nogen Sinde har ejet, og Sønnen havde arvet hans Begavelse. Allerede som lille Dreng viste han store kunstneriske Evner, især elskede han at tegne Dyr, og ingen var bedre eller mere omhyggelig med at hjælpe ham til Rette end hans dygtige Fader. Han kom allerede paa Kunstakademiet, da han var femten Aar gammel, og da Faderen døde, inden han i 1876 afgik fra Akademiet, var det Maleren J. la Cour, der tog sig af hans Uddannelse. Han vilde nu være Landskabs- og Dyremaler, og da han i 1879 udstillede Billedet »Septemberaften paa en Eng i Bygevej«, fik han den Sødringske Opmuntringspræmie. Paa den Tid var det allerede let kendeligt, at Joakim Skovgaard betød noget ganske særegent. Han udfører sine Billeder med en ligefrem rørende Samvittighedsfuldhed, og de ejer »en elskelig Naivitet«, d. v. s. den Renhed og Sandhed, der lyser ud af dem, griber Beskueren om Hjertet. Fra den Tid foreligger der mange gode Billeder og Studier, ikke mindst fra Halland, men Skovgaard ser selv sine Mangler, navnlig gælder

dette Koloriten. Saa drager han ud i 1880 for at studere de bedste franske Mesteres Farver og Malemaade, og han arbejder ivrigt paa Bonnats Malerskole. Det er især Brétons Kunst, han nyder og forstaar, og for hver Dag gaar han frem i kunstnerisk Dygtighed. Saa kommer Rejserne i Italien og Grækenland, han er sammen med Viggo Pedersen, Th. Philip- sen og Zahrtmann, og de støtter alle gensidigt hverandre i deres Stræben efter Tilegnelsen af Kunst. I 1884 vender han tilbage og ægter Agnete Lange, en Datter af Botanikeren, Pro- fessor Lange. Atter gaar det mod Udlandet, og stadig gaar hans Kunstnerbane opad og fremad. Kunsthistorikeren Si- gurd Müller siger paa den Tid om ham: »Han har Mod og Mandsvilje til at gribe de største Emner med fast Haand, i fuldeste Maal Fantasi og Kraft til at ikklæde dem de Former, hvorpaa de har Krav.« Vi skal nu se, hvorledes Skovgaard dermed gaar ind til det Arbejde, der i saa høj Grad skulde tage hans Kraft, Lyst og Tid igennem mange Aar, men sam- tidig bliver det Størværk, der bærer hans Navn frem til kom- mende Slægter.

Skovgaard er en dyb, religiøs Natur, og dette viste sig, da han i sit Figurmaleri kom stærkt ind paa religiøse Motiver. I 1888 malede han Billedet »Englen rører Vandet i Bethesda Dam«, og der var kun een Mening om den Stemning, der her havde faaet Udtryk. Man føler med Billedets Skikkelser Betagelsen og Spændingen: Nu gælder det om at blive del- agtig i et Under! Til Manø Kirke malede Skovgaard Billedet: »Kristus fører Røveren ind i Paradis«, derefter følger de me- sterlige Billeder »Pennina spotter Hanna« og »Kristus i de dødes Rige«, et Billede, hvortil Skovgaard havde faaet Ideen fra Grundtvigs Digt »I Kvæld blev der banket paa Helvedes Port«.

Da er det, han modtager Opfordring til at dekorere Vi- borg Domkirke. Man anmoder ham om at overveje Tanken om en saadan Dekoration og at fremkomme med Forslag og Overslag over Udgiften derved. Skovgaard var paa denne Tid otte og tredive Aar og stod altsaa i sin fulde Manddoms- kraft, netop rustet til at tage fat paa en Livsopgave.

Viborg Domkirke stod som en ny Kirke. Da Brøstfældig- hed gjorde det nødvendigt at skride til en Hovedstandsættel-

se, opdagede man, at der maatte gøres mere, og midt under Krigen 1864 blev Kirken »nedtaget«, d. v. s. dens Kvadersten blev numererede, undersøgte, renhuggede eller erstattede med nye, hvor det var nødvendigt, og derefter opførtes Kirken igen. Ren i sin Stil stod den nu over sin gamle Kryptkirke, men det var, som var der noget tomt og koldt i dens Indre, og det Træloft, Skovgaard havde været med til at dekorere under Maleren Lunds Ledelse i 1874, havde ikke i tilstrækkelig Grad præget og forskønnet Rummet.

Det er umuligt at give en udtømmende Beskrivelse af Skovgaards Arbejde i Viborg Domkirke. Der er skrevet tykke og udmærkede Bøger derom, og til dem maa man gaa, naar man vil vide nærmere Besked. Blandt andre Bøger nævner vi først og fremmest den 1915 udgivne smukke Bog »Joakim Skovgaards Billeder i Viborg Domkirke. Arbejdets Historie.«

Først udarbejdede Skovgaard Udkast til det mægtige Dekorationsarbejde. Opgaven havde fyldt ham med Glæde og Taknemmelighed, og da de mange Skitser udstilledes i 1897, var der kun een Mening om netop Skovgaards Evne til at udføre Arbejdet. En saadan Fantasirigdom, en saa storslaet Formgivning og et saa pragtfuldt dekorativt Værk var der anlagt i hans Udkast. Nu blev der ført mange og lange Forhandlinger, men til Slut kunde Arbejdet begynde. Skovgaard vilde male sin Dekoration *al fresco*, d. v. s. paa vaad Kalk, ganske som det kendes bl. a. fra henrivende italienske Kirkedekorationer. Selv om det ikke her er Stedet til at komme ind paa den nærmere Fremgangsmaade, maa det omtales, at det ikke er en let Malemaade, men paa den anden Side laa den for Skovgaards lykkelige Haand, og der blev netop derved den Friskhed over Fremstillingen, som man ikke nu vilde kunne tænke sig at undvære. Freskotekniken kræver imidlertid baade Mandsvilje og sikkert Haandelag, naar Penselstrøget sidder paa den vaade Kalk, kan det ikke gøres om eller overmales. Er en Rettelse nødvendig, da skal Kalken hugges ned og et nyt Pudslag paaføres.

Her bør det siges med det samme, at Skovgaard var ikke ene om Arbejdets Udførelse, thi det vilde have været uoverkommeligt for et enkelt Menneske, da de dekorerede Fladers Areal maaler ca. 1600 m². Først udførte han alle Kompositio-

nerne i en Niendedels Størrelse. Tilbage stod saa endnu at føre dem over paa Kartoner i naturlig Størrelse, og dertil saavel som til selve Freskomalingen knyttede han dygtige Hjælpere til sig. Skovgaards venlige, beskedne Væsen gav dem alle en Følelse af Tryghed. Der var intet ved den store Mester, der knugede eller ængstede dem. Skovgaard lagde

Indbydelsen til det store Gæstebud.

(Luc. 14, 15—24).

netop Vægt paa, at de arbejdede saa frit som muligt, og vist er det, at naar de havde vænnet sig saaledes til Stilvangen, der var nødvendig for Billedernes Enhed, at de slet ikke mere følte den, arbejdede de i Virkeligheden helt uafhængigt. Skal vi nævne nogle af Navnene blandt de mange Hjælpere, da bliver det de faste Medarbejdere Stevns, Mielche, Loftus og V. Madsen. Men Skovgaard har været overalt, og der er Billeder han har udført alene eller næsten helt alene.

Selvfølgelig har Skovgaard fulgt en bestemt Plan ved sit Arbejde i Viborg Domkirke. Midtskibets og Sideskibenes Vægge viser Billeder fra det gamle Testamente, medens Korsfløjene og Højkoret har Fremstillingen af Kristus og hans Liv.

Vandrer man igennem Kirken og begynder nede i det nordvestre Hjørne, da er det en Billedbibel, man gennemblader. Og hvilke Billeder! Det er ikke let at skrive i Ord om Ting, der skal ses for at glæde og for at blive forstaaede. Derfor er der ingen Grund til at fremhæve den skønne Evaskikkelse eller det vemodigt gribende Billede af Kvinderne ved Baby-

lons Floder. Enhver finder det, der særlig tiltaler ham eller hende. Vi bringer i Gengivelse nogle Billeder fra Korsfløjenes Vægge.

Man ser i Baggrunden en mægtig Søjlehal, og mellem Søjlerne staar Herren og tager mod Gæsterne. Men der er endnu Rum til mange, og hans venlige Tjenere gaar da ud ved Vejene og Gærderne for

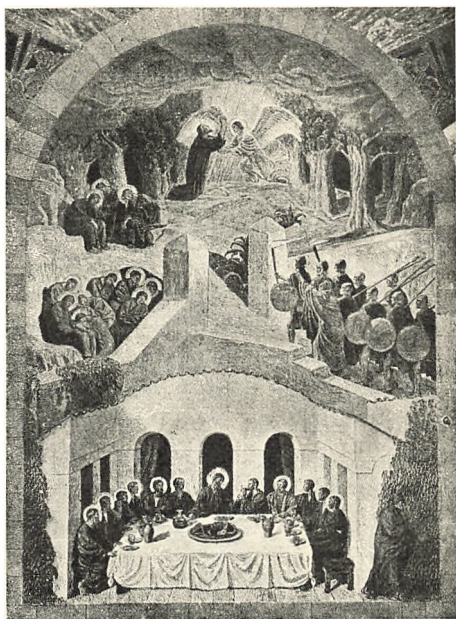
at føre fattige og Krøblinge, halte og blinde ind til Gæstebudet. Ved Siderne ser vi dem, der var indbudne, men undslog sig for at komme: ham, der havde taget en Hustru til Ægte, ham, der havde købt en Ager, og ham, der havde købt Øksne, som han vilde prøve.

Det næste Billede er ogsaa fra Korsfløjenes Vægge og forestiller Nadverens Indstiftelse og Jesus i Getsemane Have.

Billedet behøver næsten ingen Forklaring. Enhver kan se, at det er Nadverordene, der siges, og til højre ser vi Forræderen Judas gaa bort for at træffe Ypperstepræsten.

Oven over ser vi Getsemane Haves knudrede gamle Træer. Apostlene er sovet ind, og Jesus knæler i Bøn, hvorpaa en Engel kommer fra Himlen og trøster ham. Forneden til højre kommer Ypperstepræstens fakkelt bærende Svende for at fange og gribe Jesus.

Oprindeligt var den romanske Domkirkes flade Træloft dekoreret af Lund, som ogsaa havde dekoreret Midterhvælvingen og Apsis, samt sat nogle Ornamentter i Krydshvælvinger-

Nadverens Indstiftelse og Jesus i Getsemane Have.

ne; disse Dekorationer var holdt nær op til Loftsmalerierne i Michaeliskirken i Hildesheim. Da Viborg Domkirke nu stod med Skovgaards farveprægtige og livfulde Vægdekorationer, følte det af alle, at skulde Helheden og Fuldkommenheden tilstræbes, maatte Loftet ogsaa dekoreres af Skovgaard. Dette skete da ogsaa, og her viste Skovgaard sig paany som den rige Kunstner. Bjælkeloftets Bjælker er malede med dyb, rød Farve for Tværbjælkernes Vedkommende, medens de, der gaar paa langs, har faaet en fyldig, grøn Farve. Og i disse Rammer staar da Figurerne, høje, slanke og med gyldne Glorier, hvilket i særlig Grad giver dem et festligt, højtideligt Præg.

Skovgaards Værk her er enestaaende, ikke blot i Danmark, thi der findes ikke Nord for Alperne en Kirke med saa storlaaet Dekoration. Men det er dog for Danmark og det danske Folk, at dette Arbejde har sin højeste og skønneste Betydning. Det har sin Rod i vort Sjæleliv, i vor religiøse Følelse og i vor poetiske Opfattelse, og ingen, der ikke ved Siden af de kunstneriske Evner ogsaa besidder den rette Ædelhed og Renhed i sit Sind vil kunne give Menneskene et kunstnerisk Størværk saaledes som den nu saa berømte, men samtidig saa beskedne Joakim Skovgaard har gjort det.

Endnu lever han mellem os, og stadig viser han sig ungdomsfrisk og modtagelig, hvorom mange udmærkede Billeder bærer Vidne. Selvfølgelig har han sine kunstneriske Fejl og sin kunstneriske Begrænsning, men de er af en saa underordnet og uvæsentlig Art, at der ikke her har været Anledning til at dvæle ved dem. Thi Mesternavnet og Ærespladsen hverken kan eller vil man berøve ham.

Saaledes afsluttede jeg min Biografi af Joakim Skovgaard, da denne Bog udkom første Gang, og mine Ord er saa sande som nogensinde. Thi paany har Mesteren skabt et Størværk, og denne Gang af en anden Art, idet han har givet Korrundingen i Lunds Domkirke en farvestraalende og skønhedsmættet *Mosaikdekoration*. Ligesom Skovgaard ved Udsmykningen af Viborg Domkirke levede sig ind i den ældgamle Freskotechnik, har han her arbejdet som de gamle Mosaikmestre, hvis

Joakim Skovgaards Mosaik i Lunds Domkirke.

Fot. af O. Mattson, Lund.

Billeder i rige Farver ses paa Væggene i de oldkristelige Kirker i Italien og andetsteds.

Af smaa Lertærninger, brændte og glasserede i Hundreder af Farvetoner, har han dannet de kæmpestore Billeder, hvor Skikkelserne er af betydelig Størrelse, alene Kristusskikkelsen er over fem Meter høj. Man regner, at omtrent en Million smaa Farvetærninger er gaaet med, men det er jo ikke det, der betyder noget. Hovedsagen er, at det er bleven Skovgaard betroet at dekorere det allervigtigste Parti, Højkoret, i Nordens gamle Hovedkirke, og at han som Resultat skændte Menneskeheden saa ypperlig Kunst, at man, ikke mindst i Sverige, er ham uendelig taknemlig derfor.

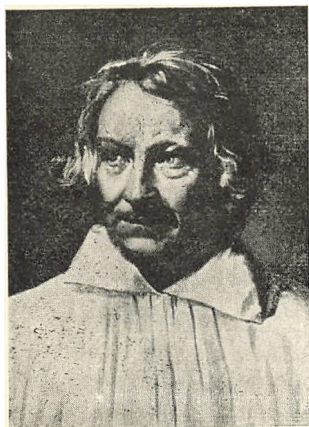
I den dystre, alvorlige og mægtige Katedral har Skovgaard netop naaet det, der var magtpaaliggende i den fjerne Tid, da saadanne Kirker blev opført: Saa mørkt og tungt end Midtskib og Sideskibe kunde virke, oppe omkring Højalteret skulde det lyse og straale og vise Menigheden, at her var Kirkens allerhelligste Del.

Staar vi nu i Lundekirken, ser vi Højkorets farveskønne Skikkelser mod en Guldgrund, der glitrer og blinker, som var den levende. Og ikke et Øjeblik forvirrer den gyldne Grund os ved at tage Magten fra Billederne, Figurerne, som Mesteren har skabt: *Kristi Genkomst og de Saliges Opvaagnen.*

Peter Holm.

BERTEL THORVALDSEN

(1768—1844)

I en ussel Lejlighed i Grønnegade i København opvoksede en blaaøjet, lyshaaret lille Dreng under meget fattige Forhold. Han hed Bertel Thorvaldsen og var født paa Fødselsstiftelsen den 13. November 1768. Det var et sørgeligt Hjem, han tilbragte sin Barndom i. Faderen, der var Billedskærer paa Holmen, var doven og gav helst de faa Skillinger, han tjente, ud paa Værts-hus, og Moderen, en jysk Bondepige, var uordentlig og sjusket, men nærede en inderlig Kærlighed til den lille Dreng.

Hvis Bertel nogensinde har gaaet i Skole, har han kun faaet en meget tarvelig Undervisning; for han blev aldrig stiv i de boglige Kunster. Hjemme lærte han i alt Fald at regne, læse, skrive og tegne, men var det smaat bevendt med de øvrige Færdigheder, var han til Gengæld uhyre dygtig til Tegning. Ja, saa store Evner havde han for dette Fag, at han kun var 10 Aar gammel, da han begyndte at gaa paa Kunstakademiets Tegneskole. Her gjorde han hurtige Fremskridt og lærte mange nye Ting som at tegne efter Model og forme Figurer i Ler, og da han blev konfirmeret, havde han allerede vundet Akademiets lille Sølvmedalje. Samtidig med at han gik paa Akademiet om Aftænen, maatte han om Dagen hjælpe sin Fader med Billedskæreri, der gik langt, langt bedre nu, da Sønnen tog fat, og endda blev der Tid til kammeratligt Samliv

med de andre unge Kunstnere, der øvede sig privat og bedømte hinandens Arbejder. Disse unge Menneskers Smag for Natur og Kunst kunde ikke rigtig forlige sig med de Regler, der den Gang fulgtes af Akademilærerne, men var bleven grebet af Skønheden i de gamle, græske Statuer, der stod opstillede i Akademiets Antiksal. Til Livets Ophold tjente Thorvaldsen ved at give Tegneundervisning og selv tegne smaa Portrætter til private Folk.

I denne Tid havde han vundet flere Medaljer, og i 1793 opnaaede han Akademiets store Guldmedalje, hvormed der var forbundet et Rejsestipendium i 3 Aar, 400 Rigsdaler (1200 Kroner) aarlig; men en anden Billedhugger var for Tiden ude at rejse paa Stipendiet, saa Thorvaldsen maatte vente, til han kom hjem. Endelig i 1796 kom han af Sted paa en dansk Fregat »Thetis«, der skulde til Palermo; derfra drog han over Napoli til Rom.

Thorvaldsen har mange Gange udtalt, at han ikke vidste, naar han var født; »men den 8. Marts 1797 kom jeg til Rom,« sagde han, »og det kan jeg kalde min Fødselsdag; paa den Maade bliver jeg en hel Del yngre.« Senere fejrede hans Venner hvert Aar den 8. Marts som hans egentlige Fødselsdag.

Den første Tid i Rom tilbragte han med at gaa omkring og bruge sine Øjne og bese Stadens rige Kunstsamlinger med skønne Marmorbilleder af Guder, Sagnhelte og berømte Mænd fra Oldtiden; ogsaa de mange dejlige Malerier, særlig af den berømte Maler Rafael, studerede han. Dernæst søgte han selv at forme i Ler, hvad han havde set, og gav sig endog til at hugge lidt i Marmor, hvad han ikke havde faaet Øvelse i hjemme; men meget af det, han udførte, tilintetgjorde han, fordi han ikke var tilfreds med det. I alt dette blev Thorvaldsen tit afbrudt af Tumulter i Byen — Franskmandene og Neapolitanerne stredes stadig om Herredømmet — og dels af Sygdom; han led meget af Feber.

Men Tiden gik, og der var snart kun et Aar tilbage af de tre, han kunde nyde Stipendiet. Han maatte have fat paa et større Arbejde, og til Emne for dette valgte han *Jason med det gyldne Skind*. Jason var en græsk Kongesøn, der for at vinde

sin Faders Trone maatte udføre en stor Bedrift, nemlig hente et gyldent Vædderskind, der bevogtedes af en glubende Drage. Jason dræbte Uhyret, og Thorvaldsen har fremstillet den unge, sejrige Helt, idet han gaar bort efter Daaden, bærende Skindet over Armen, han ser tilbage paa det uskadelliggjorte Uhyre, stolt, næsten overmodig af sin Styrke. Denne Statue i overnaturlig Størrelse gjorde med eet Slag Thorvaldsen berømt blandt Roms Kunstnere; han blev endogsaa hyldet af Datidens største Billedhugger, Canova.

Afrejsen var imidlertid af forskellige Grunde stadig bleven udsat — blandt andet var Stipendiet blevet fornyet; men endelig — i Marts 1803 — maatte han af Sted, da han var fuldstændig blottet for Midler til at forlænge Opholdet. Han havde aftalt at sejle sammen med en preussisk Billedhugger, og Vognen holdt allerede for Døren, da Rejsesfællen kom løbende og sagde, at de maatte vente til næste Dag, da hans Pas ikke var kommen i Orden. Samme Dag hændte det — man kan næsten sige — eventyrlige, at en rig engelsk Bankier, Sir Thomas Hope, der havde hørt om Jason, besøgte Thorvaldsen og blev saa indtagen af Statuen, at han øjeblikkelig bestilte den i Marmor — den havde hidtil kun været støbt i Gips — og betalte saa rigeligt for den, at Thorvaldsen nu saa sig i Stand til at blive i Rom, i Kunstens Hjem, det eneste Sted for øvrigt, hvor han mente at kunne udføre et saa stort Marmorarbejde.

Fra nu af bredte hans Ry sig over det ganske Europa, og Bestillingerne strømmede ind til ham alle Vegne fra, baade fra Udlandet og fra Hjemmet. Han kom snart i saa stor Yndest, at han blev Genstand for officielle Udmærkelser. Saaledes blev han først Medlem af Kunstakademiet i Firenze — takket være en rig Velynders Interesse — og dernæst af Akademiet i København, indtil han endelig af den danske Konge blev udnævnt til Professor: dog fik han ingen Løn, saa længe han blev i Rom. Det forøgede Arbejde kunde han selvfølgelig

ikke klare alene; han maatte have Hjælpere til det groveste, medens han selv naturligvis lagde den sidste Haand paa Værkerne og gav dem deres endelige kunstneriske Form. Den udvidede Virksomhed krævede større og større Pengesummer, og Thorvaldsen var trods alt tit i stor Forlegenhed for at skaffe de mange Penge til Lejen af Værkstedet, Hjælpere og det dyre Marmor, indtil han endelig ved Kronprins Frederiks Hjælp fik en fast aarlig Sum fra Danmark. Nu var han ovenpaa, og det ene herlige Marmorværk efter det andet kom fra hans Haand.

Af disse maa nævnes *Adonis* og *Aleksanderfrisen*.

Adonis var i den græske Mytologi en Yngling af den mest fuldkomne Skønhed og blev elsket af Gudinden Venus. Da han omkom paa en Jagt, fattede ogsaa Dødsrigets Gudinde Persefone Elskov til ham, og da hun ikke vilde give Afkald paa ham trods Venus' indstændige Bønner, bestemtes det, at Adonis skulde tilbringe Foraaret og Sommeren paa Jorden, men Efteraaret og Vinteren i Dødsriget. Derved bliver Adonis et Billede paa Naturen i sin fejreste Pragt; for hver Gang han dør, visner Naturen.

I Sommeren 1812 ventede man Napoleon den Store til Rom, og til at modtage ham skulde Kvirinalpaladset i en Hast sættes i Stand. Thorvaldsen blev nu anmodet om at foretage Udsmykningen af en af Salene, og i Løbet af 3 Maaneder fuldførte han dette sit mægtigste Arbejde, der bærer Navn af *Aleksanderfrisen*. Det er et Relief og fremstiller den makedoniske Konge Aleksander den Stores Indtog i Babylon paa hans Erobringstog i Asien 324—325 f. Kr. Dette har Thorvaldsen selv nævnt som sit Yndlingsarbejde og for øvrigt afbildet sig selv som en af de mange Figurer. Samtidig overgik der ham en meget stor Ære, idet han blev udnævnt til Professor ved Akademiet San Luca i Rom.

§ 10. —

I København længtes man efter den berømte Kunstner, og mange, blandt andet Kong Frederik VI, havde atter og atter skrevet til Thorvaldsen om dog at komme hjem og smykke sin Fødeby med sine herlige Værker; der var adskillige Arbejder, der ventede paa ham. Selv havde han ogsaa Lyst til

Rejsen, men der kom den ene Forhindring efter den anden. Langt om længe blev den endelige Beslutning taget; det var vistnok en Kærlighedsoplevelse, hvis Udfald pinte Thorvaldsen meget, der drev ham bort, og i Sommeren 1819 forlod han Rom.

Overalt, hvor han kom frem — i Italien, Schweiz og Tyskland — blev han modtaget med de største Æresbevisninger, og der holdtes det ene Festmaal efter det andet for ham. Desuden modtog han naturligvis mange Bestillinger. Da han om Efteraaret kom til København, fandt han meget forandret.

Bombardementet 1807 havde lagt store Dele af Byen i Grus, og helt nye Gader og Bygninger havde rejst sig paa Tomterne. Da det rygtedes, at Thorvaldsen var kommen kørende til Charlottenborg, strømmede alle hans Venner og Bekendte, gamle og unge, til for at ønske ham velkommen hjem. Kongen udnævnte ham til Etatsraad, og nu fulgte Fest paa Fest. Ved en af de smukkeste, der fandt Sted paa Skydebanen, holdt Digteren Adam Oehlenschläger, med hvem han havde sluttet Venskab, da de havde truffet hinanden i Rom, en Tale, hvori han mindede

om de Ødelæggelser og Plyndringer, som Nordboerne i gamle Dage havde begaaet i den evige Stad. »Men,« sagde han, »har Goten syndet, saa har Goten nu ogsaa godtgjort sin Brøde. Har vore Forfædre nedhugget Billedstøtter i Rom, saa staar de nu atter, Grækenland værdige, frem ved Nordboens Kunst.«

Omsider fik han da Ro til at tage fat paa de Arbejder, han skulde udføre for Danmark. Der var flere; men hans kæreste blev det at skulle udsmykke Frue Kirke. Den gamle Kirke var jo skudt i Brand af Englænderne; men en ny havde rejst sig paa dens Plads, indeholdende et mægtigt Rum, der ret var egnet til at smykkes med store Billedhuggerværker. Allerede i København udførte han to Relieffer dertil, *Jesu Daab* og *Nadverens Indstiftelse*, der vakte en saadan Beundring, at alle strømmede til hans Atelier paa Charlottenborg for at se dem,

og straks blev der tegnet den nødvendige Sum til at udføre dem i Marmor. Men Thorvaldsen maatte igen til Rom, og knap et Aar efter Hjemkomsten — i August 1820 — forlod han Danmark og tog denne Gang over Polen til Italien. Tilbagereisen formede sig som et lige saa straalende Triumftog som Udrejsen.

Ved Juletid kom Thorvaldsen tilbage til Rom, og han gik nu i Gang med at udføre alle de Bestillinger, han under Rejsen havde modtaget; men mest af alt optog Udsmykningen af Frue Kirke ham. Han gav Udkastet til de forskellige Arbejder og lod saa de dygtigste af sine Medhjælpere under sin Vejledning og sit Tilsyn udføre dem, indtil han endelig selv lagde sidste Haand paa Værket. — Thorvaldsen havde aldrig vist, at han var særlig religiøs, og mange tvivlede derfor, om han virkelig vilde kunne fremstille en sand og gribende Kristusskikkelse. Da en Ven en Dag lod denne Tvivl komme til Orde overfor Kunstneren, svarede denne: »Jeg tror jo heller ikke paa de græske Guder, og dem har jeg jo dog fremstillet.« Tvivlene blev gjort til Skamme — enhver kender Thorvaldsens *Kristus*, om ikke andet Steds fra, saa af de mange smaa Afstøbninger, der findes. Det rette Indtryk af dette ophøjede Kunstværk faar man dog først ved at betragte Originalen enten i Frue Kirke eller i Kristussalen i Thorvaldsens Museum; det er den genopstandne, aabenbarede Kristus, som staar der med det bøjede, ideelt skønne Hoved og de kærligt udbredte Arme. Thorvaldsen havde for øvrigt nogen Vanskelighed, før han fik den rette Stilling af Armene. En Dag, fortælles der, da han skulde ud til Middag, blev han afhentet i Atelieret af sin Ven, Billedhugger Freund; denne stod og betragtede Udkastet til Kristusfiguren, der havde begge Arme løftede som til Bøn. Lige med eet gik Thorvaldsen, der var misfornøjet med denne Stilling — som greben af en pludselig Indskydelse — hen og bøjede begge Arme nedad, saa at deres Stilling nu kom til at udtale Kristi barmhjertige Indbydelse: »Kommer hid til mig alle, som lider Møje og er besværede, og jeg vil give eder Hvile!« De fleste kender ogsaa den knælende *Daabsengel* og de *tolv Apostle*, til hvis Karakteristik er benyttet de enkelte Træk, der findes i Skriften: Paulus holder sit Martyrredskab,

Sværdet, Peter holder Himmeriges Nøgle o. s. v., samt den store Gruppe uden paa Kirken, i Gavlfeltet over Indgangen: *Johannes Døberens Prædiken.*

Thorvaldsen stod nu ubestridt som Verdens største Billedhugger. Han blev kaaret til Æresmedlem af snart det ene og snart det andet Kunstakademi og havde efterhaanden faaet samlet sig en stor Mængde Ordener. En Dag kom saaledes Kunstelskeren Kong Ludvig af Bajern, som han omgikkes fortrøligt, ind til ham i Atelieret og hængte det højeste Kommandørkors paa ham med Ordene: »Soldaten hædrer man paa Valpladsen, Kunstneren mellem hans Værker.« Alle kappedes om at indbyde ham og omgaas ham, den høje og kraftige Nordbo med de lyse, blaa Øjne. Den berømte Komponist Mendelssohn-Bartholdy har givet følgende Billede af ham fra den Tid: »Det er en Mand som en Løve, og saa ser han saa klart ud af Øjnene, som om alt maatte danne sig i hans Sjæl til Form og Billede. Han er blid og venlig, fordi han selv staar saa højt; alligevel tror jeg, at han kan glæde sig ved enhver lille Ting. Det er en Vederkvægelse at se en stor Mand, Skaber af udødelige Værker, og se, at han er et Menneske ligesom andre.«

Trods det lange Ophold i det fremmede Land vedblev Thorvaldsen dog at føle sig som Dansk og knyttet til Danmark. Han var Midtpunktet i den danske Kunstnerkoloni i Rom og havde udført mange Kunstværker til sit Fædreland. Han var nu efterhaanden kommen op i Aarene — var bleven omkring de 60 — og begyndte da at tænke paa, hvorledes han skulde faa sine Arbejder samlet i en offentlig Samling, der kunde være et Eftermæle. Han lod saa Regeringen i Danmark underhaanden forstaa, at han var villig til at testamentere alle sine Værker til sit Fædreland, hvis man vilde sikre dem et passende Opbevaringssted. Øjeblikkelig tilskrev man Thorvaldsen, at hans Ønske skulde blive opfyldt, og den 10. April 1838 underskrev han det endelige Testamente, hvorved han skænkede sin Fødeby alle sine Værker.

Da Thorvaldsen var begyndt at sysle med Planerne om et Museum, havde han faaet Lyst til at komme hjem til Dan-

mark for bestandig og kun af og til gøre en lille Tur ned til Italien. Det gik, ligesom forrige Gang han skulde rejse — han opsatte og opsatte Aar igennem, og det skønt den ene Fregat efter den anden blev sendt af den danske Regering for at hente alle Kunstværkerne; men ham selv fik de ikke med. Sagen var, at han var ængstelig for, at hans ubundne Tilværelse skulde være forbi, naar han kom til København, og han fandt stadig paa Udflugter og var ikke til at overtale, skønt mange sagde, at Konge og Folk ventede paa ham. Pudsig nok var det en spøgefuld Vending, der udvirkede, at han endelig fattede Beslutningen. En af hans Venner sagde nemlig, at hele København stod paa Tærne for at kigge efter Fregatten. Derover kom Thorvaldsen til at le og svarede: »Det var Synd!« Saa pakkede han sine Sager og udskibede sig den 13. August 1838 paa Fregatten »Rota«, der stævnedes mod Fødelandet.

Hele København glædede sig umaadeligt til at modtage ham, og der blev truffet store Forberedelser; Damerne syede Silkeflag til at smykke en hel Mængde smaa Baade, der skulde tage imod ham. — Da »Rota« var kommen ind i Hornbækbugten, fik Thorvaldsen Meddelelse om, at Kongen havde udnævnt ham til Konferensraad, og da Skibet den 17. September blev bugseret ned gennem Øresund, og det havde kastet Anker ved Trekroner, omringedes det af de smykkede Baade, hvorfra der opsteg Hæderssange til den store Kunstners Pris. Det havde hidtil støvregnet; men pludselig brød Solen frem gennem Skyerne med en mægtig Regnbue — som en Æresport — og man saa klart det brogede Skue af de mange smaa Baade, blomstersmykkede og med vajende Flag; Langelinje og Toldboden var sort af Mennesker. Endelig kom Thorvaldsen i Land, og Vognen, der skulde føre ham til Charlottenborg, blev trukket dertil af den københavnske Ungdom. Kongens Nytorv vrimlede af unge og gamle, der ikke skiltes, før Thorvaldsens ædle Skikkelse, med det hvide Haar flagrende for Aftenvinden, fra Altanen havde modtaget deres jublende Leve- raab. »Det er jo ligesom, naar Paven skal uddele Velsignelsen,« sagde han skæmtende for at skjule sin Bevægelse. Den minderige Dag endte med et Fakkeltog af unge Kunstnere.

Thorvaldsen blev nu hvirvlet ind i en Strøm af Selskabe-

lighed, da alle ansaa det for en stor Ære at omgaas ham. Det blev dog tit for meget for ham, og han var derfor glad ved at forny et gammelt Bekendtskab fra Rom, nemlig med Baron Stampes, som indbød ham til deres Gods Nysø ved Præstø og endog indrettede et lille Atelier for ham ved Kanalen i Haven. Her kunde han faa Ro til at arbejde, og her blev de vigtigste af hans sidste Værker til. Paa Baronessens ivrige Opfordring udførte han saaledes trods lang Vægning en *Portrætstatue* af sig selv. Han staar iført sin romerske Arbejdsdragt, med Mejsel i venstre Haand og højre Arm støttet til en bekendt Statue af ham i græsk Stil, *Haabet*; han er faldet i Tanker under Arbejdet, og Blikket stirrer mod det fjerne. »Han staar her som det herligste Billede af sin egen Kunst, af dens ædle Skønhed og ophøjede Ro,« er der sagt. — Med Stampes var han en lille Tur i Italien, og da han kom hjem herfra, hørte det til hans største Glæde at følge Opførelsen og Indretningen af Museet. —

Den 24. Marts 1844 kom Thorvaldsen ind i Det kongelige Teater lidt efter, at Ouverturen i Orkestret var begyndt, og satte sig paa sin Plads ved Siden af Oehlenschläger. Straks efter faldt han om til den ene Side og blev baaret ud. Det var Døden, der var indtraadt.

Efter Bisættelsen i Frue Kirke blev Kisten henstillet i Kuppet, indtil den i 1848, da Museet var fuldført, en tidlig Morgenstund blev sænket ned i det murede Gravkammer i Gaarden. En frodig Vedbend hvælver sig nu over Støvet af den store Mester, som hviler der omgivet af sit skønne og stolte Livsværk.

Folmer Lindholm.

Litteratur: Martin Hammerich: Thorvaldsen og hans Kunst. Knud V. Rosenstand: Bertel Thorvaldsen. Sigurd Trier: Bertel Thorvaldsen,

CARL FREDERIK TIETGEN

(1829—1901)

»LIVET selv er det dejligste Eventyr,« sagde H. C. Andersen paa sine gamle Dage. Ogsaa C. F. Tietgens Liv var som et Eventyr.

Begge Sønner af Haandværkere, begge født i det samme lille Stræde og vokset op i smaa Kaar, vandt de, hver paa sin Vis, Prinsessen og det halve Kongerige. I Odense, hvor den første danske Bog blev trykt, hvor den første Gaslygte blev tændt og den første Privatbank aabnet, der blev ogsaa Danmarks største Handelssnille, Carl Frederik Tietgen, født den 9. Marts 1829.

Faderen, Snedkermester Johan Frederik Tietgen, var en forstandig og flittig Mand. Foruden sit Haandværk havde han, for at hjælpe paa de knappe Tider, paataget sig at forvalte Byens adelige Klub. Moderen, Barbara Kirstine Wolf, var en stille, pligtopfyldende og from Kone. Mange Børn og baade Svende og Læredrenge havde hun at sørge for i Hjemmet, og i Klubben stod hun for Madlavningen. Carl Frederik eller Frits, som han kaldtes, var en opvakt og lærelysten Dreng, der altid havde travlt. I Klubben maatte han hjælpe til som Markør ved Billardspillet; der lærte han den fine Verden at kende i Skjortearmer. I Skolen var han blandt de flinkeste; især udmærkede han sig i Sprog, og i sin Fritid var han optaget af tusinde Ting, ogsaa Løjer med Kammeraterne. Han læste alt, hvad han kunde faa fat paa, med

samme Appetit, og hvad der een Gang var kommet ind i hans Hoved, det sad fast.

Da Frits var tolv Aar gammel, mistede han sin Moder, som han elskede. Han sørgede og græd og troede aldrig mere, han skulde blive glad, skriver han i sine Erindringer, men han skjulte sin Sorg og gemte sig i Baggaarden, for at de fine Herrer i Klubben ikke skulde se hans Taarer.

Efter Konfirmationen kom Frits i Lære hos Byens største Manufakturhandler. Det var en drøj, men god Skole. Butikken blev aldrig opvarmet, og den holdtes aaben fra tidlig Morgen til sildig Aften, søgn og hellig, alle Dage. Her opdroges han til Orden og Punktlighed. »Jeg har aldrig haft Tid til at være uordentlig«, var et af hans Mundheld. Bogholderen, Hr. Colding, var en vidtberejst og kundskabsrig Mand, som havde baade Evne og Vilje til at lære fra sig. Da Frits blev Svend, havde han derfor ikke alene faaet grundig Indsigt i Manufakturfaget; men Hr. Colding havde tillige aabnet hans Øjne for de store Vanskeligheder, som de danske Købmænd havde at kæmpe med: Toldlovens Urimeligheder, Trafikforholdenes Elendighed og Købmændenes fuldstændige Afhængighed af Hamborg. I 1846 var der for at bøde herpaa aabnet en Laanebank i Odense. En nærmere Forbindelse med England, maatte tilstræbes. Frits Tietgen higede derfor efter at komme til England, og Direktøren i den ny Bank, der havde faaet Interesse for den unge fremadstræbende Mand, skaffede ham en Plads hos et dansk Firma i Manchester. I denne By, hvortil Bomulden fra Indien, Ægypten og Amerika blev bragt for at forarbejdes og som Garn og Tøjer at sendes ud til al Verdens Lande, der samledes unge Mænd fra hele Jorden for at lære. — Tietgen kom snart til at mærke, hvor meget han stod tilbage i Kundskaber og Dannelsen for de tyske og engelske unge Mænd. »Søg kun Omgang med dem, du kan lære noget af«, havde Bogholder Colding altid formanet ham. Her var en saadan Omgang, og Tietgen arbejdede og læste for at vinde frem. Han studerede Handelsvidenskab og Nationaløkonomi, Shakespeare og Carlyle, ja endog Latin, som de dannede Englændere ofte anvendte i deres Tale.

Bankvæsenet i England var højt udviklet. Ved Siden af

det Kontor, hvor han havde sit Arbejde, laa en Bank. Der havde Tietgen jævnlige Ærinde, og han benyttede Lejligheden til at studere den daglige Forretningsgang. Ogsaa her var meget at lære. Opholdet i Manchester blev ham en Skole for Livet.

Manufakturfaget havde givet Tietgen Sans for de smaa Ting, for Orden og Nøjagtighed. »Der gives ingen Bagateller«, kunde han udbryde. I Manchester var der Liv og Virksomhed. Den fri Konkurrence raadede. Næringslivets hæmmende Baand var sprængt: Frihandelen havde aabnet alle Havne, og Korntolden var afskaffet. Tietgen lærte der at se ideelt paa Købmandens Kald. »Hvis du ikke har et stort Maal, vil Modet svigte dig i de afgørende Øjeblikke«, har han siden i Livet gentagende fremhævet.

Efter nogle Aars Forløb blev Handelshusets Rejseforretninger i Skandinavien og Nordtyskland betroet ham. En Mængde Mennesker lærte han derved at kende, og mange Forbindelser knyttede han saavel i disse Lande som i England. Længere og længere blev hans Ophold, særlig i Danmark, og i 1855 bestemte han sig til at tage fast Bolig i København. Samtidig giftede han sig med sin unge Slægtning, Laura Jørgensen, som blev hans trofaste Hustru i et langt Liv.

Dengang levede der i København halvandet Hundrede Tusinde Mennesker tæt sammenpakkede bag Volde og Grave under meget usunde og mangelfulde Forhold. Koleraen havde i 1853 i et Par Maaneder bortrevet fem Tusinde af dem, og Manglerne var blevet aabenbarede. Boligerne var slette. Drikkevandet fordærvet, der var hverken Kloaker eller Vandværk, og ingen Gasbelysning. Jernbanen gik kun til Roskilde. Her var noget at udrette. Grundloven af 1849 havde lagt Ansvaret paa Borgerne. Københavns ny Forfatning og Næringsfrihedens Indførelse aabnede Adgangen for alle til at tage fat.

De søfarende Nationer var gaaet ind paa at udrede en Erstatning til Danmark paa 60 Milloner Kroner som Vederlag for at ophæve Øresundstolden. Statskassen var derfor mere velhavende, end den nogensinde havde været. Borgerne havde tjent gode Penge under Krimkrigen. Kornhandelen paa England var i god Fremgang. Men Handelsstanden savnede en

Laanebank, der kunde yde den nødvendige Hjælp til den forøgede Omsætning. Nationalbanken var for gammeldags og for langsom i Vendingen. En ny Bank skulde stiftes. Pengene var rede, men man manglede en Direktør.

Tietgen, som var kommet hjem med Hovedet fuldt af Ideer, med Mod og Virkelyst, savnede Kapital; han lod da en Dag en Ytring falde om, at hvis han havde været dobbelt saa gammel, vilde han have søgt Direktørposten i den ny Bank. Denne Udtalelse kom Stifterne for Øre, og Tietgen blev kaldt op til Børsens Formand, der nok vilde vide, hvad den Mand indeholdt, som havde Lyst til Embedet.

Ved sit Kendskab til engelsk Bankvirksomhed, ved sin Klarhed i Fremstilling og sit Storsyn paa Forretninger vandt han ganske de ledende Mænd og blev, skønt kun 28 Aar, antaget som Direktør. Privatbanken aabnede den 2. November 1857.

Hvad Fyrtojet var for Soldaten i Andersens Eventyr, blev Banken i Tietgens Haand, den gav ham Magt over Pengene og Midlerne til Reformer. Ved den omformede han hele vort Forretningsliv og skabte ny Indtægtskilder for vort Land, ved den virkeliggjorde han Eventyret. — Men næppe havde Privatbanken begyndt at gøre Forretning, før en frygtelig Krise, der var opstaaet i Amerika, naaede Europa. I England greb Parlamentet ind og mildnede Følgerne. Men i Hamborg rasede Krisen vildt, og i Begyndelsen af December naaede dens Virkninger København. Den for alt Forretningsliv nødvendige Tillid forsvandt. Varer kunde ikke sælges, Penge ikke skaffes. Uroen og Angsten voksede fra Time til Time. Nationalbanken turde ikke, og Finansministeren vilde ikke hjælpe. Fallitterne begyndte. Da kom der Meddelelse om, at det Pontoppidanske Handelshus i Hamborg stod for Fald. Huset, der var Repræsentant baade for Finansministeriet og for Nationalbanken, havde givet udstrakt Kredit til danske Byer og Købmænd. Hele Danmarks Kredit vilde derfor lide ubodelig Skade, hvis Pontoppidan maatte gaa fallit.

I sidste Øjeblik blev Tietgen anmodet om at skaffe Klarhed over Pontoppidans Forhold, og om hvormeget der var nødvendigt at laane ham for at undgaa Fallitten. Tietgen rejste straks. Han kom til Hamborg Tirsdag Aften den 8. Decem-

ber. Inden Torsdag Kl. 4 skulde Sagen være klaret, ellers var Pontoppidans Fallit uundgaaelig.

Sammen med to danske Herrer gik Tietgen straks i Gang med at undersøge Pontoppidans Bøger. Allerede samme Nat Kl. 2 kunde han telegrafere, at Pontoppidan kunde klare alt, naar han fik et Laan paa en Million Mark. I København forhandlede Indenrigsministeren, Børsen og Nationalbanken. Men Tiden gik, hele Onsdag gik og Halvdelen af Torsdag med. Torsdag Middag meddelte Hamborgs Senat, at det gjorde København ansvarlig for Følgerne, hvis Pontoppidan ikke blev reddet. Tietgen arbejdede, telegraferede og forhandlede. Spændingen og Ophidselsen steg. Minutterne var kostbare. Tusinders Ve og Vel stod paa Spil.

Da endelig, ti Minutter før den yderste Frist, kl. 3,50, kunde Tietgen melde »Sagen er i Orden«. Den krævede Sikkerhed var stillet, Pengene skaffet. En anset gammel Hamborger-Købmand faldt den unge Tietgen grædende om Halsen, da Spændingen var løst. Pengene blev udbetalt. Den værste Ulykke var afværget. Kl. 5 rejste Tietgen tilbage for at klare Terminen.

I København havde Rigsdagen paa Indenrigsministerens Forslag stillet indtil $5\frac{1}{2}$ Million Kroner af Øresundstoldens Midler til Raadighed til Hjælp for Banker, Sparekasser og Købmænd, men Fonden havde kun Veksler, og det var rede Penge, som det gjaldt om at skaffe til Veje. Da henvendte man sig atter til Tietgen, han svarede: »Privatbanken kan udbetale en Million i Morgen, en halv i Overmorgen og Resten efter Helligdagene«!

Privatbanken havde ikke saa mange Penge liggende. Men Tietgen forudsaa, dels at Ansøgningerne om Laan ikke vilde blive ekspederet i en Fart, dels at Pengene meget hurtigt vilde vende tilbage til Banken igen, saa snart Omløbet først kom i Gang, og »Hamstrenerne« ikke mere gemte dem væk. Og Tietgen fik Ret. Forretningerne levede atter op. Krisen var overstaaet. I 1859 kunde Privatbanken nedsætte Laanrenten til $3\frac{1}{2}$ Procent, det havde man aldrig før set i Danmark.

Med eet Slag var Tietgen og hans Bank kommet frem i første Række, og nu gik det fremad med stærke Skridt. Særlig efter Krigen i 1864, da Danmark havde lidt saa smertelige

Tab, satte Tietgen det ene store Foretagende i Gang efter det andet. Adskillige Jernbane-, Telegraf- & Telefonselskaber, Det københavnske Byggeselskab, Sporvejselskabet, det første i Europa, Det forenede Dampskibsselskab med Maskin- og Skibsbyggeriet, Burmeister & Wain, Svitzers Bjærgningsselskab, De danske Sukkerfabrikker og mange flere. Vi indførte den Gang for mange Millioner Kroner Sukker, der blev udvundet af Sukkerrør i de varme Lande. At fremstille Sukker af Røer var noget nyt i Danmark, og det kneb at faa Landmændene til at dyrke Roerne. Tietgen købte da store Landejendomme og satte Roedyrkningen i Gang. Nu kan vi, takket være ham, ikke alene frembringe alt det Sukker, vi selv bruger, men endog udføre Sukker.

Store nordiske Telegrafelskab er dog det dristigste og mest eventyrlige af alle Tietgens Foretagender, men ogsaa det, som har voldt de største Vanskeligheder og givet de smukkeste Resultater. Den Tanke, at lade Danmark forbinde Rusland med Japan og Kina i Østasien, hørte der en sjælden Fantasi til at undfange og en vidunderlig Dygtighed og Magt til at gennemføre. 4500 Kilometer Kabel skulde udlægges. Under Løjtnant Suensons Ledelse sejlede Fregatten Tordenskjold gennem Suezkanalen til Østasien. Store Vanskeligheder frembød Arbejdet. I Kina maatte Kablet i al Hemmelighed smugles i Land. Ved General Raasløffs udmærkede Bistand lykkedes det dog til sidst at faa en midlertidig Ordning.

Men Tiden gik, Aktionærerne blev utaalmodige, og imidlertid havde en ny Krise, der kom fra Tyskland, skabt Frygt for det eventyrlige, de mange Millioner, der blev sænket paa Havets Bund i fjerne Egne.

Fjenderne, Misunderne og de ængstelige fandt hverandre og arbejdede sammen med »Baisserne« og tvang i 1878 Tietgen til med store Tab at sælge de Telegrafaktier, som Privatbanken havde, til Frankrig. Tietgen havde kæmpet som en Løve for sin Bank og sin Sag. Intet Øjeblik tvivlede han paa det store Foretagende; men Bankraadet kunde ikke modstaa Trykket fra Aktionærerne, og Privatbanken led ikke blot Tab, men gik Glip af stor Fortjeneste, som faldt i Franskmændenes Skød.

Tietgen fik Ret, han opgav ikke Arbejdet for Store Nordiske,

og i 1880 lykkedes det ham ved den berømte kinesiske Statsmand Li-Hung-Tsjangs Hjælp at faa 20 Aars Eneret til at lande Telegrafkabler og drive Telegrafvirksomhed i Kina. Noget Stormagterne forgæves havde arbejdet paa, og som de saa meget skævt til. »Foragte skal man just ej de smaa, tit række de, hvad de store ej naa.« —

I 1882 kunde Privatbanken fejre sit 25 Aars Jubilæum. Tietgen blev hædret. Beundring og Taknemlighed havde Ordet. Misundelsen skjulte sig. Medarbejdere fra alle de Selskaber og Forretninger, han havde sat i Værk, fremførte deres Tak og bad ham som Udtryk for deres Tillid og Beundring modtage en Gave paa 200,000 Kroner til Spiret og Korset paa Marmorkirken, som Tietgen havde paataget sig at gøre færdig, efter at den i over 100 Aar havde henligget som en Ruin.

Tietgen takkede, og »især fordi de havde villet rejse Korset paa den Kirkebygning, som han og hans Hustru betragtede som Slutstenen paa deres jordiske Gerning.« Kun sjældent brød Tietgen den Forretningstone, som han yndede; men han var hele sit Liv en kirkeligsinde Mand, og hans Plads i Vartov Kirke stod kun sjældent tom om Søndagen.

Rigsdagspolitikken havde Tietgen ikke Sans for; der var for mange Ord og for lidt Daad. Men i det vanskelige Aar 1884 bidrog han uden Tvivl meget til Oppositionens Sejr i København, da han anbefalede en af Ministeriet Estrups Modstandere, Christoffer Hage, til Valg. Ministeriet Estrup gik ikke af. Kongen kaldte Tietgen og bad ham meddele, hvis han mente, at Ministeriet burde gaa. Tietgen havde dog ikke noget imod Ministeriet, naar kun han fik sin Vilje. Fra den Tid var Tietgen den mægtigste Mand i Landet.

Han blev valgt til Formand for Grosserer-Societetet, deltog som saadan i de nordiske Handelsmøder, i den store national-økonomiske Kongres i 1888, i den internationale Møntkonference i Bryssel 1892, og han var Danmarks delegerede ved den Arbejderkongres, som Kejser Wilhelm sammenkaldte i Begyndelsen af sin Regering. Tietgen tog ofte Ordet ved saadanne Lejligheder og gav vægtige Indlæg i Forhandlingerne. Han var en klar og skarp Taler. Det milde kom sjældent frem. Dog, da han i Spidsen for Handels- og Kon-toristforeningen besøgte sin Fødeby Odense, da overvældede

Minderne ham, og han aabenbarede i sin Tale en Inderlighed, som forbavsede Deltagerne.

De unge Handelsmænds Uddannelse laa altid Tietgen varmt paa Sinde. Han fik oprettet de Brockske Handelsskoler og virkede som Formand i Handels- og Kontoristforeningen i mange Aar med Iver og Forstaaelse for at vække Sansen for almene og sociale Spørgsmaal.

Endelig stod Marmorkirken færdig. Den 19. August 1894 fandt Indvielsen Sted. Kongehuset og en talrig Skare af indbudte fyldte Kirken. Paa Alteret skinnede Lysene i den syv-armede Guldlysestage, som de danske Menigheder havde skænket Biskop Grundtvig. Salmerne, der blev sunget, var opgivet af Tietgen selv. Han havde i sin Drøm set Numrene (327, 421 og 432). Tietgen talte og efter ham Pastor Monrad, der var flyttet med Menigheden fra Vartov Kirke.

Om Eftermiddagen kørte den gamle Konge i Guldkaret til Tietgens Hjem for personlig at overbringe ham Kongens Tak.

Den 19. Oktober 1901, kort efter Solnedgang, meldte Marmorkirkens Klokker, at Tietgen var død.

I Sørgetalen sagde Pastor Monrad:

»Hædret og æret skal denne Mands Minde være, der blev født til Sejr og Lykke, og som brugte sine Gaver til sit Lands og sit Folks Hæder. Gud opholde dette Land og Folk med Modersmaal og Folkeliv, med Kongehus og Øvrighed, ned gennem Tiderne, at det blandt sine fortjente Sønners Navne ogsaa kan gemme *Carl Frederik Tietgen*.«

Jacob Marstrand.

Litteratur: Jacob Marstrand: C. F. Tietgen (i Folkets Førere). — C. F. Tietgens Erindringer og Optegnelser, udgivet af O. C. Molbech 1904.

HENRIK WERGELAND

(1808—1845)

I 1814 blev den 400-aarige *politiske* Forbindelse mellem Norge og Danmark afbrudt, og Norge fik Konge fælles med Sverrig. Men længe efter 1814 vedvarede den *aandelige* Forbindelse mellem Norge og vort Land. Bogsproget var Dansk; og Embedsmændene, som havde studeret i København, før Norge fik sit Universitet 1811, var stærkt præget af dansk Aandsliv.

I aandelig Henseende betragtedes Norge som en dansk Provins. Bønde og Borger var ikke vaagnet til aandelig Virksomhed. Trangen til Selvstændighed og national Selvhævdelse overfor det fremmede var ikke til Stede. Den, der fremfor nogen anden bidrog til sit Folks Vækkelse, var Frihedsmanden, Digteren Henrik Wergeland, som med en Voldsomhed, der var nødvendig i disse Tider, brugte sin korte Levetid til Kamp for Norskhed, Folkeoplysning og aandelig Frigørelse.

Henrik Arnold Wergeland var Søn af den bekendte Forfatter, Politiker og Præst Nikolaj Wergeland, der var Adjunkt i Kristianssand, da Sønnen fødtes, og senere blev Præst paa det historiske Sted Eidsvold, hvor Norges Grundlov et Par Aar i Forvejen var blevet vedtaget (17. Maj 1814). Nikolaj Wergeland var Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling og holdt der frihedsglødende Taler, som undertiden var saa svulstige, at Forsamlingen brast i Latter under dem. Han udgav.

et patriotisk Skrift »Danmarks politiske Forbrydelser mod Norge«, hvis Titel antyder hans Sindelag mod Danskerne.

Henrik Wergeland blev født i Kristianssand den 17. Juni 1808 og var kun otte Aar gammel, da Eidsvold Præstegaard blev hans Hjem. Under smukke Naturomgivelser voksede han op som en velbegavet, letbevægelig og godhjertet Dreng, der blev tidlig udviklet gennem Forældrenes Paavirkning og Hjemmets aandelige Sans.

Sønnen arvede Faderens Begejstring for Frihed og Norskhed, der fik Næring under Barndomsaarene i den norske Friheds Hjemsted Eidsvold. Mens han var Elev i Latinskolen i Kristiania, skrev han Fortællinger og Vers og opnaede i tolv Aars Alderen at faa en Novelle trykt i »Morgenbladet«. Som Latinskoleelev var han kvik og rask, vilde gerne med til Kommers og var altid rede til at beskytte de smaa og svage Kammerater.

Da han 17 Aar gammel blev Student, kastede han sig med Voldsomhed ind i Studenterlivets Tummel, skrev et Mylder af Vers, politiserede og holdt Taler. Aldrig var han ledig: han studerede Filosofi, Botanik og Historie, arbejdede for Folkeoplysning og skrev fnysende Avisartikler.

Ogsaa Studenterlivets Svir og Sværm deltog han i. Nogle af Kammeraterne elskede han, andre hadede han; han kendte ingen Mellemsveje, men bevægede sig altid i Yderpunkterne. Altid var han i Fyr og Flamme. Ofte ragede han uklar med en eller anden Ven, som saa blev overdænget med Skældsord. Forelskelser havde han mange af, og han levede omtrent bestandig i en Kærlighedsrus, medens Genstanden for hans Kærlighed idelig skiftede, hvorved han somme Tider opløftedes i den syvende Himmel og til andre Tider nedtryktes i sort Fortvivlelse.

Under alt dette havde Henrik Wergeland et blødt og barnligt Sind, var let at vinde ved Velvilje og let at frastøde ved Uvenlighed. Hvor han saa Lidelser hos Mennesker eller Dyr, var han altid til Rede med Hjælp. Han gav med Fryd sin Ven den sidste Skilling og »grov efter en til i den tomme Lomme«. Den samme Wergeland, som tordnede løs mod sine Uvenner i Studenterforeningen, var Hjælpsomheden selv overfor Kristianias Fattigfolk.

I 1829 tog han teologisk Embedseksamen, og samme Aar fuldførte han sit Hovedværk, det store Digt »Skabelsen, Mennesket og Messias«, et mægtigt Værk paa 720 Sider, om hvilket Modstanderne sagde, at det kun blev læst til Ende af Digteren og hans Fader. Han kaldte det selv »Menneskehedens Heltedigt og Republikanernes Bibel«. Det var Livets højeste og dunkleste Spørgsmaal, den 21-aarige Digter tog sig paa at løse, intet mindre kunde gøre det. Det er en Selvfølge, at han maatte forløfte sig, men dette Digt indeholdt dog ved Siden af uklare, uforstaaelige Ting, tillige smukke, stemningsfulde Partier og geniale Tanker, der bar Vidnesbyrd om ægte Digterbevægelse.

Foruden en mindre Rejse sammen med sin Fader til Stockholm gjorde Henrik Wergeland i 1831 en større Rejse til England og til Frihedsbevægelsernes Land, Frankrig, som han længe havde higet efter. I Paris deltog han i Folkeforsamlinger og besøgte den gamle landsforviste Demokrat fra Danmark, Digteren P. A. Heiberg. Opfyldt af nye Ideer drog han atter hjem til Norge.

I denne Tid var en norsk-patriotisk Bevægelse stærkt fremme. De norske Bønder, Odelsbønderne, blev forherliget, og al fremmed Paavirkning, ikke mindst fra Danmark, skulde holdes ude. Det var den almindelige Nationalitetsfølelse, der gik hen over Europa, som her formede sig i Begejstring for alt norsk.

Wergeland deltog med Liv og Sjæl i denne Bevægelse; han klædte sig fra Top til Taa i Vadmel, tilvirket i Norge, han skrev Digte og Artikler om Norskhed og tog Bøndernes Parti mod Embedsmændene. Han hævede 17. Maj, Grundlovsdagen, til at blive Norges største Festdag. Den svensk-norske Konge Karl Johan var uforsigtig nok til at forbyde Festligheder paa Grundlovsdagen, hvorved Folketrodsen kom frem. Wergeland fik Studenterne til at holde Fest trods Forbudet; derved opstod Tumulter og Spektakler mellem Politiet og Folkemængden i Kristiania, og 17. Maj var fastslaaet som Festdag for Fremtiden.

Blandt Studenterne gik Bølgerne højt. Paa den ene Side stod Norskhedspartiet med Wergeland som Fører, og paa den anden Side stod »Intelligenspartiet« med Digteren J. S. Wel-

haven som Fører. Dette Parti bestod for en Del af Embedsmandssønner, der gennem Fædrene havde faaet Indtryk af Danmarks aandelige Liv, af Bakkehuset og de københavnske litterære Kredse. Disse Studenter følte sig frastødte af den norske Bondebevægelse saa vel som af Wergelands Voldsomhed og Frihedsbegejstring.

Snart tørnede Wergeland og Welhaven sammen i en heftig Pennefejde, der fortsattes gennem flere Aar og skilte alle litterære Mennesker i de Partier, der knyttede sig til de to Føreres Navne. Der blev ikke sparet paa Grovheder og Ukvemsord. Studenternes Forening deltes i to Foreninger, og hvert Parti havde sine Blade, der af et godt Hjerte gennemheglede hinanden. Welhaven tog sig for at gennemgaa Wergelands Digtning, især hans Hovedværk, hvis Formløshed afgav Angrebepunkter nok for de fine Formers Mand, Welhaven; og i dennes berømte Digtsamling »Norges Dæmring« angribes Norskhedsbevægelsen for dens Bondeforgudelse og Hovmod.

De norske Bønder var efter Welhavens Mening slet ikke saa gode eller idelle, som der blev skrevet; de var derimod aandløse Madstræbere. Kiv og Strid og Bysnak opfyldte Folket, der manglede Enhed. Welhavens Haab for Norges Fremtid stod til en jævn Fortsættelse af den Kultur, der var knyttet til det mangeaarige Samliv med Danmark.

Kristiania fik en ny Teaterbygning. Blandt de Skuespil, der blev opført paa dette Teater, var ogsaa Wergelands »Campbellerne«, som gav Anledning til et større Teaterslag. Stykket kunde næppe spilles til Ende for Piben og Klappen, der til Slutning blev saa voldsom, at hele Huset rystede, Bænkene væltedes, og man begyndte at bearbejde hinanden med Næverne. Fra en Loge iagttog Henrik Wergeland Slagets Gang; det varede en halv Time; og Welhavens Tilhængere blev smidt ud af Teatret og mørbanket.

Henrik Wergelands Fader, som var til Stede i Teatret hin Aften, da »Campbellerne« opførtes, maatte døje den Tort, at en Advokat af »Intelligenspartiet« holdt en stor Barnefløjte tæt op til hans Øre, skønt han meget godt vidste, hvem han havde for sig. —

Efterhaanden kom Gemytterne i Ro, og Striden stilnede af. Wergeland længtes efter en mere rolig Tilværelse, og han for-

lovede sig med en ung Pige, Amalie Bekkevold, Datter af en Værtshusholder, som boede nær ved Havnen. Hendes Fader havde lovet at tage Vare paa en Sejlbaad, som Wergeland ejede, og som laa fortøjet nær ved Værtshuset; og denne Omstændighed førte til, at Digteren blev kendt med den smukke unge Pige og forelskede sig i hende. Han skrev skønne Digte til hendes Pris.

Nu maatte han se sig om efter en betryggende Stilling. I Anledning af et Digt, »Kongens Ankomst«, var han kommet i Kong Karl Johans Gunst; og denne vilde have givet ham et Embede som Kapellan, hvis ikke Digteren netop i de samme Dage havde været med til et lystigt Gilde med Drik og Sang i selve Slottets Vagtstue. Da dette indberettedes til Kongen, kom Wergeland ikke til at gaa Præstevejen.

Kongen bød ham imidlertid af sin Privatkasse en Understøttelse, som Digteren tog imod, saa han kunde gifte sig og sætte Bo i eget Hus, »Grotten«, som han kaldte det. Men nu rejste der sig en heftig Storm mod Digteren, fordi *han*, Republikaneren, var blevet »Hofpensionist«; selv hans bedste Venner bebrejdede ham dette Skridt, der gjorde ham til en ensom Mand, forstødt af alle. Skønt han i Blade og Flyveskrifter bed fra sig paa bedste Maade, følte han Trykket af Ensomheden, der dog lettedes ved hans gode huslige Forhold.

Af hans Digte fra disse Aar er »Den engelske Lods« blevet særlig berømt. Deri findes en Lovprisning af det vestnorske Bjærglandskab ved Hardangerfjord. Begyndelsen lyder saaledes:

Gives Sted paa Jorden, hvor
gammel Kummer ved at stemmes
i Naturens blide Toner,
kan bedøves og forglemmes, —
hvor sig Had med Had forsoner,
hvor usalig Lyst til Synder
dæmpes, Lidenskabens tæmmes.
Løven, lig i Barnets Snor,
kun ved Syn af Egnens Ynder.

Tanken om en Guds Nærvær.
i Naturens Majestæt,
i hans Almagts Højhed klædt.
og ved Følelsen af Freden.
der er over Egnen gleden
som et paradisisk Skær,
som en Glories Straaleære
hvormed Høj og Tinde pranger:
— da forvist det Sted maa være
i det dejlige *Hardanger*.

Wergelands Digte var af højst forskellig Art; han har skrevet kraftige, mandige Digte, men ogsaa blide, kønne Børne-

sange som »Bækken gaar i Enge«, »Vejrhanen og Maaltrosten«, »Smaagutternes Nationalsang« og »Vesle Hans's Eventyr«, der begynder saaledes:

Vinteren er kommet.	Vesle Hans til Skoven
Se, hvor hvid den lyser!	vandrer ufortrøden.
Hututu! min Bedstemor	Stakkels gamle Bedstemor
hun sidder nu og fryser.	har ingen Ved til Grøden.
Jeg maa gaa i Skoven,	Bare ikke Ulven,
finde Kvist og Kvas derfor.	bare ikke Bamsen stor
Hun jo mig saa tit hos sig	bryder frem fra Skovens Hjem.
har varmet ved sit Hjerte!	og tager hele Guttten.

Wergelands Digtning havde nu faaet den Ro, Afklaring og Harmoni, som hans brusende Ungdomsdigtning manglede. For de smaa og fortrykte var han i sine Digte en varmhjertet Talsmand, saaledes ogsaa for de forfulgte Jøder, der dengang end ikke havde Adgang til Norge. Hans Bladartikler og Digte derom (»Jøden« og »Jødinden«) har sikkert beredt Vejen og Stemningen for den Tilladelse, Jøderne senere fik til at bo i Riget.

Hans Interesse for Smaafolks Ve og Vel gjorde ham elsket af disse. Han var deres Hjælper og Ven, selv langvejs fra kom Bønder til ham for at søge Raad og Hjælp; og den 17. Maj samlede altid Skarer af Mennesker udenfor »Grotten« for at raabe Hurra for Grundloven og for Wergeland. Hans Digtning blev ikke forstaaet af Smaafolk; men de forstod af hans hele Færd, at han vilde deres Vel.

Side om Side med hans Digtergerning fulgte et Arbejde for at drage den jævne Befolkning opad til større Oplysning; saaledes udgav han først et Hefteskrift »For Almuen« og senere Bladet »For Arbejderklassen«. Her søgte han gennem Fortællinger og Smaastykker at virke for Huslid, Havedyrkning og Kendskab til Historie og Litteratur. I Eidsvold fik han en Søndagsskole for voksne i Gang, og rundt om i Sognene stiftede han Oplysningsselskaber; han skrev en Læsebog for Ungdommen, en folkelig »Norges Historie« og flere populære Smaaskrifter, og endelig stiftede han Sognebogsamlinger hist og her.

Omsider blev Wergeland Embedsmand i Rigsarkivet, men maatte til sin Sorg paa Grund af Pengemangel forlade »Grotten« for at bygge sig et nyt Hjem, der blev kaldt »Hjerterum«.

Allerede mens han boede i »Grotten«, begyndte den langvarige Sygdom, en Lungeforhærdelse, som bandt ham til Sygelejet i 14 Maaneder og førte ham i en ung Alder til Døden.

Da Rygtet kom ud om Wergelands alvorlige Sygdom, vendte Stemningen sig pludselig til hans Gunst. Alle Angreb paa ham forstummede; hans bitre Modstandere, hans frafaldne Venner, Videnskabsmænd, Kunstnere og Smaafolk mødtes ved hans Sygeleje for at bevidne ham Agtelse og Taknemmelighed. Breve strømmede ind fra kendte og ukendte Beundrere, fra Norge som fra Danmark; og Enkedronningen sendte en Brystnaal med Diamanter med Tak for hans Digte om Karl Johan.

Han gik med Frejdighed Døden i Møde uden al Angst eller Sorg; fra Sygelejet udsendte han skønne Digte som det om Gyldenlakken, der stod i hans Vindue, og hvori det saa vemodigt hedder:

Gyldenlak, før du din Glans har tabt,
da er jeg det, hvoraf alt er skabt;
ja, før du mister din Krones Guld,
da er jeg Muld.

I Form af en frejdig Sømandsvisе skrev han om sin sidste store Rejse, der nu forestod; og sine Livserindringer nedskrev han saa livlige og fornøjelige, som om han endnu stod i sin fulde Kraft.

Kun 37 Aar gammel udaandede han den 12. Juli 1845; og det var som om hele Norge sørgede. Rige og fattige, Mænd og Kvinder drog i flere Dage gennem hans Værelse for at se hans afsjælede Legeme, der laa som en Konges paa Paradeseng; og ved hans Begravelse fulgte 10,000 Mennesker ham til Graven.

Da hans Mindestøtte i Kristiania 36 Aar senere afsløredes, blev Festtalen holdt af Bjørnstjerne Bjørnson, der som Digter og Oplysningsven fremfor nogen anden blev Henrik Wergelands aandelige Arvtager.

Johannes Grønberg.

Litteratur: H. Schwanenflügel: Henrik Wergeland. »Henrik Wergeland og Norge i hans Dage« af en Landsmand. Just Bing: Norsk Litteraturhistorie.

C. E. F. WEYSE

(1774—1842)

DA *H. C. Andersen* som en opløben fjorten Aars Dreng kom til København for at blive berømt, op-søgte han blandt andre ogsaa Italieneren *Siboni*, om hvem han i Aviserne havde læst, at han var Direktør ved det kongelige Musikkonservatorium. Tilfældigvis havde *Siboni* Selskab, da *Andersen* indfandt sig, og blandt Gæsterne befandt sig vor berømte Komponist, Professor *C. E. F. Weyse*. Og *Weyse* gjorde i den Grad den fattige Drengs Sag til sin, at han benyttede Øjeblikket og ind-

samlede 70 Rdlr., som *Andersen* i den følgende Tid kunde afhente hos ham hver Maaned i Portioner paa ti Rdlr.

Weyse vidste fra sig selv, hvad det vilde sige at staa fattig og fremmed i en stor By; som femtenaarig var han selv kommen til København.

Hans Vugge havde staaet i Altona, der blev han født den 5. Marts 1774. Hans Fader, der havde en lille Urtekramforretning, døde fra ham i hans syvende Aar, men efter et Par Aars Forløb fik han Stedfader. Moderen holdt meget af Musik og spillede rigtig godt Klaver, og naar hun spillede for andre og høstede deres Ros, da kunde det ske, at den lille Søn ønskede, at han kunde spille som hun — for ogsaa at blive rost. Paa Barnevis forsøgte han da, naar han var ene, at finde sig til Rette paa Klaveret for at lære sig selv at spille, og da hans Bedstefader blev opmærksom paa Drengens Musiklyst, tog han sig paa at lære ham at spille.

Denne Bedstefader var Kantor ved Hovedkirken i Altona og Lærer i Gymnasiets nederste Klasse, og hos ham tilbragte Drengen nu det meste af sin Tid som en flittig og lærenem Elev. Bedstefaderen var en stor Elsker af Musik, og selv da han var over de halvfjerds, skyede han ikke den lange Vej til den modsatte Ende af Hamborg, naar god Musik skulde opføres. Let og spændstig bevægede han sig da saa hurtigt i sin tykke Bjørneskindspels, at Barnet, han havde ved Haanden, havde vanskeligt ved at følge ham.

Drengen blev Bedstefaderens Øjesten; hans musikalske Fremskridt var store baade paa Klaver og Violin, og da han tilmed havde en stor og smuk Sangstemme, blev han snart bekendt over hele Staden. Bedstefaderen fandt nemlig paa at benytte ham i et bestemt Øjemed: I den altonaske Salmebog var en Ligsalme, som bestod af en Vekselsang mellem Menigheden og den døde. Salmen blev sunget ved næsten alle Begravelser, men den dødes Parti var hidtil blevet sunget af Menigheden. Saa en skønne Dag overraskedes Menigheden ved at høre den døde synge, og den døde var den lille Christoph, som laa skjult i Kistens Nærhed og til svag Orgelletsagelse sang de kendte Strofer — —: paa den Maade tjentes siden efter mangen god Daler. —

Bedstefaderen saavel som Forældrene var meget nidkære for, at ogsaa Skolegangen blev passet. »I det hele blev jeg,« fortalte Weyse selv mange Aar senere, »bestandig formanet til at opføre mig artig og sædelig, paa Gaden at tage Hatten af for alle velklædte Folk, og i Selskab at kysse alle Damer paa Haanden.« Men da han engang vilde give en fornem Grevinde dette Bevis paa sin fine Levemaade, og han uagtet al hendes Vægning — hun trykkede nemlig Haanden tæt ind til Kroppen og traadte et Par Skridt tilbage — fik det lykkelig og vel fuldbragt, tog hun ham det meget ilde op. »Gaa De til Deres Plads!« sagde hun stødt og pegede paa Klaveret. Men da han saa havde spillet for hende, roste hun ham dog og var igen ganske naadig.

Hans Leg og Barnebeskæftigelser gik tiest i Retning af Teatret. Han havde en Dukkescene, der satte hans Fantasi i den livligste Bevægelse, og hyppigst legede han alene; ja, en Tid lang følte han sig saa optaget af at læse Romaner og Skue-

spil, at han glemte alt andet derover, næsten Musikken med. Dog een Ting fik han ikke Lejlighed til at glemme, det var sine religiøse Øvelser. Efter Datidens Skik maatte han læse højt fra og til Bords, og Morgen- og Aftenbøn maatte aldrig forsømmes. Hver Søndag Formiddag maatte han gaa i Kirke og siden fortælle sine Forældre Prædikens Indhold, enten de havde været der selv eller ikke. Snart blev han da ogsaa saa religiøs, at han ansaa Gud som sin kærligste Fader og aldrig undlod at ydmyge sig for ham eller at bede ham om Forladelse, naar han troede at have gjort noget mod hans Vilje, i Nød og Trængsel at anraabe om hans Bistand eller at takke ham hjerteligt, naar det gik ham godt. —

Som nu Tiden nærmede sig for hans Konfirmation, skulde han bestemme sig for en Livsvej. Hans eget Ønske var at blive Musiker; men det skøttede Forældrene ikke om, de vilde have ham til Handelen. Ja, for at faa ham til at slaa Musikken helt af Hovedet, lukkede de endog en Overgang helt hans Klaver til, og da Konfirmationen var overstaet, og hans Moder i det samme Aar døde fra ham, maatte han give efter og lade sig anbringe paa et Handelskontor. »Men du gør det jo gerne?« sagde Stedfaderen. »Ret gerne!« svarede Weyse sukkende og løb op paa Loftet for at kunne græde ud i Enrum.

Hans Læretid kom dog kun til at strække sig over otte Dage. Købmanden havde vist opdaget, at Lærlingens Lyst var for ringe, og han betakkede sig derfor for at have ham i sin Butik.

Saa oprandt nogle kummerfulde Dage for ham; men til alt Held fik en meget forstandig og indflydelsesrig Musiker hans Spil at høre, og han erklærede, at han *maatte* blive Musiker. Dermed var Weyses Lykke gjort, idet den formaaende Velynder paatog sig at sende den unge Mand over til København, for at han der kunde lære det fornødne hos Kapelmester *Schulz* ved det kongelige Teater.

En Oktober Morgen i 1789 satte Weyse sig, nødtørftigt forsynet med Klæder og Linned og med femten danske Rigsdaler og en Dukat, som Bedstefaderen havde givet ham, paa Postvognen og kørte ad Kiel til under gentagne Formaning af sin Fader om endelig at være sparsommelig paa Rejsen og fortære saa lidt som muligt i Værtshusene.

Han var eneste Passager, og indpakket i den gamle med mølædt Flonel forede Kappe, som Bedstefaderen af et godt Hjerte havde givet ham, sad han til en Begyndelse tavs og fordybet i sig selv, fuld af Forventning om de Ting, der skulde komme. Postillonen lod ham imidlertid ikke have Ro ret længe, men spurgte den uerfarne Yngling ud om alt, hvad han vilde vide, og da han hørte, at den rejsende var Musiker, blev hans Forfængelighed vakt, og han lod sig med Iver høre paa Posthornet og kaldte bestandig siden ved hvert tredie Ord sin Passager: Hr. Musikant.

Efter nogle Dages Ophold i Kiel formedelst ugunstigt Vejr gik han om Bord i Paketbaaden og naaede efter seks Dages Rejse, under hvilken han oplevede en uforglemmelig Søsøge, København. —

Kapelmester Schultz tog Weyse til sig i Huset som en Søn og gav ham Opholdet og Undervisningen ganske frit i over tre Aar, indtil den unge Musiker var i Stand til at sørge for sig selv.

Hvor dygtig Weyse alt som ung har været til at spille, forstaar vi, naar vi hører, at han allerede Aaret efter, han var kommet til København, fik Lejlighed til at vise sin Færdighed ved Hoffet og der indhøstede saavel megen Ros som et Vederlag paa 100 Daler, en Rigdom, der efter hans Formening aldrig maatte kunne faa Ende. Alle Døre aabnede sig for ham, den ypperlige Klaverspiller, det elskværdige, fintdannede, kundskabsrige Menneske. Lidt efter lidt fik han sig ogsaa en Del Elever at undervise, og 1794 blev han ansat som Organist ved den reformerte Kirke, og endelig 1805 rykkede han ind som Organist ved Byens Hovedkirke, »Frue Kirke«.

Nu skulde man jo synes, at et Menneske, for hvem Verden saa saa lysende ud som for Weyse, maatte føle sig glad og veltilfreds. Dette var imidlertid ikke Tilfældet; dels var Weyses Helbred i hans Ungdom alt andet end godt, dels havde han den Hjertesorg ikke at faa den til Brud, hans Hu stod til; endelig kneb det ham ogsaa en Tid lang at faa Vind i Sejlene som Komponist. Vel havde han i sine unge Aar skrevet forskelligartet Musik, saavel til Kirke- som til Teaterbrug (Kantater.

Operaen »*Sovedrikken*« o. m. a.), og en saa stor Udmærkelse var blevet ham til Del, at han havde faaet Titlen »Kongelig privilegeret Kirke- og Teaterkomponist«, hvormed fulgte 500 Rdl. aarlig, men en almen Erkendelse af hans store Talent viste sig først sent. Weyse var derfor i mange Aar en melankolsk Mand, og ved Tanken om sine jævnaldrendes glade Færd den saa han ret sin egen glædeløse Ungdom og anede, at den tilbageværende Del af hans Livsbane vilde forme sig som en Vandring gennem den øde Ørk.

Med Aarene bliver Billedet et andet. Helbredet bedredes, Humøret med det, og overfor de unge Mennesker, han, der yndede at kalde sig selv »Den gamle,« altid havde boende hos sig, var han en faderlig Ven.

Hele sit Liv forblev Weyse nemlig ugift, og mange snurrige Træk, der er os overleverede, viser, at han kunde være en stor Spøgefugl.

Hans Hjem var i mange Aar i en Lejlighed i Kronprinsessegade overfor Kongens Have. Forandringer af enhver Art var ham »mere forhadet end Pesten«, og Sørejsen i sin Tid fra Kiel til Sjælland, var den eneste større Rejse, han nogen Sinde foretog. Den havde ogsaa ganske betaget ham Rejselysten, for, som han engang med Humør sagde til H. C. Andersen, da denne besøgte ham efter Hjemkomsten fra Grækenland og Konstantinopel: »Se, nu er De dog ikke længer end jeg! De er kommen til Kronprinsessegade og ser ud over Kongens Have, det gør jeg ogsaa, og *De* har kastet de mange, mange Penge ud. Vil De rejse, saa rejs til Roskilde, det er nok, vent, til der rejses til Maanen og Planeter!«

Weyse elskede Roskilde over alt, der var han tit som den kære Ven i Domprovstegaarden. Domkirkens Orgel drog ham med en forunderlig Tiltrækningskraft; selv en Aften, da der var Bal i Domprovstegaarden, fik han en saadan Længsel mod det mangestemmige Instrument, at han indbød alle Gæsterne til at følge sig over i Kirken, hvor han nu ved Nattetid, mens Maanen skinnede blank gennem Ruderne, spillede, saa alle de balklædte følte sig hensatte i den forunderligste Stemning af Højhed og Alvor. Hvor vidunderligt Weyse kunde spille paa Orglet, har vi ogsaa et Bevis for i de Ord af *Franz Liszt**):

*) Berømt ungarsk Klavervirtuos og Komponist. (1811—1866).

»Mere end een Gang var jeg ved at høre ham spille bevæget indtil Taarer.« — —

Hele Weyses Genialitet som Musiker udfoldede sig i sin Pragt, naar han satte sig ved Instrumentet, Orgel eller Klaver, og spillede, idet han gav Fantasien frit Løb. Han forstod at fængsle alle med sit Spil, og han gjorde det ikke mindst derved, at han tit havde en lille Spøg i Baghaanden; han kunde fantasere over Sælgekonens Raaben paa Gaden, og han kunde improvisere saa vittigt over de fire Toner c-a-f-f-e, at ingen Værtinde var i Tvivl om, hvad han savnede.

Intet Under derfor, at han var en velset Selskabsmand:

O, mindes du, naar han kom i dit Hjem.
 det Smil, som alt han lokkede frem
 ved ind ad Døren at træde?
 Det Ord: det er Weyse! anelsesfuldt
 bebudet en munter Glæde!

At det ogsaa kunde ske, han kom som ubuden Gæst, viser følgende lille Begivenhed:

I Etagen under hans Lejlighed blev der saa godt som bestandigt klimpret paa et Klaver. Hyppigt havde det ærgret Weyse at høre paa denne midelmaadige Musiceren, og en Aften, det netop var rent galt, og han selv var i Færd med at arbejde paa en større Komposition, fik han en lys Idé. Han gaar ned ad Trapperne, ringer paa Entréklokken hos sine Plageaander, og uagtet der er større Selskab, og Weyse kun viser sig i Hjemmedragt, Slaabrok og Tøfler, bliver den berømte Mand dog modtaget paa det hjerteligste. Uden at sige et Muk sætter han sig ved Klaveret og spiller — —.

Pludselig bryder han imidlertid af, rejser sig, lukker Klaveret, drejer Nøglen om, stikker den i Lommen og iler ud af Stuen med et hastigt Nik til højre og venstre.

Saaledes skaffede han sig da Ro for den Aften. Ellers taalte han forøvrigt godt Munterhed omkring sig, ogsaa i sit eget Hjem, og at der ogsaa kom Gæster til ham, forstaar vi deraf, at der til et af Fødselsdagsgilderne i hans Hjem blev drukket 16 Potter Chokoladel

Som Weyse selv som Menneske snart var sørgmodig og drømmende, snart livsglad og virkelig morsom, saaledes var ogsaa den Musik, han komponerede, ligesom Spejlbilleder af de samme Sindsstemninger. For os, der lever de mange Aar efter Weyses Tid, synes vel ikke al hans Musik lige interessant. Men kyndige Mænd har gjort et Udvalg af hans Musik og udgivet »Weyses Romancer og Sange«, og i dette Udvalg ejer vi Danske en Skat af Sange, som alle burde kende og eje. Vi finder i denne Samling Sange de fædrelandske Toner til »*Der er et Land, dets Sted er højt mod Norden*« og »*Hvor Bølgen larmer højt fra Sø*«, Melodien til Grundtvigs Mindekvad over Willemoës »*Kommer hid, I Piger smaa*«, og Tyge Brahes skønne Farvel »*Solen sank bag grønne Lund*« for blot at nævne nogle meget kendte. Men Blomsterne blandt dem alle er Morgen- og Aftensangene. Findes der vel nogen Dansk, som ikke kender: »*I Østen stiger Solen op*«, »*Nu vaagner alle Guds Fugle smaa*«, »*Lysets Engel gaar med Glans*«, »*Nu titte til hinanden*«, »*Til vor lille Gerning ud*«, »*Der staar et Slot i Vesterled*«, »*Bliv hos os, naar Dagen hælder*«, »*Dagen gaar med raske Fjed*« og andre af disse rørende, enfoldige Sange, hvori Weyses og Ingemanns Digtetekunst, den enes i Toner, den andens i Ord, er smeltet sammen til et uadskilleligt Hele? Hvem tænker sig vel, at Weyse var over de tres, da han komponerede Morgen- og Aftensange? eller forstaar, at en saa bunddansk Sangersjæl var tysk af Fødsel? Efterhaanden blev han da ogsaa forgudet af sin Samtid. Hvor højt Ingemann f. Eks. skattede ham, har vi et rørende Udtryk for i det næsten fotografiske Billede han giver af ham som Professor X i »Landsbybørnene«, og da Weyses 62 Aars Fødselsdag oprandt, fejredes han ved en Festforestilling i det kongelige Teater. Ved Tæppets Fald for sidste Akt istemtes til Tonerne fra Weyses Melodier en Æressang for Hædersgæsten, og i den varsledes der, at:

»Danrigets Piger skal nynne din Sang,
som fødtes og fødes i Danmarks Vang.«

Saaledes blev det jo ogsaa; hans Sange nynnnes og synges den Dag i Dag, lige gerne af de unge som af de gamle, i de store Forsamlinger som inden Hjemmenes Vægge.

Da Weyse i April 1842 holdt sit Jubilæum som Organist, tildeltes der ham blandt flere andre Udmærkelser Doktorgraden fra Universitetet, og ved et Festmaaltid til hans Ære blev han ført til Bords af Sjællands Biskop. I Oktober Maaned samme Aar døde han uden nogen forudgaaende Sygdom, men da Begravelsesdagen kom, var Liget endnu ikke ganske koldt i Hjertekulen. Da H. C. Andersen, som var blandt Følget i Sørgehuset, hørte herom, bad han Lægerne om at overskære Pulsåaren, forinden Kisten blev slaaet til. Imidlertid forsikrede Lægerne, at den Forsigtighedsregel var ganske unødvendig, og vendt til Andersen udbød Oehlschläger, som ogsaa var nærværende: »Hvad er det? Vil De have ham sønderlemmet?«

Weyses sidste Hvilested blev Kirkegaarden i Roskilde, en Plet, han selv havde valgt sig, og ved hans Begravelse lød en Sang af H. C. Andersen, hvori det bl. a. hedder:

Han sad ved Orglet, og en egen Magt
 da løftede vor Tanke højt fra Jorden;
 en Skat af Sange har han Folket bragt,
 i Toner udtalt Aandens Dyb i Norden.
 Hans Tale var et Væld saa suødt og rigt,
 hans Sjæl var ung; nu har han Himlens Glæde!
 Ak, død er Weyse! Hvilket Sørgedigt
 har Kraft som disse Ord! og dybt vi græde!

Gerhardt Lyng.

Litteratur: A. P. Berggreen: Weyses Biografi. C. Trane: Danske Komponister, Weyses Minde.

NATALIE ZAHLE

(1827—1913)

DEN 2. Maj 1916 afsløredes under en smuk Højtidelighed et Monument i Ørsteds Park for Natalie Zahle. Ikke mange Skridt derfra ses paa den store, røde Bygning Nørrevoldgade Nr. 7 Indskriften: N. Zahles Skole, grundlagt 1851. Paa Frederiksborgmuseet findes en Portrætbuste af hende, og paa Vestre Kirkegaard viser Indskriften paa Steuen under det sorte Marmorkors, hvor hun i sit 87de Aar fandt sit sidste Hvilested. Dette er de Mindesmærker i Sten og Malm, der skal

tjene til synligt at bevare hendes Minde i det danske Folk. Men underlig goldt og farveløst vilde dette Minde blive, om det alene var »disse Stene, der skulde tale til Vidne og til Dom«, og liden Glæde vilde følge med de Oplysninger, de giver, om ikke den Slægt, der har levet samtidig med hende, vilde føle det som sin Pligt at rejse hende et aandeligt Mindesmærke og skabe en Tradition om, »hvem hun var, for hvad hun trofast stred,« saaledes at hun efter sin Død maatte kunne virke paa Danmarks Ungdom, ildnende og vækkende, som hun gjorde det i levende Live.

Det maa regnes for en Lykke, at Frk. Zahle i sin høje Alderdom fik Kraft til selv at tegne et Billede af Livet i sine Forældres Præstegaard og af sin Faders og Moders Personlighed, et Billede, som i simpel Skønhed sikkert staar uover-

truffet i dansk Literatur. Det bliver dog kun faa og spredte Træk, som her kan medtages.

Natalie Zahle er født 11. Juni 1827 i Assens Præstegaard ved Horsens, men allerede i hendes første Leveaar forflyttedes hendes Fader til Hvedstrup og Flyng mellem Roskilde og Taastrup. Til Hjemmet i Hvedstrup Præstegaard er alle hendes dyrebareste Barndomsminder knyttet; det er dette Hjem, hun har tegnet saa klart, at det under Læsningen bliver, som kendte man det ud og ind, som kunde man vandre fra Stue til Stue og færdes i Havens Gange som stedkendt. Det fremgaar ogsaa tydeligt af hendes Skildring af Forældrene, at de begge ragede betydeligt op over Gennemsnitsmennesker baade i Kraft af deres aandelige Evner og i Kraft af den trofaste, selvornægtende Kærlighed, der bandt dem til hinanden, og ingen kan efter denne være i Tvivl om, med hvilken herlig Arvelod deres lille Datter er traadt ind i Livet. Som Arv fra Faderen har hun taget hans varme Hjerte, hans klare Tanke, hans poetiske Anlæg, hans levende Interesse for alt menneskeligt, hans Glæde ved Naturen. Og hendes udprægede Ordenssans, hendes Ærbødighed for Livets *smaa* Pligter, hendes Administrationsevne, hendes Stilhed i Væsen og Optræden er sikkert nedarvede Egenskaber fra Moderen.

Naar Livet i Hvedstrup Præstegaard altid stod i Mindets Straaleskær for Frk. Zahle, var det ikke, fordi det i ydre Henseende frembød Skønhed eller Storhed. Præstegaarden var af de gamle, lave Boliger, der ikke svarede til Hygiejnens Krav nu til Dags, og dette Forhold har muligvis været medvirkende til, at Moderens Helbred svækkedes. Sin Førlighed mistede hun ved den lille Natalies Fødsel; hun kunde senere kun færdes i Stuerne paa Krykker og kom aldrig ud i Haven eller paa Marken uden baaret eller kørt. Men fra sin Sofaplads i Dagligstuen styrede hun med Mildhed og Myndighed det forholdsviis store Husvæsen. Faderens Arbejdsstue laa paa den anden Side af »Salen«, men alt hans Arbejde foregik i Dagligstuen. Her læste, skrev, digtede han, og til alt var Moderen den første Tilhører, hans bedste Raadgiver. Da han i 1836 skulde prædike for Kong Frederik d. Sjette for at opnaa Embedet som Hof- og Slotspræst, var det hans Hustru, som ud af hans Prædikener valgte den, han skulde holde.

Dagen efter at have holdt sin Prædiken, skrev han til sin Hustru: »Misse, Du er blevet Hofpræst!«

Haven var hverken synderlig stor eller veldyrket; af Frugt var der ikke meget og næsten intet, der kunde kaldes udsøgt, men alt, hvad der paa nogen Maade kunde regnes for godt, skulde Moderen først og fremmest have, og lydigt og ivrigt kappedes Børnene altid om at bringe hende det bedste.

Ogsaa i andre Henseender var det givet, at Moderen maatte være Genstand for kærlig Betænkksomhed, og den lille Natalie fik tidlig sine bestemte smaa Pligter over for hende. Saaledes blev det hende f. Eks. paalagt, hver Gang Moderen paa sine Krykker skulde gaa fra dene ene Stue til den anden, da at løfte den svage Fod over Tærskelen. En Dag hændte det, at hun ikke straks gad rejse sig fra sin Leg, men til sin Dødsdag mindedes hun, hvorledes hendes Fader da selv gik hen og hjalp sin Hustru, og hvorledes han derefter bøjede sig ned over sin lille Pige og sagde: »Hvis Du vidste, hvad Du har kostet den Fod, vilde Du aldrig være sen til at hjælpe Moder!« Vel forstod den lille Pige ikke den Gang disse Ord, men hun glemte dem aldrig.

Tilhængere af den Mening, at man fra Barnets Leg kan slutte sig til den voksnes Livsgerning, vil overfor Natalie Zahle se deres Teori lide et grundigt Skibbrud, thi intet Pige-barn kunde være mere drengagtig anlagt end hun. At lege med Dukker havde hun ingen Sans for; at rive, grave, køre Snavs og Ukrudt paa Møddingen var derimod Herrefærd; hun elskede at gaa i sin Broders aflagte Klæder, og i de fantasirige Lege, hun som noget ældre var en Mester i at udfinde, var hun altid selv Dreng eller Mand. — I de lange Vinteraftener kneb det for hende at sidde stille ved Billedbogen eller Sytøjet, men naar hendes Fader kom ind for at læse højt for sin Hustru, sad hun stille som en Mus; hun følte disse Timer som Højtidsstunder, og instinktmæssig forstod hun, hvorledes hendes Forældre delte alt med hinanden, og hvorledes der aldrig var Tale om Overlegenhed fra Faderens Side eller blind Underkastelse fra Moderens. Naar hun senere i Livet blev en glødende Talsmand for den aandelige Jævnbyrdighed mellem Ægtefolk, vidste hun, at hun ikke stræbte mod noget uop-

naaeligt Ideal, hun havde det skønneste Virkelighedsbillede for Øje i Forældrenes Samliv.

Præstegaarden kendte godt til Festdage, særlig da de aarligt tilbagevendende, der fejredes med en egen Glans, saaledes Moderens Fødselsdag 14. Juli, Adventssøndag og naturligvis Juleaften. Faa og smaa var de ydre Midler, men uudslettelig stod Mindet om Fest- og Højtidsstemningen præget i Præstegaardsbarnets Hjerte.

Men inden den lille Pige var fyldt 10 Aar, skulde dette Barndommens Paradis lukkes for hende. Efter at Moderen i 1835 havde født to Smaadrenge, der dog døde som spæde, gik det hurtigt ned ad Bakke med hendes Kræfter, hendes Stemme var til sidst kun en svag Hvirken, og Brystsygen hærgede hendes fine Legeme. I 1836 udnævntes Faderen til Hof- og Slotspræst, og i Naadensaaret, hvor han den meste Tid maatte opholde sig i Hovedstaden, var hans Hustru stadig sengeliggende. Fastelavnslørdag 1837 spurgte Pastor Zahle Lægen, om han kunde tage til Byen? »Ja, rejs De kun og hold Deres Prædiken, men kom saa tilbage og *bliv* herude,« lød Svaret. Søndagen 5. Februar holdt Hvedstrupvognen uden for Slotskirken for saa hurtigt som muligt at køre Præsten hjem. Han kom en Time for silde. Til Øjet brast, havde Moderens Aasyn været vendt mod det Punkt af Vejen, hvor Vognen kunde ses. Den lille Natalie forstod vel nok, at hendes Moder var død, men det var, som vilde hun ikke høre det af andre end sin Fader. Hun løb ud i Haven og blev der, til Vognen svingede ind i Gaarden. Faderen sprang af i et Nu, kastede Frakken og løb ind i Soveværelset. Et eneste Blik viste ham, hvad han frygtede, og han segnede ned ved Sengen. En Stund efter rejste han sig, satte sig ved Hovedgærdet og blev siddende dér, stundom holdende den lille Datter foran sig. Om Natten havde Barnet en mærkelig Drøm, som hun var vis paa forudsagde hende Faderens snarlige Død, og det skulde snart vise sig, at hans Dage var talte. Paaskedag prædikede han med synlig Anstrengelse, blev bragt syg hjem fra Kirken og døde faa Dage derefter, 29. Marts. Hans lille Datter bragtes daglig ind til hans Sygeleje; den sidste Dag tog han hendes Haand og sagde: »Natalie. Du var min Glæde. *bliv* ved at være god!«

Hjemmet i Hvedstrup var nu for bestandig lukket; kun paa Pilegrimsvandringen til den elskede Grav skulde Børnene se et Glimt af det tabte Paradis. Tunge Aar laa for dem begge. Natalie var først to Aar hos sine Morforældre, dernæst som Plejedatter hos Professor Eschrichts, indtil hun 15 Aar gammel kom ud som Lærerinde hos en hyggelig Møllerfamilie.

Det var en Lykke for den 15-aarige Pige, der kom kørende til Bjerre Mølle paa en lille Fjællevojn med Kommode og Kuffert, at det var hjertensgode Folk, der havde antaget hende som Lærerinde for deres Børn; men til Trods for den ubegrænsede Tillid, der vistest »Frøkenen«, var hun *selv* baade her og i sin næste Plads hos en Lægefamilie i Nyborg trykket af sine mangelfulde Kundskaber, hun fornåm altid sin Uvidenhed som en stikkende Smerte, hvor lidt end hendes Elever eller deres Forældre kunde se hendes Mangler. Da saa dertil kom, at en Ungdomsdrøm om en lykkelig Kærlighed brast for hende, tog hun resolut en kæk Beslutning, gjorde Udvej for de fornødne Midler og søgte til København for der en halvandet Aar efter, at underkaste sig den for Institutbestyrerinder befalede Prøve.

Den første Brug, hun vilde gøre af sine indvundne Kundskaber og sit Eksamensbevis, var at oprette et Kursus til Uddannelse af vordende Lærerinder. »En højere Dannelsesanstalt« blev den almindelige Benævnelse for dette Kursus; som en »Forhindringsanstalt for daarlige Lærerinder« stemplede hun det i sin egen Bevidsthed. I Forbindelse hermed vilde hun stifte en Barneskole og tillige aabne et Kosthjem for udenbys Elever. Men trang var Begyndelsen. I et helt Aar sad hun med een »fast« Elev og 2—3 »løse«, og de deltog kun i enkelte Fag; hendes lille Pengebeholdning svandt mer og mer til Trods for, at hun arbejdede fra tidlig Morgen til sene Nattetimer; til Tider var Modet ved at svigte. Da rettedes der i 1852 et Tilbud til hende fra »Selskabet for uformuende Embedsmænds Døtres fri Undervisning« om at overtage en lille privat Skole, hvor Selskabet besatte 25 Legatpladser. Med Jubel modtog hun Tilbudet, og 15. April samme Aar aabnedes den Skole, der for Fremtiden skulde bære hendes Navn. Men at dette skulde blive mere end en dagligdags Begivenhed kan

kun forstaas ved at se den ny Skole paa Baggrund af den gamle.

Bedst kender Ungdommen Skoleforholdene i første Halvdel af det 19. Aarhundrede gennem Heibergs »Aprilsnarrene«, og maa end denne Vaudeville opfattes som en Karrikatur, kan det dog ikke nægtes, at mange af dens Svøbeslag ramte. Den blev da heller ikke uden Virkning; rundt omkring i Hovedstaden gjordes der gode Begyndelser i nyoprettede Pigeskoler, der dog væsentligst kun blev til »Sproginstitutter«. Paa samme Tid blev der i Caroline Amalies Asylskole og i grundtvigske Skoler begyndt en Undervisning, der arbejdede paa kristelig og fædrelandsk Grund med Sang, bibelsk og fædrelandshistorisk Fortælling og Modersmaalets Digtning som bærende Kræfter. Men disse Begyndelser var endnu kun famlende Forsøg. Sproginstitutterne stod Fare for at udarte til Opklækningsanstalter for Udvorteshed og Salon-Politur, og de grundtvigske Skoler havde Tilbøjelighed til at se ned paa en grundig Kundskabstilegnelse. Det blev Frk. Zahles Ære at undgaa begge disse Skær. Hun lagde stor Vægt paa at udvikle Pligt og Ansvarsfølelse hos Barnet og den unge, men hun forstod, at dette Maal kunde naas uden Tvang og uden Dressur, ja, at Vejen til den sande og personlige Opfattelse var anvist gennem de af Grundtvigs Ord, der blev ledende for hele hendes egen Virksomhed: »og den har aldrig levet, som klog paa det er blevet, han først ej havde kær.«

Og Frk. Zahle saa ud over Skolens Mure og forstod, at alt, hvad der inden for disse blev virket og vovet for de smaa og de unge, først fik sin rette Betydning, naar det satte Frugt i *Livets* store Skole. Derfor gik hendes Stræben ud paa at hjælpe den *lille* Pige til at blive den *modne, voksne* Kvinde, der stod rustet til at tage sin Part af Livets Opgave, i hvilken Skikkelse den saa end blev lagt for hende.

Mod dette Maal stræbte hun med hele sit Hjertes glødende Varme og sin enestaaende Arbejdskraft, og en mægtig Hjælp til at holde ud under al Trængsel og Modgang havde hun i Mindet om sit Barndomshjem. Under al hendes Opdragergerning og al hendes Undervisning var hendes Ideal for en Kvinde det at være *Hjemmets* Værge og Forsvarer. enten dette

nu skulde blive i Hustruens, Moderens, Datterens, Søsterens eller den betroede Hjælperes Skikkelse. »Lige meget hvad for Egne, er ej Hjemmet alle Vegne!« var hendes stadige Tanke. Vidunderlig sikkert følte hun fra første Færd, at en væsentlig Betingelse for at kunne være med til at skabe det gode Hjem maatte være den, selv at have følt et Hjems Velsignelse, og det stod for hende i de unge som i de gamle Dage, at heri »maatte man være af Sneglearten, at Huset man tager med paa Farten«. Hjemmet skulde føles overalt og føles i saa skøn en Skikkelse som muligt. Derfor søgte hun at gøre Skolestuen lys og hjemlig, at smykke den med Billeder og pryde den med Blomster og ikke mindst at arbejde paa at give Børnene Sans for alle de *smaa* Midler, der kunde skabe den Renhed, Hygge og Orden, som gav Skolestuen sit tiltalende Præg.

Fremfor alt maa nævnes, hvorledes hun søgte at faa Barne- og Moderforholdet frem gennem sine Klasselærerinder, *Klassemødre*, som hun helst vilde have dem kaldt. Hver Klasse var som et lille Skolehjem for sig, og Skolen skulde gerne være »et Værksted for Solen«. Og som ingen Sol kan straa, saa lifligt for Børnene som en Moders milde Blik, saaledes skulde Klasselærerinden menneskelig set være Solen, der bragte Lys til de *smaa* og gav Vækst til hver god Spire. Det var ikke en forkælende Moder, hun ønskede sine *smaa* Skolepiger; nej, som hun selv havde følt det gode Hjems alvorlige Tugt, vilde hun, at denne skulde følge med ind i Skolestuen og hjælpe til at skabe *Hjertets Renhed, Viljens Styrke*.

Og Frk. Zahle fik Lykke til at møde Forstaaelse hos varm-hjertede Hjælpere, saa hun, om end under den Skrøbelighed, der maa klæbe ved al menneskelig Gerning, kunde føre sine Idealer ud i Livet. Hendes Personlighed gennemtrængte hele Skolens Arbejde, den blev i Sandhed præget af *hendes Aand*. Og mer end det: Der udstraalede fra hendes Skole et Lys og en Glæde, som fandt Vej ind i Skoler, hvor disse Magter ikke før havde været til Huse, og som kaldte paa andre unge, aandsbeslægtede Kræfter, der trindt om i By og Land skabte Aflæggere af Moderskolen i København. Naar nu i den store Almindelighed Danmarks Barne- og Ungdomsskoler føles som lyse og lykkelige Skolehjem, maa en stor Del af Æren og Takken herfor føres tilbage til Natalie Zahle.

Som i Barneskolen var Livet i Lærerindeskolerne præget af Arbejdsglæde, her tillige af Begejstring for det Kald, de unge Piger skulde dygtiggøres til, og ogsaa her blev *Hjemmets* Sag talt. Noget af det, de vordende Lærerinder altid mindedes med stor Taknemmelighed, var Frk. Zahles Afskedsord til dem ved deres Afgang fra Skolen og deres i Almindelighed derefter følgende Overtagelse af en »Plads«. Hun talte til dem om den lille eller store Skolestue, i hvilken de skulde modtage Børnene om Morgenen, hvor ordentlig, hvor vel udluftet den maatte være, hvor smukt alt maatte være lagt til Rette, saa at Børnene straks følte, de var ventet, ikke som besværlige Elever, men som gode Venner, med hvem man skulde have et fornøjeligt Samarbejde. Dernæst gik hun over til at lægge de unge paa Sinde, hvad de skyldte det Hjem, der optog dem, skyldte det, ikke alene i Retning af Arbejde, men i Retning af den Ærbødighed og Troskab, hvormed de tog deres Plads som Medindehaver af *Hjemmets* Ve og Vel, indprentede dem, hvorledes det fremmede Hjem maatte være dem helligt, saa intet ufordelagtigt Ord blev ytret om dette Hjem; det maatte være dem fredlyst som deres eget. Der foreligger mange Vidnesbyrd om, at hendes Ord bar Frugt.

Frk. Zahles Trang til at føle et Hjem som sit eget i snævrere Forstand aflødte hendes Ønske om at slutte et lille Væsen tættere til sig, saa det kunde blive det faste Punkt i hendes Kosthjems omskiftelige Husstand, og hendes Blik faldt paa en lille forældreløs Elev i Skolen, en fin og yndig lille Pige. Hun tog hende til sig, elskede hende, vaagede over hende og saa hende vokse op til en herlig ung Kvinde, og da hun i sin fejreste Ungdom skænkede en ung Mand sin Kærlighed, lededes den unge Brud ud fra Skolefrøkenens Hjem med en Kærlighed saa øm og rig, at den næppe kunde have været større, om det havde været virkelige Forældre, der havde givet deres Datter bort. Og den unge Hustru vidste at skatte til sin Plejemoders Ære i det Hjem, hun skabte for Mand og Børn og Børnebørn, der til Frk. Zahles sidste Stund flokkedes om hende som deres »Bedste- og Oldemoder«.

Alt som Aarene gik, trængte Frk. Zahle mer og mer til et *stille* Hjem, hvor hun kunde finde den Fred og Uforstyrret-

hed, hun nu følte var fornøden, om hun fremdeles skulde kunne røgte sin stadig voksende Virksomhed. Et saadant Hjem skabtes for hende i de sidste mange Aar — over 30 — i hendes store Skolebygning, men i en særskilt Lejlighed. En norskfødt yngre Dame, en tidligere Elev, delte Livet med hende, værnede om Stilheden inden Døre, paa samme Tid som hun forstod og delte Frk. Zahles Trang til gæstfrit at aabne sit Hjem for de mange, hvem hun var en moderlig eller søsterlig, altid trofast og kærlig Ven.

Ikke mindst har Mindet om Barndomshjemmet sat Frugt i Frk. Zahles Arbejde for den danske Kvinde i Almindelighed. Her skal ikke tales om, hvad alle de gode, fra Forældrene nedarvede Egenskaber betød for hendes Gerning som Opdragerinde, men her skal vises hen til det Ideal, der altid stod for hendes Tanke, der vandrede for hende som en Røgstøtte om Dagen og en Ildsøjle om Natten, og der formede sig som Billedet af den med Manden fuldt jævnbyrdige Kvinde, der, hvad enten hun stod ved hans Side som Hustru og Moder, eller hun stod som den, der skulde tjene sit Brød uden at falde nogen til Byrde, kunde tage sin Plads med rank Ryg og frejdigt Blik. Hun havde set, hvor fuldt og helt en Kvinde kunde fortjene Navnet af Mandens *Medhjælper*, men hun havde ogsaa forstaaet, hvor uhyre meget afgang af Kvindens Personlighed, om hun kunde blive en saadan; hun havde mærkværdig tidlig forstaaet, hvorledes alt i et Hjem kunde forspildes ved Hustruens manglende Indsigt, ved Smaatskaarethed og Pjankereri, og hun var ligeledes tidlig blevet klar over, at mangt et ulykkeligt Ægteskab blev indgaaet paa Grund af Kvindens manglende Mod og Evne til at staa ene. Hun havde set i mangt et Ægteskab, hvorledes Mandens daarligste Egenskaber kom frem ved en uudviklet, letsindig Hustrus Side, og mærkelig tidlig var hun sig bevidst, at hendes Maal og Opgave var at arbejde paa Kvindens *indre* Frigørelse. Frk. Zahle vil aldrig kunde nævnes blandt dem, der skaffede den danske Kvinde den eller den sociale eller politiske Rettighed, men hun vil blive nævnt som den, der gik i Spidsen for at opdrage Slægt efter Slægt til paa bedste Vis at *bruge* de Rettigheder, der kunde naas. Hun vil blive nævnt som den, der med fast

og sikker og dog nænsom Haand ledede de unge Kvinder ind paa de nye Baner, saa de under alle »mandlige« Studier bevarede Kvindeligheden, og derfor forskaanedes vi i Danmark maaske mer end noget andet Sted for Kvindemancipationens Karrikaturer. Frk. Zahle gik i Spidsen, hvor det gjaldt at opdrage Kvinden til netop gennem sin stille Færd at aftvinge sig Mandens Agtelse og Erkendelse af hendes Værd.

At alle Partier i 1915 uden Modstand tildelte den danske Kvinde fuld politisk Ligestilling med Manden, skyldes sikkert den Dygtighed og Besindighed, hvormed der i det hele og store var blevet arbejdet for hendes Sag, ikke mindst af dem, der uden at træde frem i Foreninger og paa Tribuner i Stilhed havde løst vanskelige Hverv og Opgaver. Blandt disse stod i første Række Frk. Zahle.

Selv vidste hun ikke, at hun havde udrettet saa meget; hun syntes, saa uendelig meget stod hen som uløste Forpligtelser. Men den Slægt, der fulgte efter hende, er ikke blind for, hvad hun har virket. Den erkender, at naar nu trindt om i Landet danske Smaapiger samles i smukke, vel indrettede Skolebygninger, hvor Livet inden Døre er præget af Friskhed, Glæde og alvorlig Stræben mod høje Maal, da bygges der videre paa hendes Værk. Og naar Danmark med Stolthed kan pege hen paa en Lærerstand, der tæller varmhjertede, begejstrede Mænd og Kvinder, da høster disse i den Tillid og Højagtelse, hvormed Samfundet hilser dem, Frugten af den Sæd, Natalie Zahle udsaaede.

Et Aars Tid før hun den 11. August 1913 for stedse lukkede sine Øjne, havde hun en mærkelig Drøm. Hun syntes, hun var blevet ung igen, og at en straalende Kvindeskikkelse kom til hende og betydede hende, at hun vilde se hendes Skole. Hun syntes, at hun sprang saa let fra Sal til Sal, forklarede alt og undrede sig selv over, saa stort og smukt alt var. Den straalende Skikkelse smilte, trykkede et Kys paa hendes Læber og forsvandt med de Ord: »Jeg kommer igen!« Det var for hende, som havde en Engel fra Gud meldt sit Komme, og om sig saa hun de yndigste Ansigter, ogsaa sin Moders, der lyste over hende med usigelig Kærlighed.

mæssig Skoleundervisning. Byens offentlige Skolevæsen var elendigt. Men tæt ved Apoteket boede der en tysk Parykmager, Christian Oldenborg, der havde slaæet sig paa Skolevirksomhed, da Parykkerne gik af Mode. Han tog sig med største Iver og faderlig Omhu af de to Brødre og lærte dem de første Begyndelsesgrunde. Han kunde dog kun lære dem at addere og subtrahere, men en lidt ældre Skolekammerat lærte dem at multiplicere og dividere. Noget senere lærte de Latin hos flere efter hverandre følgende Lærere, »der just ikke henhørte til de bedste«. Hos en berejst Bagersvend lærte Hans Christian at tegne, hos Byens Borgmester fik han Undervisning i Fransk, og hos en Landmaaler lærte han Matematik. Desuden gjorde Forældrene Morgen og Aften alt, hvad de kunde for at danne og udvikle de to Sønners Sjælsevner. De var af Naturen livlige og opvakte Drengene, der tidlig interesserede sig for alle de Spørgsmaal, der var oppe i Tiden. Trods denne uregelrette Undervisning kunde de dog underkaste sig og bestaa Studentereksamen et halvt Aar efter, at de i 1794 var rejst til København.

H. C. Ørsted havde allerede i 11—12 Aars Alderen gaaet Faderen til Haande i Apoteket og derved faaet Smag for Naturvidenskaberne, navnlig Kemien og Fysiken. Han kastede sig over Studiet af disse Fag, men da der ikke den Gang var nogen Eksamen for Kemikere eller Fysikere ved Universitetet, gav han sig til at læse til farmaceutisk Eksamen, som han bestod med Hæder i 1797.

I Studietiden boede Ørsted sammen med sin Broder paa Ehlers' Kollegium, og saa intimt var Forholdet mellem dem, at de havde fælles Pengepung uden nogen Sinde at blive uenige om Pengenes Anvendelse. —

De tyske Filosofer Kants og Schillings Ideer beherskede den videnskabelige Verden, og Ørsteds Doktorafhandling fra 1799 viser, at ogsaa han var helt optaget af deres Syn paa Tingene. Men saa kom Opdagelsen af Voltasøjlen i 1800, en Begivenhed, der indvarslede en ny Tid i Fysikens og Kemiens Historie. Ørsted var paa dette Tidspunkt Bestyrer af Løveapoteket i København, hvis Ejer, Professor Manthey nærede stor Sympati for den unge Farmaceut og satte ham til at bestyre sit Apotek, mens han selv rejste udenlands.

I Ørsteds Breve til Manthey mærker man den Interesse, hvormed han udførte sit daglige Arbejde, men tillige den Iver, hvormed han gav sig i Lag med Studiet af den nye Form for Elektricitet, som Galvanis og Voltas Opdagelser havde bragt i Forgrunden. Frem for alt længtes han efter at komme sydpaa for at lære det nye videnskabelige Liv at kende paa nært Hold. Ved Mantheys Hjælp fik Ørsted det Cappelske Rejselegat, og da Manthey kom hjem i 1801, drog Ørsted ud.

Hans Rejse fik den allerstørste Betydning for hans Udvikling. Den faldt i en Tid, hvor det gærede ikke alene i Naturvidenskaberne, men ogsaa paa Aandslivets Omraader, og Ørsted søgte hen til Centrene for det nye Liv. I Tyskland var det navnlig den naturfilosofiske Retning, der vakte hans Opmærksomhed, men som Modvægt herimod gik han i Paris i Skole hos de mere ædrueligt arbejdende franske Kemikere og Fysikere. Ørsteds Breve fra denne Rejse er opbevarede og indeholder en rig Fylde af Iagttagelser over alt det nye, der mødte ham.

I 1804 kom han hjem, og et Par Aar senere blev han knyttet til Universitetet som ekstraordinær, senere som ordinar Professor i Fysik. Her ved Universitetet og paa mange andre Maader gik hans Bestræbelser ud paa at udbrede Kendskab til Fysiken og Kemien. Hans Arbejder, som oprindelig havde et betydeligt naturfilosofisk Tilsnit, blev mere og mere lagt an paa Eksperimenter, og han modnedes efterhaanden til sin store Opdagelse af den elektriske Strøms Indvirkning paa Magnetaalen.

Den Tanke, at der maatte være en vis Forbindelse mellem de to hemmelighedsfulde Naturkræfter, Magnetismen og Elektriciteten, var slet ikke ny. Flere Videnskabsmænd havde før Ørsted set Antydninger af en saadan Sammenhæng, men havde ikke forstaaet at tyde disse Tegn. Selv Ørsted havde allerede i 1801 forgæves arbejdet sammen med den tyske Fysiker, den elektriske Akkumulators Opfinder J. W. Ritter, paa at løse Gaaden, men først i 1820 naaede han Maalet.

Opdagelsen skete i Foraaret 1820 i Ørsteds Auditorium paa Nørregade, dér, hvor nu Københavns Telefonhus ligger. Ørsted havde selv givet en Skildring af Begivenheden, i Følge hvilket han en Dag havde opstillet Apparater for at prøve

sin Idé. Han fik dog ikke gjort Forsøget, da han samme Dag skulde holde Forelæsning over Elektricitet og Magnetisme. Men under Forelæsningen tilbød han sine Tilhørere straks at prøve Sagen. Udfaldet svarede til Forventningen; men det var kun en svag Virkning, han fik, og han kunde ikke finde nogen Lov for Magnetnaalens Drejning ved den elektriske Strøm. Han var bange for at være bleven skuffet af Tilfældigheder og opsatte i flere Maaneder at forfølge Sagen videre. I Juli Maaned genoptog han Forsøgene i Nærværelse af nogle Venner og med et nyt meget stort elektrisk Batteri, og nu fik han en kraftig Virkning. I mange Dages Forsøg gennemprøvede han Sagen paa Kryds og tværs og fandt endelig Loven, hvorefter Virkningen fandt Sted. Ørsted lod trykke et Flyveskrift paa Latin, hvor han kort gjorde Rede for Opdagelsen. Den 21. Juli 1820 sendte han dette Skrift ud til alle de for Videnskaben vigtigste Steder i Europa. Forsøgene blev gentagne over alt, hvor der fandtes Venner af Naturvidenskaben. »Den største Belønning, en Opfinder nyder, at se sin Opfindelse gjort til Genstand for den flittigste Granskning, se den udvidet og frugtbringende, blev ham i fuldeste Maal til Del«, skriver Ørsted i sin Skildring. Elektromagnetismens Opdagelse gav Stødet til Udviklingen af en hel ny Videnskabsgren, Elektrotekniken, der med sine mangfoldige praktiske Anvendelser først i vor Tid har naaet en høj Grad af Fuldkommenhed, men som dog allerede, mens Ørsted levede, satte flere smukke Frugter, blandt hvilke den elektromagnetiske Telegraf først og fremmest bør nævnes.

Ørsteds øvrige videnskabelige Bedrifter er ikke saa faa i Tal. Hans Arbejder over Klangfigurer, over Vædskers og Luftarters Sammentrykkelighed og hans Fremstilling af flere kemiske Stoffer indtager en smuk Plads i Videnskabens Historie. Han havde ikke ringe Del i Opdagelsen af Metallet Aluminium, selv om han maatte overlade Wöhler Æren af at have fremstillet dette Metal i ren Tilstand, og Wöhler har da ogsaa erkendt, at han har hentet sin Idé hos Ørsted.

En stor og vigtig Del af Ørsteds senere Virksomhed gjaldt Udbredelsen af Naturkundskab. Han lagde herved ikke alene Vægt paa det praktiske Udbytte, som Kendskab til Naturens Love kunde bringe saavel Fabrikanten som Haandværkeren

og Landbrugeren; men Drivkraften hos ham var mindst lige-saa meget hans Tro paa Naturkundskabernes Evne til at højne Menneskeaanden.

»Natlurlæren«, siger Ørsted, »fører Næringsbrugeren til sit Arbejde. Har han højere Evner og den urolige Virksomheds-trang, der plejer at ledsage disse, saa ser han tæt omkring sig en vid Mark, hvor hans Aand kan tumle sig. Erfaringen lærer os, at et godt Hoved med yderst ringe Forkundskab kan høste megen Gavn af Videnskaben, naar han kun ikke lader det mangle paa Flid. Naar Sætningerne kun udtrykkes i deres naturlige Simpelted og oplyses ved Forsøg, udfordres der til Forstaaelsen ikke saa meget en stor Samling Forkundskaber, men meget mere sund Dømmekraft og Opmærksomhed«. —

Som endnu blomstrende Frugter af Ørsteds Arbejde for Udbredelse af Naturkundskab bør nævnes »Selskabet for Naturlærens Udbredelse« og den polytekniske Lærestalt.

Selskabet stiftedes af Ørsted i 1824. Ved Afholdelsen af Foredrag i København og de større Provinsbyer, ved Udgivelsen af Skrifter og ved Understøttelse til unge Mænd ved deres Studeringer bidrog Selskabet til at sprede Kundskab paa Fysikens, Kemiens og beslægtede Videnskabers Omraade. Efter Ørsteds Død har Selskabet fortsat sin Virksomhed i lignende Retning. Til Minde om sin Stifter har det indført en Prisbelønning for fremragende videnskabelige Arbejder, ledsaget af en Guldmedaille, der bærer Ørsteds Billede og Navn.

Langt mere omfattende Betydning for vort Land fik dog den polytekniske Lærestalt, hvis Oprettelse i væsentlig Grad skyldes Ørsted. Professor Ursin ved Kunstakademiet havde foreslaaet Kongen at oprette en Haandværkerskole, men Ørsted, som fik Sagen til Betænkning, var straks klar over, at man burde stile højere, og han foreslog derfor Oprettelsen af en teknisk Højskole. »Næringsbrugsskolerne er ganske vist ikke uden Nytte, men Erfaringen har vist, at kun en temmelig høj Grad af Grundighed kan føre til en stor og sikker Brug af Naturvidenskaberne, og til denne højere Indsigt naar man ikke uden betydelig Forberedelse og en vedholdende Studering.« »I den polytekniske Skole,« skriver Ørsted videre i sin Betænkning, »skal ikke blot Kundskaber i de matemati-

ske og eksperimentelle Videnskaber meddeles, men ogsaa en Færdighed deri opnaas. Jeg tror, at ingen opnaar matematisk Dygtighed, uden at han øver sig i at løse Opgaver og overalt at bruge Matematiken«. Ørsteds Forslag billigedes af Kongen, og ved et kongeligt Reskript af 27. Januar 1829 oprettedes den polytekniske Læreanstalt. Ørsted blev Læreanstaltens første Direktør og ledede den med største Iver og Dygtighed indtil sin Død i 1851. Ørsted havde da levet længe nok til at se meget af det gaa i Opfyldelse, som han udtalte ved Læreanstaltens Indvielse: »De Mænd, som udgaar herfra, vil hver paa sit Sted i Fædrelandet, selv om de ikke lægger an derpaa, danne nye Udgangspunkter for nyttige Kundskabers Udbredelse. Nationalaanden vil efterhaanden faa en mere praktisk Retning. Opfindelsesaanden vil hæve sig, Fædrelandets Naturfrembringelser bedre udnyttes, fremmede Opdagelser hurtigere komme i Omløb. Derved vil Velstanden mere og mere blomstre, Fædrelandskærligheden og Borgersindet næres og vokse«.

Fra Læreanstaltens Høresale er der udgaaet en stor Række Mænd, paa hvem Ørsteds Profeti er gaaet i Opfyldelse, Mænd, som har gavnet Danmarks Industri, dets Landbrug og mange andre Sider af dets økonomiske Liv. Ørsteds gamle Skole har holdt hans Navn højt i Ære. Endnu den Dag i Dag er Aanden den samme som i Ørsteds Dage: den bygger den tekniske Undervisning paa et omfattende videnskabeligt Grundlag. —

Vi finder Spor af Ørsteds Virksomhed paa saa godt som alle Omraader af det offentlige Liv i Danmark i det 19. Aarhundredes første Halvdel. En Række Mænd, ogsaa udenfor Ingeniørstandens og Lærernes Kreds, søgte til Ørsteds Forelæsninger og hentede Berigelse og Ideer hos ham. I Fundationen for Carlsbergfondet, hvis Formaal er at fremme Videnskaben, har dets Stifter, Brygger J. C. Jacobsen, givet sin Taknemmelighed overfor Ørsted følgende Udtryk: »I levende Erkendelse af, hvor meget jeg skylder H. C. Ørsteds Lære og vækkende Indflydelse og som et Vidnesbyrd om taknemmelig Paaskønnelse af hans Virksomhed for at udbrede Kundskabens Lys i videre Kredse har jeg knyttet Oprettelsen af Carls-

bergfondet til denne Dag*), som ved Afsløringen af hans Monument er viet til hans Ihukommelse«. —

I det foregaaende er der særlig dvælet ved Ørsteds Arbejde i Naturvidenskabernes og Teknikens Tjeneste. Vi træffer tillige hans Navn paa mange andre Omraader af dansk Aandsliv. Han var ikke alene en Ven af Digtere, Filosofer og Sprogmand — Oehlenschläger, H. C. Andersen, J. L. Heiberg, J. P. Mynster og Rasmus Rask hørte til hans nærmeste Vennekreds — men han syslede selv med Digtning, Filosofi og Sproggranskning. I et Brev til den svenske Kemiker Berzelius skriver han: »Jeg kaster ofte fra Naturvidenskabens Standpunkt mit Blik ind i andre Videnskaber og i mange Menneskeligheds-Forhold og tror derved at se mange Ting rigtigere, end man ser dem uden den egne Art af Dannelse, som Naturvidenskaberne giver«. —

Til hans Digtning giver naturvidenskabelige Fænomener ham ofte Ideen; saaledes til hans største Digt, »Luftskibet«. »Den Glæde, jeg følte ved første Gang at se en Luftballon hæve Mennesker fra Jorden og stige op i en herlig, klar Luft, begejstrede mig saaledes, at jeg fik Lyst til at skrive et Digt herover«. I dette Digt taler han helt profetisk om Luftsejladens Fremtid:

»Man skal besøge snebedækte Pol
og Ørknen, sveden gold af stærken Sol.

— — — — —
Jeg ser Ballonen følge med vor Lejr.

— — — — —
Ja mere frem i Tiden vises mig,
at den skal gøre Ende paa hver Krig.
Naar intet Slot og ingen Fæstning kan
en Tilflugt yde Krigens Ophavsmand.
sin egen Rædsel maa da Krigen fly
og aldrig mere vise sig paa ny.« —

I Ørsteds filosofiske Betragtninger danner ligeledes Naturkundskaben Udgangspunktet. Det var hans Livs store Lykke,

*) Den 25. September 1876 afsløredes H. C. Ørsted Monumentet i Ørstedsparken i København.

at han fandt Sammenhængen mellem to af Naturens Kræfter. Han troede paa en tilsvarende Sammenhæng mellem de andre Energiformer, og søgte efter »Enheden i Naturen«, dog uden at tabe Interessen for de enkelte Kendsgerninger. »Det er min faste Overbevisning, at der gaar en vis Grundenhed gennem den hele Natur, men netop naar man har overbevist sig om dette, bliver det dobbelt nødvendigt at fæste sit Øje paa det mangfoldiges Verden, hvori denne Sandhed først kan finde sin Bekræftelse. Gør man ikke det, da bliver Enheden selv en ufrugtbar og tom Tanke, der ikke leder til nogen sand Indsigt.«

I sine Betragtninger over andre Sider af den menneskelige Erkendelsesevne, ja selv i sit Forhold til Guddommen drog Ørsted Naturvidenskaberne ind. »For mig er Mennesket Guds Billede; men jeg mener, at dette Guds billede for at opnaa den klarest muligt Bevidsthed om Gud og sig selv behøver al den Vækkelse, der kommer ikke blot fra Guds Aabenbaringer gennem udvalgte Skrifter, men ogsaa fra de Aabenbaringer, som sker gennem Naturen. Jeg har derfor stræbt at søge Sandheden i alle Guds Aabenbaringer tilsammen.«

Ørsteds Afhandlinger, hvori han fremsatte sine Anskuelser paa disse Omraader, udkom under Fællestitlen: »Aanden i Naturen«. Han øvede en ikke ringe Indflydelse paa sin Samtid gennem dette Skrift, der udkom i flere Udgaver og blev oversat paa Tysk, Fransk, Engelsk, Hollandsk og Svensk. Mange af hans Ideer passer ikke længere for vor Tid, hvor Naturerkendelsen hviler paa et langt fyldigere og dybere-gaaende Grundlag; men ingen vil kunne nægte, at Skriftet indeholder en Række Sandheder, som vil vedblive at beholde Gyldighed, og som vidner om et ualmindeligt alsidigt Syn paa Tingene og et ikke ringe Fremsyn.

Skønt Ørsted med særlig Forkærlighed dyrkede Videnskaber, som er Fælleseje for alle Nationer, hang han dog ved sit Fædreland og dets Sprog med hele sit Hjærte. »Jeg er ved Fødsel, Minder og Sprog knyttet til Danmark. Jeg er fastvokset deri med utallige Rødder. Det er baade den Jord, hvori jeg trives, og den Atmosfære, hvori jeg aander. Jeg kan ikke andet end virke for det, hvad jeg formaar, og ønske for det alt, hvad et hengivent Hjærte kan ønske; dér vilde jeg

fremfor ethvert andet Sted paa Jorden, at mit Minde skulde bevares og min Slægt blomstre«. Allerede i sin Ungdom drev Ørsted med stor Iver danske Sprogstudier. Navnlig søgte han at berige Sproget med nye Ord af ægte dansk eller nordisk Oprindelse til Erstatning for de mange fremmede Ord eller ildeklingende Oversættelser, som Naturvidenskabernes Udvikling havde indført i Sproget. Mange af disse Ord er trængte igennem og har vundet Borgerret i Sproget, f. Eks. »Vægtfylde« i Stedet for »specifik Vægt«, »Rumfang« i Stedet for »Volumen«, »Ilt« i Stedet for »Surstof«, »Brint« i Stedet for »Vandstof« osv.

Ørsted øvede en betydelig Indflydelse ikke alene paa de unge Mænd, der drev naturvidenskabelige Studier under hans Ledelse, men ogsaa paa mange udenfor denne Kreds. Her skal kun nævnes den Betydning, han havde for vor store Æventyrdigter, H. C. Andersen. I »Mit Livs Æventyr« siger Andersen herom: »Paa min Aandsudvikling havde han en stor Indvirkning og var den af alle, som under min Digterudvikling aandelig holdt mig oppe, gav mig og forudsagde mig en Erkendelsens Fremtid ogsaa i mit Fædreland.« —

Fra Ørsteds mangesidige Forfatterskab kan man ikke alene hente Oplysning om hans Opdagelser i Videnskaben og hans Syn paa Tingene, men tillige faa Indtryk af hans Karakter. Ørsted var en ivrig Sandhedssøger, for hvem intet menneskeligt var for ringe, og som uhildet af Fordomme med største Ærlighed søgte Sandheden i alt; en beskeden Karakter, der ikke tragtede efter Ære, men kun saa sin Løn i den Tilfredshed, som Videnskabsdyrkningen giver, naar den fører til Resultater. Livets praktiske Forhold laa ham maaske lidt fjernt, men her støttedes han af en dygtig og praktisk Hustru, med hvem han levede i det skønneste Samliv. I Æventyrdigterens barnlige Sprog lyder hans Skudsmaal saaledes:

»Han var saa sand, saa ejegod,
et Barnesind, og dog den dybe Tænker.

— — — — —
Hvor han var kærlig, ligefrem og from.
Og dog saa stor, han glemmes ingen Sinde!«

Hans Iver for at gavne Samfundet og de Resultater, han derved opnaaede, medførte, at han hædredes af Staten paa mange Maader. Men størst Glæde gjorde det ham, da hans Medborgere paa 50-Aarsdagen for hans Embedsvirksomhed*) skænkede ham Fasangaarden i Frederiksberg Have i Jubilæumsgave. Men Døden bortrev ham netop, da han stod i Begreb med at flytte ud til denne Æresbolig. En Forkølelse, der hurtigt gik over til Lungebetændelse, gjorde Ende paa hans Liv den 9. Marts 1851.

Ved hans Jordefærd, der fandt Sted under storstilede Former og med den største Deltagelse fra hele Folkets Side, sendte mange af vore Digtere ham et sidste Farvel. Hans gamle Ven og Elev, Digteren Carsten Hauch, kvad til hans Ære:

»Hvad Du har virket, skal fornemmes,
 saalænge Videnskab bestaar.
 Hvad Du har været, skal ej glemmes,
 saa længe Danmarks Hjerte slaar«.

*) Allerede den 7. November 1800 var Ørsted bleven knyttet til Universitetet, men ganske vist kun som Adjunkt uden Løn.

M. C. Harding.

Litteratur: L. Lauritsen: H. C. Ørsted. 1909. Marius Kristensen: H. C. Ørsted og det danske Sprog (»Danske Studier« 1904). L. F. la Cour: H. C. Ørsted (»Lyngby Elever« 1909). M. C. Harding: H. C. Ørsteds Virksomhed for Udbredelse af Naturkundskab (Fysisk Tidsskrift 1903—04). M. C. Harding: Fra H. C. Ørsteds Barndomstid (Svendborg Amts historiske Samfund 1912).

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
H. C. Andersen. Af Seminarielærer <i>Hans Hansen</i>	5
H. N. Andersen. Af Dr. phil. <i>R. Besthorn</i>	14
Bjørnstjerne Bjørnson. Af Pastor <i>Helge Hostrup</i>	22
St. St. Blicher. Af Skoleinspektør <i>Th. Heltoft</i>	30
Tyge Brahe. Af <i>Th. Heltoft</i>	40
Georg Brandes. Af Bibliotekar, Dr. phil. <i>Emil Fog</i> og <i>Th. Heltoft</i>	49
Enrico Dalgas. Af Skoleinspektør <i>N. S. Gjerløff</i>	57
Johannes Ewald. Af <i>Hans Hansen</i>	65
Sam. Eyde. Af Direktør, cand. polyt. <i>J. A. Jonas</i>	72
Niels R. Finsen. Af Kantor <i>Jens Heltoft</i>	77
N. J. Fjord. Af Skoledirektør, Etatsraad <i>Joakim Larsen</i>	83
Niels W. Gade. Af Musikforfatteren, Lærer <i>Gerhardt Lyng</i> e	91
Edvard Grieg. Af <i>Gerhardt Lyng</i> e	100
N. F. S. Grundtvig. Af Højskoleforstander, cand. theol. <i>Fred. Nørgaard</i> ..	105
G. A. Hagemann. Af Inspektør ved Polyteknisk Lærestanstalt <i>M. C. Harding</i>	114
H. P. Hanssen. Af Højskoleforstander, fhv. Undervisningsminister <i>Jacob Appel</i>	125
J. P. E. Hartmann. Af <i>Gerhardt Lyng</i> e	134
Carsten Hauch. Af <i>Helge Hostrup</i>	141
Ludvig Holberg. Af <i>Hans Hansen</i>	149
C. Hostrup. Af <i>Helge Hostrup</i>	159
Henrik Ibsen. Af <i>Helge Hostrup</i>	168
B. S. Ingemann. Af <i>Hans Hansen</i>	178
J. C. Jacobsen. Af Bibliotekar paa Ny Carlsberg Glyptotek Fru <i>V. Brunckhorst</i>	187
Carl Jacobsen. Af Fru <i>V. Brunckhorst</i>	193
J. P. Jacobsen. Af Dr. phil. <i>Emil Fog</i>	200
Jens Jessen. Af Rektor, Dr. phil. <i>J. K. Larsen</i>	207
Gustav Johannsen. Af Forfatterinden Fru <i>Martha Ottosen</i>	216
Søren Kierkegaard. Af Rektor, Dr. phil. <i>Andreas Hanssen</i>	225
Selma Lagerlöf. Af Dr. phil. <i>Marius Kristensen</i>	235
Jonas Lie. Af Rektor <i>H. Bak</i>	241
Vilh. Marstrand. Af Translatør <i>Peter Holm</i>	253

	Side
D. G. Mourad. Af <i>Fred. Nørgaard</i>	261
Fridthjof Nansen. Af Forfatteren, Lærer <i>Johannes Grønberg</i> og Skoleinspektør <i>Kr. Svane</i>	268
Adam Oehlenschläger. Af Forfatteren, Lærer <i>Sigurd Elkjær</i>	276
Holger Petersen. Af Inspektør ved Købmandsskolen <i>Emil B. Sachs</i>	285
Rasmus Kr. Rask. Af Undervisningsminister, Seminarieførstander <i>J. Byskov</i>	291
J. L. Runeberg. Af <i>Marius Kristensen</i>	299
Ole Rømer. Af <i>M. C. Harding</i>	304
Ludvig Schrøder. Af <i>Fred. Nørgaard</i>	313
Joakim Skovgaard. Af <i>Peter Holm</i>	319
Bertel Thorvaldsen. Af Skolebestyrer, cand. mag. <i>Folmer Lindholm</i>	327
C. F. Tietgen. Af Borgmester <i>Jacob Marstrand</i>	336
Henrik Wergeland. Af <i>Johannes Grønberg</i>	344
C. E. F. Weyse. Af <i>Gerhardt Lyng</i> e	351
Natalie Zahle. Af Overbestyrerinde <i>Henriette Skram</i>	359
H. C. Ørsted. Af <i>M. C. Harding</i>	370

7.—11. Tusinde.

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (IVAR JANTZEN)